KRIJGSKUNDIGE MENGELINGEN,

MEERENDEELS

BIJEENGEBRAGT UIT DE VROEGERE JAARGANGEN

VAN DEN

MILITAIRE-SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT VOOR HET NEDERLANDSCHE LEGER.

TWEEDE DEEL.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.
1857.

INHOUD.

Onkreukbare heldenmoed en volharding of het kasteel van Alicante. (Eene Episode uit den Spaanschen successie-oorlog,). . . . . Bladz. 1.

De Pruissische kavallerie en Seydlitz bij Zorndorf. (1758.) Episode uit den Zevenjarigen Oorlog. . . . . » 61.

Ziethen en Seydlitz. De twee beroemde ruiterbevelhebbers uit het tijdvak van Frederik *den Groote*. (Eene krijgskundige vergelijking.). . . . . » 175.

ONKREUKBARE

HELDENMOED EN VOLHARDING,

OF

HET KASTEEL VAN ALICANTE.

ONKREUKBARE

HELDENMOED EN VOLHARDING,

OF

HET KASTEEL VAN ALICANTE.

(*Eene episode uit den Spaanschen successie-oorlog.*)

Rusteloos is de opvolging der wereldgebeurtenissen. Gelijk de golven der zee elkander voortstuwen, voor een oogenblik zich aan het gezigt vertoonen, om door nieuwe opgevolgd en uitgewischt te worden en spoorloos te verdwijnen, zoo sleept ook de stroom van den tijd de gebeurtenissen onder gedurige afwisselingen steeds voort, tot zij meerendeels met hare stoffelijke herinneringen in den kolk der vergetelheid verzwolgen worden; echter zien wij van tijd tot tijd sommige gebeurtenissen plaats grijpen en als 't ware bovendrijven, die eenen diepen indruk maken en duurzaam nalaten. Vooral heeft dit plaats met die daden van heldengrootheid, welke, met opoffering van alles, ook van het dierbaarste, en met kalme vastberadenheid bedreven, den mensch van zijne verhevenste zijde doen uitkomen; daden, waarbij wij hem, even ontoegankelijk voor zelfbelang als voor vrees, het onverbiddelijk noodlot en het aangrijnzend doodsgevaar onversaagd zien te gemoet treden, en, met den ijzeren pligt als gedragsregel, op de baan van roem en eer, alleen van de onsterfelijkheid zijne belooning zien verwachten.

Hoe klopt niet het hart in elken welgeplaatsten boezem, bij de herinnering aan zulke daden, die, den mensch boven de broosheid zijner natuur verheffende, duidelijk de blijken geven van zijn verheven oorsprong en zijne hoogere bestemming; welke de hoogte aanduiden, waartoe de edele en krachtige menschelijke geest kan stijgen! Wie is er die koel blijft bij het verhaal der edele zelfopoffering van Leonidas, van een' Decius, in vroegere, bij die van een' Claessen en van Speijk in Oud-Nederlands heldendaden;

wie ontgloeit niet, bij de herinnering aan de standvastigheid der verdedigers van Sagunta en Numantia, van Haarlem en Leiden, of aan den onbezweken moed en de volharding der Hollandsche bezetting op de puinhoopen van Antwerps burgslot, onder eenen voorbeeldeloozen vuurregen, zoo roemvol ten toon gespreid?

Hem bovenal, die den krijgsstand, — den stand van gevaar, moeite en hooge zelfopoffering, maar ook dien van eer en onsterfelijken roem, — heeft gekozen, moet het voor oogen stellen van zoodanige uitstekende heldenbedrijven het hoogste belang inboezemen, daar zij bij den echten krijgsman den wensch doen ontvonken, om zulke bedrijven naar te streven, en hem, terwijl zij door het voorbeeld van de mogelijkheid eener doelbereiking overtuigen, tot navolging op eene baan aanmoedigen, waarvan andere gewone en zwakke geesten zich laten afschrikken.

Voor hen dan, voor onze dappere landgenooten, kan het verhaal van een oorlogsbedrijf, door gadelooze onverschrokkenheid gekenmerkt, uit een niet lang verleden tijdvak, 't welk een der luisterrijkste van Nederlands krijgsgrootheid was, dat van den Spaanschen successie-oorlog, niet anders dan belangrijk wezen.

Heerlijk strekt Alicante, in Valencia's verrukkelijke landstreek, zich met hare trotsche gebouwen langs de oevers der Middellandsche zee uit, die hare muren bespoelt; maar bovenal schoon en treffend is het uitzigt van den Slotberg, die zich, aan hare westzijde, afzonderlijk en kegelvormig, vele honderde voeten boven de oppervlakte der zee verheft, wier golven tegen zijne zijden breken, deze bestendig afkabbelen en ondermijnen.

Boven op zijne kruin staan nog indrukmakende bouwvallen van het oude kasteel, dat in de gedenkwaardige belegering van 1708—1709 door eene ontzettende mijn-uitbarsting grootendeels tot een puinhoop verkeerde. De sporen der vreesselijke verwoesting, die men op iederen voetstap aantreft, getuigen van haar geweld; ontzaggelijke rotsklompen werden door de kracht der ontploffing losgescheurd, waarvan nog eene van ongemeten grootte over de stad is blijven hangen. Sedert dien tijd is de toegang den beklimmeren zeer moeijelijk geworden, door het gedurig afbrokkelen van de rotsen; edoch, niemand beklaagt zich de moeite aan het bestijgen te koste gelegd, daar de prachtvolle en gadelooze vertooning, die een onbegrensd uitzigt zoowel aan de zee- als landzijde aanbiedt, en een wonderschoon, met duizende verscheidenheden afgewisseld panorama vormt, hiervoor ruime schadeloosstelling verleent.

Hier was het tooneel eener krijgshandeling, zóó buitengewoon, zóó verbazingwekkend, dat zelfs het eenvoudigste verhaal daarvan aan het won-

derdadige schijnt te grenzen. Het is die der onovertreffbare standvastigheid van den Engelschen bevelhebber en van den onbezweken moed zijner onderhoorige bezetting, bij het schrikbarendste gevaar dat ooit een krijgsman dreigde; terwijl tevens de menschlievende en groothartige handelwijs van den Franschen veldheer niet minder verdient gehuldigd en als een navolgenswaardig voorbeeld vermeld te worden.

Eerste Afdeeling.

Het einde der zeventiende eeuw had Europa eenige rust geschonken na de bloedige inspanningen, waartoe de onverzadelijke heersch- en veroveringszucht van Lodewijk XIV het zulk eene lange jarenreeks had genoodzaakt; doch reeds met den aanvang der achttiende eeuw deed de dood van den kinderloozen Koning van Spanje, Karel II, een' nieuwen oorlogsstorm ontstaan, die zoo in hevigheid als in langdurigheid alle vorige overtrof. Twee mededingers uit de huizen van *Bourbon* en *Habsburg* stonden naar de rijke erfenis; geheel Europa stelde het levendigste belang in den twist, en ieder koos, overeenkomstig zijn staatsbelang, voor een der beide beginsels partij, ten einde met het zwaard het vraagstuk te beslissen, of Lodewijks heerschzuchtige ontwerpen tot Europesche suprématie verwezenlijkt zouden worden, dan wel of Frankrijk zou worden teruggebragt in eene beperkte stelling, welke het verhinderde het geluk en de rust der overige staten te verstoren.

Terwijl het Noorden door een' afzonderlijken krijg ter schouwplaats van krijgsdaden werd gemaakt, die Karel XII met de schitterendste laurieren kroonden, en het Russische rijk uit de onbekendheid in de rij der Europesche staatsmagten plaats deed nemen, hadden de overige groote magten zich, onder de leiding van Willem III, tot fnuiking van Lodewijks eerzucht vereenigd, en werd alzoo weldra in den aanvang der nieuwe eeuw, het strijdperk te water en te land, in Duitschland, Vlaanderen, Italië en Spanje geopend. Noodlottiger dan in een der vorige oorlogen, kampten Frankrijks legers op de drie eerste oorlogstooneelen; doch met meer geluk in het verdeelde Pyrenésche schiereiland, begunstigd door eene gemakkelijker aanvulling van strijdkrachten dan de verbondenen bezaten, die deze alleen door hunne overmagtige vloten over een wispelturig element konden aanvoeren. Van dáár dat de voorstanders van Karel *van Oostenrijk*, onder bescherming der Engelsche en Hollandsche vlag, zich wel van een groot gedeelte der zeehavens hadden kunnen verzekeren, doch dat zij de van deze verwijderde plaatsen en sterkten meerendeels in de magt der Fransche en Bourbonsgezinde Spanjaarden moesten laten. Aanvankelijk zagen de eerste zich allezins

door het geluk begunstigd. De mislukte verovering van Cadix (1702) werd door de heerlijke zee-triomf te Vigos opgewogen. Een aanmerkelijk gedeelte van Kataloniën, met Barcelona, Gibraltar (1703), en het meerendeel van het koningrijk Valencia, waren in de handen der verbondenen gevallen; Denia en Valencia (1705), Alicante (1706), Ciudad-Rodrigo en Salamanca waren ingenomen; het Engelsch-Portugeesch leger, onder lord Galloway, was in Madrid gerukt en de Aartshertog Karel tot Koning uitgeroepen; de vleijendste vooruitzigten schenen zich dus voor dezen te openen, doch werden door de uitkomst niet bevestigd. Slechts weinige weken later deden de aanmerkelijke versterkingen die de Franschen Spanje lieten inrukken, de partij van Philippus herleven en diens magt weêr tot zulk een' trap stijgen, dat hij zich in staat zag gesteld de hoofdstad weder in te trekken, en met Carthagena (1706) een aantal der verloren plaatsen te herwinnen; terwijl de groote overwinning in de volgende jaar (1707), door den maarschalk hertog van Berwick, te Almanza bevochten, de magt van Karel zoodanig knotte, dat van dat oogenblik af zijne zaak eene allerongunstigste wending nam, en het verlies van Arragon en Valencia ten gevolge had. Valencia, de hoofdstad, opende hare poorten voor den overwinnaar, en van de drie legers, welke de zaak van Philippus ondersteunden, zette dat onder den ridder d'Asfeld de taak voort, om door de verovering van Denia en Alicante die van geheel Valencia te voltooijen, en door het bezetten dezer beide belangrijke kustplaatsen, de zee-mogendheden het voeden van den oorlog te beletten. Immers waren het vooral de Engelschen en Hollanders, die, door het overzenden hunner troepen, den strijd de meeste kracht bijzetteden en als 't ware de kern van Karels legermagt uitmaakten; door wie, onder anderen, de verovering van Gibraltar en Barcelona (1705) bewerkt werd, terwijl hunne vloten daartoe zoowel voornamelijk bijdroegen, als dat zij de belegeringen van Gibraltar (1705) en van Barcelona (1706) deden opbreken.

Na Tortosa's vermeestering (1708), waarbij de legerafdeeling van d'Asfeld voor een deel aan die van den hertog van Orleans de hand had geboden, rukte deze veldheer voor het belangrijke Denia, 't geen hij gerust konde doen, daar, sedert de overwinning van Almanza, geene verbondene krijgsmagt in het veld stond, magtig genoeg om hem in Kataloniën en Valencia het hoofd te bieden. Zonder overzeesche hulp was de dappere graaf van Stahremberg, opperveldheer van den Oostenrijkschen vorst, tot werkeloosheid gedoemd, en het gewigtig punt van Barcelona bijna het eenige 't welk die monarch in Kataloniën was overgebleven, daar, na den genoemden slag, Lerida, Alcira, Mequinenza en Puicerda den overwinnaar in handen waren gevallen.

Vruchteloos bleven de veldheers-talenten van Guy van Stahremberg, die naast prins Eugenius voor een' der bekwaamste legerhoofden van den successie-oorlog, en onder de beroemdste die de Oostenrijksche monarchie ooit bezat, mag gerekend worden. Alleen door overzeesche hulp kon hij met nadruk handelen, en van dáár het gewigt der beide zeeplaatsen voor ieder der partijën; te meer, daar de voordeelen der verbondene vloten, door het veroveren van Sardiniën en het vermeesteren (1708) van het in 1707 verloren Minorca, gelijk Majorka en Yvica (1706) hen tot eene onmiddellijke handbieding in staat stelden, wanneer slechts het bezit van onderscheidene kustpunten hen ter ontscheping van hulpbenden daarin behulpzaam was.

Ten einde zijn' vijand van deze hulpmiddelen te berooven, maakte de Fransche veldheer van de onmagt zijner tegenpartij gebruik, om de beide gewigtige zeeplaatsen, Denia en Alicante, te gaan bestoken, die, door de vermeestering van Valencia en Carthagena's herovering (1706), zich bijna van alle gemeenschap met het inwendige des lands afgesneden bevonden.

Met de verovering van het aan den weg van Valencia gelegene Denia, gebood de krijgsreden, als zijnde dit het zwakste punt, dat het spoedigste te vermeesteren was, een begin te maken, alvorens tot het sterke Alicante over te gaan.

Den 5den November 1708 verscheen het Fransche leger voor deze plaats, welke, na eene driedaagsche beschieting uit 20 stukken en 10 mortieren, den 12den, stormenderhand werd ingenomen. Het kasteel, een der sterkste van Valencia, bezweek reeds den 17den, waarna de bezetting van 900 man, meest Portugeesche troepen, zich als krijgsgevangen moest overgeven.

Onberekenbaar was de waarde dezer verovering, drievoudig vermeerderd door den onmeetbaren krijgs- en mondvoorraad en het talrijk geschut, dat meer dan 50 metalen stukken en 23 mortieren bedroeg, waarvan de moeijelijke aan- en toevoer in Spanjes bergachtige streken zoo menige onderneming ten allen tijde heeft doen haperen Niet minder gewigtig was het wegnemen der eenige plaats, van waar eene poging tot hulp voor Alicante kon worden beproefd, in zulk een' zoo korten tijd geschied, dat de vijand den aanval en de verovering dezer laatste plaats nog vóór het einde des jaars, door het gebruik der alhier gevondene magt, hoopte te volbrengen.

Overvloedige aanvalsmiddelen, zoowel als de zedelijke indruk, — die steeds in dezelfde maat den overwinnaar opwindt als den aangevallene nederslaat, — door het zoo spoedig zwichten van het onderhoorige gewigtige Denia te weeg gebragt, scheen ontwijfelbaar het gevolg te moeten hebben van den weêrstand van Alicante merkelijk te doen verslappen.

Getrouw aan het zoo juist door den grootsten veldheer onzer geschiedenis uitgedrukte hoofdkenmerk van een bekwaam krijgsoverste, dat men nimmer den overwinnaar noch de overwonnelingen moet laten rusten, toefde de ridder D'Asfeld geen oogenblik met den aanval van het sterke Alicante, 'twelk hij den 28sten November 1708 door eenige regimenten deed berennen, en waarvoor hij reeds den 1sten December de loopgraven opende.

Alicante, — op 38° 20′ N. breedte en 2° 48′ W. lengte, de welvarendste en handeldrijvendste plaats van Valencia, naast Cadix en Barcelona, van geheel Spanje, onder den zachtsten hemel en in de aangenaamste landsdouw gelegen, met eene bevolking van 17—18,000 zielen, — is omtrent 25 uren van Valencia en Carthagena verwijderd. De baai, waaraan de stad haren naam geeft, beschermt tegen gevaarlijke winden en is veilig door goede ankergronden; terwijl ze eene voortreffelijke haven of moelje bezit, welke het gemakkelijk uit- en inloopen met alle winden vergunt. Door eene oude bevestiging en eenige veldwerken tegen eenen geweldigen aanval beveiligd, bestaat hare hoofdsterkte in een kasteel, op eene steile en hooge rots gebouwd, hetwelk de haven bestrijkt, en, door natuur en kunst gelijkelijk versterkt, voor krijgsgeweld onverwinnelijk werd gehouden.

Aan deze plaats, even belangrijk uit een staat- als krijgskundig oogpunt, scheen het bezit van Kataloniën, welligt het bovendrijven der partij die haar in bezit had, verbonden; een spoorslag te meer voor de partij van Karel, om alles tot hare verdediging op te zetten; voor die van Philippus, om alle krachten in te spannen zich van haar meester te maken.

Aangemoedigd door de spoedige verovering van Denia, als gunstig voorteeken van die van Alicante, was de ridder D'Asfeld voor hare veste verschenen; onderwijl had hij zich den zoo ligt opgewonden Franschen krijgsgeest te nut gemaakt, om, met terzijdestelling der gewone, zekerder, doch langzamer ten doel voerende kunstmatige benadering, den aanval met openbaar geweld te ondernemen, zonder de overkomst van den zwaren belegeringstrein af te wachten.

Niet roekeloos was echter deze handelwijs; niet strijdig met de krijgsregels, noch de verwachting van het gevolg overdreven, daar toch de aanmerkelijke omtrek der stad en der uitgestrekte voorsteden, die, met ligte verschansingen omgeven, zelfs al hadden zij niet zoovele zwakke plaatsen en bressen aangeboden, een aantal verdedigers zou gevorderd hebben, waarmede de bezetting in geene evenredigheid kon worden gebragt. Deze bestond, een zeker aantal ongeregelde troepen of zoogenaamde Miquelets uitgenomen, en behalve die van het kasteel, slechts uit drie regimenten, welke doorgaans, vooral op het einde van den veldtogt,

niet meer dan één bataillon, van ongeveer 6 à 700 weerbare manschappen, vormden, en dus, met het, onder deze aanwezige, dragonder-regiment van 250 man, na aftrek van zieken en anders gebezigden, naauwelijks hooger dan op 1500 strijdvaardigen kon berekend worden. Dit zoo gering aantal geregelde troepen was ten eenemale ontoereikend om den omtrek eener zoo aanmerkelijke stad, waarvan de bevolking tevens in toom moest worden gehouden, met eenig vooruitzigt te kunnen verdedigen; op de Miquelets viel bovendien weinig te rekenen.

Dapper en trouw was de bezetting, de kern der regimenten aan welke Engeland en Holland de handhaving hunner belangen hadden toevertrouwd, en de hechtste steunen van Karels zaak. Sedert een aantal jaren in den strijd op het schiereiland, in honderde gevechten overwinnaars, in gevaren beproefd, was van zoodanige krijgsbenden alles te verwachten wat van eene standvastige verdediging geëischt kon worden, onder aanvoering van bevelhebbers, grijs geworden onder de wapenen, en gewoon met gelijken moed de wisselkansen des oorlogs, de gevaren en ontberingen te verduren; maar bovenal ontleende zij hare kracht uit den bezielenden geest van den opperbevelhebber, den Engelschen generaal-majoor Richards, een man bij wien het schranderste krijgsbeleid met eenen moed, onwrikbaarder dan de granietrotsen van Alicante's slot, ten schitterend toon- en voorbeeld van alle eeuwen, zich schenen vereenigd te hebben.

Met volle kennis van zijnen toestand tegenover den vijand, met de bewustheid van den hem opgelegden krijgs- en vaderlandspligt doordrongen, verwachtte hij den vijand voor zijne veste. Hij berekende nogmaals zijne mogelijke weêrstandsmiddelen en den tijd om die met vrucht aan te wenden; en zeer juist was het besluit, waaraan wij hem tot het einde toe zien getrouw blijven, namelijk, door het rekken van alle middelen ter verdediging, het kostbaarste in den oorlog, namelijk tijd, welke rozen baart en hulp kon aanbrengen, te winnen, en daardoor, zoo mogelijk, eene voor het algemeen belang zoo belangvolle plaats te behouden.

De beste maatregelen tot verdediging van elk betwistbaar punt, versterking van elk daarvoor vatbaar punt, aanwending van alle hulpbronnen, waakzame zorg tegen onwil, verraad en verrassing, met eene gepaste verdeeling der zwakke strijdkrachten; dit alles was daargesteld, toen het Fransche leger voor de muren verscheen.

Meer om den tijd te rekken, — daar in dit jaargetij ieder gewonnen dag van onberekenbare waarde was, om aan de wentelende gelukskansen en de rijpende maatregels tot ontzet, van ter zee aangebragt, de noodige speelruimte tot verlossing te geven, — dan wel uithoofde van den waan

dat hij de vijandelijke pogingen met de daartoe ongeëvenredigde voorhanden middelen zou kunnen verijdelen, hield de bevelhebber zich aan zijn besluit, om den vijand zóó lang het bezit van Alicante's omtrek te betwisten als slechts eenigzins mogelijk was, zonder daarbij wezenlijke belangen in de waagschaal te stellen.

Den 29sten November had het berenningskorps de stad van alle zijden ingesloten. Den volgenden dag verscheen de Fransche veldheer met de hoofdmagt voor de plaats; reeds des anderen daags deed hij de loopgraven openen, tevens eene der uitgestrekte voorsteden innemen, en den 2^den^ December de beide andere bezetten. De bevelhebber, bewust van het ondoeltreffende eener vruchtelooze verdediging, wilde geen gedeelte zijner strijdkrachten aan hare verdediging opofferen.

Tot dekking van een zwak gedeelte der walmuren was door de bezetting eene verschansing opgeworpen, welke de vijandelijke legerbevelhebber den 5^den^ December deed aantasten. De gemakkelijke verovering der voorsteden had des aanvallers moed zóózeer aangewakkerd, dat, overeenkomstig de Fransche geaardheid, de soldaat morde, dat men hem in werkeloos verwijl den tijd deed vermorsen, dat men geen geschut, geen bres behoefde, om in het zwakbezette Alicante te dringen. Hun aanvoerder, met al de eigenaardigheden van het karakter zijner landlieden bekend, hetwelk spoedig tot den hoogsten brand ontblaakt, maar die bij ongewenscht verwijl ook weldra zich-zelven verteert, gaf aan hunne wenschen toe, en vaardigde het bevel uit tot het bespringen dezer verschansing; hij had geen reden om zich deze rekkelijkheid te beklagen, daar de bezetting, na eenen onbeduidenden kamp, ze ontruimde en hem het bezit daarvan overliet.

Thans stond den belegeraar niets meer in den weg, om den slechtbevestigden, veelal gebrekkigen en vervallen omtrek van Alicante onmiddellijk aan te kunnen grijpen, waarvan de groote uitgestrektheid, zelfs bij goeden toestand, veel te uitgebreid was, om, met eenige hoop op gevolg, door de zwakke bezetting verdedigd te worden, wier kommandant vooruit kon zien, dat ze bij een voortdurenden weêrstand over de kling gejaagd, ten minste gevangen genomen stond te worden.

Te ervaren om dit niet te voorzien, en de bezitting van drie goede regimenten voor het leger wenschende te behouden, maakte hij schrander gebruik van de geneigdheid des vijandelijken veldheers, — die eene zoo aanzienlijke stad niet aan het uiterste geweld en daarmede gepaarde vernieling wilde bloot stellen, — om, na eene verdediging, voldoende om zijne krijgseer te handhaven, in onderhandeling te treden, bewust dat hij van de landzijde

geen hulpbieding te hopen had, en die van den zeekant in dit tijdstip niet in genoegzame sterkte was te verwachten.

Sir Richard beantwoordde dus de opeisching van den Franschen veldheer, met zich niet ongezind te toonen om hem de stad over te laten, indien hij genoegzaam gunstige voorwaarden kon bedingen; met het besluit zich voorts tot het bezit der citadel te bepalen, hetwelk op eene hooge rots gelegen, tegen alle geweld bestand werd geoordeeld en de vrije gemeenschap met de zee bezat. Te gretig, om vooreerst, met het bezit der rijke handelstad, de vermeestering van geheel Valencia als 't ware te voltooijen, stemde de Fransche veldheer in alle voorstellen toe der kapitulatie, die even voordeelig als eervol voor den bevelhebber waren. De bezetting verkreeg den vrijen aftogt met alle krijgseer en twee stukken geschut, naar de eerste plaats in Kataloniën; de opstandelingen, die de wapenen hadden gevoerd, de belofte eener bemiddelende voorspraak; de inwoners, die eener goede behandeling, terwijl een wapenstilstand van vier dagen de ontruiming der stad naar het kasteel veroorloofde, zonder echter mond- en krijgsbehoeften daarheen te mogen voeren.

Gewillig had de Fransche veldheer den vrijen aftogt der bezetting toegestemd, het als een voordeel beschouwende dat zij de verdedigers van het slot niet gingen vermeerderen. Hij doorgrondde niet, dat hij juist hierdoor het schrander doorzigt van sir Richard in de hand werkte, welke in zijne dappere bezetting van het kasteel eene genoegzame strijdmagt had, om de ongenaakbare rotssterkte tegen elken geweldigen aanval te verdedigen; terwijl daarentegen hare vermeerdering, door de toevoeging der overbodige stadsbezetting, het kasteel voor de eenige bestrijdingswijs, namelijk insluiting, — de onweerstaanbaarste vijand indien het gebrek zich deed gevoelen, — des te spoediger moest doen bezwijken, naarmate het getal monden in hetzelve grooter was.

Intusschen had de uitgetrokken bezetting den weg naar Kataloniën ingeslagen, doch zag zich, bevorens zij het leger der verbondenen bereikte, door eene overmagtige uit het belegeringskorps afgezondene legerafdeeling achterhaald, gedwongen de wapens neêr te leggen en zich krijgsgevangen te geven. Zoodanige verdragschennis, ook later niet zeldzaam bij de Fransche legerhoofden, wanneer de fortuin hen toelagchte, ontleende hier haar voorwendsel uit het, door den Britschen bevelhebber van Port-Mahon, Stanhope, gezonden berigt zijner wedervergelding aan de aldaar gevangene Fransche bezetting, welke hij, wegens het schenden der kapitulatie jegens de Engelsche en Hollandsche troepen die Xativa hadden verdedigd, zóó lang als krijgsgevangenen zou terughouden, tot deze woordverbreking was

hersteld. Het berigt dier trouwlooze behandeling bij sir RICHARD ontvangen en der slotbezetting medegedeeld, deed, met de opgewekte verontwaardiging, meer en meer het besluit pal staan, om de aanvertrouwde sterkte tot het uiterste te verdedigen, en mag wel niet weinig hebben toegebragt tot die standvastigheid, welke dit wapenfeit zoo uitstekend kenmerkt.

Thans was de bevelhebber, met alles wat de aftogt en 't vervoer naar het kasteel vergund was geworden, aldaar aangekomen, en wachtte kalm en bereid af, wat de vijand en de tijd te weeg zouden brengen. Op eene ontoegankelijke hooge rots gelegen, met genoegzame bezetting, tegen allen geweldigen aanval, zoowel als tegen eene regelmatige belegering, met krijgsbehoeften en geschut overvloedig voorzien, kon hij deze te geruster trotseren, daar het jaargetijde ze ondoenlijk maakte, en de eerste proeven door den vijand genomen, zóó nadrukkelijk bejegend werden, dat deze er van afzag, en aan een langzamer, voorshands het eenige middel, de voorkeur gaf, namelijk dat, om de sterkte door insluiting onschadelijk te maken, en, hetzij door gebrek aan noodwendigheden tot overgaaf te dwingen, of door een ander kunstmiddel te vermeesteren.

Onder de nadeelen waaraan doorgaans alle geweld trotserende bergvestingen onderhevig zijn, is een der voornaamste, het gebrek aan water, waarin alleen door kunstige vergaderbakken kan te gemoet gekomen worden; vooral is dit onder den brandenden zuidelijken hemel van het hoogste gewigt. Hierop was dan ook de hoofdzorg van den wakkeren bevelhebber gerigt; reeds tijdig had hij alle handen in 't werk gesteld, om drie groote regenbakken in de harde rots te doen uithouwen, en ze met ongeloofelijken arbeid met een genoegzamen watervoorraad doen vullen, waartoe hem de sterke regens, die onder deze warme hemelstreek het wintergetijde kenmerken, zeer te stade kwamen. Gerust van in de hoofdvereischten te hebben voorzien, daar overigens niets ontbrak, kon hij kalm de gebeurtenissen afwachten.

Het kasteel, waarvan de werken in de rots gehouwen waren en de muren, uit de tijden der Mooren afkomstig, in hechtheid met de rots wedijverden, was slechts op weinige punten eenigzins, en dan nog slechts met moeite genaakbaar, terwijl de overige zijden enkel loodregt kale rotswanden aanboden. Zoo naar den zeekant als naar de stadszijde, verdedigde een talrijk geschut, door kruisend vuur, de toegangen; 43 meest zware stukken en 6 mortieren konden hun vuur daartegen vereenigen. De bezetting, zamengesteld uit beproefde krijgslieden, bestond uit twee, elk een sterk bataillon

vormende, regimenten infanterie en de noodige artilleristen, namelijk het regiment van den ridder Charles Hotham en het zoogenaamde Fransche van den kolonel Sibourg, uit die vlugtelingen (*réfugiés*) zamengesteld, welke de blinde geloofsijver en vervolgzucht van Lodewijk XIV gedwongen hadden elders eene wijkplaats te zoeken, en wier trouw en ijver zich ook hier, gelijk elders, luisterrijk betoonden.

De verbondenen meester ter zee zijnde, en vooral door de verovering van Port-Mahon, in staat om de belegerden van nabij de hand te bieden, zoo was eene der hoofdpogingen van de belegeraars daarheen gerigt, om, door het opwerpen van zware batterijen aan den zeekant, de landingsplaats in de nabijheid en aan den voet van het slot, onveilig en ontoegankelijk te maken; en hoezeer het geschut van het laatstgenoemde hen dezen arbeid zeer bemoeijelijkte, en de door voorbeeldelooze koude zoo bekende strenge winter van 1709, die ook hier zijne guurheid gevoelen deed, een regelmatig beleg en alle schansarbeid hoogstbezwaarlijk had gemaakt, hadden echter de onvermoeide inspanningen der belegeraars zooveel gewrocht, dat de mogelijkheid van eene gemeenschap ter zee met de bezetting bijna geheel was weggenomen. Ter goeder uur mogten zij zich hunne werkzaamheid dank weten, daar op den 15den Januarij 1709 een Engelsch eskader van 5 oorlogsschepen in de baai van Alicante het anker wierp, in de hoop van het kasteel eenige versterking toe te voeren. Blijde hoop vervulde de bezetting, toen het vuur der schepen haar deze hulp aankondigde; levendig en nadrukkelijk beantwoordden dit echter de kustbatterijen, en verijdelden het oogmerk der zeemagt, die, van de vruchteloosheid harer pogingen overtuigd, den volgenden dag het anker ligtte om naar Port-Mahon terug te stevenen.

Manhaftig verdroeg de brave bezetting deze teleurstelling, veeleer bemoedigd door de pogingen, die, hoewel vruchteloos uitgevallen, haar ten waarborg der gezindheid verstrekte, dat men bij gunstiger gelegenheid met meer toereikende magt hare verlossing zou komen bewerken. Terwijl de belegeraars van hunne zijde steeds voortgingen in hunne pogingen, om de gemeenschap van het kasteel ter zee af te sluiten, stelden die van het slot alles in het werk om hen zulks te verhinderen; het wederzijdsch geschut was daardoor gedurig en bij afwisseling in werking.

In de moeijelijke en naauwe bergpassen van dit gedeelte van Spanje, is zelfs in het beste jaargetij, het vervoer van zware lasten aan groote zwarigheden onderhevig en grenst dikwijls aan het onmogelijke, wanneer ge-

durende den winter, vooral in een zoo buitengewonen als die van 1709, onmetelijke hoeveelheden sneeuw de holle wegen en bergpassen met ellenhooge sneeuw-massa's vullen, zoodat zelfs menschen en lastdieren daarin verzinken, en eene gladde ijskorst de steile hellingen en hoogten overdekt, die hen in de diepe afgronden doet neerstorten. Al wie den oorlog in het Pyrenésche schiereiland heeft bijgewoond, weet welke onverwinbare moeijelijkheden het vervoer van geschut aldaar in den weg staan, en deze waren het ook die den Franschen veldheer verhinderden van het talrijk geschut en krijgsmaterieel partij te trekken dat hem bij de verovering van Denia, als den kostbaarsten, doch voor het oogenblik nutteloozen buit, in handen gevallen was, daar hij noch het een, noch het ander van daar te land voor Alicante kon doen aanvoeren, terwijl de aanvoer over zee ook bedenkelijk was, dewijl de overmagt der verbondenen op dit element het vervoer over hetzelve ten uiterste hagchelijk maakte, en echter bleef er geen andere weg over om de behoefte aan te vullen, die de ongenoegzaamheid van grof geschut en van de, door het dagelijksch gebruik, zeer verminderde krijgsvoorraad, met levendige ongerustheid deed gevoelen. Er werd dan besloten om die beide voorwerpen te Carthagena in te schepen op de Spaansche galeijen, die digt langs de kust, in dit stormachtig jaargetijde voor groote zeeschepen ongenaakbaar, konden heenvaren en elke gelegenheid en windstilte te baat nemen om voort te spoeden. Van de verwijdering der Engelsche vlootafdeeling uit de baai van Alicante werd ook onmiddellijk gebruik gemaakt om derwaarts te stevenen, en den 22sten Januarij 1709 zag men de galeijen, met gunstigen zuidenwind, de haven naderen en binnenloopen.

Zoodra hadden zij echter de grenzen der schootswijdte van het geschut des kasteels niet bereikt en het anker laten vallen, of al de deze rigting bestrijkende vuurmonden donderden er tegen los, zonder nogtans in staat te zijn om op de, weinig trefvlakte aanbiedende, vlakke vaartuigen, met de veelal min gunstige boorschoten, uit de hoogte, eene vernielende werking uit te oefenen; genoegzaam echter om hen aan het grootste gevaar bloot te stellen, en eene niet geringe bezorgdheid in te boezemen aan den plaatsbekleeder des opperbevelhebbers, don Francisco Gaëtano, aan wien de ridder d'Asfeld, welke door dringende beweegredenen tot eene afwezigheid naar Valencia geroepen was, gedurende zijn afzijn het bevel over de blokkade had toevertrouwd. Immers slechts één noodlottige kogel werd er vereischt, om den met zooveel moeite aangebragten en tot bereiking van het doel onmisbaren krijgsvoorraad in een oogenblik te vernielen en de heillooste verwoesting te bewerken. Veelvoudig werd dit dreigend gevaar nog vermeerderd, daar de ontscheping en het vervoer der munitie geschieden moesten onder

de onophoudelijk neervallende kogels en granaten, tegen wier noodlottige werking geen maatregelen van voorzorg eenige verzekering konden opleveren.

Bij de onmogelijkheid om zich tegen het dreigend gevaar, bij de steeds heviger wordende kanonnade van het kasteel, te kunnen beveiligen, evenmin als zich door verwijdering er aan te onttrekken, schoot het Fransche legerhoofd geen ander middel over, dan het vuur der sterkte een nog geweldiger tegen te stellen, en de aandacht der geschutsbediening, door haar bedreigend eigen gevaar, van het bestreken punt af te leiden. De geringe uitwerking van waterpasschoten tegen de rotswerken bij ondervinding kennende, vereenigde don Francisco al het beschikbaar worpgeschut tegen het kasteel, hetwelk hij nu met bomben en granaten overstelpte, waarop de bezetting hem geen antwoord schuldig bleef, en niet alleen onophoudelijk de landingsplaats beschoot, maar ook een aantal bommen in de stad wierp. De aan het kasteel toegebragte schade was van weinig belang te rekenen, maar deed don Francisco echter in zóó verre slagen, dat hij middelerwijl acht zware stukken geschut en een grooten krijgsvoorraad aan wal kreeg, waarna de galeijen onverwijld het anker ligteden, om naar Carthagena terug te keeren.

Na haar vertrek zweeg het geschutvuur van weêrszijden, als tot geene gevolgen nu meer leidende, en wijl men het van weêrskanten doeltreffender achtte de krachten en den voorraad te sparen tot beslissender gebeurtenissen.

Deze tusschenbedrijven hadden de wederzijdsche bevelhebbers hunne eigene en des vijands middelen en vooruitzigten leeren schatten. De belegerden hadden aan de eene zijde leeren inzien, dat, ofschoon zij voor de gewone en gewelddadige aanvalsmiddelen op hunne ongenaakbare bergvest niets te duchten hadden, zij echter, ten laatste, door uitputting van mond- en krijgsvoorraad, zouden moeten bukken, aangezien des vijands maatregelen en werken de hulp van ter zee, vooral die met eene kleine magt, zeer groote moeijelijkheden zouden in den weg staan. Aan de andere zijde gevoelden zij, dat, daar de vijand meester was van de geheele kust en alle havens, de vloot der verbondenen bezwaarlijk ergens eene landing zou kunnen ondernemen, met waarschijnlijk vooruitzigt om van daar, hetzij door afwending of door regtstreekschen aanval, het kasteel te kunnen ontzetten. Evenmin was zulks van de hulparmee van den generaal Stahremberg te verwachten, daar deze, door het overmagtig leger van den hertog van Noailles en de meeste in 's vijands handen zijnde tusschengelegen hoofdplaatsen hierin verhinderd werd; zoodat de onmiddellijke

hulp, waarop men nog hopen mogt, alleen tot de vloot scheen beperkt te zijn. Maar op deze rustte ook een onwankelbaar vertrouwen; de Britsche nationale geest hield zich toen, even als nu, van hare meerderheid ter zee onwrikbaar overtuigd, en deed de bezetting geen oogenblik twijfelen, dat zij ter gelegener tijd tot ontzet zou opdagen, zoodra slechts jaargetijde en omstandigheden van de nabijgelegen onlangs veroverde eilanden der Middellandsche zee, van Gibraltar of Barcelona, het aanstevenen van eene aanmerkelijke zeemagt veroorloven zouden.

Intusschen was de Fransche veldheer op zijn post bij het insluitingskorps teruggekeerd en alsnu met den meesten ernst bedacht om die middelen aan te wenden, welke hem tot de vermeestering van een punt konden leiden, welks gewigt ten volle bekend was; edoch, niet zonder bezorgdheid zag hij den uitslag te gemoet eener onderneming, tegen wier uitvoering zich steeds meer en meer zwarigheden schenen op te hoopen. Ontoereikend waren alle gewone middelen van krijgsgeweld; dapperheid en getal vermogten niets tegen de ontoegankelijke rotsmuren. De ervaring had het onvermogen van het geschut tegen de granietwallen bewezen, terwijl de bommen naauwelijks den top van het adelaarsnest bereikten en de bezetting geene schade toebragten; op verrassing was, bij de waakzaamheid der bezetting, evenmin te rekenen als op het wèlslagen eener gewelddadige bestorming bij den bekenden heldenmoed der bezetting. Een geregeld beleg en aanval stonden, uithoofde de gesteldheid der plaats, onoverkoombare zwarigheden in den weg. Niets anders scheen dus over te blijven, dan door eene strenge insluiting het gebrek ten bondgenoot te nemen en langs dien weg de bezetting tot overgave te nopen; maar, bij het kiezen van deze partij rees een aantal zorgvolle bedenkingen, die ook dit besluit deden wankelen. Het lange tijdvak gedurende welk de standvastigheid der bezetting, bij bekenden overvloed aan alle noodwendigheid, het konde volhouden, en de werkeloosheid waartoe het leger zich daarbij veroordeeld zag, waren omstandigheden, lijnregt strijdig met het Fransche volkskarakter, in staat den bevelhebber ten eenemaal de genegenheid en het vertrouwen der legers te onttrekken, en aan de afgunst wegens zijn krijgsroem een ruim veld te openen. Door dezen langzamen voortgang, die zulk eene aanzienlijke legermagt als 't ware in den tooverkring van Alicantes omtrek vastbond, verkreeg de partij van Karel, bij de zoozeer verdeelde stemming van Spanjes inwoners, ruime gelegenheid, om zich tot eene geduchte hoogte te verheffen; terwijl men ieder oogenblik vreezen

mogt, eene aanzienlijke vloot der beklemde vest te hulp te zien komen en welligt in een enkel oogenblik alle moeijelijke inspanningen doen verloren gaan; een vooruitzigt, van welks zekerheid de vroegere verschijning der vloot een ontwijfelbaar voorteeken opleverde.

Deze zwarigheden bij zich-zelven nagaande en berekenende, kreeg hij steeds tot slotsom, dat, tot welke keus hij zich ook bepaalde, er bij onmetelijke inspanningen altijd nog maar eene wisselvallige uitkomst te wachten was; en steeds meer won bij hem de overtuiging veld, dat de bereiking van het doel in geen der gewone middelen gezocht kon worden, waardoor dan ten laatste een denkbeeld in hem oprees en zich vastwortelde, 't welk door stoutheid en ongewoonheid elken gewonen geest zou hebben afgeschrikt, en, even als het reuzenontwerp van Parma's brug over den Scheldestroom, eenig in de geschiedenis mag genoemd worden. In een land, waar men, meer dan elders, bij iederen voetstap de sporen der ontzettendste natuurverschijnselen, van vuurspuwende bergen, aardbevingen en omkeeringen ontwaart, waar de nabijheid van den Etna en den Vesuvius, van Stromboli, met de door lavastroomen verzwolgen en omgekeerde steden, de magt van onderaardsche werkingen zoo blijkbaar vertoonde, was het niet zoo bijzonder vreemd, dat de levendige verbeeldingskracht van den Franschen veldheer zich aan de uitwerking vasthechtte, welke eene soortgelijke, door kunst voortgebragte, werking uitoefenen moest op het rotsslot, dat alle andere pogingen scheen te tarten. Dit denkbeeld bestond in niets minder, dan in het ontwerp om door eene onder het slot gedolven mijn, met eene ongehoorde hoeveelheid buskruid gevuld, het met al zijne verdedigers gelijkelijk in de lucht te doen springen, en onder de puinhoopen te bedelven, tenzij de overweging van een zoo onvermijdelijk als ijsselijk lot, hen niet tot eene vrijwillige ontruiming bewoog en de onwrikbaarheid des bevelhebbers deed buigen.

Terwijl hij, met dit ontwerp voor den geest, de naderingen tot aan den voet der rots deed voortzetten, waarin hem het geschut der sterkte, wegens zijne hoogte, weinig konde hinderen, en de zwakte der bezetting de verstoring daarvan door uitvallen onraadzaam maakte, bereidde hij in het geheim alles voor, wat tot de uitvoering eener zoodanige reuzenonderneming vereischt werd. Behalve een onmetelijken voorraad van noodzakelijk delfgereedschap, ijzer en houtwerk, werd ook last gegeven om de aanzienlijke hoeveelheid buskruid door aanvoer te vermeerderen; duizende schansgravers en geschikte mijnwerkers werden naar Alicante geroepen, welke, aan het delven der in deze bergen gevonden wordende metalen gewoon, in deze streken niet zeldzaam waren te vinden.

De veldheer verzamelde zijnen raad, zamengesteld uit bekwame mannen, die, in de school van Vauban gevormd, door oefening en ervaring in het aanleggen, aanvallen en verdedigen van vestingen, den regtmatigen roem verworven hadden van de eerste in Europa te zijn; een roem, welke het bestendige eigendom der Fransche vestingbouwkundigen tot heden onbetwist gebleven is. Hij wilde hen raadplegen, zoowel om hun oordeel over de mogelijkheid en de gevolgen, als wegens de middelen ter doelbereiking eener onderneming te vernemen, welke nimmer op zulk eene grootsche schaal ondernomen was geworden, en waarvan de stoutheid voorzeker huivering moest wekken.

Niet alleen was thans de bovengrondsche vestingoorlog door Vauban en zijn niet minder grooten Nederlandschen mededinger, Coehoorn, tot eene nooit bereikte hoogte opgevoerd, maar ook de onderaardsche krijg was tot eene groote volkomenheid gestegen, door juiste en wetenschappelijke beginsels geholpen en op zijde gestreefd. Deze volmaking had het ontwerp van den ridder d'Asfeld zoo al niet doen geboren worden, het ten minste, uit de klasse van onbekookte en gewaagde roekeloosheid, in die van wiskundige kunstberekening verplaatst, voor zoover eene nog voorbeeldelooze onderneming, door de bestaande gegevens, berekenbaar was; maar juist daardoor ontwikkelden zich ook in haren vollen omvang al de zwarigheden, welke moesten te boven gekomen worden om in het ontwerp te slagen. Bekwame ingenieurs berekenden de moeijelijkheid, om de harde granietrots zóóver in te graven, dat de mijnkamer zich in haren boezem bevond, en de werkkracht des pulvers den minsten wederstand opwaarts ontmoette; terwijl eene ongehoorde hoeveelheid buskruid vereischt werd, om daar ter plaatse eene genoegzame werking te weeg te brengen, waardoor een zoo ontzaggelijk gevaarte, als het geheele bergkasteel was, ten onderst boven kon worden gekeerd. Buiten de grenzen der mogelijkheid was echter de doelbereiking niet, en het uitzigt in grootsche gevolgen te aanlokkend, om de poging niet te wagen; terwijl de roem en eer daaraan verbonden, allen, zonder onderscheid, ten sterksten prikkel verstrekte, om alle vermogens tot het wèlslagen in te spannen.

In deze stemming werd met de grootste geestdrift de hand aan het werk gelegd. Alle behoeften daartoe werden in groote depôts vereenigd, de talrijke mijnwerkers zoodanig afgedeeld, dat zij door onderlinge aflossing den arbeid onafgebroken konden voortzetten. Thans rukte ook een aanmerkelijk gedeelte van de insluitingstroepen nader bij tot bescherming der werkers, terwijl de veldheer zelf, om het oog op den voortgang des arbeids te houden en tot krachtige aanmoediging, zijne tent binnen het bereik der vijandelijke sterkte deed opslaan.

Zwaar en moeijelijk was de arbeid, wegens de buitengewone hardheid der rots; zelfs onbelemmerd heeft het delven van eenen doortogt in rotsen groote moeite in, daar men met de best verstaalde breekwerktuigen, als steenboren, pikhouweelen en breekijzers, vaak langen tijd behoeft om slechts één voet diep in het graniet te dringen; terwijl het buskruid gedurig moet aangewend worden om stukken er uit los te wiggen; hoe veel te meer dan hier, waar deze moeijelijke arbeid in tegenwoordigheid van eenen vijand geschieden moest, die geene gelegenheid verzuimde om zijn bestoker ieder oogenblik te verontrusten. Eene onderneming van zoodanigen aard kon niet geheim worden gehouden, en dus waren de belegerden weldra daarmede en tevens met de bedoeling bekend. Even als bij meer andere proeven, welke voor het eerste genomen worden, was het oordeel der bezetting, wegens de zaak, verdeeld. Bij sommigen mogt wel het denkbeeld der mogelijkheid van het slagen der onderneming en de ontzettende gevolgen daarvan eenigen indruk maken; bij het meerendeel echter werd zij, zoo als bij sir Richard, als eene hersenschim beschouwd, welke den vijand door hare vruchteloosheid ten spot moest doen worden; eene stemming, die, als de heldhaftigste, de algemeen heerschende der dappere bezetting werd. Inderdaad, — dus oordeelde de bevelhebber, — kon niets gelukkiger voor de bezetting zijn, dan dat de vijand, in stede van andere krachtdadige middelen te gebruiken, zich in eene onderneming had gestoken, waarvan alleen een krankzinnig brein het welslagen kon vooronderstellen, en welke zulk eene tijdruimte vorderde om tot rijpheid te komen, dat meer dan genoegzame tijd aan de vloot werd verleend, om tot ontzet op te dagen.

Eenstemmig met deze denkbeelden vervuld, werd de arbeid der Franschen een geliefd onderwerp voor officieren en soldaten, om hunnen spotlust bot te vieren. In geenen deele verzuimden zij nogtans de middelen, om den vijand schade te veroorzaken en hem in zijne werkzaamheden, hoezeer ook als vruchteloos aangemerkt, elk oogenblik te storen. Nu eens lieten de belegerden eene vlugt kogels door de arbeiders gonzen, die deze uiteen deed stuiven; dan weder, op het onverhoeds, een aantal bommen op de vijandelijke legerplaats nederstorten; somtijds deden zij door een' onverwachten uitval de werkzaamheden der arbeiders voor een' langeren of korteren tijd afbreken, of wel, door de schijnvertooning daarvan, de tot bedekking bestemde troepen verpligten, zich tot bescherming der arbeiders aan het geschutvuur bloot te stellen, dat nu hunne gelederen dunde.

Ongeacht al deze stoornissen ging het aangevangen werk steeds voor-

waarts; met ijzeren volharding spoorde de legerbevelhebber tot voortgang aan. Belooning, aanmoediging en lof deden den werkman en soldaat onverdroten ter bereiking van het doel voortvaren; terwijl de bressen, die het vijandelijke vuur onder de gepreste mijn- en schansgravers aanrigtte, door andere bijeengebragte aangevuld en hun getal steeds vermeerderd werd. Waardig ondersteunden de bekwame ingenieurs de bedoelingen van den veldheer, wien zij hun woord hadden verpand van het ondernomen werk ten uitvoer te zullen brengen; en met voldoening zagen zij den voortgang van hunnen arbeid.

Geen mindere levendigheid heerschte in alle werkplaatsen des legers en der stad, om de tallooze werktuigen te maken of te herstellen, de menigvuldige benoodigdheden toe te bereiden, die tot het voltooijen van het werk, den bouw der magazijnen, het daarstellen en sluiten der mijnkamers, enz., noodig konden worden geoordeeld; overal weérgalmde het aanbeeld van de slagen; overal zag men het benoodigde houtwerk, tot verschillende bestemming, in de werkplaatsen gereedmaken; dit alles voorts, met de meeste oplettendheid, naar de aangevangen mijngraving of hare nabijheid vervoeren, in voege dat het aan de vernielende werking van het vijandelijk geschut onttrokken werd; terwijl de grootste waakzaamheid werd in acht genomen, ten einde een vijand, wiens stoutheid en moed men kende, zich niet van een oogenblikkelijk verzuim bediende, om, door eenen stouten uitval, misschien in een oogenblik, den arbeid van zoo vele weken vruchteloos te maken.

Welligt had ook de bezetting ten minste eenige ernstige pogingen daartegen beproefd, had zij zich niet van de nutteloosheid der onderneming overtuigd gehouden. Dit en de verpligting om hare krachten door overdrevene vermoeijenissen niet uit te putten, deden ook de aangevangene tegenmijnen met minderen ijver voortzetten en eindelijk bijna geheel staken, daar men inzag dat zij den arbeid niet beloonden.

Terwijl men met gespannen verwachting wederzijds het naderend voorjaar te gemoet zag, 't welk bij de weder bevaarbaarheid der zee en de gangbaarheid der wegen, de hervatting der krijgsverrigtingen vergunde, versterkte zulks den moed en de volharding der belegerden, om hunne verdediging te rekken, met de hoop der mogelijkheid van iederen dag eene ontzettingsvloot te zien opdagen. Aan de andere zijde sterkte zulks den belegeraars ten spoorslag om hunnen arbeid te bespoedigen, eer eenig toeval hun de vruchten daarvan mogt ontrukken.

Eindelijk, na twaalf weken van de grootste inspanning, na het overwinnen van ontelbare moeijelijkheden, gaf de opperbestuurder van den mijnarbeid den veldheer berigt, dat deze eindelijk tot dat punt was gevorderd hetwelk als doel daarvan was voorgesteld; dat als gereed en aangebragt was om er de laatste hand aan te leggen. Met zelfsvoldoening verkreeg de veldheer de overtuiging, dat het werk volkomen overeenkomstig zijne denkbeelden was voltooid geworden, en dat hij weldra de volle werking er van, omtrent welker gevolgen geen twijfel bij hem overbleef, kon doen plaats hebben.

Edoch, zoowel de ridderlijke zin, die het eigenaardig karakter des Franschen krijgsmans, vooral van den adel in dit tijdvak, kenschetst, als de gevoelens van menschelijkheid; vooral de wensch om langs een korteren weg het doel te bereiken, waartoe anders nog vele moeite, inspanningen en opofferingen vereischt zouden worden; terwijl, — hoezeer hij aan het slagen geen den minsten twijfel hechtte, — daaraan toch de geheele vernieling van eene sterkte verbonden scheen, aan wier verkrijging in onbeschadigden toestand hem alles gelegen was; — dit alles deed hem overhellen, alvorens nog een stap te beproeven, om de sterkte bij verdrag te bekomen; daar toch de minder schitterende krijgsroem alsdan ruim door dien van menschlievendheid en wezenlijke voordeelen opgewogen scheen te worden.

Zoodra dan nu de mijn zóóver in gereedheid was gebragt dat men de kamers kon vullen, die zich diep en wijd uitbreidden, betrok de veldheer zijne legertent, die hij, gelijk wij gezegd hebben, in de nabijheid had doen opslaan, ten einde van nabij de gevolgen gade te slaan welke zijn besluit konden voortbrengen.

In den morgenstond van den 20sten Maart zag men van het kasteel dat twee personen de vijandelijke voorwachten verlieten en den gesloten slagboom van het kasteel naderden. Weldra verkondigde trompetgeschal dat hunne komst eene vreedzame bedoeling had. Nadat men hun oogmerk had afgevraagd, werd de gouverneur van den wensch des Franschen afgevaardigden om namelijk met hem een mondgesprek te hebben verwittigd. Eerstgemelde gaf daarop bevel den laatsten, met de in zoodanige omstandigheden gebruikelijke voorzigtigheid, in zijne tegenwoordigheid te geleiden.

Met vasten gang trad de afgezant, — een officier van hoogen rang, aanzienlijke gestalte en krijgshaftig voorkomen, — voor den Engelschen bevelhebber, welke, na gegeven bevel om hem den blinddoek af te nemen, naar zijn last en begeeren vroeg. Met die echte Fransche hoffelijkheid,

verbonden met waren krijgsmansnadruk, welke den officier uit dat tijdperk van Lodewijk XIV zoo bijzonder kenmerkten, overreikte hij hem de schriftelijke opeisching, tevens verlof verzoekende, om daarbij mondeling datgene te voegen, wat zijn bevelhebber hem verder in last gegeven had. Op gegeven toestemming van den slotvoogd, begon nu de afgevaardigde zijn' last in dien geest te ontvouwen, als het standpunt en het nationaal en bijzonder karakter van een' Franschen legerbevelhebber, tegenover een' Engelschen krijgsoverste, van sir Richards karakter, het beste voegde en den meesten indruk maken kon. Na met zekeren ophef van de voordeelige gesteldheid en de voortgangen der Fransche legers in Spanje, de hulpeloosheid en den ongunstigen toestand der Engelsche bezetting te hebben gewaagd, wier dapperheid hij overigens alle regt deed wedervaren, ging hij de aanleiding en de beweegredenen van zijn voorstel ontwikkelen; vooral voerde hij als hoofdoorzaak aan, de bijzondere achting, welke de Fransche veldheer voor de bezetting en haren kloekmoedigen bevelhebber koesterde. »Het zijn deze redenen," — zeide hij, — »die den ridder d'Asfeld bewogen hebben, om, terwijl hij de overgave van het slot doet vorderen, de bezetting tevens zoodanige voordeelige en eervolle voorwaarden aan te bieden, als alleen door gevoelens van eene bijzondere en buitengewone hoogschatting, gepaard met die van menschlievendheid, kunnen worden voorgesteld: vrije aftogt met alle krijgseer, wapens, bagage, behoud en medevoering van allen eigendom, en vervoer zonder eenige stoornis naar Barcelona, benevens alle andere bedingen van ondergeschikt belang, wier toestemming slechts met redelijkheid konde gevorderd worden." Deze aanbiedingen konden alleen uit de genoemde beweegredenen voortspruiten, daar niet alleen alle mogelijkheid van ontzet was afgesneden, blijkens de afwijzing in de maand Januarij, maar ook de aangevangen mijnen volkomen gereed waren, om het slot en de geheele bezetting in de lucht te doen springen: een uiterste waartoe echter de Fransche generaal hoogstongaarne zou overgaan, daar het hem zeer tegen de borst stond zulke dappere verdedigers ter verdelging te bestemmen. Het was ook alleen om deze nut- en noodelooze vernieling te vermijden, dat hij hem zoodanige voordeelige aanbiedingen had gedaan. De bevelhebber zou zeker, meende de afgevaardigde, niet aarzelen in de keus tusschen eervol behoud, en het moedwillig rennen in een zeker verderf. Immers hij had in last hem stellig te verklaren, dat, indien hij na een tijdsverloop van drie dagen nog steeds bij de weigering tot het ontruimen der vesting bleef volharden, hare vernieling zeker zou volgen; terwijl hij besloot met te zeggen, tot staving van het aangevoerde, dat op lijfsgenade niet te hopen was voor hen, welke toevalligerwijs, bij het springen der mijnen, in het leven mogten

zijn gebleven; dat, wel verre van eene ijdele vrees te willen opwekken en meer te dreigen dan volbragt kon worden, men den bevelhebber uitnoodigde eene commissie uit zijne bekwaamste officieren en ingenieurs te benoemen, ten einde plaatselijke inspectie van de aangelegde mijnen te komen nemen, en hem hiervan een getrouw verslag over te leggen.

Ernstig, zonder zweem van eenigen indruk, had de Engelsche bevelhebber den gezant aangehoord; kort en welvoegelijk was zijn antwoord: Hem was de bewaring van het kasteel aanvertrouwd; zijn pligt, het ten uiterste te verdedigen, en schandelijk zou hij dien te kort doen, door, bij zooveel middelen daartoe, in het zekere vooruitzigt van ontzet, bij de opvolgende zegepralen der verbondene legers en vloten, zonder eenigen werkelijken nooddrang, door de bloote bedreiging met een hersenschimmig gevaar, een zoo duur pand over te leveren. De Fransche veldheer kende te wel krijgsmanspligt en eer, om een ander antwoord van hem te verwachten. — Dringend verzocht hem nu de Fransche afgezant de welmeenende bedoeling niet te miskennen, en ten minste zich door onderzoek in staat te stellen te kunnen beoordeelen, in hoe verre de bedreiging en de volbragte poging der belegeraars, meer dan eene bloote bedreiging waardig waren te achten. Meer om, welvoegelijkheidshalve, de heuschheid van zijnen vijand niet te versmaden, dan wel uit gevoel van behoefte, stemde eindelijk sir Richard in het voorstel toe, om twee zijner officieren ten onderzoek af te zenden.

De Fransche veldheer ontving deze zeer heusch, te midden zijner hooge bevelhebbers. Met eene houding van zijner zaak volkomen zeker te zijn, gaf hij een' zijner adjudanten den last hen naar de mijnen te geleiden, hen alles te toonen, alles te beantwoorden, en al den tijd en de gelegenheid tot het naauwkeurigste onderzoek te geven. Met bewondering aanschouwden de Engelsche officieren den reuzenarbeid, door de harde rots tot in den diepsten boezem des bergs ingebroken, de menigte en de uitgestrektheid der wijd en breed zich uitstrekkende mijngangen en kamers, met hare kunstmatige strekking, overeenkomstig de werken van het slot, welks verwoesting zij moesten bewerken. Ligt was hiernaar de ontzettende hoeveelheid buskruid te berekenen waarmede zij gevuld moesten worden, en die niet onwaarschijnlijk maakte 't geen men deswege hen als daartoe bestemd opgaf. Onmetelijk was de voorraad van zware balken, deelen en ijzerwerk, die zij zagen dat tot den bouw gebezigd of tot vaste verbinding en sluiting in gereedheid waren. Van alles werd hun op de verpligtendste wijze inlichting gegeven; en toen zij, bij den opperbevelhebber teruggekeerd, hem voor eene zoo zeldzame welwillendheid dank zeiden, sprak deze: »Ik hoop

dat het getrouw verslag uw generaal van de vruchteloosheid eener hardnekkige verdediging overtuigen en mij van eene harde noodzaak ontheffen zal, eene zoo dappere bezetting, die ik hoogacht, den ondergang te berokkenen. Ik geef den generaal twaalf uren tijds om zich deswege te beraden." — En hiermede liet hij hen tot buiten de uitgezette posten geleiden.

Met reikhalzend verlangen was hunne terugkomst en hun verslag te gemoet gezien, tot welks afleggen zij zich eerst bij den generaal vervoegden. »Te zeer ben ik overtuigd van de gevoelens mijner dappere medestrijders," — sprak deze, — »dan dat ik hen de beleediging zou aandoen, om, in eene zaak die hen persoonlijk zoo van nabij betreft, iets verborgen te houden of er zelfs de mogelijkheid van te doen vooronderstellen, en dus zal ik uw berigt in den verdedigingsraad ontvangen, welken ik terstond zal doen te zamen komen."

In de groote zaal van het verblijf des slotvoogds, verzamelden zich alle hooge officieren der bezetting, aan welke de generaal Richard alsnu het oogmerk hunner zamenroeping, de opeisching des vijands en de zending der beide ingenieurs bekend maakte; en deze thans uitnoodigde van het bevondene verslag af te leggen, onbewimpeld en onbeschroomd naar overtuiging hun gevoelen te uiten.

»De werken der Franschen," — luidde hun berigt, — »waren door hen in eenen trap van omvang en vordering gevonden, die hunne verwachting ver overtrof. Ofschoon het bezwaarlijk was de gevolgen eener onderneming te berekenen, die thans voor het eerst stond beproefd te worden, oordeelden zij, dat de menigte buskruid, waarmede de mijnen stonden geladen te worden, het geheele kasteel tot aan de oostelijke batterijen zouden doen springen, ingeval niet de aderen der rots of de begonnen tegenmijnen de uitbarsting hier of daar lucht mogten geven; voor het minst scheen het te verwachten, dat de zee-batterij en het slot, met de ten verblijve der soldaten aldaar aanwezige gebouwen, in de lucht zouden springen; terwijl almede in de eerste plaats te duchten was, dat de groote regenbak en de water bewaarplaatsen door den geweldigen schok zouden vernield worden."

Diepen indruk, echter zonder ontmoediging, had dit verslag op de vergadering te weeg gebragt, toen de bevelhebber haar dus aansprak: »Met de hoogste voldoening bevind ik, dat ik mij geenszins in het gevoelen bedrogen heb, hetwelk ik steeds van de heldhaftigheid der bezetting heb gekoesterd. In dit vertrouwen heb ik ook geen oogenblik geaarzeld, ul. met den geheelen toestand, waarin wij verkeeren, bekend te maken, overtuigd

dat geen uwer een oogenblik twijfelachtig kan blijven omtrent het besluit, hetwelk de pligt en de glorie van Oud-Engeland van ons, krijgslieden, vorderen."

»De onmetelijke inspanningen des vijands getuigen van de waarde die door hem aan de verovering van het kasteel wordt gehecht, maar ook tevens wijzen ze ons die aan, welke het behoud daarvan voor ons moet verzekeren. Zoo lang dit gewigtig punt in onze magt is, is 's vijands aaneengeschakelde veroveringslijn van Carthagena, Valencia en Kataloniën afgebroken; is hij er daarentegen meester van, zoo sluit hij alle gemeenschap en hulp af, welke de partij van Koning Karel van de verbondene vloten kan verwachten; weldra zou hij zich dan van den geheelen zeekant hebben meester gemaakt en alle hulp van daar uitsluiten. Hoe dreigend zijne poging ook schijne, hij is er nogtans geenszins zeker van. Nog wordt er eene moeijelijke taak vereischt om ze te voleindigen. Ieder oogenblik daarentegen kan het opdagen eener hulpvloot hem al de vruchten van zijnen zuren arbeid doen verliezen: en niet te vergeefs mogen wij die hulp verwachten, daar het bestuur, zoowel als wij, van het gewigt van dit slot overtuigd en daarenboven door de eer verpligt is, eene zoo brave bezetting niet op te offeren. Voorzeker zou de vijand niet zoo buitengewoon toegeeflijk in zijne aanbiedingen zijn, indien hem de onzekerheid van den uitslag en de nog te overwinnen zwarigheden, met de hagchelijkheid van de in de toekomst slapende gebeurtenissen, niet verkiezen deden, door schoonschijnende aanbiedingen of door bedreiging te verbluffen, door listige vleijerij de bezetting te verschalken, en dus zonder eigen gevaar en onbeschadigd de onwinbare vesting in handen te krijgen, wier waarde hij, juist door de ongewone poging, ten duidelijkste toont te kennen. En waarmede zouden wij den blaam afwenden, het pligtverzuim verantwoorden kunnen, indien de ter verlossing aanstevenende vloot de vijandelijke vanen van eene sterkte zag wapperen, die zonder het uiterste beproefd te hebben, zoo klakkeloos, door bloote vertooning van een misschien ijdel schrikbeeld, in 's vijands handen gevallen was? Geheel Europa heeft het oog op dit punt gevestigd; wij willen de eer hieraan verbonden van Oud-Engeland handhaven, wij mogen zegevieren of roemrijk vergaan!" — Wat hem betrof, zijn besluit stond vast, wat ook over hem beschoren mogt zijn, nimmer zulk een' vlek op zich te laden; het sterven was het lot aller menschen; maar zeer verschillend, dat van vergetelheid en verachting, of onsterfelijke roem bij het nageslacht, en hieraan moest zijne waarde getoetst worden.

Al de officieren waren getroffen door de krachtige aanspraak van den bevelhebber; vurige geestdrift deed aller aangezigten gloeijen, en de kolonel

Sybourg, beroemd door honderd heldenfeiten, antwoordde uit naam der krijgsbevelhebbers: »Als tolk onzer gevoelens, daar wel geen van ons anders zal denken, dank ik u, generaal, voor het volle vertrouwen en het blijk van achting, daarin ons betoond, van ons de omstandigheden en de hagchelijkheid onbewimpeld en onverminderd bekend te hebben gemaakt. Wij allen zijn van onzen pligt doordrongen, en kennen geen ander besluit dan dien tot het uiterste te vervullen. Er moge over ons beschoren zijn wat wil; eene beschermende Voorzienigheid waakt over onze lotgevallen, en met dit vertrouwen op den Allerhoogste zien wij de toekomst rustig tegen. Het bedenkelijkste vooruitzigt schijnt door het mogelijk onttrekken van het drinkwater opgeleverd te worden; maar, terwijl wij deswege alle voorzorgen aanwenden, kan men zeker stellen, dat, in allen gevalle, de vloot niet toeven zal ons ter hulp te komen."

Een dof gemurmel werd gedurende zijn gesprek gehoord. Op aller aangezigten stond duidelijk te lezen, hoezeer deze woorden met ieders gevoelens overeenstemden; eene algemeene toejuiching bevestigde dit, terwijl de heldenschaar elkander de hand reikte tot het eenstemmig verbond en besluit, om, wat ook dreigen mogt, het slot tot het uiterste te verdedigen.

Met de gespannenste verwachting had men in het Fransche leger het tijdstip zien naderen, dat aan den bevelhebber ten beraad was gesteld. Nog altijd hoopte en wenschte men daar, dat het onpartijdig berigt der ingenieurs des burgtvoogds onwrikbaar gemoed zou doen buigen, en zoowel hem een wissen ondergang, als den belegeraars veel moeite, gevaar en eene wreede noodzakelijkheid zoude besparen; edoch, het uitblijven van alle antwoord deed, na meer dan genoegzaam wachten, zien, dat op den weg van onderhandeling niets te verwerven was, en dus gaf de ridder d'Asfeld last, tot het vullen van de mijn over te gaan.

Geen geringe en vooral met het grootste gevaar verknochte arbeid was het, den aanvoer der overgroote hoeveelheid buskruid uit de bewaarplaatsen naar den mijngang te bewerkstelligen, daar het bijna onmogelijk was om de kondschap hiervan aan de belegerden te onttrekken, terwijl de verpligte voorzorgen tegen noodlottige toevallen, niet vergunden, zulks overhaast in een kort tijdbestek te doen. Ten einde deze echter zooveel mogelijk voor te komen, volgden de beladen kruidwagens elkander met zoodanige afstanden, dat, bij eene onverhoopte uitbarsting, deze zich tot den getroffen wagen bepaalde, zonder zich aan de volgende mede te deelen. En regt van pas was deze maatregel genomen. Naauwelijks toch waren eenige

kruidwagens in beweging gesteld, en, door de duisterheid begunstigd, gelukkig bij den mijningang gekomen, of de steeds waakzame schildwachten gaven het berigt waarop men zich op het slot reeds lang had voorbereid, en oogenblikkelijk barstte van de sterkte het hevigste geschutvuur los, zoo tegen het kruidtransport, als tegen het leger en de stad. Vruchteloos waren echter alle pogingen, om het eerste te vernielen, daar de kleine oppervlakte van een enkelen wagen bezwaarlijk door een boorschot treffbaar was, zoodat alle wagens, zeker niet zonder verlies van menschen en paarden, de plaats hunner bestemming bereikten. Aanmerkelijker was de verwoesting die het geschut in het leger en onder de dekkende troepen aanrigtte. De kogels snorden in alle rigtingen door de legerplaats, en zóó wèlgerigt waren de schoten en bomworpen, dat een daarvan de tent van den veldheer doorboorde en kort daarna een ander een' zijner geheimschrijvers een arm en been wegnam. De stoutmoedigheid van den legerbevelhebber en zijne juiste beschikkingen werden echter met het gelukkigste gevolg beloond, daar de ontzettende hoeveelheid van 1500 vaten buskruid zonder eenig toeval op hare bestemming aankwam. Thans zweeg ook het geschut der sterkte, daar het geen gevolg meer had te verwachten, die eenige verandering kon te weeg brengen in de groote gebeurtenis die aanstaande was.

Thans, nu niets meer de volvoering in den weg kon staan en het buskruid in de onderscheidene mijnkamers verdeeld was, deed zich de Fransche parlementair nogmaals aanmelden. Hij zeide den slotvoogd, dat de wensch, om noodelooze vernieling voor te komen en menschenlevens te sparen, den bevelhebber hadden bewogen tot eene andermalige opeisching, hem in overweging gevende dat thans alle kansen verijdeld waren, welke de werking van de mijnen konden hinderen; geen ontzet te land of ter zee was meer te wachten en dus zijn ondergang onvermijdelijk; dat, na alles gedaan te hebben, wat de grootste standvastigheid en zijne eer eischten, langer volhouden alleen onzinnige hardnekkigheid zou zijn; dat daarenboven, de Fransche veldheer thans nog dezelfde voordeelige en eervolle voorwaarden voor hem en zijne bezetting liet aanbieden.

Maar te wel had de Britsche bevelhebber zijn toestand overwogen, te vast zijn besluit genomen, dan dat eenige overredingskunst in staat ware hem daarin te doen weifelen, en even eenstemmig luidde dat der andere opperhoofden, om tot het uiterste te volharden! Vruchteloos maakte de afgezant hem bekend, dat de mijnen gevuld en er slechts weinige uren noodig waren, om ze te doen werken. Met eene even stellige weigering als vroeger, moest hij terugkeeren en zijne ten eenemaal vruchtelooze poging melden.

Verstoord over eene zoo voorbeeldelooze onverzettelijkheid, welke alle vooruitzigt op toegeven verijdelde, gaf de Fransche veldheer last, met den meesten spoed de vulling en sluiting der mijnen te voltooijen.

Honderd-vijftig-duizend ponden buskruid werden in de menigvuldige mijnkamers verdeeld, waarvan de ontzettende kracht nog oneindig vermeerderd werd door de middelen om hunne werking alleen tegen de zijde van het slot te rigten. Zware balken, met ijzeren stangen en bouten verbonden, met ankers in de rots gehecht, sloten de geweldige kruidmassa in; alle toegangen naar buiten werden op de hechtste wijs gesloten, de worsten en gemeenschapsvuren gereed gemaakt, en des middags van den 5den April was alles in de gereedheid gebragt om ze te doen werken. Tevens werden de bewoners van de naastbijgelegen stadskwartieren gewaarschuwd, om hunne personen en goederen in veiligheid te stellen.

Met onafgewenden blik had de bezetting het oog op de zee gevestigd gehouden, of zich geene vloot tot ontzet aan den gezigteinder opdeed; doch zelfs op den grootsten afstand kon het scherpste gezigt geen zeil ontdekken. Thans rapporteerden de officieren der genie, dat de posten in de gehoorgangen der tegenmijnen sedert den middag niet meer hadden hooren arbeiden, hetwelk een bewijs was, dat de mijnen volkomen gereed waren en dus ieder oogenblik konden springen. In deze bange verwachting begon reeds de avond te naderen, toen zich nogmaals het geschal van eene trompet liet hooren, en een parlementair den toegang van het kasteel langs het smalle bergpad naderde.

Bij het naderen der ontknooping, die wederzijds de gemoederen in de hoogste spanning bragt, werd de Fransche veldheer levendig getroffen, door het overwegen van het verschrikkelijk voorval dat op handen was. Hoe verbitterd overigens wegens de hardnekkige weigering tot overgaaf en de teleurstelling van al zijne hoop op het bezit en de verovering eener zoo belangrijke sterkte, waarvan hij nu met groote inspanning alleen de bouwvallen zich kon toeëigenen, zoo hij al volkomen slagen mogt; hield hij zich toch verzekerd dat de vijanden, die hij onder het puin mogt zien bedelven, wel bezwijken zouden, maar hun, met al den roem bedekt, de eer van de overwinning niet betwist kon worden. Zóóveel zedelijke kracht en grootheid waren hem nog nimmer voorgekomen; een dergelijk voorbeeld was hem onbekend. Zij boezemden hem de hoogste achting in, en met weerzin en weemoed zag hij de ijzeren nooddwang hem geen andere keus overlaten, dan zooveel deugd aan het onvermijdelijk verderf prijs te geven, daar aan het terugtreden op den zoover afgelegden weg niet gedacht kon worden. Te meer moest hem het lot van den heldhaftigen bevelhebber en zijner voor-

beeldeloos onversaagde bezetting grieven, daar hij in hen geen vijanden, maar slechts mededingers op het pad van glorie aanschouwde. In dezen krijg toch waren geen dier drijfveren en roersels aanwezig, door welke persoonlijke haat en wrok, gelijk in andere oorlogen, de wederzijdsche krijgsbenden tot kookende woede verhitten en alle zachte gevoelens van menschelijkheid doen zwijgen. Het was een strijd, niet voor eigen, maar voor vreemde belangen, die op eenen vreemden grond gestreden werd, waarbij de beide partijen hare hoofdbeweegreden in den wedkamp der beide zoo strijdige volkeren, die van Gallië en Brittanje, uit de nationale eer ontleenden, en even als in de riddertijden poogden te handhaven. Zulk een ridderlijke zin moest ook eene bijzondere stemming aan de gevoelens van den Franschen veldheer geven, en hem de uiterste grenzen doen naderen, welke grootmoedigheid jegens geachte tegenstanders veroorlooft. Het was nog eene uiterste te nemen proef, om, ware het mogelijk, de belegerden door eene laatste poging tot andere gedachten te brengen. Zelfs tegen het gevoelen aan der overige Fransche bevelhebbers, welke hem de vruchteloosheid en de aan zwakheid grenzende toegevendheid daarvan voorstelden, deed de wensch, om zóóvele dapperen aan eenen zekeren dood te ontrukken, en de zoo gewenschte mogelijkheid om eene zoo uitmuntende vesting onbeschadigd te verkrijgen, bij den veldheer alle bedenkingen van minder gewigt ter zijde stellen. Hij gelastte dan een' zijner meestgeschikte officieren, eene laatste opeisching aan den slotbevelhebber te gaan overbrengen. Gelijktijdig deed de veldheer de bewoners der aan het kasteel grenzende wijken aanzeggen, dat, daar den volgenden dag de mijnen zouden worden aangestoken, zij vóór des morgens vijf uren zich met have en goed in veiligheid hadden te stellen; en aan het leger, om vóór het aanbreken van den dag onder de wapenen te komen.

Hij die ooit den oceaan bevoer, kan zich het angstgevoel der schepelingen voorstellen, die met eene mast- en roerloos lekke kiel door een woedenden orkaan naar de geweldige branding van een koraalrif, of eener rotskust, met blinde klippen omgeven, onweêrstaanbaar voortgeslingerd, eenen wissen dood voor oogen hebben. Misschien even akelig, ten minste door niets overtroffen is in den oorlog de toestand van troepen, die aan eene vaste plek verbonden, het bewustzijn hebben, dat de vijand onder hunne voeten mijnen graaft en een' afgrond delft, die hen ieder oogenblik kan verzwelgen. Ieder die eenige ervaring heeft, kan zich duidelijk, hij die in zeegevaren of oorlogstoevallen ooit in een' dezer hagchelijke omstandigheden verkeerde, zich leven-

dig de gemoedsgesteldheid voor den geest roepen, welke ieder oogenblik van levensrekking vervulde, en dus zich een deelnemend denkbeeld maken van de gewaarwordingen, welke, bij de zekere nadering van eene zoo ontzettende toekomst, alle harten der bezetting vervullen moest.

Met het toenemen van 't gevaar hadden de bevelhebber en zijne kloekmoedige opperhoofden zich echter aan geene werkelooze stompzinnigheid overgegeven, welke alles op de toekomst en het onvermijdelijk noodlot laat vlotten, de armen verslapt en werkeloos neêr laat hangen, en daardoor de, zelfs in de ontzettendste toevallen en wanhopigste omstandigheden, nog altijd overblijvende redmiddelen nutteloos laat ontglippen. In de vooronderstelling van eene geweldige, doch niet volslagen vernieling door de mijnen, gebood dus de krijgsreden en het zelfsbehoud, zooveel mogelijk de noodlottige toevalligheden en gevolgen te beperken, en niet door eigen verzuim alle kansen tot mogelijke redding te doen verloren gaan. De vernieling der levens- en krijgsnoodwendigheden en de onmiddellijke aanval des vijands, na het volbrengen van zijn verwoestingswerk, waren 't geen het eerste te duchten stond; deze tegen te gaan was derhalve de eerste pligt, en hierin schoot ook de bevelhebber niet te kort. De uitkomst toonde de gepastheid zijner verordeningen.

De grootste zorg verdiende het onmisbare water, wijl het verlies daarvan het natuurlijkste gevolg van de uitbarsting wezen moest. Alle voorhanden vaten werden uit den grooten regenbak gevuld, wijl men deze aan de meeste gevaren blootgesteld achtte, terwijl men ze voorts met de levens- en andere onmisbare behoeften op onderscheidene, vooral op die plaatsen van het kasteel verdeelde, welke men het verste van den werkkring der mijn verwijderd achtte, ten einde niet alles gelijktijdig te verliezen. Gelijke voorzorgen werden ook omtrent het buskruid gebruikt, opdat zijne toevallige ontvlamming niet de vernieling voltooijen mogt, en slechts zóóveel bij de onderscheidene stukken gelaten, als noodig was, om, gedurende de eerste oogenblikken, tot hunne krachtdadige werking bij te dragen. Men wees den troepen standplaatsen aan, waar men hen het minste aan de werking der ontploffing blootgesteld oordeelde, zoodanig in verschillende troepen verdeeld, dat niet wel een aanmerkelijk aantal gelijktijdig aan de vernieling blootstond. Een bijzonder detachement keurtroepen had het bepaald bevel, zich gereed te houden ieder oogenblik een uitval te doen, of een storm af te slaan, dien de vijand, in de eerste oogenblikken van verbazing, mogt willen ondernemen.

Na dus al die maatregelen genomen te hebben, welke binnen de grenzen van menschelijke voorzigtigheid gelegen zijn en door de omstandigheden geboden werden, zagen de kloekmoedigen, wel niet zonder beklemming, echter onverschrokken, de naderende toekomst te gemoet. Pligt en eergevoel hadden den bangen weg ter bewandeling afgebakend; godsdienstig gevoel sterkte hen om dien zonder afwijken te bewandelen. De lofwaardige gezindheid en gewoonte der Engelschen, om door plegtige uitoefening van de openbare godsdienst en diepen eerbied voor haar, bij land- en zeemagt deugd en zedelijkheid te bevorderen, den krijgsman in al zijne moeite en gevaren een vast vertrouwen op een Hooger Wezen en op eene betere toekomst te doen vestigen, mag ook wel mede tot hoofdgrondslag van den onbezweken moed hebben gestrekt, dien wij hier te regt bewonderen. De gehechtheid aan de Godsdienst, die in Engeland zulke diepe wortels had geschoten, en vooral sedert de troonsbeklimming van Koning Willem, door de voorafgaande onderdrukkingen, zooveel voedsel had gekregen, had den Engelschen krijgsman eene eigenaardige godsdienstige stemming gegeven; zoodat het niets buitengewoons was, — wanneer de toegevoegde veldpredikers ontbraken, dáár waar geen geestelijke aanwezig was, zooals onder anderen in katholijke landen, gelijk die welke thans tot krijgstooneel verstrekten, — dat door hooge officieren de pligten der openbare godsdienst vervuld werden, door het houden van eene redevoering, het doen van een gebed en het zingen van geestelijke liederen. Geen minder godsdienstig gevoel dan bij de Engelschen en Schotten, heerschte bij het Fransche gedeelte der bezetting, welks gehechtheid aan de belijdenis der waarheid, zijnen leden de wreedste vervolgingen berokkend en genoopt had liever alles, wat op aarde dierbaar was, op te offeren, dan het geweten te verzaken. De godsdienstoefeningen werden dus niet alleen des Zondags vlijtig waargenomen, maar, naarmate de voortgangen van het beleg hun de hoop op aardsche verlossing benam, des Hemels bijstand te ijveriger gezocht.

Thans vooral, bij het naderen der ontzettende beslissing, was het geheele dienstvrije gedeelte der bezetting, in den namiddag, tot zoodanige oefening zamengetreden. Een der geachtste bevelhebbers, onder de wapenen grijs geworden, met lidteekenen bedekt, in honderd hagchelijke strijden beproefd, eerwaardig als mensch, als krijgsman en als Christen, trad als spreker op voor de op het slotplein in eenen kring verzamelde bezetting. Hooge ernst en diepe eerbied waren op de bruin verbrande aangezigten der krijgers geteekend. Eenvoudig, gelijk zijn stand, hoog ernstig gelijk de omstandigheden waren, plegtig, statig was zijne rede, die het onwrikbaar vertrouwen op eene bewarende Voorzienigheid, het uitzigt op eene betere toekomst ten

onderwerp had. Getroost, bemoedigd, gesterkt, in hun lot berustende, scheidde de vergadering, en vervoegde zich ieder ter aangewezen plaats, alwaar men het zoo ontzettend dreigend en snelnaderend onheil zou verbeiden.

Vruchteloos had ieders oog aan den gezigteinder naar de verwachte hulpvloot gestaard; met het vallen van den avond zonk ook deze hoop, en elk bereidde zich voor, op hetgeen te wachten stond. Thans zette eene onverwachte gebeurtenis de slingerende werking der hartstogten op nieuw in beweging. Een vijandelijke trompetter kondigde door zijn geschal de komst van eenen onderhandelaar aan, en deed de flaauwe hoop op eene mogelijke schikking of eenige andere uitkomst schemeren. Wie toch is onbewust, hoe, bij eene doodelijk erkende krankheid, bij eenen doodschuldigen gevangene, bij een met golven worstelenden schipbreukeling, de flaauwste hoopflikkering, de geringste reddingstroohalm wordt aangegrepen, om den aangrijnzenden dood, tegen alle mogelijkheid aan, te ontwijken.

Met een zoodanig gevoel vernam de bezetting deze mare, en zag zij den Franschen afgevaardigde tot den slotvoogd geleiden. Sir Richard met de beide bevelhebbers der korpsen, de kolonel Sydney en de overste-luitenant Charnicrost, in zijn verblijf vereenigd, ontvingen den gezant met uitdrukkingen van bevreemding, na het zoo stellig afslaan van alle opeisching, 't welk geen veranderde denkwijze meer liet veronderstellen, en vroegen hem naar de reden zijner komst.

» De Fransche opperveldheer," — ving hij aan, — » onweêrstaanbaar weggesleept door bewondering wegens eene standvastigheid, waarvan hij nimmer de mogelijkheid zich had kunnen voorstellen, heeft met het uiterste leedwezen de vruchteloosheid aller zijner pogingen gezien, om den bevelhebber tot een besluit te bewegen, dat hem den nooddwang bespaarde, om den onvermijdelijken ondergang van zoovele dapperen te bewerken. Doch zoodanig volhouden is onverschoonlijke hardnekkigheid! Na de uiterste grenzen die eer en pligt konden voorschrijven bereikt te hebben, behoorde in aanmerking te komen, wat de menschelijkheid en het verstand eischen. Hoezeer zijn vijand, waren het deze beweegredenen, die de generaal, met het lot van zoovele dapperen bewogen, genoopt had hem nog eenmaal af te zenden, om den slotvoogd te bezweren, deze en zich-zelven niet aan eene luim, een' gril of hersenschim op te offeren; en het voor 't laatst vernieuwde aanbod van alle vorige voorwaarden niet te verwerpen, daar hij toch de overtuiging hebben moest, dat geen ontzet voor hem te hopen was, en het aan den Franschen veldheer stond de geheele bezetting te vernielen."

» Ik erken volgaarne de edelmoedigheid van uw legerhoofd, voor zoover

zij uit de bron van menschlievendheid, onbezoedeld van belangzuchtige bijoogmerken, voortvloeit," was sir Richard's antwoord; »doch ik kan zijne voorstellen niet aannemen, daar ze altijd eene bedreiging inhouden, voor welke ik, evenmin als voor een overmagtigen aanval, zonder noodzaak, zwichten kan of mag." — »Bij zulk eene onverhoopte miskenning en versmading der welwillendheid van den ridder d'Asfeld," sprak de vredegezant, »gebiedt zijn last mij u te berigten, dat morgen, ten zes ure, de met zundkruid springvaardig ingerigte mijnen zullen worden ontstoken, en het slot onherstelbaar vernielen; terwijl, bij den onmiddellijk volgenden storm, die weinigen, welke de verwoesting ontkomen mogten zijn, het staal niet zullen ontgaan. Grootsch is de zelfopoffering, wanneer zij tot wezenlijke voordeelen dienstbaar is of onvermijdelijk geboden wordt; maar zij verliest al hare waarde en wordt berispelijk, zoodra zij pligten, door vaderland noch eer geëischt, wil vervullen, en daarentegen die jegens de menschelijkheid en zich-zelven te kort doet."

»Ik gevoel den schijn der beweeggronden van den generaal d'Asfeld," was het antwoord van sir Richard, »maar, terwijl ik met hoogachting zijne denk- en handelwijs, als een blijk van edelmoedigheid en menschlievendheid, ontvang, wensch ik de zijne niet te verliezen, door het afgaan van een vast en welberaden besluit. Eed, pligt en het handhaven der eer van Brittanjes wapenen eischen van ons vol te houden tot het uiterste. Wij zijn in Gods hand; ik ben op alles bereid, wat ook moge gebeuren; terwijl de gedreigde uitwerking misschien wel verre beneden de verwachting zal blijven, en al mogt ze ook de geheele verwoesting der vesting bewerken, zoo kan voorzeker voor mij en mijne brave bezetting geen glorievoller gedenkteeken bestaan, dan de puinhoopen van het kasteel van Alicante, onze grafplaatsen aanwijzende."

Met diepen eerbied en bewondering, met innige aandoening, over de zich dus ten dood wijdende dapperen vervuld, scheidde de Fransche krijgsman van den bevelhebber. Met gebonden oogen over de slotplaats en door de rotswerken gevoerd, trof hem de doodsche stilte, daar niets dan het geluid der voetstappen werd gehoord; en hij zou gewaand hebben, dat de vernietiging zich reeds over deze plaats had uitgestrekt, zoo niet een dof gemurmel en het eenzelvig wapentuiggekletter het daarzijn van in stilte hunne posten bezettende krijgslieden hadden verkondigd, en zoo het knarrend draaijen der poortdeuren op hare hengsels, of het rammelend neêrlaten van de opgehaalde bruggen, hem de werking daarvan door menschenhanden niet hadden bewezen. Bij zijn', aan de berghelling wachtenden heraut teruggekomen en nu aan het licht wedergegeven, blikte hij nog eenmaal

naar de in de avondschemering gehulde vest, voor zoovele van welker verdedigers ze ten laatsten male neêrgedaald was. Met versnelde schreden en steeds ruimer ademend spoedde hij voort, om zich van eene plaats te verwijderen, door het noodlot ten ondergang gewijd, en welke de vlerken des aannaderenden verderfs reeds in zwarten nacht schenen te hullen.

Met ongeduld had de Fransche veldheer den uitslag zijner laatste poging afgewacht. Nog steeds vleidde hij zich met een gunstig gevolg, toen, met de gevallen avondschemering, de terugkomst des afgezants hem gemeld werd. Bij hem waren de onderscheiden opperhoofden vereenigd, om spoedig zijne bevelen te vernemen, welke de uitslag der zending, hoedanig ook, mogten vereischen. De spoedige terugkomst: het teeken òf van eene onverwachtte zinsverandering van den slotbevelhebber, òf van onverzettelijke volharding, deed reeds ongunstige vermoedens oprijzen, die ten volle bevestigd werden in de gelaatsuitdrukking en houding van den boodschapper, die zijn veldheer alsnu de vruchteloosheid van alle pogingen meldde: » Welk eene voorbeeldelooze hardnekkigheid!" — riep deze uit, — » sir Richard heeft het lot getart; dat het hem dan ook treffe! Dat alles gereed zij, om morgen ochtend, ten 6 ure, den brand in de mijnen te steken, die hem en de zijnen onder dat slot zullen begraven, van waar hij, doof voor alle reden en met versmading van al de edelmoedigheid zijns vijands, met verzaking van alle menschelijk gevoel jegens zijne dappere strijdgenooten, ons het onbeschadigd inruimen zoo halstarrig is blijven weigeren. Op hem en de zijnen kome het onheil, dat ik zoozeer getracht heb te vermijden. De tijd van mededoogen is voorbij, die van wraak gekomen!" — Zijne bevelen luidden: dat vóór het aanbreken van den dag alle troepen in de wapenen, op hunne standplaatsen, moesten uitrukken, om dadelijk na de uitbarsting ten storm aan te rukken, waartoe de daartoe bestemde afdeelingen van al het noodwendige waren voorzien. Al de voorposten, in de nabijheid van den werkkring der mijnen, moesten zich tevens zóóver terugtrekken, dat hun de gevolgen der uitbarsting niet konden beschadigen, terwijl hij eindelijk gelastte, de aanstaande gebeurtenis, met tijd, plaats en uur, waar en wanneer die zou plaats grijpen, den inwoneren bekend te maken, met de aanmaning, om hunne personen en goederen tijdig aan het gevaar te onttrekken.

Tweede Afdeeling.

Met het sluiten der slotpoort achter den Franschen parlementair, was nu ook de weg tot lotsverandering onherroepelijk voor de bezetting afgesloten.

Er bleef voor haar thans niets anders over, dan met mannelijke gelatenheid den uitslag der ijzingwekkende bedreiging af te wachten.

De diepe stilte in het slot werd van tijd tot tijd afgebroken door den wachtroep der schildwachten op de wallen. Een aanhoudend en ongeregeld gedruisch heerschte er in de stad, veroorzaakt door de bewoners der voorstad, die met have en goed den gevaarlijken omtrek der mijnen ontvloden. Ook dit beteekenisvol gedruisch werd in het slot waargenomen, en werkte mede om verschillende gewaarwordingen bij de belegerden te doen oprijzen. De dobbering tusschen vrees en hoop had echter reeds plaats gemaakt voor eene verschrikkelijke zekerheid; en deze zekerheid was het, die de onderscheiden gewaarwordingen in eene kalme doodsverachting deed overgaan. Eenige herriepen, bij de voortsnellende oogenblikken, al de vreugde en beslommeringen van een vroeger leven in 't geheugen terug, om zich, als 't ware, nog eenmaal te vergasten aan het voorheen gesmaakt genot; anderen dachten alleen aan de toekomst, en aan het wederzien in eene betere wereld van dierbare betrekkingen, die zij nu zouden achterlaten; velen echter, dachten ook aan hun vaderland en zagen in hunne verbeelding de lauweren bloeijen, die zij door hunne grootsche daad aan den krans van Groot-Brittanjes wapenroem zouden hechten; terwijl eenigen, eindelijk, door zorg, kommer en ontbeeringen afgemat, zich gerust aan den slaap en aan de hoede eener altijd wakende Voorzienigheid overgaven.

Hartverscheurend was de toestand der vrouwen, die zich op het kasteel bevonden. Haar getal was aanmerkelijk; het gevolg van de nomadische levenswijze der Engelsche krijgsmagt in de toen reeds zoo uitgebreide overzeesche bezittingen van Groot-Brittanje. De meesten dezer vrouwen, die tot verschillende klassen der maatschappij behoorden, waren onvatbaar voor troost of geruststelling, naardien, eigen lijfsgevaar nog daargelaten, ook gade, kroost en andere dierbare betrekkingen met een bijna onvermijdelijken dood werden bedreigd. De ongelukkige zwakke wezens wrongen zich wanhopend de handen en telden, met doodsangst op het gelaat, de oogenblikken die de aangekondigde verschrikkelijke gebeurtenis nog van het tegenwoordige scheidde.

Van alle schrikbarende omstandigheden die den krijgsman op zijne gevaarvolle loopbaan omringen, is er voorzeker geen ontzettender dan die, waarin de ijzere krijgspligt hem aan eene plek gronds boeit, in welker boezem dood en vernieling liggen opgesloten. Het bewustzijn van het aanwezen eener mijn en alzoo dat van een niet te ontwijken verborgen vijand, tegen wien dapperheid, noch beschermende wapens, of wapenbedrevenheid iets vermogen, is ijzingwekkend. Wie heeft den stoutmoedigste niet zien ver-

bleeken, bij het denkbeeld van door het onderaardsche vuur verteerd of levend door den afgrond, die zich ieder oogenblik onder zijne voeten kan openen, verzwolgen te worden? Het ontzettende oogenblik van het springen eener mijn is voorzeker een dier omstandigheden in den krijg, die de grootste zedelijke uitwerking op de dapperste troepen te weeg brengt.

Is het gevoel, dat in zoodanigen toestand elks boezem beklemt, reeds boven alle beschrijving drukkend, al is het ook dat eene flaauwe hoop op behoud, door de onzekerheid van het tijdpunt, schemert, — hoe oneindig prangender moet het dan niet wezen, wanneer, gelijk hier, het doodsuur met ontwijfelbare zekerheid is aangekondigd, en iedere minuut een gedeelte van den levensdraad inkort; hoe ontoereikende blijft dan niet de maatstaf der levendigste verbeelding, om de grootheid der zielskracht te bepalen, waarmede de heldhaftige slotverdedigers de ontzaglijke toekomst het hoofd boden!

In zijn dagelijksch woonvertrek zat sir Richard met zijne beide beproefde strijdgenooten, de kolonel Sydourg en de luitenant-kolonel Charnicroft. Vele jaren hadden zij met elkander de onderscheidene rangen der militaire hierarchie doorgewandeld. Menigen harden kamp hadden zij in Duitschland en Vlaanderen en op het schiereiland bijgewoond. Thans had hen het noodlot bijeengebragt, om te volharden in een strijd, welks voorbeeld men te vergeefs in de geschiedenis zocht. Gelijkelijk met ridderlijken geest bezield, met gloeijende geestdrift voor de eer van Oud-Engeland vervuld, waren zij ook in deze ernstige oogenblikken doordrongen van hetzelfde gevoel: dat van te blijven volharden en alles op te offeren aan eer en pligt; terwijl voorts alles door hen werd aangewend om dat gevoel ook aan de bezettelingen mede te deelen. Hunne inwendige stemming en voornemens, om liever te sterven dan de hun toevertrouwde vesting den vijand over te leveren, was dan ook op eene verwonderenswaardige wijze, in den boezem aller hunner strijdgenooten doorgedrongen.

Hun besluit was eenstemmig genomen, doch verschillend waren hunne gevoelens omtrent de vermoedelijke gevolgen der geduchte vijandelijke onderneming. Sir Richard, hoezeer al de te verwachten gevaren inziende, achtte echter de gevolgen ontoereikende, om het geheele kasteel met al de vestingwerken in eens te vernielen. Het was hem wel bewust, dat eene ongehoorde hoeveelheid buskruid daartoe was aangewend; maar ook de rotsmassa was ontzettend, welks tegenstand overwonnen moest worden. Naar zijn inzien, bestond de mogelijkheid, dat de uitbarsting eene geheel andere

rigting kon nemen dan die welke in 's vijands bedoeling lag. Hij stemde echter met overtuiging toe, dat men van den geweldigen schok groote verwoestingen moest te gemoet zien; doch ze konden toch ook minder groot zijn, dan de vijand zich had voorgesteld. De ernstigste bedenking, die in hem oprees, was de vrees voor den indruk, dien de ontbarsting op de bezetting kon veroorzaken, en, als gevolg daarvan, dat de vijand partij kon trekken van de eerste opvolgende verwarring onder de bezetting. Hij was alzoo van oordeel, dat men gepaste voorzorgen hiertegen moest beramen; deze wilde hij hen mededeelen en ter uitvoering opdragen, hen tevens uitnoodigende hem hunne gedachten kenbaar te maken over hetgeen zij nog voor hun' toestand dienstig konden achten.

De kolonel Sybourg, een man van onbezweken moed, stemde met sir Richard in, dat hun toestand allerbedenkelijkst, maar niet hopeloos was te achten; immers de geschiedenis leerde, dat reusachtige pogingen zelden aan de verwachting hadden beantwoord. Hij was ook van gevoelen, dat er geen stellig denkbeeld kon gemaakt worden, waar en hoe de mijnlading hare uitwerking zou hebben, doch hield het voor zeker, dat, in geval ze eene bres in de vestingwerken mogt openen, de Franschen onverwijld zouden aanrukken en door die bres in het kasteel trachten te dringen. Volgens zijn gevoelen was het derhalve noodzakelijk, een aanmerkelijk gedeelte der bezetting in de nabijheid van de vermoedelijke bres bijeen te hebben, om een aanval af te slaan, en dat daartoe ook de batterijen schootvaardig bezet en vooral ruim met schroot voorzien moesten worden.

De overste Charnicrost, een onder de wapenen grijs geworden krijgsheld, verwachtte eene ontzettende uitwerking van de voorbeeldelooze hoeveelheid buskruid. Bezwaarlijk, — dacht hij, — waren de mogelijke grenzen van de uitwerking te berekenen; te meer, daar de ongelijke zamenhang van een zoo ontzaglijke granietklomp eene geheel tegen de meening inloopende rigting bij de uitbarsting kon doen plaats grijpen. Het scheen hem echter toe, dat het hooge gedeelte aan de uitwerking der mijn het minst zou blootgesteld zijn, weshalve men de bezetting op verschillende gedeelten moest verdeelen, en de aanvalszijde van de werken alleen door de gewone schildwachten doen bezetten. Overigens meende hij, dat de vijand in de onmogelijkheid zou zijn iets te ondernemen, zonder vooraf de gevolgen der uitbarsting verkend te hebben; terwijl de hooge ligging van het kasteel en de weg dien de vijand tot de nadering zou hebben af te leggen, genoeg tijd zouden vergunnen, om maatregelen van verdediging te nemen. Hij achtte het, ten slotte, raadzaam, al de gebouwen door de bezetting en verdere bewoners te doen ontruimen, als ook de zieken en gekwetsten in de opene

lucht te blijven verplegen. Daardoor zou men, bij eventuele instorting der gebouwen, nog eenige menschenlevens kunnen redden.

De pligten, aan zijne betrekking verbonden, gaven sir Richard bij zijne, hem eigene, onversaagdheid te veel afleiding, om zich uitsluitend aan droefgeestige gedachten over te geven. De beschikkingen, voor alle mogelijk voorkomende gevallen gemaakt, werden nu nog eens overwogen en met nog andere bijkomende vermeerderd, terwijl eenige naar de verschillende denkwijze der hoofdbevelhebbers werden gewijzigd. Daarna ontbood sir Richard de overige bevelhebbers bij zich, om hun de laatste bepalingen mede te deelen, en besloot hij aldus:

»Wakkere strijdgenooten! Thans zijn wij voorbereid op alles wat de aanbrekende dag ons kan aanbrengen, op alles wat de vijand tegen ons, zoo ik hoop vruchteloos, ondernemen kan. Ik dank ul. voor de steeds betoonde trouw; blijft die standvastig aankleven, en volgt naauwgezet de gemaakte beschikkingen overeenkomstig de omstandigheden gewijzigd. Vertrouwt op de magtige bescherming van dat Opperwezen, dat ons tot nog toe zoo zigtbaar heeft geholpen. Dat de vijand slechts over onze lijken den intogt doe, — indien dit zóó door het Albestuur besloten ware, — in de ons ter verdediging toevertrouwde vesting. Laten wij derwijze de eer onzer wapenen, tot onzen laatsten snik toe, handhaven; dan voorzeker zullen onze inspanningen niet onbeloond en wij niet hulpeloos gelaten worden. Ieder uwer begeve zich bij de aan uwe leiding toebetrouwde manschappen, met het onwrikbaar voornemen, om, door voorbeeld, ook hen denzelfden moed en gelijke standvastigheid in te boezemen."

De drie eerstgenoemde bevelhebbers bleven bijeen; en hoezeer door opwekkende gesprekken, over het verledene en toekomende, afgeleid, sloeg ieder hunner, van tijd tot tijd, hoe onwillekeurig ook, eenige vragende blikken naar het venster, of de morgenschemering nog niet zigtbaar werd.

Eindelijk gaf een schemerlicht door de hooge vensters de eerste blijken van den aanbrekenden dageraad. De doodsche stilte, die gedurende den nacht in het kasteel geheerscht had, werd nu afgebroken, door het zacht gedruisch der te zamentrekkende bezetting op het slotplein. De drie hooge bevelhebbers verlieten het vertrek en begaven zich naar de hen wachtende officieren en manschappen. Op een gegeven wenk des opperbevelhebbers, begaven de onderscheidene afdeelingen der bezetting zich naar de aangewezen posten.

Een gloeijend morgenrood verheerlijkte met purperglans den gezigtseinder,

die wijd uit de Middellandsche Zee omzoomde, en beloofde eenen schoonen dag. Met scherpe blikken tuurde het oog door de morgennevelen van het zilte water naar de reddende verschijning der vloot; doch, helaas! geen zeil noch vlag was te ontwaren.

Met het verbleeken van de morgenster, werd het in den omtrek levendiger. Overal weêrgalmde het krijgsmuzijk, de Fransche legerbenden onder de wapenen roepende, terwijl eene woelende beweging van de nog vlugtende stadbewoners zigtbaar werd.

De steeds nakende gebeurtenis, die de onrust in aller harten ten hoogsten top deed rijzen, vergunde sir Richard niet ze werkeloos te verbeiden. Zijn pligt riep hem op de plaats, van waar hij de bewegingen des vijands in haar geheel kon overzien, om daaruit naar de omstandigheden te kunnen handelen. Een gedeelte der vesting, de westbatterij genaamd, bood daartoe een geschikt standpunt aan, en het was dan ook derwaarts dat hij zich met zijne beide vrienden en nog een zestal officieren begaf. Ernstig en in stilte rustten hunne blikken op de afwisselende tooneelen, aan den voet der rots, waarop het kasteel gebouwd was. De Fransche benden hadden zich reeds uit den omtrek der mijn verwijderd. Het bont gewemel der troepen en inwoners verminderde, en men begon eene akelige stilte en eenzaamheid in de straten der stad te bespeuren. De vijandelijke troepen schenen op de voor hen bestemde plaatsen aangekomen, want het krijgsmuzijk zweeg, het gekletter der wapens had opgehouden.

De genoemde bevelhebbers mogten ongeveer een vierendeel uurs in zwijgende beschouwing hebben doorgebragt, toen de overste Charnicroft de stilte afbrak, door sir Richard aan te spreken en hem op eene dringende wijze te verzoeken, zich van deze standplaats te verwijderen, wijl die het meeste bedreigd werd.

Deze poging, door vriendschap en overtuiging ingeboezemd, daar aan het leven van den moedigen bevelhebber te veel gelegen was, werd echter te vergeefs aangewend. Het antwoord van sir Richard en van den kolonel Sybourg was eenstemmig: »Wij hebben hier geen grooter gevaar te duchten dan op eenig ander punt dezer vesting. Hier zullen wij den uitslag afwachten, daar deze plaats ons de geschiktste voorkomt, om des vijands handelingen te overzien."

Niet door vrees voor eigen lijfsbehoud, maar als door een angstig voorgevoel gedreven, had de brave Charnicroft zijne inwendige bezorgdheid te kennen gegeven. Een onverklaarbaar iets, eene innerlijke stem die, — zooals dit in dergelijke omstandigheden niet zelden wordt opgemerkt, — den mensch, als ware het, eene noodlottige gebeurtenis schemerend voor

den geest voert, had hem onwederstaanbaar gedrongen, deze poging tot verwijdering zijns opperbevelhebbers te beproeven. Gevoelig trof hem de veelbeteekenende hardheid van sir Richard's antwoord; vooral daar hij geene overtuigende redenen kon aanvoeren, om hem van besluit te doen veranderen.

Vriendschap en eergevoel beletteden hem om, door eigen verwijdering, zijn lot van dat zijner beide vrienden te scheiden en zich bij de manschappen van zijn regiment te voegen. De overige officieren waagden het evenmin, om zich van hunne opperbevelhebbers te verwijderen.

In stilte, met steeds toenemende spanning van geest, staarden aller oogen naar het punt van waar het gevaar te duchten was. Het tot beslissing bestemde uur naderde, en nu ontwaarde men eene langs de rots opstijgende brandlucht, die weldra door den rook van brandende voorwerpen werd gevolgd. De schildwacht op den uitersten post riep nu ook, met eene door angst gesmoorde stem, dat de vijand den brand in de mijnen had gestoken. Nogmaals beproefde men om sir Richard te bewegen, zich slechts voor eenige oogenblikken te verwijderen, doch even standvastig weigerde hij aan dat herhaald verzoek te voldoen: »Mijn pligt heeft mij hier gevoerd," — zeide hij, — »die houdt mij ook aan deze plaats gebonden."

Plotseling schokte de berg op zijne grondvesten, en kraakte het donderend met opvolgende hevigheid in zijn binnenste. De granietmassa scheurde en spleet door eene alle verbeelding te boven gaande uitbarsting. De vlam zoo veler duizenden ponden buskruid drong door alle openingen, door de ontbarsting voortgebragt, heen, en vormde een verschrikkelijke vuurkolk, die alles verzengde wat haar ontmoette. Gebouwen, menschen, rotsklompen, alles werd, met onbeschrijfelijk geweld, in de lucht verreweg voortgeslingerd; een dikke zamengepakte rookwolk steeg uit den vuurgloed en uit de kaken van den afgrond omhoog en breidde zich om en boven het kasteel uit, zoodat de opvolgende verwoestingen, voor eenige oogenblikken, zelfs aan het oog der naastbijstaande toeschouwers onttrokken werden. Lang schudde en daverde de berg; ook de zee in den omtrek woelde en schuimde, als of zij door eene ontzettende aardbeving werd in beweging gebragt. Rollend en donderend weergalmde de uitbarsting tusschen de omliggende gebergten, en verhoogde alzoo het ijzingwekkende dezer verschrikkelijke ontploffing.

Op het donderend geraas der uitbarsting volgde eene zekere, betrekkelijke stilte, slechts afgebroken door het gonzend en snorrend geluid der rotsklompen, muurwerken, geschut en materieel, en der menschelijke ligchamen, die in alle rigtingen door de lucht geslingerd werden. Onbemerkbaar kort

was deze stilte, die nu gevolgd werd door het weder aanstormen der verplaatste luchtkolom, en het nedervallen in den geopenden afgrond van de vele voorwerpen die in de ruimte waren geslingerd. De generaal Richard, de beide oversten, en de overige bij hen geplaatste officieren, benevens de westbatterij, met tien stukken en twee mortieren; het geheele bolwerk, met de daaraan grenzende buitenwerken, de troepen en schildwachten die zich daar bevonden, — dit alles was in den vuurkolk verdwenen! Dof dreunend storteden de hemelhoog geslingerde rotsen en andere zware voorwerpen in den omtrek van het kasteel neder; terwijl de uit hun verband gerukte en nog staangebleven gebouwen en muurbrokken, door de aanhoudende dreuning der vallende voorwerpen, en door de invalling der verplaatste luchtmassa, thans ook krakend in puinhoopen nedergeworpen werden. Naauwelijks verminderde dit ontzettende gedruisch eenigermate, of een akelig gegil en gekerm van de verminkte slagtoffers der algemeene verwoesting werden gehoord. De nog heerschende verstikkende kruidwalm en zwaveldampen beletteden steeds de hoegrootheid der verwoesting te overzien. Het ontzettende van het tafereel werd daardoor slechts afgrijslijker gemaakt.

Met van verwachting kloppende harten hadden de Fransche krijgsbenden de uitwerking der mijn aanschouwd, die al hunne verbeelding te boven ging. Uren wijd in den omtrek werd de grond geschokt, terwijl het donderend geluid der uitbarsting duizendvoudig in het kamp en in de omliggende gebergten wederkaatste. Groote stukken rots en andere voorwerpen werden tot ongelooflijke afstanden ver heengeslingerd, en deden de verre van het kasteel geschaarde Fransche troepen, hoe onverschrokken ook, van schrik ineenkrimpen en onwillekeurig terugdeinzen. Het kasteel zelf was gedurende de eerste minuten door den rook aan het gezigt onttrokken.

Weinige oogenblikken, na de ontbarsting, verhief zich ook uit de stad een akelig gedruisch, gejammer en gegil. Ook zij had in de verwoesting gedeeld, zoowel door den schok en het instorten van gebouwen, als door het nedervallen van zware massa's. Alle daken, deuren en vensters waren verbrijzeld, en een groot getal inwoners was onder de puinhoopen der instortende huizen, verpletterd. Verschrikkelijk was het gezigt in de weinige oogenblikken vroeger nog zoo schoone stad (1). Ook tot de schepen in de

---

(1) Wanneer men, voor eenige oogenblikken bij dit onderwerp stilstaande, eenige voorname toevallige ontbarstingen van buskruidmagazijnen of schepen, of met opzet ontstoken hoeveelheden buskruid, in het gehengen terugroept, en de daardoor voortgebragte verwoes-

haven had zich de groote verwoesting uitgestrekt; vele sloegen door de woelende zee van hunne ankers, geraakten op ondiepten of werden, tegen elkander aanbonzende, verbrijzeld; andere werden door op hen gevallen voorwerpen verpletterd en zonken in de diepte.

Eindelijk werd het verschrikkelijk gedruisch, 't welk de ontbarsting had opgevolgd, eenigzins minder, doch het gekerm en het hartverstijvend gegil der slagtoffers des te meer gehoord. De meeste der verschoond gebleven bezettelingen hadden in hunne geestverdooving zich op den grond geworpen, om alzoo lijdelijk af te wachten, of zij gespaard, of door de vallende voorwerpen verpletterd zouden worden; ook met oogmerk om zich aan den stikkenden invloed der zwaveldampen te onttrekken. Toen deze laatste, door den morgenwind weggedreven, begonnen te verdunnen en zulks eene ruimere ademhaling vergunde, toen waagde men het angstig een oog te slaan op het tooneel der verwoesting. Aan de wezenlijkheid van hetgeen men zag kon nog geen geloof worden geslagen. Het was alsof allen uit eenen verschrikkelijken droom ontwaakten en alsof 't geen zich het eerst aan het gezigt vertoonde, uit ijdele nevel- en rookgestalten voortkwam. De geheele vorm van den berg was veranderd. Rotspunten waren verdwenen; geweldige steenklompen op effene plaatsen nedergevallen, of afgewenteld, of hingen dreigend over de stad. Ontzettende kloven en diep geopende afgronden waren gespleten; zachte hellingen tot steile wanden afgescheurd. Een aanmerkelijk gedeelte der vestingwerken was weggesleurd, omgekeerd of naar beneden gestort; de trotsche muren en slotgebouwen lagen omvergeworpen en in puin, terwijl de nog een weinig in verband staande gebouwen ieder oogenblik dreigden in te storten.

Bij het tot zich-zelven terugkomen der overgeblevenen begon het oog zich meer van de wezenlijkheid van den chaos te overtuigen, terwijl het ge-

---

tingen overziet, dan eerst zal men zich eenigermate een denkbeeld kunnen vormen van de grootheid der vernieling, die de bovenbedoelde ontvlamming heeft moeten te weeg brengen. De hoeveelheid buskruid, bij deze gelegenheid gebezigd, was ongehoord groot, daar ze ruim 150,000 ponden bedroeg, terwijl de wederstand dien de ontbarsting ontmoette, zoo door de natuurlijke granietmassa als door de aangebragte kunstmiddelen, onberekenbaar was. Daarentegen bevatte de kruidtoren, die te Delft in 1654 sprong, slechts 80,000 ponden; het kruidschip te Leiden (1807) 40,000 ponden; Gianibelli's branders voor Antwerpen (1584) 6 à 7000. Welke vernielingen bragt het springen der kruidmagazijnen van Doornik, Maastricht, Almeïda (1810), van Ostende, en nu laatstelijk dat van Munchen (16 Mei 1835), hetwelk slechts 30,000 ponden bevatte, het slechts 2000 ponden buskruid bevattende laboratorium te Bergen-op-Zoom (1830), enz., al niet te weeg over de min of meer verwijderde steden, straten of gebouwen; — en wat waren deze toevallige mijnen in vergelijking van die van het kasteel van Alicante!

heugen tevens zijn vermogen hernam. Doch ook toen geraakten allen die in het leven gespaard waren, in beweging, om de pligten der menschelijkheid te vervullen en dáárheen te snellen, waar het gegil of gekerm der onder puinhoopen bedolven en verminkte slagtoffers hulp vereischte. Hun aantal was aanmerkelijk en hartbrekend het tafereel dat zich nu voordeed. Aan velen was geen hulp toe te brengen; geen menschelijke magt vermogt op sommige plaatsen datgene weg te ruimen, wat door eene onberekenbare kracht was verplaatst en van waaronder men nog enkele noodkreeten hoorde. Wie gered kon worden, werd geholpen; de overigen moest men aan hun lot overgeven, en eerst den vierden dag na de gebeurtenis, verstomde het gekerm der niet te redden slagtoffers.

Van lieverlede begon men ook den omvang van het geleden verlies, de grootheid van de ramp te onderzoeken en te overzien. Men vroeg, men zag naar de overgeblevenen, en terwijl men deze, — meer dan men zich had durven voorspellen, — terugvond, werd ook de vraag naar de omgekomenen dringender en angstiger. Doch het was alsof de Voorzienigheid, te midden dier groote ramp, hare wakende hand had uitgestrekt over de bezetting, die zich met zóóveel godsdienstig vertrouwen aan haar had overgegeven. Ongeveer veertig in getal waren de slagtoffers der vernieling geworden, voor het meerendeel schildwachten op de aan de vijandelijke zijde gelegen werken, of soldaten en vrouwen, die zich bij de noodlottige plaatsen hadden opgehouden, waar het onderaardsche vuur zich eenen doortogt had gebaand. Vooral echter had men het verlies te betreuren van den dapperen bevelhebber, de beide onderbevelhebbers en der andere officieren, die zich op de noodlottigste plaats hadden bevonden. Waren deze niet zoo stijfhoofdig in de keuze van een standpunt gebleven, welligt waren zij dan, even als de andere officieren der bezetting, behouden gebleven. Men had derhalve dubbele reden, om de nagedachtenis van den waardigen sir Richard te zegenen, daar het aan zijne gepaste voorzorgen was toe te schrijven, dat de gevolgen zooveel minder onheilbrengend waren geweest, dan ze hadden kunnen zijn. Met erkentenis prees men zijne wijze beschikkingen met opzigt tot het verdeelen der manschappen en krijgsbehoeften op de veiligste plaatsen. Het verlies van deze middelen zou de ramp en de hulpeloosheid ten top hebben doen stijgen; nu waren de meeste voorraadplaatsen bewaard gebleven, en daar er maar één regenbak aan de verwoesting was ontsnapt, zoo was de voorzorg, om een voorraad water op verschillende plaatsen, in voorloopige vergaderbakken, te verdeelen, eene groote weldaad geweest; want nu kon men te beter vele zieken en gekwetsten verzorgen, en ten anderen de uit de puinhoopen opkomende vlammen der in brand geraakte

voorwerpen, helpen blusschen. De voorraad van buskruid, vóór het springen der mijn op het kasteel aanwezig, was ook grootendeels der vernieling ontgaan, zoodat men ook van dien kant niet tot eene onvoorwaardelijke overgave van het kasteel kon gedwongen worden.

Deze met snelheid gedane nasporingen vestigden de denkbeelden op het gevaar dat nu dreigde, namelijk: op de verdere verdediging der geschokte vesting. De eerste zorg, om de order onder de bezetting te herstellen. De wanorde was, — zoo als ligt te denken is, — in de eerste oogenblikken wel groot geweest, doch was slechts voorbijgaande. Bij zulke beproefde krijgslieden waren, bij het naderend gevaar, de drijfveren van krijgstucht toereikend, om de een oogenblik losgeworden banden van orde weder aan te halen. De luitenant-kolonel Dalbeume, van het regiment des eervol gesneuvelden ridders Syboung, had, als hoogste en oudste in rang, de teugels van het krijgsbewind op het kasteel aanvaard.

De eerste zorg van den nieuwen opperbevelhebber was, de bezetting weder onder de wapenen te scharen en den toestand der werken in persoon te onderzoeken. Met innige vreugde ontwaarde hij, dat ook hier de uitwerking der mijn minder noodlottig was geweest, dan men reden had te vermoeden. Het belangrijkste gedeelte der wallen was onbeschadigd, en de batterijen, die den toegang bestreken, waren tot volle werkzaamheid geschikt gebleven. Met geen mindere genoegdoening zag hij, dat de toegang tot het kasteel, wel verre van gebaand te zijn, door de ontbarsting bijna ontoegankelijk was geworden. Het achterste en hooggelegen gedeelte van het slot was met nog eenige gewelven in bruikbaren staat, en alzoo het voornemen of de verwachting des vijands, om dadelijk, na de ontbarsting, de puinhoopen van het slot in bezit te nemen, teleurgesteld. Allezins den hoogen roem der Fransche vestingbouwkundigen waardig, hadden zij juist genoeg de minste wederstandslijn berekend, om de ontbarsting aan de zijde der mijnopening een onverzettelijken slagboom tegen te stellen, en alzoo de uitbarsting naar de bovenzijde te krachtiger te doen werken. Het lag echter buiten de grenzen van het menschelijk vernuft, om de geheime werkplaatsen der natuur te doorvorschen en in haren schoot te dringen, om de wondervolle cimentering, waarmede zij de ontzettende gevaarten der granietrotsen en steenklompen onderling verbonden had, te ontwaren. Zóó was het dan hier gebeurd, dat het ontvlamde buskruid een' weg had gebaand door de aderen, door de onzigtbare spleten en minder harde gedeelten der rotsklompen, tot in de aangevangen tegenmijnen, alwaar de tegenstand verminderde en het kruidgas zich alzoo in 't midden der rots een uitgang baande. De ontbarsting was uit dien hoofde dan ook ruim zoo

noodlottig voor den omtrek van het kasteel, als voor het slot zelf geweest, en had, wel verre van den aanvallers een gemakkelijken weg tot hetzelve te banen, den aanval nog verzwaard.

Met dezelfde voldoening bespeurde de nieuwe bevelhebber, dat de moed der bezettelingen door deze vuurproef nog meer gelouterd en merkelijk verhoogd was. Na eene korte aanmoedigende toespraak, verdeelde hij de bezetting, wees ieder der bevelhebbers hunne posten aan, en gaf de noodige bevelen tot verdere verdediging. Naauwelijks waren deze ten uitvoer gebragt, toen het krijgsmuzijk overal in het Fransche leger weergalmde, terwijl het flikkeren der wapenen verkondigde, dat het zijne stelling verliet, voorwaarts toog en tegen de vesting aanrukte.

De Fransche legerhoofden hadden met starende oogen te vergeefs den nacht zoeken te doordringen, welke den bergtop omhulde en de gevolgen der uitbarsting aan aller blikken onttoog. De stukken geschut, het materiëel en de verminkte overblijfselen van menschelijke ligchamen, welke tot in de nabijheid der Fransche troepen waren nedergevallen, schenen echter genoeg bewijzen te geven, dat de bezetting en de verdedigingsmiddelen vernield waren. Het ontzettende gedruisch der neêrstortende massa's en de daaropvolgende doodsche stilte schenen de vooronderstelling te bevestigen, dat het kasteel en zijne verdedigers in de geweldige omkeering geheel verdelgd waren; zoodat het er nu slechts op aankwam, om op de puinhoopen de lelievaan te planten.

Het Fransche leger, tot den hoogsten trap van geestdrift opgevoerd, wilde voorwaarts snellen. Het kostte den opperbevelhebbers zelfs de grootste moeite, om hunne ondergeschikten eenige oogenblikken, en wel zóólang in bedwang te houden, tot zij de handtastelijke onmogelijkheid hadden ingezien, van in den nu afdalenden rookwalm en in een vermoedelijken chaos van puinhoopen, slechts eenigzins den weg te vinden.

Naarmate de toenemende morgenwind de rookwolken verdreef, helderde ook trapswijze de hemel op, en langzaam begonnen nu de, door de zonnestralen, verlichte top van den slotberg en de werken van het kasteel door den nevel te schemeren. Met de grootste verbazing zag men van hetzelve Brittanjes vlag nog fier en ongeschonden wapperen: dus was de vijandelijke sterkte oogschijnlijk wel geteisterd, doch niet geheel vernield geworden. Misschien werd er nog bloed vereischt, om zich van haar bezit te verzekeren. Hierbij waren roem en eer in te oogsten, wanneer dapperheid den sluitsteen in het gebouw plaatste, dat de kunst gegrondvest had. Dit

denkbeeld lachte den Fransehen krijgsman te zeer toe, om hem nog langer in bedwang te kunnen houden. De Fransche veldheer, welke zeer spoedig zag dat hij in de gevolgen van zijn reuzenontwerp gedeeltelijk teleurgesteld was, besloot nu, juist van pas, aan de drift zijner krijgslieden den vrijen teugel te laten, en deze te doen dienen om datgene met kracht te verkrijgen, wat krijgsvernuft onvolledig had gelaten. Hij had echter gewenscht, nog vooraf de zwarigheden, die de dadelijke vermeestering van het kasteel in den weg stonden, en die alsnog door de neêrgedaalde rookwolken verborgen waren, te kunnen overzien; doch te vergeefs poogde hij den stroom te stuiten. — En, wel overdacht, mogt de ziedende moed der troepen ook al vele zwarigheden in den weg gelegd vinden, er was, aan den anderen kant, van de overgeblevene bezetting, in de eerste oogenblikken van ontzetting, weinig tegenstand te verwachten, zoo men slechts die kostbare gelegenheid in de vlugt wist te grijpen. Na deze overweging gaf de opperbevelhebber het teeken om voorwaarts te rukken.

In eene steeds dikker wordende rookzuil voorwaarts gedrongen, waren de voorste grenadiers tot aan den voet van den slotberg genaderd. De rookdamp nam echter, hoe verder zij kwamen, meer en meer toe, tot dat zij geheel in den walm gewikkeld waren en slechts de in het bereik gelegen voorwerpen konden onderscheiden. Dáár waar zij een bekenden, gangbaren weg meenden te kunnen volgen, vonden zij een doolhof van verwarring, waar zij, elk spoor bijster, zich niet konden terugvinden. De voorwaartsche beweging werd dan, hoe onwillekeurig ook, eenige oogenblikken gestaakt, tot dat ook de laatste kruidnevelen verdwenen waren. Doch toen eerst kon men de zwarigheden, die men moest overwinnen om tot aan de werken te komen, in haar geheel overzien. Bijna onoverkoombare zwarigheden lagen den verderen voortgang der Fransche troepen in den weg; want, zoo als wij vroeger gezegd hebben, de uitbarsting had langs dien kant hare grootste werking voortgebragt. De Fransche krijgsman liet zich echter geenszins door die moeijelijkheden en gevaren tegenhouden; immers was er een lokaas voor zijnen moed: het planten van het vaandel op de wallen van het kasteel! Onder het aanmoedigend veldgeschrei: *voorwaarts! voorwaarts!* der achtersten, worstelden de voorsten, met ongelooflijke inspanningen, door en over de kloven en steenbrokken, die hun den weg belemmerden, onvermoeid voort tot aan de bergzijde, alwaar, zoo het scheen, de weg beter werd. Men bemerkte echter met niet weinig verbazing, dat thans eigenlijk de moeijelijkste arbeid zou aanvangen. Was vroeger de toegang slechts vergund geweest langs een smal pad, dat kronkelend naar de steile rots opsteeg en het kasteel tegen elken geweldigen

aanval vrijwaarde, nu had hier de uitbarsting de rots loodregt van haren grondslag afgespleten, en alzoo den weg afgebroken. Slechts meer bovenwaarts was nog een gedeelte aanwezig; doch dáár waar de Franschen zich bevonden, vertoonde zich slechts eene steilte. De grenadiers waren echter nog niet afgeschrikt. Aangemoedigd door het vooruitzigt van, na het bereiken van zekere hoogte, eenen onafgebroken weg tot aan de sterkte te vinden, schepten zij eenigen tijd adem, om met vernieuwde krachten ook dezen tegenstand te overwinnen. Het scheen alsof zij die van het kasteel zelf niet te verwachten hadden, wijl het hun voorkwam, dat de hoofdbatterij en het bolwerk, aan dien kant, geheel vernield waren; terwijl daarenboven zich geen mensch in het kasteel vertoonde.

Elkander ondersteunende, nu elkaêr de hand reikende, dan aan rotspunten hangende, dan de handen of voeten in de steenkloven klemmende, was het aan eenige van de rapsten gelukt, de vlakke, doch enge plaats te bereiken, waar de weg zich effener vertoonde. Dáár hielden zij zich eene wijl op, om zich te scharen en in zoodanig getal zich te vereenigen, als noodig scheen om het kasteel te vermeesteren.

Hoe onnadenkend de Fransche soldaat ook wezen moge, hier echter kwam aan sommige de doodsche stilte, die in het slot heerschte, zeer bevreemdend voor. Nu toch kon men de voorwerpen genoeg onderscheiden, om zich te overtuigen, dat de vernieling niet zóódanig was, dat men de geheele bezetting als omgekomen moest beschouwen. Deze schroomvallige overweging wekte echter den spotlust van anderen. Zulks was genoeg om aan verdere wijfeling te staken, en met slaande trom rukte nu de kleine, maar moedige schaar voorwaarts. Naauwelijks hadden zij echter eenige passen gemaakt, of van alle zijden der werken van het kasteel barstte een goed onderhouden geschut- en geweervuur los, dat hen evenzeer door het verrassende ontzette, als door moorddadigheid verpletterde.

Volkomen op de hoogte der bestemming, waartoe het toeval hem zoo plotseling geroepen had, was sir Dalhousie ook met het beginsel bekend, dat, in de schaal der krijgsgebeurtenissen, het verrassende veel zwaarder weegt dan bloote vooraf berekende krachtuiting, en dit haar te sneller en zekerder doet doorslaan, naarmate de schijn van voorspoed de gemoederen tot ligtzinnigheid heeft opgewonden. Naar dit beginsel handelende, had hij zijne maatregelen getroffen, terwijl de moeijelijkheden, die de Franschen hadden moeten overwinnen, om tot dat punt te komen, hem den tijd hadden gelaten zijne beschikkingen met beradenheid te nemen. Met vertrouwen en blinde gehoorzaamheid hadden de verdedigers zijne bevelen gevolgd, terwijl de uitwerking aan zijne verwachting beantwoordde. De

scherts en spotlust waren reeds aan vele Franschen benomen; want doodelijk werkte het vijandelijke vuur in hunne nog zeer dunne gelederen. Dit was echter een spoorslag voor de achtersten, om de gevaren met de voorste krijgsmakkers te deelen. Met bovenmenschelijke inspanning was het een aanmerkelijk getal grenadiers eindelijk gelukt, tegen de steilte op te klimmen. Door woede aangeprikkeld, bij het zien hunner vallende krijgsmakkers, drongen zij nu voorwaarts, om uit het gevaarlijke kruisvuur te geraken, en de vernielde werken te naderen, waaruit zij geen regtstreeksch vuur te wachten hadden. Reeds naderen zij deze, toen plotseling een keurtroep der bezetting, voor het afslaan van den stormaanval bestemd, van achter het vernielde bolwerk te voorschijn treedt. Gedeeltelijk met halve pieken, of met het hellebaardvormige Schotsche nationale wapen (de *lochaber-bijl*) en het Hooglandsche zwaard (de *claymore*) gewapend, de voorste manschappen met borstharnassen en helmen bedekt, stort deze keurbende zich op de met moeite voorwaarts dringende Franschen. Ook zij hadden zich te wreken over den dood van hunnen braven bevelhebber, van dappere officieren en geachte krijgsmakkers; ook zij werden door woede voorwaarts gedreven, en met deze storten zij zich op de voorste Fransche grenadiers, die onder het moordende staal zinken, of, op elkander geworpen, links en regts in den afgrond vallen, of tegen hunne meer achterwaarts staande makkers worden gedrongen. Zoodoende drijven zij de aanvallers tot op de gevaarlijke plaats terug, alwaar de Franschen het moorddadige kruisvuur der overgebleven werken hadden ondervonden. Alsnu digt opeengedrongen, begint dat kruisvuur weder zijne slagting in de Fransche gelederen; terwijl de Engelsche uitval stand houdt. De uitwerking was verschrikkelijk en doet de Franschen in wanorde ijlings vlugten. Zoodra de verwarring begon, hield het vuur op, maar drongen de Engelschen weder voorwaarts, en met het staal in den rug wierpen zij de Franschen van de steilte af en in den afgrond. De meer benedenwaarts toevende Fransche benden moesten met wanhoop deze slagting hunner spitsbroeders aanzien; in de onmogelijkheid hen hulp te kunnen bieden; zij werden ten eenemale afgeschrikt om het gevaarlijke waagstuk nogmaals te beproeven.

Om den indruk nog te verhoogen, openden nu ook de batterijen, die het uitzigt op de stad en haven hadden, een allerlevendigst vuur. Dit deed de verbazing te meer toenemen, daar deze zoo lang gezwegen hadden. Een aanmerkelijk gedeelte der Fransche troepen stond in de straten der stad geschaard, en ook dáár werkte het geschutvuur der belegerden allerverschrikkelijkst, zoodat zij ook die zijde moesten ruimen.

Met wrokkenden spijt zag het Fransche legerhoofd overtuigend in, dat

zijne hooge verwachting ten eenemale verijdeld, en al de inspanningen van drie maanden tijds en onmetelijke kosten op niets waren uitgeloopen. Wel verre van zich een weg ter vermeestering van het kasteel geopend te hebben, was die weg thans, door zijn eigen toedoen, ontoegankelijk geworden. Door een aanmerkelijk verlies van zijne dapperste officieren en soldaten, was het hem ten duidelijkste gebleken, dat de dappere bezetting, verre van vernield of moedeloos te zijn, integendeel in zedelijke kracht had toegenomen. Zoo hoog, eindelijk, als vroeger de hoop en verwachting eener spoedige overwinning bij het Fransche belegeringskorps waren gestegen, zóó groot was nu de neerslagtigheid, die zich thans van hen had meester gemaakt. Dit alles was duidelijk voor het Fransche legerhoofd, zoodat hem nu niets anders overschoot, dan zijn doel, langs een min onzekeren, ofschoon langduriger weg, namelijk door eene regelmatige nadering en insluiting, te bereiken. Hij gaf dan ook dadelijk zijne bevelen, om de loopgraven, aan de zijde der mijn, voort te zetten, en, zoo door batterijen als mijnen, de nadering minder moeijelijk te maken; terwijl hij last gaf, de bezetting door het worpgeschut te beangstigen en nieuwe batterijen aan de zeezijde op te werpen; ten einde eene vermoedelijke hernieuwde poging tot ontzet, aan die zijde, met nog meer geweld dan vroeger, te keer te gaan.

De nieuwe slotvoogd had zijne beschikkingen met de allergewenschte gevolgen bekroond gezien, en met innige genoegdoening merkte hij op, dat de schitterende wijze, waarop de vijandelijke aanval was afgeslagen, reeds grootendeels den ontzettenden indruk der mijnontbarsting had uitgewischt, alsmede dat het vertrouwen op de onverwinlijkheid der vesting, tegen elk openbaar geweld, voor vast gevestigd was. Vooreerst was er nu ook niets van dien aard, van den kant des vijands, te vreezen, zoodat hij thans de door zooveel arbeid afgesloofde bezetting eenige rust kon vergunnen. De slotvoogd zelf gebruikte dezen tijd om de orde overal te herstellen en maatregelen tot verdere verdediging en voorzorg, vooral voor het rekken van het drinkwater, de levensmiddelen en krijgsbehoeften te treffen.

Hoe hoog gestemd en opgewonden voor het oogenblik de bezetting ook was, haar toestand was echter zoodanig, dat de duur dezer gemoedsgesteldheid eene zware proef had te verwachten, wanneer de overspannen geestdrift bekoeld en de natuur hare regten zou hernomen hebben. De schrikwekkende beelden, de gruwel van verwoesting, dien iedere blik, elke schrede deed aantreffen; de ontberingen van allerlei aard, het gemis van vele der eerste noodwendigheden; het akelig tegenwoordige, de troos-

telooze toekomst — dit alles deed met reden duchten, dat zulks in het vervolg een neêrdrukkenden invloed op de verdedigers zou uitoefenen. Koele volharding was echter nu meer noodig dan vurige moed, om, gedurende den tijd die nog tot het mogelijke ontzet verloopen zou, het zoo heerlijke begin met een roemvol einde te bekroonen.

't Was daartoe dat de nieuwe slotvoogd het noodig oordeelde, hun eene hartelijke en bemoedigende toespraak te houden.

In den avond van den gedenkwaardigen 6den April, vereenigde hij de voornaamste officieren op het midden der slotplaats, en sprak hen aldus aan: »Met een smartelijk gevoel kwijt ik mij van een roemvollen pligt; — ik zegge smartelijk, omdat mij die wordt opgelegd, door het sneuvelen van onzen braven opperbevelhebber en zijne dappere krijgsmakkers. Het is nu aan mij, om ul. van wege het vaderland te danken, voor den bewezen, onbezweken moed en trouw; ul. geluk te wenschen met de schitterende wapenfeiten, heden bedreven. Zoo voorbeeldeloos als de aanvalswijze was, zoo voorbeeldeloos en eenig was ook de verdediging. IJdel zijn al des vijands pogingen, schimp zijn loon, eer ons deel geweest. Nog wappert Brittanjes zegevaan op de transen van de sterkte u toevertrouwd. Niet met menschelijke krachten heeft de vijand ze aangetast; neen, de ontzettendste natuurwerkingen heeft hij aangewend en uwen moed tegenovergesteld. Doch harten, die geen vrees kennen, belachten zijne bedreigingen, verstijfden liever dan eenigzins te weifelen. Onze vorige chefs hadden hun leven aan Brittanjes glorie verpand, en aan ons hebben zij den pligt ten erf nagelaten, om deze verbindtenis tot den laatsten adem gestand te doen. Getrouw hebt gijl. reeds een gedeelte van die schuld afgedaan, en er bestaat geen de minste twijfel, of ook het laatste gedeelte zult gijl. aan de onsterfelijkheid ten offer brengen. Het schoonste loon in de toekomst wacht ons. Slechts standvastigheid en volharding zijn de eenige vereischten; want na de doorgestane proef zal het overige gemakkelijk vallen, daar een geweldige aanval ons niet meer te duchten staat. Slechts een weinig tijds nog, en eene aanzienlijke vloot zal onze redding bewerken; deze hiertoe den tijd te geven is thans onze pligt, terwijl ons genoegzame hulpmiddelen overblijven, om in onze dringendste behoeften te voorzien. Europa heeft het oog op ons gevestigd; juichend zal het nederzien op uwen onwankelbaren moed. Aan uwe namen zal gedacht worden, en onsterfelijk zullen deze voortleven in de herinnering van een dankbaar nageslacht, terwijl elk uwer betrekkingen met edelen trots er aan zal gedenken, en zeggen kunnen: »Ook hij was een dergenen die, onwrikbaar als graniet, op Alicantes rotsen den krijgsroem van Brittanje verdedigde!" Maar, opdat wij ook Hem niet vergeten, wiens

hulp wij zoo wonderbaar tot onze redding hebben ondervonden, en nog steeds behoeven, zoo zal er op den dag van morgen eene plegtige godsdienstoefening gehouden worden, waarbij wij het lijk- en zegefeest der helden zullen vieren, die hunne trouw met den dood hebben bezegeld."

Met de opgaande morgenzon stond de geheele bezetting in slagorde geschaard, op de hoogste vlakte van de rots. De met rouwfloers omwonden vaandels wapperden in den frisschen morgenwind, terwijl een zacht treurmuzijk de ledige, zwartbekleedde en met laurieren en cypressen bekroonde doodkist begroette. Een sjerp, degen en bevelhebbers-staf lagen op de kist en het treurstellaadje, als zinnebeeld van den overleden opperbevelhebber. De plegtigheid nam een aanvang, met het zinnebeeldig ter aarde bestellen van de vermiste overblijfselen der hoogere en lagere krijgslieden; waarna de kring gevormd werd. Thans trad hij, die de betrekking van geestelijke vervulde, bij de doodkist, en hield eene treffende toespraak en lijkdienst, volgens de instellingen der Engelsche kerk. Toen donderde al het geschut der vesting een driemaal herhaald salvo, te gelijk vernieling en ontzetting in het Fransche leger verbreidende. Daarna ontblootte de geheele bezetting, met den spreker, het hoofd, om den *Heer der Heirscharen* voor Zijne bescherming te danken, en in een vurig gebed diens hulp bij voortduring af te smeeken. Een plegtig en statig gezang, welks toonen door den wind tot in de gelederen der belegeraars werden gevoerd, besloot deze roerende plegtigheid, die alle harten boven den tegenwoordigen nood verhief, en tot verdere volharding sterkte.

Door het uitreiken van belooningen, aan degenen die zich bijzonder hadden onderscheiden, en eene buitengewone uitdeeling van levensmiddelen en verfrisschingen, werd het zegefeest gevierd, en in eene welgemoede stemming deze dag van groote herinneringen gesloten.

Ook de langzame nadering tot de vesting had met bijna onverwinnelijke zwarigheden te kampen. Zij deden zich zoowel door het terrein, als bij de onwankelbare volharding der bezetting en het onuitdoofbare geschutvuur der vesting op. Het Fransche legerhoofd overtuigde zich dan ook meer en meer, dat hij de bezetting alleen door uitputting en uithongering zou kunnen dwingen zich over te geven, en dat hij alzoo al zijne strijdmiddelen zou hebben aan te wenden, om een ontzet ter zeezijde, of de voorziening van het kasteel onmogelijk te maken. Daartoe werden door hem de noodige bevelen gegeven, en dag en nacht werd er gewerkt, om nog meer batterijen aan de zeezijde op te werpen.

Niettegenstaande de vergeefsche poging van het te zwakke smaldeel der gealliëerden, 't welk in de maand December voor de Fransche magt had moeten terugdeinzen, bleven de gealliëerden nog altijd doordrongen van de noodzakelijkheid, om de brave bezetting van het kasteel te hulp te moeten komen. Sedert dien tijd had men dan ook met den grootsten ijver gewerkt, om eene groote vloot te Port-Mahon bijeen te brengen. Men had naauwkeurige berigten ontvangen, omtrent het doel der Franschen, namelijk om het slot in de lucht te doen springen; en deze berigten hadden den ijver der gealliëerden, om tot ontzet te kunnen opdagen, niet weinig vermeerderd. Eindelijk ontving het Britsche krijgsbewind op Minorka de tijding van de ontzettende uitbarsting, doch vernam tevens, dat de Britsche vlag nog van het kasteel wapperde, en de bezetting zich bleef verdedigen. Nu was er geen tijd meer te verliezen, om deze braven te hulp te snellen.

Door eenen voordeeligen wind begunstigd, ligtte de vloot het anker, en stevende, 23 zeilen sterk, met 3500 man landingstroepen aan boord, onder het bevel van den generaal Stanhope, naar de kust van Valencia. Het doel der onderneming was niet alleen om het kasteel van Alicante te verlossen, maar ook, om door de verschijning dezer magtige vloot bij Valencia's kusten, de partij van Koning Karel tot een nieuwen opstand te brengen, Alicante te heroveren, en de legers der verbondenen in Kataloniën en Estramadura eene heilzame afleiding te verschaffen.

Met reikhalzend verlangen had de bezetting, van de hoogste punten van het kasteel, de langverwachte hulp te gemoet gezien. De gunstige noordoostenwind had met grond doen vermoeden, dat de vloot niet lang kon verbeiden. Eindelijk bespeurde men tegen den avond van den 15den April een aantal witte punten aan den gezigteinder. De blijmare verspreidde zich zeer spoedig onder de bezetting, en gaf aanleiding tot menig aandoenlijk tafereel. Hoog klopte het hart van vreugde en hoop in de boezems der brave verdedigers; want nu zagen zij een eindpaal aan al hun lijden, en, met den aanbrekenden dag, de kans tot redding geboren worden.

Deze verschijning had in het Fransche leger niet minder deelneming dan bij de bezetting opgewekt; hoezeer alles was voorbereid, om de pogingen tot ontzet met kracht af te slaan, was men echter, niet zonder grond, beducht voor de bevolking van Alicante, die, de partij van Philips reeds niet zeer toegedaan, nu, door de verwoesting harer eigendommen, nog meer tegen hem verbitterd was. De maatregelen van den ridder d'Asfeld waren echter zoodanig getroffen, dat ook deze nieuw te duchten vijand in bedwang kon gehoudeu worden.

In Alicante zelve heerschten de grootste beweging en verwarring. De

ongelukkige bewoners der stad zagen zich en hunne eigendommen op nieuw bedreigd, thans welligt meer nog dan voorheen. Onbeschrijfelijk was het gewoel en gewemel in de straten, veroorzaakt door burgers, die andermaal met hunne kostbaarste goederen de ten verderf veroordeelde plaats verlieten. Alicante beleefde op nieuw eenen akeligen nacht, die bij deze in hoopvolle, bij gene in kommervolle verwachting ten einde spoedde.

Dreigend daagden de magtige zeegevaarten uit de vale morgenschemering op, terwijl de sterker wordende wind ze met snelheid voorwaarts zweepte. Ondanks de hol gaande zee, naderde de vloot de kust en de haven, laverende en manoeuvrerende, om eene gunstige stelling te nemen. Tegen 9 uren des morgens vielen de eerste salvo's van twaalf der zwaarste oorlogs- en bombardeervaartuigen, zoo het scheen om den afstand te meten, waarna zij, in de aangegeven stelling, het anker lieten vallen. De transportschepen en landingsvaartuigen bleven intusschen kruisen en buiten het bereik der kustbatterijen, die een wel onderhouden vuur op de vloot maakten. Toen al de oorlogsvaartuigen in stelling voor hunne ankers lagen, begon het hevige bombardement, 't welk de landbatterijen met dezelfde hevigheid beantwoordden. De batterijen van het kasteel braakten insgelijks dood en verderf in de stad en op de kustbatterijen. Van minuut tot minuut nam de kanonnade toe, tot ze eindelijk tot eene onbeschrijfelijke hevigheid geklommen was. De verwoesting daardoor aan weêrszijde voortgebragt was aanmerkelijk; verscheidene uren had dit schutgevaarte voortgeduurd. Reeds begon het hevige vuur van de zwaar geteisterde kustbatterijen eenigzins te verflaauwen, toen de meer en meer opstekende wind tot eenen onrustbarenden storm was aangewakkerd. Door de onstuimigheid der zee en het geheel onzeker worden der schoten aan boord der schepen, in de volslagen onmogelijkheid, om de onderste batterijen aan den gang te houden, zagen de scheepsbevelhebbers zich genoodzaakt hun geschut te doen zwijgen. Daardoor aangemoedigd, spanden nu de kustbatterijen de nog overgebleven strijdkrachten met verdubbelde werkzaamheid in. Ongehinderd konden alsnu de Fransche artilleristen hunne schoten met des te meer gerustheid en zekerheid rigten. De vloot ondervond deze verandering in de leiding van het vuur, zoodat men zich weldra genoodzaakt zag, de ankers te kappen en zich van de kust te verwijderen. Slechts door de uiterste inspanning gelukte het aan de laatste schepen, om, met ontredderd tuig en zeilen, aan de goedgemikte schoten der Fransche kustbatterijen te ontkomen. Woedend bulderde nu de orkaan, holler werd steeds de zee en dwong de verbondenen het ruime sop te kiezen. De Fransche veldheer maakte den tijd zich ten nutte, om met ingespannen krachten, datgene te doen her-

stellen, wat door het vijandelijk vuur het meeste geleden had, ten einde voorbereid te wezen bij het hervatten der onderneming.

Wie schetst echter de verscheurende gewaarwordingen der bezetting van het kasteel, bij de verijdeling harer zooveel belovende verwachting. De hoop, om eindelijk de belooning voor zoovele doorgestane gevaren, ontberingen en gadelooze volharding te erlangen, had hen dan slechts voor de oogen geschemerd, om door eene bittere teleurstelling nog dieper te zinken. Een oogenblik, namelijk bij het verflaauwen van het vijandelijk vuur, scheen de redding *zeker;* — het volgende oogenblik werd zij *onmogelijk.*

De aan boord van den opperbevelhebber bijeengeroepen krijgsraad, was eenstemmig van oordeel, dat men, zonder de geheele krijgsmagt op te offeren, niet langer kon blijven streven naar een onbereikbaar doel. Lord Stanhope was echter, door overeengekomen seinen, met den waren toestand der bezetting bekend geworden, en achtte het nu eene van zijne dierbaarste verpligtingen, alles te moeten aanwenden, om voor de brave bezetting eenen veiligen en eervollen aftogt te bewerken. De krijgsraad de onmogelijkheid inziende de onderneming verder voort te zetten, stemde met het gevoelen van lord Stanhope in; waarop een officier van hoogen rang den last ontving, om, met een advies-jagt, onder parlementaire vlag, zich naar den vijandelijken krijgsbevelhebber te begeven, ten einde tot dit loffelijk doel eene *zijdelingsche* poging te doen.

Met zeer veel schranderheid kweet deze parlementair zich van den hem opgedragen last. Als eene inleiding tot het eigenlijke doel zijner zending, gaf hij aan den Franschen veldheer te verstaan, dat hij door lord Stanhope was afgezonden, om het ontslag te vorderen van een der regimenten, welke tot de bezetting der stad had behoord, en dat, in weerwil van de kapitulatie, krijgsgevangen was gehouden. Als voorwaarde eischte hij de voorafgaande vervulling hiervan, alvorens te willen handelen over de overgave van het kasteel, welks ontruiming den Franschen opperbevelhebber hem voorstelde. Hoezeer dit laatste — zoo als wij gezegd hebben — het hoofddoel zijner zending was, zocht de parlementair het voordeel eener eerste opening te ontvangen.

De ridder d'Asfeld was echter te zeer bekend met de voordeelen van zijnen toestaud, om die uit de hand te geven; te schrander, om de beweegredenen van lord Stanhope niet te doorgronden. Aan den anderen kant bewonderde hij te zeer de dappere standvastigheid der bezetting, om haar

niet alle eer te doen toekomen. Het was hem bekend, dat de oorlogskansen somtijds eene wondervolle wending nemen. Hij doorzag ook de dringende noodzakelijkheid eener spoedige vermeestering van het eenige punt dat de gealliëerden op de kust van Valencia nog bezaten. De spanning der gemoederen, steeds gevoed door de hoop op eene kanswisseling, kon door het bezit van het kasteel een einde nemen, en de heerschappij van Koning Philips bevestigen. Voor zijn' persoonlijken roem was het niet minder gebiedend noodzakelijk geworden, om het wezen van de zaak aan geen haarkloverij van nietige voorwaarden op te offeren; terwijl zijne aangeboren edelmoedigheid en de achting die hij voor de dappere bezetting had opgevat, hem daarenboven zeer geneigd maakten tot onderhandeling. Dien ten gevolge antwoordde hij als volgt, op de voorstellen van den Engelschen hoofdofficier: »Ik vind mij niet bevoegd, om het twistpunt, over de inbreuk der kapitulatie van Port-Mahon en die van de bezetting van Valencia, overeenkomstig de voorstellen van uwen generaal, te beslissen. Wat echter de bezetting van het kasteel betreft, zoo koester ik voor haar zóóveel achting, dat ik haar alle voorwaarden toesta, welke ooit aan dappere verdedigers zijn verleend geworden, en welke ik aan uwen generaal overlaat te bepalen. Mogt echter uw generaal mijne welwillendheid miskennen, en de onzekere krijgskans nogmaals willen beproeven, zoo kan hij verzekerd zijn, mij ten volle bereid te vinden, om hem nog krachtvoller, dan heden geschied is, te ontvangen. In dit laatste geval kan het lot van de slotbezetting niet anders dan ongunstig zijn, daar ik overtuigd ben, dat ze reeds tot het uiterste is gebragt. Wil dit aan uwen bevelhebber mededeelen. Mogt hij in zijne oorlogzuchtige denkbeelden blijven volharden, zoo zal mij een kanonschot ten teeken van het afbreken der onderhandeling verstrekken. Geeft hij echter aan mijne redelijke voorstellen en de krijgsreden gehoor, dan wacht ik uwe terugkomst met de onderteekende voorwaarden; in welken tusschentijd de vijandelijkheden geschorst zullen blijven."

De voorstellen van den Franschen veldheer, zoo buitengewoon gunstig in de gegeven omstandigheden, deden lord Stanhope, noch den vergaderden krijgsraad, een oogenblik aarzelen omtrent de aanneming of verwerping. Zeer spoedig werden die voorwaarden opgemaakt en onderteekend, en met denzelfden parlementair, door twee andere officieren, als commissarissen, begeleid, naar het Fransche hoofdkwartier gezonden. De ridder d'Asfeld onderteekende ze, zonder eenige beperking; terwijl hij dadelijk den slotvoogd van de gesloten kapitulatie deed kennis geven.

Even eer- en roemvol was dit verdrag, als de verdediging heldhaftig was geweest: Uittogt met alle krijgseer, vliegende vaandels en slaande

trommen, met alles wat hen toebehoorde, en daarenboven met medevoering van twee stukken geschut, als erkenning harer buitengewone dapperheid; terwijl het aan de bezetting vergund werd zich op de Engelsche vaartuigen in te schepen, om zich, naar welgevallen van den bevelhebber, naar eene van de vestingen der verbondenen te doen overbrengen.

Onbeschrijfelijk waren de afwisselende gevoelens, welke de gemoederen der bezetting, gedurende de laatste uren, hadden geslingerd. Bekend met de benardheid van haren toestand, was de verwijdering der vloot verpletterend voor hare hoop geweest, dewijl haar niet eens de troost overbleef van dapper en strijdend te kunnen sterven. De voorraad van krijgsbehoeften spoedde ten einde, terwijl al het geschut bijna onbruikbaar was geworden (1); daarenboven was de weinige voorraad van water zoo goed als bedorven. Ook gedurige en aanhoudende gevechten, de ongemakken en het gebrek, hadden de bezetting tot 600 man strijdbare soldaten doen smelten. Men zal zich, uit dien hoofde, zeer gemakkelijk kunnen voorstellen, met welk gevoel de uitslag der onderhandelingen op het kasteel vernomen werd. Er was een oogenblik van verrukking, dat zich niet laat schilderen. De vijanden eerden den moed der bezetting, en allen die zich eenmaal als ter dood gewijd aangemerkt hadden, traden nu, met eere bekroond, als in een nieuw leven over. Niet als overwonnen ontruimden zij de hun ter verdediging toevertrouwde vesting, maar wel hare bouwvallen. Zij konden alzoo bij hun aftogt, met volle regt, op de veste schrijven: den roem, het vaderland; den vijand, puinhoopen!

Zoodra was niet de bevestiging van het sluiten der kapitulatie bekend geworden, of de gemeenschap met de stad en het leger deed, door overvloedigen aanvoer van langgemiste noodwendigheden, de ontberingen ophouden, die het garnizoen zich zoo heldhaftig had getroost. De ridder D'Asfeld en zijne hooge bevelhebbers wedijverden, om den bevelhebber en de officieren der bezetting hunne onderscheiding te betoonen, door het toezenden van levensmiddelen en ververschingen van allerlei aard, in afwachting dat de weêrsgesteldheid hare inscheping zou gedoogen.

---

(1) Men vond bij de overgave de volgende voorwerpen:

33 Stukken geschut, waarvan 19 van ijzer; 14 mortieren, 15 wissel-affuiten, 8000 kogels, 330 bommen, 1000 granaten, 50,000 ponden kruid, 1150 ponden lood, 500 ponden lont, 250 geweren, 2 komplete bokken, 1 smidse, 80 ijzeren veldmolens, 250 handmolens.

Eindelijk bedaarde de storm, die nog steeds had blijven voortwoeden. Den 19den wierpen de schepen, tot het vervoeren der bezetting bestemd, het anker op de reede. In den morgen van den 20sten April, stond het Fransche belegeringskorps, van de haven tot aan den slotberg, in slagorde geschaard. De Fransche veldheer, omringd van eenen schitterenden staf, stond voor het midden zijner troepen, om de uittrekkende bezetting, aan den voet van den slotberg, af te wachten. Met wapperende vaandels en klinkend veldmuzijk naderde de kleine heldhaftige bezetting, met haren kloekmoedigen bevelhebber aan het hoofd, de linie der Fransche troepen. Bij den Franschen veldheer gekomen, wendde hij zich tot hem, om hem den gebruikelijken krijgsmansgroet toe te brengen. Met hooge onderscheiding bejegende hem deze, zijn gehouden gedrag den grootsten lof toezwaaijende. Alles stroomde toe en verdrong zich bijna om helden te zien, die zich boven alle krijgsontzettingen verheven hadden getoond, en ten volle het beeld verwezenlijkten dat Horatius ons afschetst, wanneer hij zegt:

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Thans stroomde alles naar de vesting, om het afzigtelijk tooneel van verwoesting van nabij te beschouwen. Dit tafereel deed de achting voor de verdedigers nog hooger stijgen.

Meer als op eenen triomftogt, dan als overwonnenen, waren de bezettelingen door de vijandelijke gelederen heengetogen. Het getuigenis van bewondering, op aller aangezigten geschilderd, was voor hen eene streelende genoegdoening. Op de vloot aangekomen, werden zij door lord Stanhope met de grootste onderscheiding ontvangen, terwijl hij hen, in de navolgende korte legerorder, het schoonste getuigenis van hun moedig gedrag gaf: »Het vaderland dankt u," — zoo luidde de order, — »voor de handhaving van Brittanjes roem, en geeft u het getuigenis, dat gijl. den pligt, aan hetzelve verschuldigd, ruim hebt betracht."

Het seinschot tot vertrek rolde over de baren, en deed de vloot zeilvaardig maken, om naar Barcelona koers te zetten. Menig oog staarde echter nog langen tijd op het thans verlaten kasteel, waarvan men zich, door eenen thans goeden wind begunstigd, snel verwijderde. Menige grootsche, doch ook droevige herinnering kwam daarbij voor den geest, tot de rotspunt eindelijk in den gezigtseinder verdween.

Koning Karel verloor, met de verovering van Alicante, een gewigtig punt op de kust van Valencia. Girona, Barcelona, Tarragona en Gibraltar bleven hem thans alleen over. Koning Philips, daarentegen, had eene allerbelangrijkste plaats voor zijne ontwerpen gewonnen, en betuigde daar-

voor den ridder D'Asfeld zijne hooge tevredenheid; terwijl hij hem, ter belooning, vergunde, het wapen van Valencia, boven het zijne, op zijn wapenschild te plaatsen.

Dus eindigde een wapenfeit, welks grondtrekken wij, uit de geschiedverhalen van de verschillende tijdgenooten, met strenge geschiedkundige trouw hebben geschetst (1). Bij zijne uiteenzetting hebben wij slechts die kleuren en bijzonderheden, uit den geest en de zeden van dat tijdperk, toegevoegd, welke ons noodig schenen, om personen, gevoelens en omstandigheden treffender en belangrijker te doen uitkomen. Wij gevoelden daarbij de zwakheid van ons vermogen, om een tafereel te leveren deze daad ten volle waardig. Zij is eenig in de geschiedenis, en hoogst belangrijk om als een overheerlijk voorbeeld tot navolging te strekken, dewijl het met overtuiging leert, hoe het geduchtste gevaar nog veel bij de werkelijkheid te kort schiet, en welk een heerlijk loon bij de volharding te wachten is. In dat voorbeeld liggen belangrijke lessen voor den krijgsman opgesloten. Beleid en onversaagdheid vinden wij in den hoogsten graad vereenigd; krijgsmansdeugd in den vijand hoog gewaardeerd, en eene ridderlijke denkwijze, die, zonder haat of wrevel, alleen den roem van het vaderland, de glorie der overwinning tot doelwit en voor oogen heeft. Heerlijke karakters schitterden dáár, te midden van de gruwelen des oorlogs, en strekten deze tot schaduwzijde, om de afzigtelijkheid er van te bedekken. De grootheid van den mensch, zijn ijzeren wil, sterker dan het noodlot zelf, blinken in dit tafereel, uit den heldentijd onzer vaderen, uit het schitterend tijdperk van het Nederlandsche Gemeenebest; een tafereel, hetwelk, in eenen tijd gelijk wij thans beleven, dienen kan, om ons tot nastreven op te wekken.

****, . . . N.

---

(1) Behalve een aantal in onderscheidene werken verspreidde bijzonderheden en aanteekeningen, hebben ons vooral ten grondslag van dit verhaal gediend:

De Quincy, *Histoire Militaire de Louis XIV.*

Père Daniel, *Histoire de France.*

Joh. Campbell, *Leven en daden van beroemde Engelsche Admiraals en andere Zeebevelhebbers.*

Neues Militärisches Journal.

Voyage Pittoresque en Espagne (met gezigt en plan van Alicante).

Mentelle, *Geographie comparée.*

Duvivier, *Observations sur la guerre de succession d'Espagne, etc.*

DE PRUISSISCHE KAVALLERIE EN SEYDLITZ BIJ ZORNDORF.

(1758.)

Episode uit den Zevenjarigen Oorlog.

DE PRUISSISCHE KAVALLERIE EN SEYDLITZ BIJ ZORNDORF.

Het reuzengebouw van Napoleon's magt tot eene kolossale hoogte opgetrokken, scheen slechts eene laatste hand te behoeven, om het wereldbewind en de vijfde algemeene monarchie te bereiken en daar te stellen. Slechts in het noordoostelijk Europa bestond een rijk, dat, met hem in bedoeling vereenigd, Engelands ondergang bewerken, of, hierin verschillend, hem in de uitvoering zijner reusachtige plannen, de grootste zwarigheden in den weg kon leggen. Dit rijk moest zich naar zijn wil voegen, zou niet alles, wat met zóóveel inspanning was verkregen, op losse schroeven gesteld en het vraagstuk op nieuw ter oplossing gesteld worden.

Met eene huivering, — als fluisterde een waarschuwende genius hem de grootte van het waagstuk, het hagchelijke van de toekomst in, — nam ditmaal de man des noodlots de teerling in de hand tot den worp, die over het magtgebied van Europa op eene zoo ontzettende wijze stond te beslissen. Maar terwijl hij die hand, met eene aarzeling, zooals men bij hem, bij wien de uitvoering het besluit steeds op de hielen trad, nog nimmer had waargenomen, terughield, vermenigvuldigde hij met rustelooze bedrijvigheid en inspanning, de middelen die in het ontzettende waagspel de kans ten zijnen voordeele konden verzekeren.

Eene krijgsmagt, zooals de nieuwere geschiedenis in getal, de oude in krijgswaarde nimmer had zien vereenigen, geëvenredigd aan de grootheid van het doel en aan de zwarigheden tot bereiking daarvan, had zich met het einde van het jaar 1811, uit alle gewesten en rijken van het uitgebreide Fransche gebied en de staten die Frankrijks heerschappij erkenden, naar het noordoosten van Europa in beweging gesteld. Van den Napelsche zeeboezem, van de Illyrische gewesten, de Alpen, de Pyreneën en Karpathen stroomden, gelijk eene sneeuwlawine, de krijgsbenden van alle Europesche volkeren naar de Weichsel en Oder, door die der doorgetrokkene landen vermeerderd, en hadden in de eerste maanden van het jaar

1812, het noordwestelijke Duitschland bereikt, waar zij zich aan de Elbe, de Wezer en den Rijn tot legerafdeelingen vereenigden, en, na ingedeeld te zijn, een meer of min langer tijd halt hielden, om zich van het noodige te voorzien, en vervolgens naar de grenzen van het aanstaande krijgstooneel op te breken, waar de Russische krijgsmagt zich had uitgebreid. Oostenrijk en Pruissen, door den staatkundigen invloed medegesleept, meer den drang der omstandigheden, dan eigen neiging, en alleen een oogenblikkelijk staatsbelang volgende, hadden zich aan de zaak van het magtige Frankrijk aangesloten, en zich gedrongen gezien, om ondanks de algemeen strijdige volksstemming, niet alleen hunne landen voor den doortogt van den onmeetbaren volksstroom open te zetten, maar ook de keur van hunne krijgsbenden met deze te vereenigen, om een ouden bondgenoot te gaan beoorlogen, met wien zij zoo menigen kamp onder dezelfde banieren hadden gestreden, en hunne dierbaarste betrekkingen en krachten voor de magtverhefling van een' overheerscher op te offeren, die hen, vooral Pruissen, zoo diep vernederd en verpletterd, zoo geheel van de hoogte zijner krijgsgrootheid nedergeworpen, en van deze zijne overwinning een zoo verguizend misbruik gemaakt had.

Ook wij, die bestemd waren om als spelers in dit ontzettend drama eene lijdelijke rol te helpen vervullen, stelden ons in het begin der maand April uit Hannover, waar wij een gedeelte van het voorjaar gekantonneerd waren geweest, naar de Oder in beweging, om over Spandau, Berlijn, Frankfort en Cüstrin, ons tusschen deze rivier en de Weichsel zamen te trekken.

Met een ernstig gevoel van militaire belangstelling en van de wonderbare kenteling der gebeurtenissen, die de opkomst en den ondergang, de verhefling en de vernedering van rijken en staten beslissen, betrad en doortrok ik den klassieken bodem van een krijgsstaat, die als het moderne Sparta, zoo lang in Europa als het ideaal van krijgswaarde bewonderd en nagevolgd was geworden; waar iedere voetstap, iedere plaats, als het ware, eene herinnering, een gedenkteeken van vroegere grootheid en van het krijgsgenie van Frederik aan den lateren beschouwer aanbood. Berlijn en Potsdam, hoezeer thans van al datgene ontbloot wat hen voorheen zoo kenmerkte, troffen, door hunne menigvuldige sporen van vroegere instellingen, door de afwezigheid van al hetgeen daarmede in overeenstemming was geweest, des te levendiger, door eene gewaarwording van ledigheid, door het voorstellen der ijdelheid en vergankelijkheid van krijgsroem, welke eenen onaangenamen indruk moest achterlaten op het gemoed van ieder, wiens stand hem het nastreven van dien krijgsroem tot pligt en doel moest maken.

Maar van alle voorwerpen waren er geen, die meer deze plegtige en

zoowel weemoedige als bewonderende gewaarwording deden oprijzen, als de aanblik der beeldtenis van Pruissens groote veldheeren, door den Koning, die hunne verdiensten dankbaar waardeerde, aan het nageslacht overgeleverd. De klassieke kunst, die eene ideale voorstelling volgens de modellen der oudheid eischt, moge die standbeelden, in den vorm waarin zij hier zijn voorgesteld, veroordeelen; het prozaïsche nageslacht hecht het zegel van goedkeuring erkentelijk aan de wijze van uitvoering, die ons hen voor oogen stelt, zóódanig als zij zich onder hunne tijdgenooten en aan hunne krijgsbenden vertoonden. Een Leopold van Anhalt-Dessau, grondlegger der Pruissische krijgskunst en taktiek, de geestrijke Winterfeld en de dappere Schwerin, die met het vaandel in de hand de overwinning van Praag met zijn leven koopt, maken in hunne eigenaardige kleeding meer indruk, dan zij met den lauwerkrans en den Romeinschen mantel zouden te weeg brengen; maar vooral treffend was het voor ons, officieren van hetzelfde wapen, de eerwaardige von Ziethen, de eenige Seidlitz, deze nimmer overtroffen typen der ligte en zware ruiterij zóódanig voorgesteld te zien, als zij aan het hoofd hunner weêrgalooze scharen de zegekransen van Rosbach, Zorndorf, Praag en Leuthen wegdroegen, en daden volbragten, welke door geen latere ruiterbevelhebbers, noch ruiterbenden overschaduwd, of zelfs geëvenaard zijn geworden.

Europeesch vermaard, klassiek voor het wapen der ruiterij, hebben de naam en de roem dezer beide ruiterbevelhebbers, zich in steeds levendige herinnering bij de Pruissische ruiterij gehandhaafd; als een heilig overblijfsel werden hunne instellingen daarbij geëerbiedigd, bij andere legers als een beslissend gezag aangehaald en nagevolgd; hun geest scheen nog in latere tijden de Pruissische standaarden te omzweven, en zelfs Napoleon eene eerbiedige huivering en ontzag in te boezemen. Zoo scheen hij, op den voor Pruissen zoo noodlottigen 14den October, bij Jena en Auerstadt, de Pruissische ruiterij tot dezelfde krachtsontwikkeling in staat te achten, waarmede zij Frederik's grootste misslagen, Dauns schitterendste overwinning bij Hochkirch, met den nevel van onbeslistheid omsluijerde.

Ziethen in zijn huzarendos, met den tijgerhuid omhangen; Seidlitz in het harnas, in volle kurassiersuitrusting, in eene even edele als indrukmakende houding; de vorst van Dessau, tevens opperveldheer en eerste staatsminister van Frederik Wilhelm, die zijn heldenloopbaan met de overwinning bij Kesselsdorf besloot, met zijn rok en vest met breede panden, zijne slobkousen en kleinen hoed, verzinnelijkten volkomen hunnen tijd, waarin zij den Pruissischen krijgsstaat tot den eersten der wereld verhieven.

Schimmen der helden, — dacht ik, — wanneer gij nog deelnemend over uw

roemrijk vaderland moogt zweven, dat gij zoo groot, zoo achtbaar hebt achtergelaten, — wat moet uw gevoel niet zijn, wanneer gij den diepen staat van vernedering aanschouwt, waartoe het gezonken is; wanneer gij in datzelfde Berlijn, waarin de zegekreeten ter uwer eer galmden, waar de overwinningskar zich boven de Brandenburgsche triumfpoort verhief, andermaal diezelfde volkeren ziet omwandelen, en het ziet, hoe nu de wet gesteld wordt door hen, waarover gij zoo menige overwinning hadt bevochten. En, o toppunt van vernedering! niet genoeg, dat uwe landgenooten nu in onderwerping voor hunne magt buigen, de wet van hen ontvangen moeten; gij ziet ze gedwongen om met hen gemeene zaak te maken, en den Pruissischen adelaar naast de driekleurige Fransche veldbanier voort te dragen, de vlugt van Napoleon's adelaren te volgen!

Trof mij levendig dit gevoel, — 't welk mij, als een gedenkspreuk van het wisselvallige in het ondermaansche, met een onheilspellend voorgevoel, de hagchelijkheid der toekomst influisterde, — het kreeg nog een bijzonder gewigt en eene krachtiger beteekenis, door de omstandigheid, dat het dezelfde vijanden waren die wij ter bekamping tegenrukten, wier krijgshaftigheid hen tot de geduchtste had gemaakt welke Frederik ooit had te bestrijden gehad; die in drie slagen tegen hem overwinnaars waren gebleven, en die eene, met stroomen bloeds betaalde, twijfelachtige zege zonder gevolgen hadden doen blijven. — En hoeveel harder moest thans de kamp niet zijn, daar diezelfde vijanden, bij hunne oude krijgsdeugd, hunne onwrikbare standvastigheid en hun alles trotserend aanvalsgeweld, zich al de vorderingen in de krijgskunst van den lateren tijd hadden ten nutte gemaakt! En met welk een gevolg? — dat hadden de meeste onzer in de veldtogten van Noord-Holland, in die tegen Suwarow, bij Austerlitz, Krems, Hollabrunn, bij Pruissisch Eylau en Friedland leeren kennen; — en wij beschouwden de krijgsmagt, het leger, welks vernietiging alléén ons tot het doel geleiden kon, als gevormd uit de meest geharde strijders van Attila of Dschengiskan, met al de krijgsvoordeelen van andere strijders toegerust, en aangevoerd door bevelhebbers uit de school van Turenne en Condé, van Eugenius en Frederik, doorkneed in de geheime kunstgrepen der latere veldheerskunst.

Treffend en belangrijk was voor mij het bewustzijn, dat mijne marschrigting mij over de twee beroemde slagvelden, — de bloedigste tooneelen van Frederiks krijgstijdperk en van zijn strijd met dezelfde Russen — zou voeren, namelijk, dat van Cünersdorf, bij Frankfort aan den Oder (1759), waar eene aanvankelijke lonk der fortuin slechts dienen kon, om de volslagen vernieling van zijn leger des te treffender te doen uitkomen, en dat van Zorndorf, waar hetzelfde lot hem vroeger verbeidde, en alleen door het

aan het wonderdadige grenzende heldengedrag van Seydlitz en van de Pruissische ruiterij was afgewend geworden. Hoogstmerkwaardig waren die veldslagen in meer dan één opzigt: In dezelfde maand, met een jaar verschil, tegen dezelfde vijanden, op gelijkvormig terrein, op slechts 6 uren afstands, op denzelfden regter oever van den Oder geleverd; in beide gevallen met Wrietzen, Cüstrin en Frankfort als steunpunten in den rug. Onder denzelfden drang om spoedig en volslagen te zegevieren geleverd, was de Koning, in beide gevallen, met eene keurbende ter beslissing toegesneld; zijn aanvals-ontwerp, met hetzelfde doel van vernietiging des vijands, als het ware in denzelfden vorm gegoten, droeg den stempel van het hoogste krijgsgenie; in beide slagen had hij den beroemden Seydlitz tot uitvoerder zijner ontwerpen, en zoo hij al in den eersten slag (bij Zorndorf) niet volkomen het doel bereikte, en het in den anderen ten eenemale mislukken zag, was zulks niet hem, maar aan de bijzondere omstandigheden, de ontoereikendheid der middelen en het tegenloopen van het geluk te wijten; terwijl zulks daarenboven de geduchtheid van den vijand, dien hij thans te bekampen had, duidelijk aan den dag legde.

De slag bij Cünersdorf werd onder de allerongunstigste omstandigheden, in vergelijking van dien te Zorndorf geleverd. In dezen laatste kende men de Russen nog weinig en koesterde nog eene groote minachting voor hen. De kracht van het Pruissische leger bestond nog in zijne hooge krijgsmanswaarde; eene reeks van overwinningen te Rosbach, Leuthen enz., had het gevoel van onoverwinlijkheid en voortreffelijkheid, in eenen hoogen trap verlevendigd, het vertrouwen op den Koning en zijne aanvoerders gevestigd, en daarenboven was de spanning der gemoederen, door de verwoestingen der vijanden, tot den hoogsten trap gebragt, de gloeijendste haat en wraakzucht aangeblazen, en alle gemoederen waren door de edelste vaderlandsliefde vervuld. Geheel anders was de betrekking van den Koning en zijn leger toen hij het ten aanval bij Cünersdorf aanvoerde; de moorddadige veldslagen van Zorndorf en Hochkirch hadden de bloem van zijn leger weggemaaid; ook de kavallerie, welke in den laatsten het leger had gered, had ontzettende verliezen ondergaan, haren roem met onherstelbare offers betaald, met verliezen die zich bij dit wapen zoo gemakkelijk niet laten herstellen; de onbewimpelbare misslag des Konings bij Hochkirch, had het blinde vertrouwen op zijne veldheers-talenten een' merkelijken schok gegeven, en met de nieuwe nederlaag bij Kaij, het zelfvertrouwen op onweêrstaanbaarheid, geweldig doen wankelen, terwijl het de geduchtheid van een' vijand, wiens onwrikbare standvastigheid men bij Zorndorf had leeren kennen, buiten twijfel stelde, terwijl daarenboven zijne overmagt vermeer-

derd was door een keur van Oostenrijksche troepen onder hunnen besten veldheer Laudon, en ook van de grondsgesteldheid, door de natuur voor de verschansingskunst als voorbereid, op de voordeeligste wijs was partij getrokken, terwijl de bijzonderheden daarvan onbekend waren en de ondervinding smartelijk leerde, dat hier de ruiterij, de hoofdmagt van Frederik's leger, buiten staat was dien nadruk te ontwikkelen, waarmede Seydlitz de slag van Zorndorf ten voordeele des Konings besliste.

En ondanks al die nadeelen, ondanks zijne geringe magt, stond Frederik op het punt, tegen alle verwachting, de zege weg te dragen, welke hem reeds toelachte: slechts eene reserve van 10,000 man versche troepen, of van hetzelfde gehalte als die hij vroeger aanvoerde, eene reserve artillerie van 40 stukken en minder afgematte paarden, zouden hem voorzeker over eenen bijna dubbel sterken vijand de overwinning hebben doen behalen.

De aangewezen marschroute liep langs den linker oever van den Oder over Lebus, door een' dorre landstreek van zandige heuvels, gedeeltelijk met dennen en mastboomen beplant. Deze hier en daar vrij aanmerkelijke hoogten, door broekige laagten en vijvers afgewisseld, openden tusschen beide in hare op den Oder uitloopende deelen, aangename en treffende uitzigten op dezen stroom.

Het slagveld, dat zich van de nabijheid der stad, aan de overzijde, langs eene met de rivier evenwijdig loopende rij dezer heuvels uitstrekte, en dat wij, na de brug te zijn overgegaan, regts lieten liggen, wekte een aantal herinneringen met het verlangen bij mij op, het naauwkeurig te bezigtigen, waaraan ik voor het oogenblik niet, en eerst eenige dagen later, gedurende een verlengd verblijf in deze omstreken kon voldoen, terwijl wij onzen weg naar Cüstrin vervolgden, hetwelk mij ten nachtverblijf (24 April) was aangewezen, en als het eerste rustpunt sedert wij Berlijn verlieten om onze verdere bestemming te volgen.

De eentoonige, schrale en weinig afwisseling aanbiedende landstreek, gaf den werkzamen geest eene verhoogde vatbaarheid tot herinnering en overdenking van het verledene, het tegenwoordige en de in den nevel der onzekerheid gehulde toekomst. Met een zonderling en vreemd gevoel dacht ik na over het wonderbare kentelen der wereldgebeurtenissen, 't welk ons hier het tooneel der daden van Frederik en zijne helden deed bewandelen, en denzelfden vijand tegenvoerde, waarmede hij de bloedigste kampen had gestreden, tegen welke zijne taktische kunsten zoo weinig vermogten, daar die vijand aan het uitstekend werktuigelijke zijner oorlogsvoering, dezelfde kunst en eene nog sterkere onderwerping kon tegenoverstellen. Maar tevens

rezen mij voor den geest de beelden van Seydlitz, Ziethen en hunne dappere scharen, die, door hen bezield, als onbereikbare idealen van ruitervolkomenheid hier de bewijzen hadden geleverd, van hetgeen door ruiterij kan worden volbragt.

Thans naderde ik dat Cüstrin, zoo historisch merkwaardig door de schoonste overwinning in Frederik's zegekroon en het luisterrijkste wapenfeit, dat zijne ruiterij en hun aanvoerder boven alle mededinging verhief, genoeg om alleen haren en zijnen roem voor altijd te grondvesten, maar ook in de laatste tijden een waarschuwend voorbeeld van de ontzettende gevolgen van het verwaarloozen en in verval brengen van de ware krijgsdeugd (*virtus*), de ziel der legers, welke geen glans, geen uiterlijke schijn of kunstvaardigheid, noch bespiegelend weten in staat is te vergoeden. Hoe reusachtig stonden niet de krijgers uit Frederik's school boven het verbasterd nakroost! Het zou hun een waanzinnig sprookje geschenen hebben indien men hun verhaald had, hoe de sterkste en bijna onwinbare vestingen, als: Hameln, Maagdenburg, Spandau, Breslau, Glogau, met gevulde magazijnen en sterke bezettingen, bijna zonder eenig vijandelijk geweld, later hunne poorten hadden geopend, hoe duizenden zich zonder weêrstand hadden laten gevangen nemen. Maar hetgeen aan die walgelijke reeks van lafhartige bedwelming de kroon opzette, was de overgave van Cüstrin, door zijnen schandelijken bevelhebber, aan de voorhoede van de huzaren-brigade des Generaals La Salle, die aan de overzijde des Oders, enkel door zijne verschijning en eene bespottelijke opeisching, hem zoodanig het hart, — indien hij er ooit een bezeten had, — deed ontzinken, dat hij dadelijk tot de overgaaf aan vijanden besloot, welke hij door toegezonden schuiten en niet zonder gevaar over den stroom kon doen afhalen, om hun eene sterkte over te leveren, waarvan de in bezitneming hen bijna een droombeeld toescheen.

Mijne verwondering over eene in de krijgsgeschiedenis voorbeeldelooze lafhartigheid, vermeerderde bij het naderen en binnentrekken der stad, daar zij, aan den oever en de zamenvloeijing van twee rivieren gelegen, aan de derde zijde door een' rivierarm gedekt, en op een grooten afstand geheel door uitgebreide moerassen omgeven is, die de nadering, vooral in het regenachtige voor- en najaar, bijna ten eenemaal onmogelijk maken.

Met een gemengd gevoel van eerbied voor de eerwaardige helden van Frederik's tijd, van verontwaardiging over de heiligschennende bezoedelaars van de aloude glorie, en tevens, ik wil het niet ontkennen, met eene soort van zelfverheffing van tot de opvolgers van den Pruissischen wapenroem te behooren, reed ik Cüstrin binnen. Zijn somber en onbevallig uiterlijk,

was niet geschikt om eene opgeruimde geeststemming voort te brengen: ongeregelde, slecht geplaveide, morsige straten, woningen in een' armoedigen stijl gebouwd, wier geheel voorkomen duidelijk verkondigde, dat zij na eene algemeene ramp uit bekrompen middelen waren opgebouwd, geen enkel aanzienlijk openbaar gebouw, waarop het oog zich met welgevallen verpoozen kon. Een gemis van alle welvaart, in het schrale voorkomen, op het bleeke en zorgvolle gelaat der inwoners te lezen, gaf de plaats een allertreurigst voorkomen, die volledig zou gemaakt zijn, ware zij met eenzaamheid gepaard geweest. Er heerschte thans evenwel de woeligste bedrijvigheid, doch juist die, welke de schoonste plaatsen ten eenemaal hare bevalligheid ontrooft, eene zoodanige als deze eene vermeerdering van afzigtelijkheid geeft: het wemelde van troepen, die de geheele stad vervulden. Behalve de talrijke Fransche bezetting, die ten gevolge van den vrede van Tilsit de vesting in bezit had, wisselden de doormarcherende troepen, die zich van alle zijden langs dezen weg naar de Weichsel bewogen, en de ongelukkige inwoners onder den last der inkwartiering deden bezwijken, elkander dagelijks af. Onophoudelijk was de doortogt van geschut, munitie, bagage en legertrein, tot het leger behoorende, of allerhande krijgs- en levensbehoeften aanvoerende, welke de onzindelijkheid der stad, de verwarring en het gedrang op de straten, ten toppunt voerden.

Met uitstekend genoegen ontving ik dus het bevel om de stad te verlaten en in den omtrek kantonnerings-kwartieren te gaan betrekken, en vooral, daar mij daartoe Quartschen, Zorndorf en omliggende dorpen werden aangewezen. Dubbel aangenaam was mij zulks, daar het mij de gelegenheid beloofde, mijn verlangen naar de bezigtiging van dit beroemde slagveld te bevredigen, wijl ik kon vooruitzien, dat er eenige dagen zouden verloopen, eer het korps, waartoe ik behoorde, zich vereenigd had.

Met het aanbreken van den dag, verliet ik den 25sten April met mijne schaar, het akelige Cüstrin, en haalde ruimer adem, toen ik de hooge wallen en sombere verblijven achter mij zag, en een aangename lentelucht mij tegenwoei. Een dijk van 600 schreden door de uitgestrekte moerassen, welke verschillende kreken van de Warthe doorsneden, voerde mij naar de zoogenaamde korte voorstad, waar een gedeelte van mijn korps nachtkwartier had gehouden, dat zich nu aan ons aansloot. Van hier werd de grondgesteldheid van moerassig, zandig, terwijl de weg meerendeels door eene met dennenbosch bedekte streek voerde, welke de Drewitzerheide heet en te Drewitz, $\frac{1}{2}$ uur van Cüstrin en even zooveel van den Oder verwijderd, aanving. Zandige hoogten en moerassen of broekvelden wisselden elkander af, aanvankelijk bewassen, noordoostelijk meer kaal. Regts

zagen wij Zorndorf in eene vlakte, terwijl andere dorpen in de verte, als Wilkersdorf, Zicher, zich aan die zijde vertoonden, welke ons, benevens Quartschen ter bezetting waren toegewezen.

Te Drewitz bejegende mij een deftig heer te paard, die zich als de Opper-Amtman Baird deed kennen en de beleefdheid gehad had, ons hier te gemoet te komen, om de noodige schikkingen te maken, ten opzigte van de verdeeling der troepen in de onderhoorige dorpen. Het scheen hem bijzonder genoegen te doen, in mij iemand te vinden, die het Hoogduitsch sprak, en in dien troep Hollanders aan te treffen; en gaarne nam ik de uitnoodiging aan, om op het Amtshuis te Quartschen mijn kwartier te nemen. Aldra was het gesprek geleid op de gebeurtenissen, die zich vóór 54 jaren hier ter plaatse hadden toegedragen, en die in aller geheugen levendig waren. Uit den omtrek geboortig, was de Amtman er ook zeer bekend, en ik was hem onder het rijden menige aanduiding van plaatsen en zaken verschuldigd, die ik anders bezwaarlijk zou hebben geweten.

Volgens hem was de omstreek, die toenmaals in eene volslagene woestenij was verkeerd, sedert door toenemende bevolking en kultuur, geheel van aanzien veranderd, zoodat, wanneer een der toenmalige bevelhebbers ze thans aanschouwde, hij de streek niet zoude herkennen en bezwaarlijk de plaats wedervinden, waar hij gestreden had. Door afgravingen waren een aantal moerassen opgedroogd en in bouwland veranderd, vijvers en poelen verdwenen, ondoorgankelijke streken in vasten grond, kale zandheuvels in lommerrijk bosch herschapen. Wij bereikten het Amtshuis, over welks aanzienlijke uitgestrektheid ik mij verwonderde, daar het eenen ommuurden vierkanten omtrek had, welke, behalve de ruime gebouwen voor 100 paarden, 5000 runderen en 5000 schapen, eene branderij, brouwerij, koren- en houtzaagmolen, benevens de woningen voor de talrijke bedienden, nog die voor de ambtenaren bevatte. Men kan van den omvang van dit amt oordeelen, wanneer men daarbij weet, dat het een grond van 5000 morgen besloeg en een' pacht van 16000 rijksdaalders moest opbrengen. Deze aanzienlijke som wordt door andere amten nog overtroffen, welke hier aan den Oder tot 25000 Rthl. steeg. Het zijn allen Koninklijke domeingoederen, welke tegen een' zoodanige pacht, aan daartoe bestemde personen worden verleend. Zulk eene betrekking is zeer aanzienlijk, daar de Opperamtman bijna als sous-prefect kan worden beschouwd, die een aantal bijzondere amtlieden onder zich heeft.

De wijze van ontvangst door de familie van den Opperamtman stemde overeen met hetgeen zijne voorkomendheid mij had mogen doen verwachten. Een man van beschaafde opvoeding, met vele kundigheden verrijkt, was hij

door vaderlandsch gevoel bezield, en daar het tegenwoordige dit zoo weinig bevredigde, leefde hij in het verledene, in den glorietijd der Pruissische monarchie. Geenszins is dus de toeneiging te bevreemden, welke hij voor iemand opvatte, die, gelijk ik, niet alleen met de geschiedenis van Frederik bekend was, maar hem en zijne beroemde veldheeren met geestdrift vereerde, en weldra was dit een band van vriendschappelijke betrekking, die hem wederhield mij de vaan te verwijten, welke ik, waarom dan ook, volgde. Vrij van vooroordeelen en partijdigheid, geheel verschillend van een groot deel zijner landgenooten, weet hij de vernedering en de vernielingen, die zijn land van het toppunt van glorie in het slijk van onheil hadden gestort, minder aan ons, als werktuigelijke, veelal onwillekeurige volvoerders van den ijzeren wil van eenen enkelen, dan wel aan de noodlottige staatkunde, de vooroordeelen en bekrompene inzigten, die het Pruissische kabinet bestuurd en het tot een speelbal van heb- en staatzuchtige bondgenooten had doen verstrekken, die door hunne magt of gelegenheid buiten eigen gevaar verkeerden, en Pruissen in een' oorlog hadden medegesleept, waarin zij niets waagden en waaruit zij, zelfs bij den noodlottigsten uitslag, nog voordeelen wisten te trekken. Engeland was door de algemeene ellende verrijkt; Rusland had bij het verdrag van Tilsit eene aanmerkelijke vermeerdering van grondgebied weten te verkrijgen, en in welk eenen rampzaligen toestand verkeerde Pruissen, door zijne geographische ligging tusschen de twee reuzenmagten van Frankrijk en Rusland, bij wier schok het te gronde moest gaan! Wanneer het al vrij en onzijdig wilde blijven, zou het door beide mogendheden vijandelijk behandeld worden; zijn gebied zou ten kampplaats dienen, terwijl er niets anders overbleef, dan de vernedering van zich aan iederen veroveraar te moeten aansluiten. Hoe grievend ook, het was het eenige middel tot behoud, en de Koning, wiens goede trouw geene dubbelzinnigheid duldde, zou deze evenmin verzaken als de Pruissische troepen in hun eer en pligt te kort schieten. »Ja, mijnheer!" zeide de Amtman tegen mij, »hoezeer ik voor u niet wil trachten te verbergen, dat het den Pruissen een grievend gevoel is, onder de vanen van Napoleon te strijden, die Pruissens oude krijgsroem, het erf onzer vaderen, zoo honend vertrapt, ons nu 6 jaren lang onder duizend verguizingen onderdrukt en uitgemergeld heeft, — wees echter verzekerd, dat geen hunner een oogenblik in zijn krijgspligt zal wankelen, en wanneer wij elkander eens mogen wederzien, ben ik zeker, dat gij niet anders dan op de loffelijkste wijs van onze krijgslieden spreken zult, en hen de getuigenis geven, dat zij door krijgsoefening en dapperheid bij geen ander korps of natie van het leger zijn achtergebleven, en het is te wenschen, dat uw Keizer dit regt het land toekennen zal. Gij

zult zien dat zij zich als waardige nakomelingen hunner voorouders gedragen zullen, dier hier tegen denzelfden vijand wonderen verrigtten."

Welligt drukte mijn gelaat, onder de herinnering aan Pruissens wankelmoedigheid bij Austerlitz en Wagram, aan Haugwitz zending en togt eenigen twijfel uit; althans hij voer voort: »Welke ongelukken ook onze armee door verkeerde leiding, lafhartige aanvoering en verraad moge getroffen hebben, het dierbaarste juweel heeft zij onvervalscht bewaard, het hooge gevoel voor eer, krijgsmanspligt en trouw. Ieder, van den hoogste tot den laagste, zal de eer en den roem van Pruissens leger trachten te handhaven, geprikkeld door de aandrift, om daardoor zijnen vroegeren overwinnaars achting in te boezemen, en hen tot de erkentenis te dwingen, dat het niet aan hen is te wijten, dat zij in den kamp zijn bezweken, maar dat zij in dapperheid niet onderdoen voor de benden, die zich onder onzen Seydlitz te Rosbach en Zorndorf boven alle andere ruiterscharen verhieven. De Russen waren in die dagen ook geene verachtelijke vijanden, en ondanks allen vooruitgang, is het te betwijfelen, of die van den tegenwoordigen tijd hunne voorgangers in standvastigheid overtreffen."

De wending, die ons gesprek nam, bragt ons als van zelf op de door Frederik tegen hen geleverde veldslagen, en vooral op zijne kavallerie, waarvan de overlevering zoo vele bijzonderheden in elks geheugen had voortgeplant, en gretig lokte ik mijnen gastheer uit, om mij daarover, en vooral over het groote drama dat hier had plaats gehad, te onderhouden.

»Indien gij verlangend zijt," hernam hij daarop, »om nader met de bijzonderheden van den slag en met de daden en den toestand van de Pruissische kavallerie bekend te worden, zoo kunt gij het niet gelukkiger treffen; hier in de nabuurschap woont een oud officier buiten dienst, welke onder Seydlitz' regiment gediend, en al de veldslagen van den zevenjarigen oorlog heeft bijgewoond. Uwe belangstelling in de daden van dat wapen en die van zijnen beroemden bevelhebber, is genoegzame aanbeveling, om u al hetgeen gij verlangt te weten, door hem te doen mededeelen, daar hij zich bijzonder gevleid en gestreeld zal vinden om zijn lievelingstekst aan den regten man te brengen. Het is zijn stokpaardje, gelijk dat van de meeste oude krijgslieden, om zich door het vertellen van de glorierijke daden, die hij bijwoonde, in de voor een echten soldaat zoo streelende herinneringen uit de dagen zijner jeugd te verplaatsen, en een hulde aan de helden toe te brengen, die hij, gelijk een Frederik, een Seydlitz en Ziethen, bijna afgodisch vereert, en voorzeker heeft de goede oude wel in langen tijd geen grootere krenking ondergaan, dan toen Fransche officieren, die ons, na de rampvolle gebeurtenissen van 1806 en 1807, als ongenoodigde logeergasten een

bezoek bragten, hem, die overigens elk militair boven alles waardeert, met eene onder hoffelijkheid vermomde eigenliefde te kennen gaven, dat zij de hoedanigheid der Pruissische kavallerie, die zulk een hardnekkigen strijd met de Russen had moeten voeren, beneden die der Franschen stelden, welke de Russen zoo menigmaal had overwonnen. Zij waren evenwel beleefd genoeg hare hooge voortreffelijkheid in het tijdperk van Frederik te erkennen, en hierdoor, vooral door de hooge vereering, die alle voor den naam en de verdiensten van Seydlitz en Ziethen aan den dag legden, verzoenden zij eenigzins de gekwetste militaire trots van den ouden houwdegen, wien het, met dat al, als een droom voorkwam, hoe het mogelijk was, dat de Fransche ruiters van Rosbach zóó hadden kunnen veranderen, dat zij achtervolgens de overwinnaars van alle andere troepen hadden kunnen worden. Hoezeer opregt genoeg om te erkennen, dat de Franschen thans geheel andere kerels zijn, dan de gekapte en geparfumeerde marquisen en chevaliers, dan de bandelooze en slechtgeoefende soldaten van Soubise; de Fransche maarschalken van Napoleon, iets anders dan de saletgeneraals van Lodewijk XV; dat de Keizer, als veldheer, evenzeer als Frederik in zijnen tijd, boven al zijne tegenstanders uitstak, en dit hem eenigermate tot balsem voor de wonden verstrekt, die den gekwetsten militairen trots door de ondergane nederlagen waren toegebragt, blijft hem de mogelijkheid daarvan nog altijd onbegrijpelijk, en met eene denkwijs, die men al spoedig in een leger ziet opkomen, kleeft hij hardnekkig het gevoelen aan, dat alleen verraad en onbekwaamheid der opperhoofden het gebouw van Pruissens militaire grootheid had kunnen doen instorten; maar ook dat de kostbare grondstoffen, het leger en vooral de ruiterij, niets van hun gehalte verloren hebben. Inderdaad kan de waardige, in de oude vormen geheel omzwachtelde krijgsman, die, ofschoon niets minder dan geleerd, echter volkomen bekend is met al de technische bijzonderheden, die zijne beroemde leermeesters als grondvereischten tot eene goede ruiterij hadden beschouwd en doen waarderen, zich in de daarvan zoozeer verschillende afwijkingen niet te regt vinden, welke hij in ieder opzigt bij de Fransche ruiterij zag plaats grijpen, en ofschoon hij te goed van doorzigt en te eerlijk is, om het waarlijk voortreffelijke geen regt te doen wedervaren, schudt hij menigmaal het hoofd over de gebrekkige rijkunst, de slechte zorg voor de paarden, de ellendige knollen, de schijnbare insubordinatie en indiscipline, en de gemeenzaamheid tusschen de onderscheidene rangen, welke zóózeer met de automatische onbeweeglijkheid, de strenge ondergeschiktheid der Pruissische discipline verschilt, en vooral het voorbijzien van geboorte bij de bevorderingen, dat de meeste chefs uit de laagste rangen tot de hoogste waardigheden had doen opklimmen. Met deze rigting

van den tijdgeest heeft de brave veteraan zich het minste kunnen verzoenen, en met een beklemd hart ziet hij ze ook bij ons leger door den Koning en onzen waardigen Scharnhorst huldigen, wien het nageslacht de regtvaardigheid zal doen wedervaren, van de harde lessen van tegenspoed voorbeeldig ten nutte te hebben gemaakt, om de ingekankerde gebreken van wormstekige inrigtingen bij ons leger, met eene vaste hand, met wortel en tak uit te roeijen, en met omzigtige welberadenheid het betere nieuwe op den voortreffelijken ouden stam in te enten.

» Indien gij dus wilt, zoo zal ik u met den majoor in kennis brengen, en zal ik hem van ons voornemen verwittigen, hem na het eten een bezoek gaan maken; hij zal u even als elk officier gaarne ontvangen."

Wij zetten ons aan tafel, toen een uhlanen-officier den hof kwam oprijden en afstijgende binnen trad. » Welkom riep hem de Amtman toe; nimmer kondet gij beter te pas komen, mag ik u eene commissie opdragen, die ik anders zelf had moeten verrigten? De Heer, die met zijn korps alhier is gestationneerd, is uiterst verlangend om eenige bijzonderheden van den beroemden slag van Zorndorf en van den generaal Seydlitz te vernemen, en nu geloof ik daaraan niet beter te kunnen voldoen, dan hem aan den Heer Majoor te adresseren, wien ik u verzoek daarmede welwillend bekend te maken. Maar waaraan hebben wij het genoegen van uw bezoek te danken?"

» Ik heb een kort verlof bekomen om afscheid van mijne familie te nemen, daar mijn korps ook tot diegene behoort, welke deel aan den oorlog tegen Rusland zullen nemen, en zich met de Fransche armee moet vereenigen. Wij hebben orde om onze velduitrusting gereed te maken en ons op het eerste bevel marschvaardig te houden; morgen ga ik naar Cüstrin om een en ander daartoe noodig aan te schaffen en eenige noodwendige bezoeken af te leggen; in het geheel zal ik slechts vier dagen hier in deze streken kunnen doorbrengen, anders zou ik het mij tot een genoegen maken, den Heer kommandant morgen op zijn rid over het beroemde, voor onze kavallerie zoo eervolle slagveld te vergezellen en hem tot cicerone te dienen. Hij zal er echter niet bij verliezen, daar ik bijna zeker ben, dat mijn vader zich alle moeite geven zal om hem in alles behulpzaam te zijn. Het is hem altijd een genoegen, wanneer hij met officieren in betrekking komt, met welke hij zich over zijne vroegere veldtogten onderhouden kan, in eene taal die hij alleen met gemak spreken kan; vooral met officieren van eene natie, die, gelijk de Hollanders, vroeger in zoo naauwe betrekkingen tot ons vorstenhuis hebben gestaan, en die wij, het moge dan ook zijn waardoor het wil, thans als wapenbroeders bij onzen gemeenschappelijken togt, gehoor-

zaam aan de beschikking van onzen geëerbiedigden Koning, moeten beschouwen."

Na den maaltijd vertrok deze officier, die ik, te paard gestegen om mijne kantonnementskwartieren te bezoeken, op een gedeelte van zijn' terugweg vergezelde; het was een jonge man van 28 jaren, van een allergunstigst, open, militair voorkomen, een flinke ruiter, die zijn paard, een uitmuntende Ukrainer, als een kweekeling van de oude Pruissische kavallerieschool bereed, die daarenboven een' trap van beschaving en militaire kunde aan den dag legde, welke de tegenwoordige Pruissische officieren zoozeer van de vroegere onderscheidt; daarbij, vrij van veroordeelen en eigenwaan, met ronde openhartigheid, zoowel het nieuwe betere als het oude voortreffelijke, regt deed wedervaren. Hierin was hij het niet altijd met zijn' vader eens, daar hij door ervaring het nadeelige pad had leeren inzien van het hardnekkig bijbehouden van het oude, dat bij veranderde omstandigheden niet meer past, waardoor men in hetzelfde nadeel vervalt van een nieuw kleed met oude lappen te willen bijeenflansen, hoe fraai en goed ze ook in hunnen tijd hadden mogen wezen.

»Van hier," zoo sprak mijn medgezel, toen wij dit onderwerp aanroerden, »van hier het contrast in onze armee tusschen de veteranen uit Frederik's school en de aanhangers van de nieuwe staats- en krijgsbeginselen. Aan hunne botsing, aan het weifelen en de halfheid, om zich niet geheel voor het eene of andere te verklaren, aan de tweeslagtigen, die besluiteloos tusschen beide deden wankelen, of wel het minpassende van elk vasthouden, zijn wij de rampen verschuldigd, die ons zoo hard in 1806 en 1807 hebben getroffen. Dat ik anders denk, dank ik mijnen waardigen vader, hoedanig een ik elk jong kavallerie-officier van harte toewensch, wiens gezond en onbevooroordeeld verstand hem in den loop van eenen langen ervaringsvollen diensttijd, de voordeelen van een wetenschappelijk onderrigt en van kundigheden hadden doen inzien, welke hem niet ten deel gevallen waren, terwijl zijne lessen, zijne leerzame en praktische onderrigtingen, mij van allen eigenwaan en inbeelding op een weinigje onrijpe geleerdheid terughield, waarin onze jonge militaire betweters maar al te vaak vervallen, die zoowel eene nuttelooze als verderfelijke klasse in den krijgsstand uitmaken. Hij trachtte mij, als een geloofsartikel, de overtuiging in te prenten, dat alleen hij een goed militair was, die de volkomenste pligtvervulling van zijne tegenwoordige betrekking, als het hoogste doel van zijn streven aanmerkende, zijn' hoogsten roem er in stelde hierin uit te munten, dus de beste ruiter-onderofficier en subaltern-officier te zijn, zijne aan hem aanvertrouwd sectie, peloton of eskadron, zoo mogelijk boven de andere, door

voortreffelijkheid te doen uitmunten. Hierdoor maakt men zich waardig om met eere eene volgende hoogere betrekking te vervullen, en met gemak datgene van ondergeschikten te eischen en te doen volbrengen, wat men zelf in de grootste volkomenheid geleerd heeft te doen. Drie dingen waren daartoe onafscheidelijk, het *weten*, *kennen* en *willen*, zonder welke laatste hoofdhoedanigheid geen goed soldaat bestond. Hij zond mij dus met mijn 14de jaar naar de kadettenschool, van waar ik na een driejarig verblijf, als standaardjonker bij de huzaren van Blücher geplaatst werd, met dezen de veldtogten van 1806 en 1807 als cornet bijwoonde, en bij de organisatie van het leger, in mijn tegenwoordig regiment als luitenant overging. Ik heb getracht mij den tijd ten nutte te maken, om de theorie door de ondervinding te wijzigen, deze aan de eerste te toetsen, om geene toevallige uitkomsten als stellige gevolgtrekkingen aan te nemen."

Bijzonder ingenomen met mijnen nieuwen bekende, wiens gezond oordeel en bedaarde gedragswijze, bescheidenheid met bijzondere zaakkennis, zelden bij jonge officieren in die maat door mij waren aangetroffen, vroeg ik hem, in hoeverre hij de hedendaagsche kavallerie de vroegere achtte op zijde te komen, en of hij niet geloofde, dat zij haren ouden roem evenzeer zou hebben gehandhaafd, indien een andere Seydlitz en Ziethen aan haar hoofd gestaan, haar met hunnen geest bezield hadden. Hierop gaf hij mij het weldoordacht antwoord: »Bezwaarlijk; de hedendaagsche krijgsvoering stelt haar zóóvele zwarigheden in den weg, dat zij aan al hare voormalige voortreffelijkheden niets te veel zou hebben, en zelfs deze groote ruiteraanvoerders zouden met haar hunne vroegere beslissende slagen niet wel meer kunnen uitvoeren, hoeveel te minder, daar de ruiterij thans bij hoogere eischen, er ver van is de hoedanigheden der vroegere te bezitten."

»Die ruiterij is alleen voortreffelijk, die bestaat uit manschappen, welke lang gediend hebben, en door dagelijks den vijand onder de oogen te zien, krijgservaring, alsmede, door gelukkige ondernemingen en gevechten, zelfvertrouwen en gevoel van onverwinbaarheid hebben verkregen, die gespaard en met volle kracht in het beslissend tijdpunt losgelaten werd, terwijl men vermijdt haar noodeloos aan het kanonvuur bloot te stellen en daardoor haar moreel te schokken, door haar in dezen tegennatuurlijken verdedigingsstaat, te grond te rigten.

»Geheel strijdig hiermede is het tegenwoordige krijgsstelsel, waarbij de ruiters niet meer dan rekruten zijn wanneer zij hunnen diensttijd hebben uitgediend, zonder de noodige geoefendheid verkregen, noch dien krijgsgeest aangenomen te hebben, die alleen het lang verblijf onder de wapens geeft. De verzachting der krijgstucht verbiedt die harde middelen,

welke het onderrigt bespoedigden; want het is niet te ontkennen, dat toenmaals de stok zulks aanmerkelijk vermogt; de man verliest daardoor ook veel van den soldatengeest; hij is meer boer dan soldaat, en reikhalst naar het oogenblik, dat hij zich, na zijn korten diensttijd, weder aan zijne eigentlijke beroepsbestemming kan overgeven. Wordt het oorlog, dan wordt die met enkele groote veldslagen, in weinige weken beslist, daar de met geheele bevolkingen gevoerde oorlogen verbieden hem lang te rekken; — dit doet den kleinen oorlog en die der voorposten een geheel ondergeschikt belang verkrijgen, en daardoor verliest de man gelegenheid om zich te vormen. Geheel anders was het onder Frederik; door gedurig met den vijand handgemeen te zijn, moest de ruiter van zelven krijgshaftig worden, terwijl zijne behaalde voordeelen hem met vertrouwen op zijne meerderheid vervulden. Door het toenmalig onderhoudsstelsel zorgde men, dat de paarden hunne krachten behielden. Zonder deze geloofde men niet in staat te zijn, iets wezenlijks met de ruiterij te kunnen uitvoeren. Het hoofdgeweer van den ruiter is zijn paard, waarop hij niet slechts, maar waarmede hij vechten moet. Daarbij heeft het vuurwapen reuzenvoortgangen gemaakt. Is, wel is waar, het aantal vuurmonden al niet meer dan in den tijd van Frederik, zoo kan men zeggen, dat het verveelvoudigd is, door uitwerking en beweegbaarheid, door zwaarder kaliber en bekwaamheid in behandeling en gebruik; hoe onbehulpzaam was toen niet het positiegeschut, hoe gering de verdeelde werking der verdeelde 3 ponds bataillonsstukken!

»De schietkunst der infanterie heeft het geweer eene vroeger onbekende moorddadigheid gegeven, toen het verwonderlijke snelle vuur der Pruissen, van 6 schoten in de minuut, overal verbazing veroorzaakte, doch slechts diende om des te spoediger de patronen te verschieten. De gesloten massa- of carré-stelling maakt het der ruiterij bijna onmogelijk om bij hare aanvallen in te breken, getuige de dure en vruchtelooze pogingen der Fransche kurassiers, die niet een enkel bataillon in massastelling bij Eslingen konden inbreken. Zonder hulp van de rijdende artillerie is het volstrekt onmogelijk, en dan nog, wanneer zij al een enkel carré met groote inspanningen mogt vernielen, is zulks slechts een stuk van het reuzenwerk, dat bij elke nieuwe massa vernieuwd moet worden, terwijl deze elkander nadrukkelijk ondersteunen. Hierdoor en door de onzinnige gewoonte om de ruiterij aan het geschut ten doel te stellen, gaat het de overwinning waarborgende zelfvertrouwen der ruiterij evenzeer verloren, als dat zulks het krachtgevoel der infanterie bevestigt. Hoe geheel anders was het, toen de in lange vuurliniën opgestelde infanterie, bij den aanval der ruiterij, snel doorge-

broken, naauwelijks hiervan bewust, in een oogenblik opgerold en vernietigd werd, en daardoor de overwinning werd beslist.

» Opregt gesproken, geloof ik dat de ruiterij haar gewigt heeft verloren, van het toppunt harer glorie is afgedaald, den tijd overleefd heeft, waarin zij de beslissing als door een théatercoup bewerken kon. Evenwel geloof ik, dat zij nog groote vruchten kan voortbrengen, daar zij een zoo vermogend hulpmiddel in de rijdende artillerie verkregen heeft, welke in staat is den geheelen zamenhang der infanterie-massa's te verbreken.

» De ruiterij is door verschillende omstandigheden van een zelfstandig wapen tot de rol van een hulpwapen gezonken; zij kan in deze betrekking nog groote dingen verrigten, onder bekwame bevelhebbers die dit gezigtspunt juist weten te vatten. Het is verbonden met en tegen andere wapens, dat van haar de meeste, tegen gelijksoortige en gelijkvormig geordende, dat de minste voordeelen van haar te wachten zijn. Dit is als met een tweegevecht, waarin men het sterkste van het wapen, dat men voert, tegen het zwakkke van de tegenpartij moet rigten. Dus levert eene evenwijdige slagorde bij groote inspanningen de minste beslissing, die in ruime mate door een vleugel-aanval gelijk bij Rosbach, of door de schuinsche stelling gelijk bij Lissa, door Frederik verkregen werd.

» In deze betrekking zou de vroegere waarde, die nog altijd in onze ruiterij woont, groote gevolgen kunnen hebben, wanneer zij door een Seydlitz aangevoerd werd; maar die waarde is ook noodig, om thans zoodanige daden te volbrengen als hier op het slagveld, waarover wij rijden, door hem volbragt zijn geworden. Het is van deze waarvan mijn vader u het voldoendste berigt zal kunnen geven, gelijk ik vertrouw, dat hij gaarne zal doen."

Hiermede scheidden wij van elkander om elk zijne bestemming te volgen, en des avonds op het Amtshuis teruggekeerd, vond ik aldaar een bode van den majoor, welke mij tegen den volgenden morgen eene uitnoodiging op zijn landgoed bij Zorndorf gelegen, overbragt.

Ik besteedde den avond, met mij eene menigte bijzonderheden te laten verhalen, waarvan deze streken getuigen waren geweest, en die zich van mond tot mond door overleveringen hadden bewaard; eene zeer gedetailleerde kaart van den omtrek, diende zeer om ze te verzinnelijken, hetgeen te meer noodig was, daar de plaatselijke gesteldheid en het terrein zulke groote veranderingen hadden ondergaan. De door Frederik zoo bevorderde kultuur had haar geheel van gedaante doen veranderen, door aanplantingen en afgravingen waren een aantal woeste gronden in vruchtbare streken, moerassen en poelen in schoone weiden herschapen; dorpen en gehuchten

met nijvere inwoners, hadden de plaatsen ingenomen en vermeerderd, welke de gruwelijke oorlogsverwoestingen in brandstapels hadden verkeerd.

Overal waren gemakkelijke gemeenschapswegen en overgangen aangelegd; de luchtige, heldere woningen, wier voorkomen een aanleg sedert de laatste halve eeuw aantoonde, dagteekenden van de latere regeringstijden van Frederik, zooals de bevolking ook aantoonde, dat zij grootendeels eene vroegere had vervangen.

Alles staafde het verhaal van het gruwelijke der verwoesting, waarvan deze oorden getuigen waren geweest en hoe vreeslijk de Russen hier hadden huis gehouden. Zelve nog weinig beschaafd, hadden de woeste Tartaarsche horden, die hen vergezelden, naar hunne gewoonte met vuur en staal gewoed. Menige oude wist nog van de gruwelen te spreken, die zij hadden bedreven.

II.

Seydlitz te Zorndorf.

Met schoon lenteweder reed ik 's morgens (25 April) van Quartschen naar het bij Zorndorf op den weg van Zicher gelegen landverblijf van den majoor. Bij het oprijden vond ik hem op een bank zittende, onder het rooken van zijn meerschuimen met zilver beslagen pijp, naar het berijden van een der jonge paarden toezien, wier aanfokking eene zijner geliefkoosde vakken van landhuishouding was, die hij in vrij aanmerkelijken omvang voerde. Het was een man van meer dan middelmatige, krachtvolle gestalte en eene ongebogene houding, die zijne jaren evenmin aankondigde, als in hem den voormaligen krijgsman te miskennen was, al ware zulks niet daarenboven door zijne geheele kleeding aangewezen, waaraan niets ontbrak om een veteraan uit de school van Frederik aan te kondigen. Gekleed met een blaauwen uniform-overrok met blinkende knoopen, zwarte das en blinkende stevels met groote klinkende sporen, toonde hij daardoor ten duidelijkste zijn voormalig beroep; — eene gewone militaire politiemuts met rooden band bedekte zijn hoofd, waarvan de spaarzame zilverharen, in een langen dunnen staart, digt aan het hoofd gebonden, tot op de lenden afdaalden, een likteeken, dat van het hooge voorhoofd langs de wang afdaalde, verre van zijn open gelaat te ontsieren, gaf er een eerwaardig voorkomen aan, terwijl het levendig oog en de welwillende trek om den mond, gunstig voor zijn verstand en karakter innamen.

Bij mijne komst nam hij een nevens hem liggenden krukstok in de hand,

waarvan de steun hem minder ten gevolge van de jaren, dan van eene verkorting van het linker been, noodzakelijk was, en kwam mij te gemoet. »Goeden morgen, Heer kameraad," sprak hij, mij gulhartig de hand reikende, »zoo vroeg in den zadel, dat is best. Mijn zoon, de luitenant, heeft mij van uw bezoek en oogmerk verwittigd; het doet hem leed, dat hij zich moet verwijderen; ik hoop echter dat zulks u niet al te veel gemis zal veroorzaken. Wees zoo goed binnen te treden en een eenvoudig ontbijt met ons te deelen; terwijl wij intusschen afspreken om het slagveld van Zorndorf te gaan bezoeken. Al ben ik in het Invalidenkorps ingedeeld, heb ik de gewoonte van oud-kavallerist niet afgelegd, om dagelijks mijn toer te paard te doen, en het is mij aangenaam heden zulks in gezelschap te kunnen verrigten." — Wij traden het vrij uitgebreid, kunsteloos, eenvoudig en gemakkelijk landverblijf binnen, volgens de landsgewoonte, evenals de omringende bijgebouwen en stallen, van vakwerk opgebouwd. Door een ruim voorhuis, aan de muren met jagtgereedschap en paardentuig aan hertehorens opgehangen, voorzien, leidde mij de huisheer een luchtig, helder vertrek binnen, waar hij mij aan zijne familie voorstelde, welke ons met het ontbijt wachtte. Zijne familie bestond uit zijne vrouw, twee dochters en een jongeren zoon, die, met eene zekere teruggetrokkene beleefdheid, mijne uniform aanziende, mij ontvingen, welke echter mijne Duitsche spraak en vooral mijn Hollandsche oorsprong aldra in openhartige tegemoetkoming en vertrouwelijkheid deden veranderen.

De zaal was versierd met de afbeeldingen der voornaamste krijgsbevelhebbers en vorsten der Pruissische monarchie, meerendeels te paard en in hunne uniform; de vier laatste Pruissische beheerschers, die in hunne zoo verschillende kleeding een treffend onderling contrast aanboden, namen, in olieverw geschilderd, de hoofdplaatsen in, met dat van Seydlitz en Ziethen, terwijl de fraaije koperen platen, de hoofdgebeurtenissen uit den zevenjarigen oorlog en de revue van Frederik, met de welgelijkende portretten van zijne beroemdste generaals voorstelden.

Wederkeerige onderzoekingen naar onze militaire loopbaan, leerden mij gedurende het ontbijt, waarvan de vrouw des huizes op de gulste wijs de eer ophield, en gedurende hetwelk alle vreemde stijfheid geheel verdween, die van den majoor kennen, die in 1752 als jonker, 14 jaar oud, bij het regiment van Nutzmer in dienst getreden, zich de gunst van Seydlitz zóózeer had verworven, dat deze hem bij zijne benoeming tot kommandant van het regiment kurassiers van Rochow (1755), als vaandrager liet overplaatsen en hem aldaar den rang van cornet deed verkrijgen bij het uitbreken van den zevenjarigen oorlog, van welke hij daarna de

meeste veldslagen onder het bevel van Seydlitz en wel als ordonnans-officier had bijgewoond; bij Zorndorf stond hij aan het hoofd van een eskadron. Op het einde van den 7jarigen oorlog tot majoor benoemd, had hij dien rang toen Frederik in 1778 zijn laatsten veldtogt, ten gevolge van den Beijerschen successie-oorlog ondernam. In dezen weinigbeduidenden oorlog werd hij zoodanig door een geweerschot in het linker been en den regter arm gekwetst, dat hij, tot de dienst ongeschikt, zijn ontslag verzocht, en zich met een matig pensioen op zijne goederen begaf, om voor zijn huisgezin te leven. Hij was een paar jaren vóór dien tijd met eene freule gehuwd, die in deze streken dit goed had geërfd, waarop hij zich nu vestigde, en gelijk meer andere oude militairen zich met de landhuishoudkunde bezighield, zonder daarom den militairen geest af te leggen, die in alles doorstraalde. Orde, vlijt en eene zekere welgevallige zindelijkheid in alle voorwerpen, eene ondergeschikte eerbiedigheid der bedienden en werklieden, deden op den eersten oogenblik dengenen kennen, die de zaken bestuurde.

»Zadelt den vos voor mij en den bruinen Mecklenburger voor den Rentmeester," sprak hij, tot een zijner bedienden, »en verzoekt Heer Muller om bij mij te komen om uit te rijden. — Ja vriend! deze man is ook een oud soldaat, die in staat is, om verscheidene bijzonderheden van den slag aan te vullen, waarvan ik als ooggetuige niet kan spreken, daar wij kavalleristen den dag handen vol te doen hadden, en, zooals men zegt, vijf schoft moesten werken, zoodat wij geen tijd hadden, om ons over de infanterie te bekommeren, te meer, wanneer ze tot een ander korps behoorde. Dit is met hem het geval; hij heeft gediend bij het regiment Kreutz, tot het korps van Donna behoorende, en kan, hetgeen door dit verrigt en wat den slag voorafgegaan is, zooals bijzonder de daden der infanterie en het deel dat zij er aan genomen heeft, haarklein vertellen. Wij zullen hem daarom medenemen; hij is even als ik en nog beter op sommige plaatsen te huis. Wees zoo goed, terwijl wij hem afwachten, mij op mijne kamer te volgen."

Hier was het, dat het karakter en de geest van den bewoner zich in alle bijzonderheden ontwikkelden, en mij in een oogopslag het tijdvak van den bloei der Pruissische kavallerie vertegenwoordigden. De muren waren behangen met kaarten en plans van de hoofdveldslagen van den zevenjarigen oorlog, zoo gedrukt als geteekend; de laatsten meerendeels het werk van zijnen zoon.

Bijzonder merkwaardig waren er twee van den omtrek van het slagveld van Zorndorf, waarvan het een door hem opgenomen, de tegenwoordige gesteldheid van het terrein vertoonde en de groote verandering deed ontwaren, welke de gebeurtenissen en de kultuur hebben te weeg gebragt, daar hier

oude bosschen verdwenen, dáár nieuwe plantsoenen te voorschijn gekomen zijn, elders woeste gronden bouwbaar gemaakt, moerassen in welige weiden en korenakkers herschapen zijn, zoo als ook in den toestand van de Mietzel en de met deze zamenhangende beken en het broek der Warthe, welke toen veel aanmerkelijker waren, eene groote verandering is gekomen.

Men zou nu moeite hebben, om de beek en de moerassige laagte weder te vinden, die de Pruissen toenmaals ophield, nadat zij den geheelen Russischen regter vleugel hadden neêrgehouwen. Het andere plan, volgens de grondgesteldheid van dien tijd, was niet minder opmerkelijk, daar het de Russische armee in eene stelling vertoonde, die geheel van die in een onregelmatig vierkant verschilde, waarin zij op de meeste plans voorkomt. Hier was zij, overeenkomstig de aanwijzing van den Generaal Gaude, en het getuigenis van den Majoor, op verscheidene liniën kort achter elkander opgesteld, door andere, welke de flanken vormden, verbonden. Tusschen deze plans zag men de afbeeldingen der troepen uit vroegere en latere tijdperken, bijzonder uit dat van Frederik, kunstrijk en uitvoerig tot in de minste bijzonderheden, meerendeels door den Luitenant geteekend, waardoor men zich de oude beroemde regimenten levendig kon voorstellen; daartusschen die van beroemde paarden, welke van de bijzondere liefhebberij getuigde, die door Seydlitz' voorbeeld tot zulk eenen hoogen trap aanmoediging had gevonden, en bij de Pruissische officieren eene ware passie geworden was. Als een ander bewijs van navolgingszucht, hing aan den muur eene verzameling van de schoonste tabakspijpen van meerschuim, porcelein en wortelhout, welke in heerlijk schilderwerk uit de porceleinfabriek te Berlijn, de beroemde daden en personen uit Frederik's glorietijd, voorstelden. Voorts vond men er, aan welingerigte geweerrakken, aan den muur of in glazen geweerkasten, eene uitmuntende wapenverzameling, zoo van kostbare Turksche en Engelsche wapens, als: sabels, pistolen en geweren, als van die waarvan de Pruissische kavallerie in de onderscheidene tijdperken voorzien was geweest. Bijzonder belangrijk was het voor mij, in twee kasten, een volslagen uitgerust beeld van een' kurassier en van een huzaar van Seydlitz' en Ziethens regiment, en deze als hoofdfiguren, door wapentrofeën omgeven, aan te treffen, die men slechts behoefde te vermenigvuldigen, om zich van het voorkomen der toenmalige ruiterij een denkbeeld te kunnen maken, welke, hoezeer zij grootendeels in doeltreffendheid voor de hedendaagsche niet behoefde onder te doen, nogtans een treffend contrast daarmede aanbood.

Daar stond nu de Seydlitzer kurassier-officier in volle rusting, gekleed met een strookleurig kollet, eene navolging in kleur en snede van den

buffellederen kolder, die voorheen algemeen door de ruiterij werd gedragen, doch thans uit dik dubbel-gekeperd laken gevormd, met koningsblaauw fluweelen kraag en opslagen, zonder knoopen, maar met haken en oogen was bevestigd: de opslagen en de voorzijde bij de officieren met een breed zilver galon; de randen van de opgeslagen verbeeldende panden, kruisvormig met een laken strook als uitmonstering bezet. Bij de manschappen was dit bezetsel van passement, dat wit en streep- of blokwijs met de kleur der uitmonstering afwisselde; een vest van paillekleur en eene hartslederen broek vormden de verdere kleeding; voorts stijve stevels met sterke kappen en lange ijzeren sporen, benevens lederen handschoenen met groote stijve kappen, en eenen grooten effen zwarten hoed, op eene eigenaardige wijze opgetoomd, met zilveren lus, zwarte kokarde en witten pluim (door Seydlitz in 1759 bij de kavallerie ingevoerd, om ze van de Russische te kunnen onderscheiden), over den bol van een ijzeren kruis voorzien, tot dekking tegen de sabelhouwen op het hoofd.

Een zwart verlakt plastron, dat de kogelproef door een aantal indrukken scheen te hebben doorgestaan, met blaauw en zilver bezetsel, was achter door kruisriemen bevestigd. Daarover hing de zwarte en zilveren sjerp, zooals over het kollet de breedere met zilver bezette sabelkoppel, waaraan de uniformkleurige sabeltasch, even als de holsterkleppen met de gekroonde FR bezet, en daaraan de kavalleriesabel, met een breede tweesnijdige regte kling in verguld korfgevest, waaraan het officiers-symbool, de zilveren porteépée, bevestigd was. Een duitsch zadel, met een zwart, eenvoudig hoofdgestel, en de, in de tappen en het midden van het gebit, beweegbare stang met kromme scharen, vormden de uitrusting van het paard. Eene karabijn van tamelijke lengte, met de tromp omlaag, een breede karabijnriem, welke zich met dien van de patroontasch op de borst kruiste, maakte de bijzondere wapening des ruiters uit, die bovendien een paar lange pistolen voerde, even als de officier, welke, behalve zijne gewone, nog eene statieuniform droeg, bestaande in een witten rok met uniformkleur, kraag, opslagen en breede kleppen, rijk met zilveren brandenburgs bezet en op de zakken geborduurd, zilveren nestels, en een hoed met een breed getakt, zilveren galon bezet. Zoo waren alle regimenten, allen door uitmonstering en het onderscheid van goud of zilver, van elkander verschillend. De dragonders droegen licht blaauwe rokken van verschillende uitmonstering; de officieren, met geborduurde kleppen en opslagen, den hoed met galon bezet, al de nestels gelijk de kurassiers, sommige goud, meerendeels zilver, gelijk de knoopen, terwijl allen de gele broek en het gele vest droegen.

»Dit was onze uniform," sprak de huisheer; »maar daar ziet gij een onzer

voortreffelijke huzaren-regimenten vertegenwoordigd, en wel dat van hem, die de schepper daarvan is geweest en hen tot hunne latere volkomenheid heeft gebragt, namelijk van den eerwaardigen VON ZIETHEN, dat zich ook door de eigenaardige versieringen onderscheidde, welke de Koning het, uit aanmerking van bijzondere verdiensten en hoog beroemde wapenfeiten, waaronder vooral dat bij Zorndorf, had toegekend, en de onderscheiding vermeerderde, die het door de benaming van lijfregiment had verkregen: een donker blaauwe pels met wit bont, roode dolman, en pantalon met zilverwitte snoeren en galons, en blaauwe sjerp. Voorts was eene beerenmuts met rooden kolbak, overeenkomstig die van andere regimenten, de gewone uniform. Merkwaardig was echter de statie-uitrusting der officieren, welke zij bij hooge gelegenheden, als parade enz. droegen, bestaande in een tijgervel met vergulde klaauwen en tanden, dat met gouden kwasten en vangsnoer over den linker schouder werd gehangen, terwijl de mutsen der hoofdofficieren met twee adelaarsvleugels prijkten, die daarop met een knop beweegbaar bevestigd waren, en bij de overige officieren door een pluim van reigersvederen vervangen werden. Het harnachement was niet minder bevallig, daar de toomen op Hongaarsche wijs met zeehoorntjes, (katjes) of zoogenaamde slangenkopjes bezet waren, en zoowel als de tijgervellen en adelaarsvlengels, — oorlogsversierselen aan de oude Hongaarsche en Poolsche ruiterij ontleend, — een indrukwekkend voorkomen gaven, dat op den geest van den troep een grooten invloed uitoefende.

Naast deze waren het eigenaardigste en het meest vermaard de zwarte huzaren van RUESCH, naderhand LOSSON, onder den naam van de doodshoofden bekend, daar zij overigens geheel zwart, alleen een doodhoofd met twee kruiswijze doodsbeenderen op de muts, sabeltasch en schabrak voerden, als een zinnebeeld van vernieling, en zich door het gerucht dat zij geen kwartier gaven of namen, zoowel als door hunne dapperheid, tot den schrik hunner tegenpartij maakte.

De overige huzaren hadden verschillende afstekende uniformen. Sommige, beerenmutsen, met roode of witte kolbaks; het meerendeel, vilten met afhangende vleugels; het regiment van IZEKULY 1 groen; MOERING N°. 3 (vroeger WARNERY) donker blaauw; dan NATZMER N°. 4 wit, later PUTKAMMER, die te Cunersdorf bleef, waarbij SEYDLITZ en WARNERY dienden; WERNER N°. 6, lichtbruin, GÖTZ N°. 7 rood. BELLING, zwart met het devies: *Siegen oder Sterben;* N°. 8 licht blaauwe pelzen.

De wapens bestonden uit eene ligte karabijn, 2 pistolen en 1 huzarensabel met een Hongaarschen greep en scheede van hout en leder, met een half beslag; de kling niet zeer gebogen.

Frederik had geen hooge gedachten van de lans, welke in zijnen tijd verreweg zulk eene beroemdheid niet had verworven als in onze dagen. Bij zijne voortreffelijke huzaren en dragonders bespeurde hij er ook geene behoefte aan; meer als eene toegevendheid, dan wel uit overtuiging, liet hij zich overhalen, om een korps Cosniakken in 1745 op te rigten, dat na onderscheidene vermeerderingen en verminderingen tot een korps van 10 eskadrons georganiseerd, door zijne Oostersche uitrusting, niet minder de aandacht dan de doodshoofd-huzaren tot zich trok, waarmede het onder één bevel vereenigd werd. Hunne kleeding bestond uit een zwart Poolsche litewka met zilveren lissen, een rooden dolman; de eerste voor den winter, de andere voor den zomer; een witten tulband met rooden bol; de wapening uit lans, pistool en sabel; de overige uitrusting gelijk die der huzaren.

» Wanneer wij onzen toer over het slagveld gedaan hebben, zullen wij ons nog eens nader met deze bijzonderheden bezighouden," sprak de Majoor, » thans kunnen wij haar beginnen; want ik geloof onzen reisgenoot te hooren aankomen;" — en in der daad, kort daarna trad de Rentmeester Muller, na eerbiedig aan de deur te hebben geklopt, op het antwoord: » binnen" in het vertrek; — een lang mager man, wiens regte houding den voormaligen soldaat verried, en die eerbiedig den Heer Majoor naar zijne gezondheid en verlangen vroeg. » Wèl genoeg," was het antwoord, » om dezen officier eens op de plaats rond te voeren, waar wij vóór vijftig jaren een' warmen dag hadden, en die hij wenscht te kennen; waarvan gij hem ook nog wat zult weten te vertellen. Het land is zoo veranderd, dat zelfs iemand die hier gewonnen en geboren is, er zonder aanwijzing geen begrip van zou maken, indien hij een vijf en twintig jaren afwezig was geweest."

Wij stegen te paard en reden over een met laagten en zandige heuvels afwisselend terrein, van Zorndorf op Wilkersdorf, van daar den weg, die hier regthoekig over Zicher gaat, zich dáár in tweeën verdeelt, waarvan de een regtuit op den Damschen molen aanloopt, waar een brug over de Mietsel geleidt; terwijl de andere, evenwijdig met dezen stroom, naar het in een zijner bogten gelegen amt Quartschen geleidt.

» Hier was het," sprak de Majoor, » waar de Russische armee hare stelling had genomen, terwijl de Pruissische, aan den Damschen molen overgegaan, haar in eenen halven kring omtrok, in tegenovergestelden zin als wij thans rijden, om ze van achteren aan te grijpen en dus allen aftogt af te snijden.

» Om u echter het voorgevallene goed te doen begrijpen, moet ik eene korte beschrijving van het terrein en van het voorafgaande geven.

» Cüstrin, waar gij doorgekomen zijt, is door zijne ligging aan den zamenloop van de Warthe en Oder door de natuur een der sterkste vestingen, daar

de moerassen die het omringen, den toegang bij eene belegering zeer moeijelijk maken. Toenmaals waren deze moerassen alhier en in den geheelen omtrek veel aanmerkelijker en onbegaanbaarder, en wogen daardoor tegen den minder volkomen toestand der toenmalige vestingwerken genoegzaam op, waardoor men het als de sleutel van den Oder kon aanmerken, aan welker regter of oostelijke oever het gelegen is, waar beneden haar de Warthe invalt, zoo als omtrent 3 uur boven haar de kleine rivier de Mietzel doet. Deze beide rivieren, vooral de Warthe, zijn met moerassige oevers omgeven, welke met het lage terrein aan den oostelijken oever omstreeks Cüstrin, de stad op een aanmerkelijken afstand voor belegerings-naderingen ontoegankelijk maakt, daar het slechts door een dam met de aan deze zijde gelegen voorstad verbonden wordt. De stad strekt zich in de lengte langs de Oder uit, aan welker linker oever zich een grootere voorstad bevindt, welke door eene brug met de stad verbonden is. De zich tusschen een aan de vesting aansluitend hoornwerk en het bruggenhoofd bevindende, goede vestingwerken, zouden, zelfs bij gemakkelijker toegang, het iedere armee bezwaarlijk gemaakt hebben, haar door een geregeld beleg te veroveren, zonder voorafgaande insluiting, hoeveel te meer de Russische, waarbij de vestingoorlog nog zoozeer in de kindschheid was, dat zij er slechts twee hoofdmiddelen voor kenden en wisten aan te wenden: het bombarderen en het bestormen, en van dit laatste hoopten zij thans, bij de zwakke bezetting, het meeste gevolg.

»De landstreek, tusschen de drie rivieren besloten, vormt een bijna regelmatigen regthoek van ongeveer 3 mijlen, zijnde de eene door de Oder, de beide andere door de bijna evenwijdige Warthe en Mietzel gevormd.

»Langs de Oder en omtrent bij de zamenvloeijing met de Warthe is Cüstrin gelegen, rondom door moerassen omgeven, die de geheele bogt beneden de stad tot aan Drewitz en Schaumburg innemen. De hieraan tegenovergestelde zijde, omtrent 4 uren van de Oder, kan men door eene lijn aanwijzen, welke van den Damschen molen, waar de Koning over de Mietzel ging, over Zicher, Batzlow, Groot- en Klein-Camin tot aan de Warthe loopt. Buiten haar neemt het bosch van Masser de grootste breedte tusschen beide stroomen in, even als het Drewitscher bosch of heide in de nabijheid van Cüstrin doet, doch hetwelk evenwel veel minder breedte heeft, namelijk onregelmatig van $\frac{1}{2}$ tot 1 uur.

»Het geheele terrein, tusschen deze beide rivieren en bosschen besloten, is eene afwisseling van zandige heuvels met moerassige diepten en broekvelden in de laagten afwisselende, die zich meer en meer openen, naarmate zij naar de Mietzel naderen, waar zij allen in den oever uitloopen, zoowel als

de daarheen vloeijende moerassige beken; dit vormt het uitgestrekte broekveld, dat zich van en omstreeks Quartschen tot aan den Damschen molen uitstrekt: al deze verdiepingen loopen loodregt op de Mietzel, en vereenigen zich nabij het amt Quartschen. Dit, Zorndorf en Tamsel liggen in eene evenwijdige lijn; omtrent in het midden tusschen Quartschen en Zorndorf ligt Zicher, zooals Wilkersdorf tusschen dit en Tamsel. Men ziet dus, dat een leger eene uitmuntende stelling tusschen beide rivieren kan nemen, daar de grondgesteldheid eene menigte verdedigingspunten bij iederen voetstap aanbiedt.

»Het jaar 1757, zoo rijk aan snelle krijgswisselingen, met de schitterendste vooruitzigten voor Frederik, met de bloedige zege bij Praag begonnen, met zijn meesterstuk, den voorbeeldeloozen slag van Leuthen besloten, welke met die van Rosbach de treffendste slagen herstelde, had hem een overwigt op zijne bedwelmde vijanden geschonken, waarvan hij zich bedienen wilde, alvorens zij zich van hunne verslagenheid herstellen en hunne overwegende magt tegen hem gelijktijdig ontwikkelen konden. Meesterlijk had hij het beginsel gevolgd, dat wij Napoleon later met zooveel vrucht hebben zien aanwenden, namelijk, om uit het middelpunt van zijne stelling het door den vijand bedreigde gedeelte met een keurtroep ter hulp te snellen, en na den eenen vijand geslagen te hebben, zich snel tegen eenen anderen te wenden, waarbij hem vooral de deugd en beweegbaarheid zijner ruiterij te stade kwamen, daar het deze was, waaraan hij zijne meeste overwinningen dank mogt weten.

»In het vertrouwen van de onderneming ten einde te kunnen brengen, alvorens daarin gestoord te worden, opende hij den veldtogt van 1758 met het beleg van Olmutz; eene onderneming, die hem groote voordeelen aangebragt zou hebben, had niet een zamenloop van omstandigheden haar ten uiterste vertraagd en hem eindelijk genoodzaakt haar te laten varen. Meesterlijk was 's Konings aftogt, waarbij hij zijn onmetelijken wagentrein, zonder eenig nadeel, door de hem steeds omgevende Oostenrijksche troepen voerde.

»Maar terwijl de Fransche, de Oostenrijksche en Rijkslegers zijne erflanden Saksen en Silezië bedreigden, verscheen uit het Noord-Oosten een nieuwe en geduchte vijand andermaal op het krijgstooneel; een vijand wiens woestheid en vernielingszucht evenzeer ontzetting verwekten, als dat hij zich, door den gewonnen slag bij Jägerndorf, hoezeer zijne overmagt en de slechte zamenstelling van het leger des Maarschalks Lehwald zulks gemakkelijk verklaarden, als geen ligt te schatten vijand had doen kennen. Deze drong nu met eene ontzaglijke magt tegen de oude Pruissische gewesten aan, welke Rusland als zijn aandeel bij de algemeene buitdeeling beschouwde.

» Onbezet, en geographisch voor geene verdediging vatbaar, al ware hiertoe ook eenige krijgsmagt beschikbaar geweest, werd het koningrijk Pruissen door het Russische leger onder den nieuwen Veldmaarschalk Fermor overstroomd en voorloopig in bezit genomen, en als werkelijk eigendom met veel gematigdheid behandeld; maar weldra rukte hij over de grenzen in de Mark Brandenburg, en hier verwoestten de ongeregelde scharen alles te vuur en te zwaard; en geene gruwelen des oorlogs zijn er welke aldaar niet door de Kozakken, Kalmukken en andere Tartaarsche horden werden gepleegd. Het jarmergeschrei der mishandelde ingezetenen klom ten hemel en verscheurde 's Konings hart, die, hoe netelig en moeijelijk ook zijn toestand ware, ondanks zijne zwakke magt, besloot den vijand zoo mogelijk te gaan stuiten. In de eerste plaats ontving de Generaal Graaf von Dohna bevel, met zijn legerkorps, waarmede hij tegen de Zweden had gestaan en dezen reeds tot binnen Straalsund gedreven had, zich tegen de Russen te stellen. Te zwak echter om hen met zijne kleine schaar tegen te houden, trachtte hij, op den linker oever van de Oder te blijven, om hun den overtogt te beletten.

» De Russische armee, sterk 77000 man inf., 11000 man geregelde en 16000 man ongeregelde ruiterij, en die, behalve de regiments veldstukken een geschuttrein van 232 vuurmonden met zich voerde, viel, na zich van Posen, Elbing en Thorn aan de Weichsel meester gemaakt te hebben, in Pommeren en de Neumark, en wilde zich nu door de vermeestering van Cüstrin, van den sleutel der Oder en Warthe meester maken.

» Dohna rukte van zijn kant aan, om de plaats van de andere zijde te kunnen ondersteunen, waarvan aan een oud-officier Schack von Wustenau, met eene zwakke bezetting, meerendeels invaliden en rekruten, de verdediging werd opgedragen.

» Het was te voorzien, dat de door moerassen geheel omgeven vesting eene geregelde belegering, groote zwarigheden, en meer tijd zou vorderen dan bij den moeijelijken levenstoevoer en het vergevorderd jaar, er aan besteed konden worden, zelfs wanneer de Koning haar niet te hulp mogt komen, waaraan niet wel te twijfelen viel. Derhalve werd besloten, de Russische aanvalswijs te beproeven, die Munnich met goed gevolg tegen de Turken bij Oczakow en elders had aangewend.

» Na eenige schermutseling met de troepen van Dohna, drongen de Russen tot aan de voorstad door, maakten zich van deze meester en wierpen onderscheidene batterijen op, om de stad te beschieten, hetgeen de eenige wijze was, waarop zij deze anders ongenaakbare vesting konden naderen.

» Ondanks den gebrekkigen aanleg der vestingwerken, geven de omringende

natuurvoordeelen Cüstrin eene zoodanige sterkte, dat het met eene kleine bezetting het magtigste leger weêrstand kan bieden. De vestingwerken bezitten alle gebreken van de oude Italiaansche bevestiging: kleine bolwerken overmatig lange courtines en zeer hooge wallen; overigens waren zij meestal bekleed en van goede kazematten voorzien; aan de overzijde der Oder werd de brug door een aarden hoornwerk, als bruggenhoofd, gedekt.

» De Russische voorhoede onder den Generaal Stoffeln, had de berenning der stad volvoerd, terwijl het leger bij Grosz-Camin (15 Augustus), weinige uren van de vesting stelling nam.

» Het veroveren van Cüstrin was de eerste en hoogstgewigtige poging der Russen, om een bruggenhoofd en vasten voet aan de Oder te verkrijgen, en hiermede den weg tot het bezit der andere punten te banen, welke, zoo als Colberg en Stettin, alsdan aan de operatie tot verovering der Marken en Pommeren eenen vasten grondslag verleent, en die hun den toevoer tot onderhoud van het leger verzekerd zoude hebben, hetgeen in deze min bevolkte en arme gewesten des te noodiger was, daar zij dit er toch niet zouden gevonden hebben, al hadden de talrijke Russische ongeregelde ruiterbenden, door hunne verwoestingen, de geringe hulpbronnen des lands niet bijna ten eenemaal doen opdroogen.

» Het ontelbaar aantal wagens, dat de Russische armee in dien tijd verpligt was mede te voeren, welke alle noodwendigheden tot onderhoud enz. bevatten, de duizenden paarden voor deze, en de talrijke geschuttrein, vermeerderd met die van de zoo aanzienlijke ruiterij, veroorzaakten den Russischen Veldheer groote belemmering met opzigt tot het onderhoud, in eene landstreek, zoo onvermogend om er in te voorzien. Hij meende hierin eenigermate te kunnen te gemoet komen, door het grootste gedeelte zijner kavallerie, en vooral de zwermen ligte ruiterij, naar Schwedt te doen marcheren, waar zij ligter fourage zou kunnen vinden en tevens de belegering van Cüstrin tegen de storingen dekken, welke van de Beneden-Oder, door de bezetting van Stettin en het Pruissische legerkorps konden ondernomen worden. De geringe sterkte van dit laatste en het denkbeeld van de verwijdering des Konings, dien men genoegzaam door het groote Oostenrijksche leger beziggehouden achtte, deden te minder zwarigheden in deze verdeeling zien, daar men altijd tijd genoeg dacht te hebben om dit korps weder aan zich te kunnen trekken.

» Het was hierdoor, dat het Russische leger, hetwelk Cüstrin op den regter oever insloot, bij eene talrijke infanterie, slechts 31 eskadrons ruiterij telde.

» Is het reeds moeijelijk eene toegankelijke plaats, welke door hare ligging aan een stroom met den anderen oever gemeenschap heeft, door een ge-

regeld beleg te vermeesteren, zulks wordt bijna onmogelijk, wanneer zij, gelijk Cüstrin, bijna geheel ongenaakbaar is. Het besluit was dus aanvankelijk, de verovering door een bombardement te beproeven, en tevens pogingen te doen, om op den linker oever over te gaan en ook aldaar de insluiting te voltooijen. Men geloofde hiertoe tijd genoeg te zullen hebben.

»De Graaf Donna was van Frankfort opgebroken, en terwijl hij de bezetting van Cüstrin door een genoegzaam getal troepen versterkte, trachtte hij door geschikte bewegingen, de Russen te verhinderen om eene brug over de Oder te werpen, waarin hij ook slaagde; doch zijn korps was te zwak, om eenen zoo overmagtigen vijand op den duur het hoofd te bieden en diens voortgangen te stuiten; met reikhalzend ongeduld zag hij dus naar de hulp uit, die alleen de Koning brengen kon. Frederik, van alle zijden door legers besprongen, die ieder het zijne in sterkte ver overtroffen, zou spoedig vernield zijn geworden, indien allen gelijktijdig op hem waren aangedrongen, en hij niet de kunstgreep gebruikt had, die waarlijk Napoleon hem schijnt afgeleerd te hebben, namelijk, om altijd aanvallend te handelen, en daarbij steeds sterker dan de tegenstander op het bedoelde aanvalspunt te verschijnen, hetzij door de overmagt in getal en de hoeveelheid der troepen, of door de gesteldheid van het terrein te baat te nemen. Hij had de gewoonte om zich met een deel zijner uitgezochtste keurtroepen, met snelle marschen, tegen die vijanden te wenden, welke het gevaarlijkste dreigden, en wanneer hij deze geslagen had, tegen die, welke intusschen voortgangen mogten hebben gemaakt. Zoo had hij bij den slag van Collin, bij Rosbach, bij Leuthen de overwinning als in de vlugt weggerukt; maar hiertoe waren ook troepen noodig, die in staat waren meer dan het gewone te volbrengen, die, na snelle, aanhoudende marschen, door afgerigtheid en moed, den vijand met die overwegendheid konden aangrijpen, welke den aanval beslissend maakt. Gelijk later de oude garde van het Fransche leger, waren het de zoogenaamde keurtroepen van Frederik, waarmede hij deze *tours de force* gewoonlijk ondernam, namelijk: de regimenten, die, in vrede, in groote garnizoenen vereenigd, bijeenbleven, of welke hem door hunnen voortreffelijken toestand en geest, een bijzonder vertrouwen inboezemden. Bij al hunne oefeningen aanwezig, kende hij de persoonlijke waarde van ieder officier, een groot gedeelte der manschappen van persoon, terwijl allen, gewoon hem dagelijks te zien, hem in elke bijzonderheid kenden. Daardoor ontstond tusschen den Veldheer en zijne krijgsbenden een band van verknochtheid en vertrouwen, welke in den oorlog wonderen bewerkte.

»Het berigt van het voortdringen der Russen bewoog ook thans den Koning, hen met zijne keurtroepen te gaan bekampen en den Generaal

Dohna lucht te gaan maken, daar hij wel wist, dat deze te zwak was, om zich tegen een zoo kolossale magt lang staande te houden, zonder verpletterd worden. Twee kurassier-regimenten van de armee van Prins Hendrik hadden hem reeds moeten gaan versterken; de weg was ver, de tijd kort, om aan te komen vóór dat de stroom de dammen doorbrak, en ook spoedig weder te keeren, om den Oostenrijkers het hoofd te kunnen bieden.

»De krijgsmagt, welke de Koning medenam, was niet talrijk, maar gevormd uit de bloem van het Pruissische leger, bestaande uit 14 bataillons en 38 eskadrons. Vooral behoorden hiertoe de 4 kurassier-regimenten: garde du korps, gendarmes, karabiniers en het onze, dat van Seydlitz, met de huzaren van Ziethen, alle oude beproefde krijgers, die in zoo menige ontmoeting den vijand in het wit der oogen hadden gezien, voor welke niets bestand was geweest; die in oefening alle andere ruiterij ten voorbeeld hadden kunnen dienen, en daarbij als aanvoerder Seidlitz, met wien ieder ruiter niets onmogelijk scheen. Wij hadden met alle mogelijke ruiters, met Oostenrijkers, Duitschers, Franschen gevochten; geen hunner had zich tegen ons kunnen staande houden; nu waren het de Russen, waarmede wij kennis zouden maken, en wij beloofden hen, den neep te zullen inpeperen, dien zij het vorige jaar onze kameraden bij Jägerndorf hadden gegeven, welke volstrekt geen beduchtheid, maar wel eene hevige verbittering bij ons leger had voortgebragt. Hadden zij dáár, door toeval en overmagt, eenige voordeelen behaald, zoo zouden de lompe, logge Russen thans voelen, dat zij met geheel andere troepen, dan met ongelukkige garnizoensregimenten, onder een afgeleefden Generaal, te doen hadden, wanneer de Pruissische sabelhendrikken, met Seydlitz en den Koning, hen op den hals kwamen. Zóó was de geest, die de geheele legerafdeeling, vooral de kavallerie bezielde.

»Het was een zware marsch in den heeten zomer, dien wij van vóór het aanbreken van den dag aanvingen en, met de noodige halten om de paarden een oogenblik na te zien, tot het nachtkwartier voortzetten. Onverdroten spoedden onze brave troepen voort, en, — dank zij de goede orde en krijgsgewoonte, — wij hadden even weinig gedrukte paarden als de infanterie achterblijvers. Ook moet ik u zeggen, dat deze oneindig minder belast was, dan tegenwoordig; de kleeding zonder manteljas mogt voor den wintertijd al wat luchtig zijn; in den zomer was zij daarom te beter; en daar wij overal goede kwartieren vonden, zoo behoefden wij geen tenten op te slaan en te fourageren; en de krijgsman, wanneer hij slechts goed eten en drinken en fourage voor zijn paard heeft, is altijd wel te vreden, en wanneer hij 's morgens opstaat is al het ongemak vergeten.

»Wij waren den 11^den^ in twee kolonnes van Landshut opgebroken, en kwamen den 21sten bij het leger van Dohna, waarmede wij ons in den morgen vereenigden; en niettegenstaande de onophoudelijke bewegingen, waren alle korpsen vol moed en in goede orde, hoewel wij in de laatste 20 dagen meer dan 60 Duitsche mijlen hadden afgelegd. Niet weinig streelde het ons en was het eene bemoedigende belooning die alle inspanningen vergold, dat, toen de Koning, bij de vereeniging met Dohna's korps, 'twelk zich op het beste had uitgestreken, hem zeide: »Uwe manschappen hebben zich ongemeen gepoetst, ik breng er mede die er als grasduivels uitzien, maar zij bijten!" Eene juistheid van beoordeeling die de loop van den slag bevestigde. Onderweg vernamen wij meer en meer de ontwikkeling van de plannen der Russen, daar het nu doorschemerde, dat zij zich niet tegen Stettin of Glogau zouden wenden. Den Koning was het een aangenaam berigt, dat zij zich tegen het sterke Cüstrin hadden gekeerd, en zich daar hadden vastgezet. Deze vesting was een te harde noot, om schielijk te kraken; zij zou zich, door Dohna ondersteund, zeker wanhopig weren, en intusschen konden wij hen op den hals komen.

»Maar, hoemeer wij naderden, des te zorgelijker en treuriger waren de berigten: volgens deze was Cüstrin vreeslijk beschoten en stond aan alle kanten in brand. De Russen verwoestten de omstreken met eene barbaarschheid, die het hart deed krimpen, en maakten bewegingen om over den linker Oder-oever ons te gemoet te gaan, waartoe zij te Schaumburg eene brug schenen te willen slaan.

»Wel te goeder uur was Dohna, met het korps van Schortimmer, de vesting te hulp gekomen, daar de bezetting slechts uit eenige garnizoenskompagniën, meestal deserteurs en gevangenen bestond, en de Russen van hare zwakte bewust, en daardoor des te meer tot den aanval der plaats besluitende, er den volgenden dag (den 15^den^) voor verschenen, de zwakke Pruissische magt terugwierpen, en door hun geschutvuur het raadzaam maakten, om de kavallerie op den linker oever te doen teruggaan.

Naderhand voorgevende, dat bij deze gelegenheid op hun parlementair geschoten was, stelden zij hun worpgeschut, in onderscheidene batterijën bijeen, gedekt door de voorstad, op, en zonder de bij beschaafde volken gebruikelijke opeisching te doen, — welke bij eene sterke plaats en bezetting doorgaans slechts eene bloote formaliteit is, daar men toen wel niet de mogelijkheid tot een gevolg zou hebben gedroomd, waarvan de latere eerlooze kommandant van datzelfde Cüstrin het voorbeeld heeft gegeven, — begonnen zij de stad uit hun talrijk worpgeschut met granaten en brandkogels hevig te beschieten, en, ten gevolge van den bouwtrant der huizen, ontstond

reeds spoedig een brand, die zich, door het voortgezette vuur, met eene voorbeeldelooze woede uitbreidde en de geheele stad in een vuurkolk herschiep. De ontsteltenis der inwoners bij het bombardement ging alle verbeelding te boven: zoomin zij als de bezetting dachten aan middelen om het vuur te bestrijden, waartoe ook wel weinig mogelijkheid was; naakt vloden zij over de rivier, om slechts het leven te redden, jammerend hunne bezittingen ten prooi der vlammen latende, welke alles verteerden, wat zij gedacht hadden aan de handen der roofbenden te zullen ontrukken. Reeds om 9 uur stond de stad aan alle hoeken in den brand, en eer het middag was, waren alle gebouwen, behalve de hoofdwacht, de school en de garnizoenskerk door het vuur verslonden. Eene menigte inwoners kwam in de vlammen om, of werden onder de puinhoopen bedolven.

»Mijn Rentmeester kan er u de ontzettende bijzonderheden van verhalen, daar hij er ooggetuige van was."

»Wij hadden," ving deze aan, »het den Zweden zeer benaauwd gemaakt, en dachten er aan om hen in Straalsund te gaan bestoken, toen het bevel kwam, hen vooreerst uit de klem te laten, om de verwoestende Russische scharen te stuiten. Onophoudelijk waren wij in beweging om door snelheid onze zwakke magt te vergoeden. In verscheidene weken was er aan geen uitkleeden te denken; maar niemand verdroot dit, daar elk er de noodzakelijkheid er van gevoelde, en onze Generaal Dohna vaderlijk voor ons onderhoud zorgde, terwijl onze waakzaamheid de Russische stroopbenden van overvallen en verontrustingen afschrikte. Den 16den Augustus kwamen wij reeds bij Reppen, waar wij, voor het eerst sedert langen tijd, vergunning kregen om ons uit te kleeden; maar kort was de rust, die ons ten deel werd. 's Nachts wekte ons het bevel, om schielijk op te breken en de slobkousen in den broodzak te steken, om Cüstrin ter hulp te komen, 'twelk de Russen, die bij Zorndorf aangekomen waren, ingesloten hadden en met eenen storm bedreigden. De marsch ging op Frankfort, waar wij slechts een uur stil hielden, en het ons uitgereikte bier dronken; eene verkwikking, die wij in lang niet hadden genoten. Nu ging het verder; — zoodra wij buiten de stad kwamen, zagen wij reeds den rooden gloed aan den hemel, die het gerucht bevestigde, dat Cüstrin in den brand stond, en hoorden duidelijk het bombardement, dat, ofschoon 5 mijlen verwijderd en aan de overzijde der rivier, den grond deed dreunen. Wij sloegen onze tenten op, en meenden na een zoo vermoeijenden en verren marsch eenige rust te genieten; maar het duurde naauwelijks een uur, of wij moesten de stad in marcheren, hetwelk de vijand niet beletten kon, daar de toegang

van de zijde der Oder open was. Het was een verschrikkelijk gezigt, toen wij de stad naderden, waarvan ons de ongelukkige inwoners weeklagend, naakt, van alles beroofd, tegenstroomden: moeders met hare zuigelingen op den arm; grijsaards, door hunne kinderen ondersteund, jammerende om de in de ramp omgekomenen; jammerende en roepende om de vermisten, wier lot nog onbekend was, om het verlies van have en goed, dat zij reeds als gered hadden beschouwd; gegoeden zagen zich in eens tot den bedelstaf gebragt, en zelfs het leven, het eenige wat hun overbleef, door alle oorlogsgruwelen bedreigd.

»Het was een ontzettend gezigt, die vuurkolk, die zich voor onze oogen opdeed, waar wij moesten inrukken, en die zich in de rivier spiegelde; alle scheepsmolens en vaartuigen stonden in den brand; zelfs de schipbrug had op verscheidene plaatsen vuur gevat, en was alleen met groote inspanning zóó ver behouden gebleven, dat wij haar konden overtrekken. Van de Oderpoort was de eene vleugel reeds door het vuur nedergestort, de andere dreigde haar te volgen; wij moesten dus schielijk over de gloeijende stukken hout en het ijzer heenspringen, en, langs de brandende huizen heen, ons haasten, om, door vuur en rook heen, op de wallen te komen. Wij hielden de patroontasschen digt, om het kruid voor het ontvlammen door de nedervallende vonken te bewaren; menigeen werden echter de haren en rokspanden verzengd. Onophoudelijk vielen de Russische granaten in de stad, die nu, geheel van menschen verlaten, tot den grond afbrandde; wij leden ontzettend door den rookwalm en den gloed in de brandend heete straten; maar de verbittering tegen de bewerkers van deze jammertooneelen, was oorzaak dat wij dit voor ons zelven niet telden. Daarbij waren de vestingwerken niet het minste beschadigd en voor den vijand ongenaakbaar, tegen wien onze batterijen nu een ontzettend vuur aanvingen, om hem te toonen, dat hij met het vernielen van weerlooze huizen niets gewonnen had. De manschappen haalden water in de veldflesschen, om de stukken te begieten en te verkoelen, opdat zij slechts zonder oponthoud schot op schot zouden kunnen doen. Zoo duurde het vuur van weerszijde tot den nacht voort, toen het werpen der granaten begon te verminderen, daar de geheele stad reeds vernield was, en de Russen ontwaarden, dat zij daarmede nog niets verder waren gekomen.

»Wij bragten in grooten nood twee dagen door, gedeeltelijk in de gewelfde kazematten, gedeeltelijk op de wallen, doch zonder de minste rust te genieten. De kazematten waren voor een groot gedeelte opgevuld met munitie, en met hetgeen men uit de magazijnen had kunnen redden, gedeeltelijk met een aantal zieken, gekwetsten, zoo van het garnizoen als van de inwoners, aan wie eene

schuilplaats verleend was geworden. Op de wallen, waar wij ons meerendeels hadden nedergelegd, kon men van de ontzaggelijke hitte der nog brandende huizen niet slapen, daar de gloed zoo groot was, dat de metalen stukken in het arsenaal smolten. Eene menigte kardoezen, patronen, gevulde bommen en granaten waren ontvlamd, en verspreidden wijd en zijd verwoesting. Een voorraad-magazijn met 100000 wispels granen, andere met allerlei voorraad waren verteerd, terwijl de schade aan bijzondere eigendommen veroorzaakt, onberekenbaar was, daar de bewoners van de omliggende streken en van geheel Nieuwmark al wat zij kostbaarst hadden hierheen hadden geborgen, om het voor de roofzucht der Russen te beveiligen, terwijl nu alles eene prooi der vlammen werd.

» De onverhoedsche, met alle krijgsgebruik strijdende, plotselinge beschieting baarde eenen ongemeenen schrik en eene verwarring, die tot den hoogsten trap vermeerderd werd, door het schandelijk gedrag der bezetting, die grootendeels uit overloopers en krijgsgevangenen bestaande, in plaats van den brand te helpen blusschen, in de huizen drong om te plunderen, en zelfs die weinige burgers, die nog moed en ijver tot blusschen bezaten, hierin verhinderden. Dit deed de wanorde algemeen worden en den brand, wegens de veelal naauwe straten en houten huizen, zóódanig de overhand nemen, dat aan niet anders, dan aan schielijke levensredding te denken was, welke echter aan velen niet te beurt mogt vallen, die in de vlammen omkwamen, onder de puinhoopen verpletterd werden, of in de kelders door den rook verstikten.

» Blijde waren wij, toen den tweeden dag drie andere bataillons ons kwamen aflossen, hetgeen nu dagelijks geschiedde, en wij weder de vrije lucht in het leger aan de overzijde der rivier konden inademen. Wij moesten daartoe over eene schipbrug gaan, welke de Generaal Donna, in plaats van die, welke afgebrand was, had laten slaan.

De Russen schenen toch te begrijpen, dat zij op deze wijze geen meester van de vesting zouden worden, en maakten nu eene soort van nadering (parallel) aan de zijde der voorstad, met verscheidene batterijen voorzien, en bedachten eerst toen, dat het wel krijgsgebruik zijn kon, eene opeisching te doen; misschien denkende dat de kommandant in een oogenblik van verbazing, in onderhandeling komen en de stad overgeven zou, waaraan hun veel gelegen was, sedert zij het berigt van des Konings aannadering gekregen hadden, vóór wiens aankomst zij gaarne de zaak zouden hebben afgedaan. Het antwoord van den kommandant was, dat, daar de stad een puinhoop was en de magazijnen verbrand, maar vesting en de bezetting in den besten toestand waren, hij zich tot den laatsten man zou ver-

dedigen en de vervulling der dreigementen van den Generaal Fermor afwachten, om bij stormende vermeestering over de kling te worden gejaagd.

»In de geheele Pruissische armee was geen enkel officier in staat eene zoodanige lafhartigheid te begaan, die door den laatsten kommandant van Cüstrin de kroon is opgezet. Zij mogten al wat minder theoretische kundigheden dan nu bezitten, aan standvastig volharden en onversaagd pligtvolbrengen in de hagchelijkste omstandigheden, ontbrak het nergens. Het hooge eergevoel, dat toen den Pruissischen officier bezielde, vervulde bij hen de plaats van geleerdheid, getuige de wakkere Schack van Wustenau, die zich in de neteligste omstandigheden zoo dapper gedroeg, schoon er door de theorie al vrij wat op zijne verdedigingswijs was aan te merken, zoo dat de Koning hem deswege verontschuldigde, door te zeggen: het is mijne eigene schuld hem hier geplaatst te hebben.

»De Russen beschoten dan ook de vesting uit hunne batterijen, doch met weinig uitwerking, wegens den afstand, waarop deze hen levendig beantwoordde. Hun vuur verflaauwde echter, wijl hun nu de aanvankelijk verkwiste munitie begon te ontbreken. Generaal Fermor gaf daarom bevel, van de nog overige granaten er elk kwartier uur eenige in de stad te werpen, waarin zij echter geen kwaad meer konden doen; maar de kogels voor den aanstaanden veldslag te besparen.

»Tot voorbereiding en verzekering van den overtogt van zijn leger, liet de Generaal Fermor bij Schaumburg batterijen en verschansingen aanleggen, die eene brug beschermen konden, hetwelk hem echter door de aankomst van een Pruissisch korps van 4 bataillons en eene zware batterij verhinderd werd."

»De Koning verliet ons met een geleide Ziethensche huzaren", dus vatte de Majoor den draad van het verhaal weder op, »om zich spoediger ter plaatse waar het noodig was te bevinden. Wij waren dus den 20sten te Frankfort, waar ons het kanongedonder van Cüstrin in de ooren dreunde en ons tot spoed aanspoorde. Ons strijdwenschend ongeduld vermeerderde, ten einde ons vaderland van de onmenschen te verlossen, waarvan de berigten der ons van alle zijden te gemoet komende inwoners de ongehoordste gruweldaden verhaalden.

»Nimmer zal ik de uitdrukking van somberen ernst vergeten, die op het gelaat des Konings was uitgedrukt, toen hij den volgenden dag van de bezigtiging der stad terugkwam, waar hij den gruwel der verwoesting had gezien, welke de zoo tegen alle krijgsgebruiken strijdige handelwijs der Russen er had aangerigt, en hoeveel te meer, toen hij bij elken voetstap

de sporen der gruwelijkste wandaden, door hen aan de ongelukkige bewoners gepleegd, ontwaarde, en het jammer- en hulpgekerm der mishandelden onophoudelijk in zijne ooren drong. Zijn oog fonkelde met een' donkeren gloed, terwijl de gesloten dunne lippen het zelfbedwang uitdrukten, dat hij zich aandeed, om de opgekropte kokende drift in te toomen en de gelijkmoedige kalmte te bewaren, die hem als veldheer in zijne zwaarwigtige betrekking zoo onmisbaar was. Eenmaal gaf hij zijne verontwaardiging lucht, toen de zwarte huzaren hem, bij een rid uit het hoofdkwartier van Gurgast naar Schaumburg, een dozijn kozakken en Baskieren aanbragten. Het was eene strooppartij, die zij bij het verbranden en uitplunderen van een dorp hadden betrapt en gevangen genomen; meerendeels waren zij onder de Pruissische sabels gevallen, en de huzaren waren op het punt hen allen denzelfden dans te doen springen, zooals de verbitterde Pruissen toenmaals met deze barbaarsche horden gewoon waren te doen, toen een oude wachtmeester riep: »Halt! deze moeten wij aan Fritz vertoonen!" — en waarlijk, zij waren door hun zonderling voorkomen en hunne uitrusting wel geschikt om de opmerkzaamheid te trekken. Toen waren ze ons zoo vreemd als ze u tegenwoordig zouden zijn, en dus zal ik er eene nadere beschrijving van geven. Toen ze langs de gelederen van onze statige kurassiers heen gevoerd werden, ging er een luid gelach van de oude knevelbaarden over deze gevangenen op, als ware het eene vastenavondsmaskerade geweest: de Chineesche gelaatstrekken, hunne zonderlinge mutsen, kleeding, uitrusting met pijl en boog, de langgebaarde ongeregelde kozakken, hunne liederlijke uitrusting en hunne onaanzienlijke ezelachtige paarden, de angstblikken hunner schuwrollende kleine kattenoogen, verschaften onzen krijgers eene even verlustigende als bevreemdende vertooning, die het goede had van onzen troepen geen te hoogen dunk in te boezemen, van de vijanden welke zij stonden te bestrijden; en inderdaad, deze onbeduidende zaak kan men als een gunstig voorval beschouwen. In den oorlog, meer dan in elke andere betrekking, zijn de eerste indrukken vaak van de grootste gevolgen, en de minachting die het gezigt dezer eerste gevangene vijanden op onze ruiters maakte, bewerkte eene minachting, die zich over het algemeen der Russen uitbreidde, en hen met een meer dan gewoon vertrouwen in den volgenden slag deed gaan.

De Koning was juist uitgereden, toen hem dit transport te gemoet kwam. »Wat is dat?" sprak hij tot zijnen adjudant.

»Russische gevangenen, die de huzaren geknipt hebben en nu medebrengen; het is iets buitengewoons, dat zij deze moesten nemen."

»Laat de kommandant eens met hen hier komen" sprak Frederik, welligt

door nieuwsgierigheid gedreven om vijanden te zien, met wie hij eerlang een ernstig onderhoud stond te hebben, of om eenige narigten van hen te bekomen; en nu kwam een grijze wachtmeester, sprong vooruit en hield eerbiedig voor den Koning halt.

»»Wat hebt gij daar?" vroeg Frederik.

»»De Luitenant von . . . . heeft met zijn detachement een troep van omtrent een zestigtal dezer roofvogels geknipt, en onze lieden waren bezig hen naar gebruik over de kling te doen springen, toen ik zeide: Halt, mannen! eerst moeten wij een dozijn dezer kerels aan den Koning brengen; misschien doet het Z. M. genoegen dat volkje eens te zien. Zoo gezegd, zoo gedaan, en zoo hebben zij hunne huid tot hier gebragt."

»Alle omstanders lachten om de vertooning; de Koning alleen had eene uitdrukking van afkeer op het gelaat, en wendde zich met ernst tot den garde-major Wedell uit zijn gevolg, met de woorden: »Zie eens met welk gespuis ik gedwongen ben krijg te voeren;" en tot den onderofficier: »Voert ze uit mijn gezigt!"

»Den 22sten deed de Koning eene verkenning, liet den Generaal Manteuffel met de voorhoede tegen Schaumburg aanrukken, en de Russen aldaar beschieten, ten einde hen in het denkbeeld te brengen, dat hij te zwak was om den overtogt te wagen, en zich tot verdediging van dien der Russen te willen bepalen. Reeds had hij zijn ontwerp gevormd; en om den vijand nog meer gerustheid in te boezemen, werd op het parool gelast, dat de armee den geheelen dag in het legerkamp zou blijven staan.

»Intusschen had Frederik zijn plan meesterlijk ontworpen, namelijk: de rivier zoodanig over te gaan, dat hij het groote kavalleriekorps van Romanzow van de Russische hoofdmagt afsneed; dat hij deze vervolgens kon omtrekken en in den rug aanvallen, terwijl hij voor zich een zekeren aftogt op Cüstrin openhield, in geval van een ongunstigen uitslag; terwijl hij, bij een gelukkige uitkomst, den volslagen ondergang der Russen bewerken kon, die, van drie zijden, tusschen de Oder, de Warthe en de Mietzel beklemd, dan nergens een uitweg konden vinden. Door het afsnijden van het korps van Romanzow, verzekerde hij zich het overwigt van het wapen der ruiterij, waarvan hem bij Roszbach gebleken was, wat het onder een Seydlitz doen kon, wien hij weder, even als dáár, de hoofdleiding opdroeg.

»Ofschoon Frederik nog nimmer in persoon tegen de Russen gestreden had, was hij echter genoegzaam van het zwaarwigtige overtuigd, dat hem in dien kamp wachtte, om niet alle hulpmiddelen, die zijn krijgsgenie hem aanbood, te bezigen. Hij was bekend met hunne overgroote getalmeerderheid, met hun talrijk geschut en hardnekkige standvastigheid,

die hij echter thans eerst in haren geheelen omvang zou leeren kennen; hij rekende intusschen op de mindere bekwaamheid hunner Generaals, en op de onbehulpzaamheid der troepen in het manoeuvreren, waardoor hunne bevelhebbers het niet waagden, anders dan in genomen stellingen, tegen de Pruissen slag te leveren. Door eene diepe vierhoekige slagorde, op verscheidene liniën, gelijk zij tegen de Turken gewoon waren, versterkten zij de hardnekkigheid hunner troepen; maar deze moest hen ook, bij de werking van het talrijk en welbediend Pruissisch geschut, aan ontzettende verliezen blootstellen, waarvan in de voortgebragte verwarring de Pruissische kavallerie beslissend partij kon trekken.

» De demonstratie tegen Schaumburg, waar een eiland in het midden der rivier de vervaardiging eener brug en den overtogt begunstigde, had een dubbel voordeel van misleiding, hetzij als vertooning van verdediging, van den zich schijnbaar tot het offensieve te zwak gevoelenden Koning, om den Russen den overtogt te betwisten; hetzij om dien zelf op den linker oever van de Mietzel te ondernemen, ten einde Cüstrin te hulp te komen. Voor beide was waarschijnlijkheid genoeg, om ze den Russischen veldheer te doen gelooven, om zijne aandacht van andere lager gelegen punten aan de Oder af te trekken, en hem te weêrhouden, zijne kavallerie in eene streek tot zich te roepen, waar ze bezwaarlijk onderhoud vinden zou.

» De schijnvertooning slaagde volkomen: de Russen bleven in hunne stellingen, en zetten het vuur op de stad, schoon met weinig nadruk voort. Thans moesten zich alle L^t.-Generaals, des avonds ten 7 uur, in het hoofdkwartier vervoegen, om de bevelen tot den marsch te ontvangen, dien wij ten 10 uur 's avonds in groote stilte begonnen. Manteuffel had de voorhoede van het leger, dat in twee kolonnes langs den linker oever van de Oder benedenwaarts marcheerde. Met het aanbreken van den dageraad, kwamen wij, zonder ergens een spoor van vijanden bemerkt te hebben, tegenover het op den regter oever gelegen dorp Güstebiese aan, en te gelijker tijd de Generaal Kanitz, die van Writzen met 4 bataillons en 200 huzaren vooruitgezonden was (22), om aldaar de noodige vaartuigen voor het slaan der brug te vereenigen en hierheen te geleiden. Alles werkte met vurigen ijver, bemoedigd door de officieren, die zelve mede handen aan 't werk sloegen, zoodat de brug ten 9 ure 's morgens reeds tot stand kwam, en de infanterie begon over te trekken. Intusschen was zulks reeds door de voorhoede begonnen, en wel door middel van groote schuiten. Het grenadier-bataillon van Wedell, ging het eerste met den Koning over, welke het op de belendende hoogten plaatste, en het overzetten van een eskadron Ziethensche huzaren gelastte, waarmede nu de Koning zelf ter verkenning voortrukte, zonder

zelf eenen enkelen Kozak te ontmoeten. De troepen hielden inmiddels halt, in afwachting dat voor hen de beurt tot overtrekken was gekomen. Hoe dit met de infanterie ging, zal mijn Rentmeester u vertellen."

»Met zonneopgang," — zeide deze, —" kwam de Koning langs onze aanmarcherende regimenten in den stap voorbijrijden. Hij zag er zeer somber uit, maar riep ons toch vriendelijk toe: »Goeden morgen, kinderen, wilt gij mede?" — »Ja, ja," riepen wij. Een onzer riep: »Hadden wij maar Russische buitpaarden, dan zou het vlugger gaan." — »Wacht maar, die zullen wij wel krijgen," was het antwoord van den Koning, wien deze opgeruimdheid scheen te bevallen, welke zich onder al de troepen verspreidde, en zoo kwamen wij onder eene versmachtende hitte te Gustebuse. Overal hadden de boeren op weg groote vaten en tonnen met water gezet, opdat wij zouden kunnen drinken; de goede menschen waren uitgelaten van vreugd, toen zij ons zagen, die hen van hunne pijnigers kwamen verlossen. Het was hartbrekend om aan te zien, welk eene ellende zij hadden geleden.

»Aandoenlijk was het tooneel, toen de Koning op de hoogte aan de andere zijde, stilhield. Uit den geheelen omtrek, vooral uit Gustebuse, stroomden de inwoners: grijsaards, vrouwen en kinderen naar hem toe, en verdrongen elkander om zijn rok te kussen. »Vader Frits! Onze verlossers!" galmde het van alle kanten. Ontroering teekende zich op zijn gelaat; met een vochtig oog blikte hij hen aan, en sprak hen bemoedigend toe, getroffen door deze uiting van verkleefdheid, die hij inwendig besloot niet te zullen te leur stellen; een gevoel waarin wij allen, kokende van wraakzucht, instemden. Allen haastten zich om over te komen, zoodat de meeste infanterie zulks met de vaartuigen gedaan had, eer de bruggen voltooid waren, waarover nu de andere bataillons omstreeks den middag met de kavallerie volgde; zoo ook de artillerie. De bagage bleef echter aan de overzijde terug."

»Wij waren," — sprak de majoor —" nu met het geheele leger over, en allen door de Mietzel van de Russische armee gescheiden, terwijl wij met twee kolonnes langs den regter oever marcheerden. Tegen den avond bereikten wij, na het afleggen van $1\frac{1}{4}$ mijl Klossow, waar het hoofdkwartier en de linker vleugel zich vestigden, terwijl de linker zich oostelijker tot Zellin uitstrekte. Onderweg was de Generaal Malachowsky, met de huzaren aan het hoofd. Eensklaps stiet hij op een sterken troep Kozakken, die, eer zij van hunne zijde zich hadden bezonnen, overhoop geworpen en gedeeltelijk neêrgehouwen, terwijl een twintigtal gevangen genomen werden, om van hen eenige narigten te vernemen. Die konden, redden zich door eene overijlde vlugt naar het Russische leger, en bragten Fermor het eerste

berigt van 's Konings overtogt van den Oder, welk berigt den Russischen Veldheer zwaar op het hart viel, daar die overtogt niet alleen al zijne plannen verijdelde, maar hem in den aanstaanden slag van de hoofdmagt zijner kavallerie beroofde. Overtuigd dat de Koning geen oogenblik zou draalen, om hem te komen aantasten, hoopte hij nogtans in zijne vereenigde magt een genoegzame meerderheid te vinden, om hem in eene goede stelling het hoofd te kunnen bieden, met meer kans op goeden uitslag, dan wanneer hij zijne weinig tot manoeuvreren geschikte troepen in beweging bragt, en hen zoo aan een aanval der Pruissen blootstelde, waarvan Roszbach hem het gevaarvolle bewezen had.

» Hij zond dus bevel aan het reservekorps van den Generaal Braun (1), dat van Landsberg reeds in aanmarsch was, om zich ter vereeniging te spoeden, en brak in den nacht ($^{23}/_{24}$ Aug.) het beleg van Cüstrin op, terwijl hij voorts den aanval van de zijde van Kutzdorf verwachtende, de geheele bagage en de artillerieparken, onder bedekking van 4000 grenadiers, naar Klein-Camin, 2 uren achterwaarts, nabij de Warthe, langs den weg van Landsberg terugzond. De armee zelve nam hare stelling op de heuvels, tusschen Kutzdorf en Quartschen, met den eenen vleugel aan de Mietzel geleund, omtrent evenwijdig met de Oder, met den regter achter en het front tegen Zorndorf gekeerd, achter de lage Zabern-, Galgen- en andere gronden, die dit dekken.

» De marsch van 5 Duitsche mijlen onder eene brandende hitte door de troepen afgelegd, had ons en vooral de infanterie zóódanig afgemat, dat de Koning, hoe groot ongeduld hem ook bezielde, raadzaam oordeelde, om eerst des middags de beweging te beginnen.

» Ten 1 uur (24e) brak de voorhoede, en ten 2 uur de armee in twee kolonnes op, om den marsch langs de Mietzel voort te zetten; ten 8 uur des avonds kwam de voorhoede aan den Neudamschen molen aan, waar de Koning overnachtte, terwijl het leger zulks in eene stelling tusschen genoemd punt en Darmutzel deed, en bevel ontving zich gereed te houden, om ten 3 uur 's morgens van den 25sten weder op te breken.

» Wegens den korten rusttijd werd het den soldaten vrijgelaten, de tenten op te slaan of er zich op neder te leggen; de vermoeidheid en het warme weder deden den meesten het laatste verkiezen, om aldus bivouacquerende den nacht door te brengen.

---

(1) Het korps van Braun bestond uit 1 regiment grenadiers; 4 regimenten musketiers; 8 regimenten infanterie; 6 regimenten kurassiers; 9 regimenten grenadiers te paard; 1 regiment huzaren; 3 pulks kozakken.

» Zoodra de Russen de Pruissische armee langs de Mietzel zagen marcheren, rukten hunne ligte ruiterij en kozakken zoo nabij mogelijk, en schoten op de zijtroepen, welke aan die zijde den marsch dekten, nogtans zonder gevolg, wegens de breede moerassige oevers, terwijl het handgemeen worden verhinderd werd, doordien zij alle bruggen over de Mietzel hadden afgebroken, uitgenomen die bij Darmietsel.

» Dit dorp werd door 3 bataillons bezet, en een detachement huzaren over het riviertje ter verkenning en demonstratie uitgezonden; de overmagt van kozakken dwong het echter tot den terugtogt, waarna ook deze brug in den nacht afgebroken werd (1).

» Daarentegen werd onmiddelijk de brug bij den Neudamschen molen hersteld en terstond door de voorhoede overgetrokken, die in een halven kring met de beide vleugels aan de Mietzel geleund, stelling nam (8 bat., 28 esk. huz., 2 reg. drag.). De huzaren doorkruisten de voorliggende heide van Batzlow, om het terrein voor den volgenden marsch te verkennen; intusschen werden nog eenige loopbruggen voor de infanterie geslagen, terwijl de brug bij het 1 uur hooger op gelegen Kersten tot den overtogt der kavallerie bestemd werd. In den nacht ging het zware geschut nog bij Neudam over.

» Aanvankelijk had Fermor vermoed van de zijde van Kützdorf aangevallen te zullen worden; daar de Koning echter zijne zijde zoo vèr voorbij was gemarcheerd, rukte hij meer vooruit, om eene andere stelling, evenwijdig met de vorige, aan de andere zijde van den Zaberngrond, en met den linker vleugel aan dat broek leunende, te nemen, terwijl het reservekorps meer vooruit naar Wilkersdorf en evenwijdig geplaatst werd.

» In den nacht mag welligt, hetzij bij nader overdenken, of wel door geheime berigten, in Fermor het vermoeden opgekomen zijn, dat de Koning, wiens taktische bekwaamheid hem bekend was, eigentlijk, in den geest van Praag en Leuthen, de bedoeling hebben kon, zijne stelling om te trekken, en van den kant van Zorndorf aan te tasten, waardoor hij, in de flank genomen, de voordeelen van de frontdekking, door de dalkloven van den

(1) Een wachtmeester van Ziethen werd bij deze gelegenheid gevangen gemaakt, en door hem vernam Fermor, dat het niet de voorhoede, maar de bedekking der eerste linie van de naar Batzlow marcherende armee was, welke met geschut eene demonstratie tegen Kutzdorf en Quartschen had gemaakt, om van daar den schijn van een voorgenomen aanval te geven. Het eigentlijk oogmerk des Konings was bij Dam de Mietzel over te gaan, voorts door Batzlow en Wilkersdorf op Zorndorf te marcheren, en van daar den aanval te doen. Dit berigt werd echter door de Russen in den wind geslagen, die verzuimden eene stelling tusschen Zicher en Grosz-Camin te nemen, hetwelk voor de Pruissen allernadeeligst zou zijn geweest.

Galgen- en Zaberngrond zou verliezen; hij besloot dus haar liever vrijwillig op te geven en tot vleugeldekking zijner legerafdeelingen te doen dienen. Dientengevolge wijzigde hij, door eene soort van achterwaartsche frontverandering, zijne stelling in dier voege, dat zij de hoogten van Quartschen en Zicher innam, met de eerstgenoemde plaats achter, en de laatste op zijn linker vleugel, terwijl hij zijn meeste grof geschut en de beste regimenten uit de tweede linie in de eerste overbragt.

» Hier nam hij eene gedrongen stelling, welke, in plaats van evenwijdig met de bovengemelde daldiepten, loodregt daarop liep, zooals wij van hier kunnen zien. Zij had Zorndorf voor het front, de linker vleugel leunde aan Zicher, de regter tot aan den Zaberngrond (1), welke de moerassige Galgengrond van het midden scheidt. De infanterie vormde 4 liniën, de kavallerie stond aanvankelijk achter, trok zich daarna in massa op den linker vleugel; een kleiner gedeelte, meest kozakken, op den linker vleugel, nevens en achter en tusschen de infanterie, tusschen welke zich, vooral aan de zijde van Quartschen, de bagage en reserveparken bevonden, terwijl de tusschenruimten der flanken, door troepen in linie gesloten, aan de geheele slagorde het voorkomen van een langwerpig onregelmatig vierkant gaven, waarvan de liniën, volgens de strekking van de grondsgesteldheid zich voegende, onderscheidene hoeken volgden, en dus aan de stelling een zweem van die vierkante slagorde gaf, welke de Russen tegen de Turken gewoon waren in de vlakten en bij de onzekerheid van het aanvalspunt aan te nemen.

» In den helderen zomernacht, zagen wij van de overzijde der Mietzel de talrijke wachtvuren der Russen op de hoogten flikkeren, terwijl de infanterie tegen middernacht hare standplaats had bereikt, en hier gelegenheid had, eene nieuwe aansporing tot heldhaftig strijden te vinden, daar het gezigt van de ongelukkige inwoners hen tot de bloedigste weêrvergelding aanprikkelde."

» Ja," — sprak de Rentmeester, » wij gloeiden van wraak, die ons onze vermoeijenis deed vergeten, en ieder was bereid er zijn leven aan te wagen. Langs den geheelen weg, hadden de vijanden alles verbrand en verwoest. De arme boeren lagen bij honderden, met vrouwen en kinderen, rondom op

---

(1) De regter vleugel stond op de hoogte welke men, van Quartschen komende, ziet dat den geheelen omtrek beheerscht, om welk voordeel te genieten hij een eenigzins uitspringenden hoek vormde, terwijl zijn uiteinde naar het achterliggende amt van Quartschen was teruggetrokken, en door den Zaberngrond gedekt werd.

De linker vleugel, die, zich versmallende, met geringe tusschenruimten tot Zicher uitstrekte, leunde aldaar aan den dalgrond, waarin verscheidene kleine poelen lagen, door een gracht zaamverbonden. Hier stond een gedeelte der Russische kavallerie en ligte troepen, welke Zicher en een gedeelte van het nabijgelegen woud bezet hielden.

het veld verstrooid en smeekten en schreeuwden, door den fellen honger gekweld, om voedsel. Wij gaven hun bijna al ons kommiesbrood, terwijl zij daarentegen ons water aanbragten, waarnaar wij, van dorst versmachtende, snakten. Verscheidene bewoners waren door de barbaren gedood, de gruwelijkste folteringen, de onteerendste behandelingen waren hun en hunne vrouwen aangedaan. Voor twee dagen waren wij van brood voorzien, en wij ontvingen nog voor drie dagen, waarna de brood- en bagagewagens naar Neudam teruggezonden werden. Toen wij nu, des morgens ten 3 uur, opbraken, bleven duizenden brooden liggen, die hun ten nutte kwamen, want menigeen dacht: misschien is voor mij wel het laatste brood gebakken; — blijft de Koning in het leven, en ik ook, zoo zal hij wel voor ander brood zorgen. Wat zou ik een zoo zwaren last mededragen; morgen hoop ik Russisch brood te eten. Wij willen er flink op los gaan." Zoo dacht de ruiterij ook; want naderhand, zeide de Majoor: »Toen wij in het Mellinsche woud halt maakten om ons te verzamelen, en het achterste der kolonne te doen oprukken, wierpen verscheidene regimenten de piketpalen en de hooibundels weg, om de paarden te verligten, daar wij wel wisten, dat wij eenen langen en warmen dag zouden hebben, eer het avond werd.

»Het was met klokslag drie uur op den toren van Neudam, dat de geheele armee zich in beweging stelde; alles stroomde de bruggen over, die voor den overtogt waren aangewezen. De infanterie ging de brug van Neudam over, de kavallerie de hooger opgelegene Kerstensche. Zoodra alles over was, marcheerde de infanterie volgens de slagorde in 2 kolonnes; de kavallerie links van haar in ééne kolonne, met den linker vleugel aan het hoofd, liniewijs af, terwijl de voorhoede regts van de eerste eene bijzondere kolonne vormde. De marsch ging door het woud, dat ons dekte, tot dat wij tegenover Batzlow de vlakte voor ons vonden. Hier werd een oogenblik halt gehouden, om aan de achtersten gelegenheid tot opsluiten te geven. Nu wendden de hoofden der kolonnes regts; de voorhoede, uit de 8 bataillons en de huzaren van Ziethen en Malachowsky bestaande, vormde eene kolonne aan de regter zijde, zoodat de armee nu in 4 kolonnes marcheerde, waarvan de regter door de voorhoede, de linker door de kavallerie gevormd werd. Zoo marcheerden wij in eenen kring om de vijandelijke stelling heen, over en langs Batzlow en Wilkersdorf, welke tusschen de kolonnes bleven, op Zorndorf.

»Zoodra onze troepen uit het bosch in de vlakte deboucheerden, kwamen de kozakken en andere ligte ruiterij, volgens hunne gewoonte, als een wespenzwerm, onze huzaren welke den marsch dekten tegenvliegen, terwijl zij hier met enkelen, daar in kleine troepen vereenigd, over het veld heen-

zwierven; onophoudelijk schermutselden zij met de zijpatrouilles der voorhoede. Sommigen waren stout genoeg, om tusschen hen heen tot in de nabijheid der infanterie-kolonne te jagen, en hunne lange pistolen, schoon met weinig uitwerking, los te branden; en wel des te stouter, daar zij, ten gevolge van het ernstig verbod, met geen schot beantwoord werden. Naarmate wij echter voortrukten, werden zij gedrongen terug te gaan, en door en om Zorndorf heen te trekken.

» De Koning reed steeds met de huzaren aan het hoofd der voorhoede, om de stelling der vijanden te verkennen, welke bij Wilkersdorf nog niet genoegzaam te ontdekken was, terwijl de ingekomen berigten niet verder dan tot den vorigen avond liepen, en alleen de aankomst van het reservekorps in de stelling op de hoogten van Quartschen vermeldden, met de veranderingen, die gedurende den nacht plaats hadden gegrepen. De stelling, die men gedeeltelijk ontdekte, was echter niet duidelijk genoeg te observeeren om den aanval te ondernemen, en dus werd de omtrekkende marsch voortgezet. Men wil, dat de Koning aanvankelijk voornemens zou geweest zijn, dien nog verder te vervolgen, ten einde den aanval van de zijde van het gehucht Birkenbusch, tegen de regter flank der Russische stelling te ondernemen, doch daar de verkenning deed ontwaren, dat de moerassige Zaberngrond moeijelijk te passeren was, besloot de Koning, zijn aanval tegen den uitspringenden hoek te rigten, welke het front en de regter flank maakten.

» In de nabijheid en ter zijde van Zorndorf aangekomen, zag men den rook en de vlammen uit deze plaats ten hemel stijgen, daar de kozakken, volgens hunne loffelijke gewoonte, er op verscheidene plaatsen den brand in gestoken hadden, waarschijnlijk om daardoor het voortrukken te belemmeren; de vrij sterke zuidoostenwind dreef het stof en den rook naar de zijde der Russen, en omsluijerde tot hun nadeel de bewegingen van het Pruissische leger. Eerst later werkte deze omstandigheid tot hun voordeel, daar de aanvalsmarsch er door verzwaard werd.

» Thans had de Koning het punt bereikt, van waar hij den aanval wilde ondernemen, en beval nu het leger, zich in slagorde te scharen. In een oogenblik stond het door een eenvoudig regts inzwenken der afdeelingen, in de voorgestelde rigting opgesteld.

» In getal was het ver beneden de vijandelijke magt, daar het, na de achterlating van de bataillons tot dekking van Cüstrin en der bruggen, slechts 38 bat. en 83 esk. bedroeg. Rekent men de bataillons op 600, de eskadrons op 120 man, dan verkrijgt men:

22,800 man infanterie
9,960 » kavallerie
te zamen. . . 32,760 man;

terwijl de artillerie, behalve 76 regimentsstukken, 117 stukken sterk was, namelijk:

85 à 12 ℔
2 » 24 ℔ ligte kamerstukken, waarschijnlijk lange houwitsers
1 houwitser à 10 duim
29 » » 7 » 24 ℔ ijzer.

» Daar de korpsen, behalve die den Koning vergezelden, verreweg niet voltallig waren, en op den marsch door ziekten en desertie veel verloren hadden, zoo kan men de armee niet veel hooger dan uiterlijk op 50,000 man schatten, waarvan bijna 10,000 ruiterij. Opmerkelijk is hierbij de talrijkheid van het geschut van zwaar kaliber, daar men bij Frederiks leger meer 12ponders vond, dan bij de groote armee die Napoleon aanvoerde, waartegen het leger van Frederik in troepental slechts het zwakste legerkorps van Napoleon evenaarde.

Het Russische leger overtrof verre in getal het Pruissische, daar het 76 bat. en 51 esk. sterk was. Door de afwezendheid van de kavallerie van Romanzow, was de ruiterij slechts ongeveer 6000 paarden sterk en dus zwakker dan de Pruissische. Desniettegenstaande en behalve het grenadierkorps dat tot dekking van den wagenburgt bij Klein-Camin afgezonden was, kon men de magt, die Frederik te bestrijden had, op 50 à 52000 man schatten.

» Aan eene talrijke artillerie ontbrak het niet, daar zij bij het Russische leger zeker meer dan 200 stukken bedroeg, zij had mede te veld gebragt:

20 12 ℔ders
26 8 »
10 6 »
6 mortieren
50 schuwalows
20 houwitsers
2 dubbele eenhoorns
12 geheele »
30 halve »
20 ¼ »
66 ligte
te zamen. . . 262 stukken geschut.

» Desniettegenstaande, schoon deze overmagt zoo aanmerkelijk was, en zij daarbij eene inderdaad voordeelige stelling bezette, die alleen te bekrompen voor het getal was en vooral diepte miste, koesterde de Koning, ver-

trouwende op de onmiskenbare voordeelen van het aanvallend beginsel, op de manoeuvreervaardigheid en de voortreffelijkheid zijner troepen, geen oogenblik twijfel aan de overwinning, die hij van zijne overtreffende kavallerie, artillerie, en vooral van de zedelijke kracht van zijn leger verwachtte.

» Nimmer is ook wel een leger met heeter kampdrift en wraakbegeerte bezield geweest, dan het Pruissische, wegens de gruwelijke verwoestingen door de Russen aangerigt, welke bij iederen voetstap op den weg, door de puinhoopen der vernielde woningen, de lijken der vermoorde inwoners, aangewakkerd, door den vuurgloed van Cüstrin ten hoogsten top gestegen was. De nimmer overwonnen ruiterscharen, van hare kracht bewust, zwoeren de barbaarsche vijanden daarvoor te zullen doen boeten, en het geheele leger der Russen in den aanstaanden slag geen kwartier te geven, hetgeen men wil, dat de Koning zelfs zou hebben gelast. Het bij de Russen verbreide gerucht: de Pruissen geven geen kwartier, werd in hunne gelederen met: Wij ook niet! beantwoord, en moest dus het moorddadige van den strijd voorspellen; te meer daar ieder bewust was, dat hun den terugtogtsweg afgesneden was. De Koning had zijn plan gemaakt, om den hoofdaanval tegen den Russischen regter vleugel met zijn linker vleugrl te doen, en daarbij den regter terug te houden. De eerste linie der Pruissen bestond uit 20 bataillons en aanvankelijk uit 43 eskadrons, waarvan Seydlitz met 23 op den regter vleugel; de tweede uit 10 bataillons, en nevens deze, 12 eskadrons regts en 28 links.

» Vóór den linker vleugel der eerste linie, plaatsten zich de 8 bataillons grenadiers der voorhoede, wederzijds door eene batterij van 10 12ponders ondersteund; de linker vleugel stond achter Zorndorf, en moest zich bij het voortrukken aan den Zaberngrond sluiten, even als de voorhoede, terwijl de kavallerie in twee liniën achter den linker vleugel volgde. De regter vleugel der armee rukte tot op 800 schreden van Wilkersdorf, welke ruimte door 12 eskadrons werd aangevuld; de linker vleugel leunde aan een' vijver.

» De meeste kavallerie werd dus op den linker vleugel vereenigd; daartoe moesten wij, met de divisie van Seydlitz, ons daarheen begeven, en Schorlemmer onze plaats op den regter vleugel gaan innemen (1). Seydlitz had onder zijn bevel 31 eskadrons, de 13 eskadrons kurassiers in twee liniën; achter

(1) Om den aanval op den linker vleugel meer nadruk te geven, zond de Koning zijne keurregimenten daarheen, met Seydlitz. Zoo achtte hij de terugzending van andere regts noodig, om een tegenaanval van die zijde het hoofd te kunnen bieden. De kurassier-brigade van Zietens, die links van de infanterie, nevens Seydlitz korps in het kanonvuur had gestaan, zwenkte regts en marcheerde, 200 passen achter Zorndorf voorbij, naar den regter vleugel.

hem kwamen de regimenten Ziethen en Malachowsky, in het bosch te staan over de linker flank. Van de verdere kavallerie waren nog 2 regimenten dragonders, Plettenburg en Platen, naar den linker vleugel gezonden.

» Het geschut, behalve de 20 12 ℔rs der voorhoede, was in batterijen langs het front verdeeld. De Koning kon daarvan eene beslissende uitwerking tegen de zamengedrongen massa der Russen verwachten, waarvan daarna de voortreffelijke ruiterij de uitgebreidste gevolgen trekken kon.

» De Russen, bemerkende van welke zijde de aanval dreigde, hadden het grootste gedeelte van hun zwaar geschut, uit hun achterfront langs de eerste linie in aanzienlijke batterijen voor hun front verdeeld.

» Het geknetter der tirailleurschoten, tusschen de kozakken en huzaren, hetwelk het voorspel van den aanstaanden slag had uitgemaakt, hield nu op, en zij ruimden de vlakte voor het front, om voor ernstiger kamp plaats te maken.

» Het was omtrent 9 uur, dat de Pruissische armee zich in beweging stelde, en de voorhoede, onder den Generaal von Manteuffel, met vliegende vaandels en weêrgalmend krijgsmuzijk, tegen Zorndorf aanrukte.

» De vier bataillons van den linker vleugel, trokken het dorp links voorbij, en bezetteden eene hoogte tegenover den Russischen regter vleugel, waarop de batterij van 20 12ponders opgereden werd, in eene rigting welke zoowel den hoek der slagorde als de in de flank geplaatste troepen, langs den Zaberngrond enfileerde. Door den rook van het brandende Zorndorf omsluijerd, volvoerden de Pruissen ongestoord deze beweging; de toenemende brand verhinderde echter de vier andere bataillons om, er door heentrekkende, met hen in verband te blijven, en verpligtte hen dus het regtsom te trekken, waardoor niet alleen eene vertraging, maar ook eene opening tusschen beide brigades veroorzaakt werd, welke in het vervolg van den slag groote gevolgen had.

Intusschen waren wij tot de omstreken van Wilkersdorf voortgereden, van waar men als het verhevenste punt het geheele slagveld overzien kon. » Gij ziet," — zeide de Majoor tot mij, » dat de geheele grondsgesteldhdld grootendeels flaauwe heuvelachtige golvingen en verdiepingen aanbiedt, zoo als de eerste hier, bij Wilkersdorf, van waar wij den geheelen omtrek kunnen overzien. De aanmerkelijkste hoogten, waartoe het terrein zich verheft, zijn bij Groot- en Klein-Camin, van waar het terrein langzamerhand naar de Warthe en Mietzel afdaalt; het had, als te ver verwijderd, geen onmiddellijken invloed op den slag. Van meer belang was de kleine hoogte aan gene zijde van Zorndorf, vóór Quartschen, welke de Koning dadelijk onderscheiden had en zich haastte, haar door de voorhoede te doen berei-

ken, ten einde van daár den aanval tegen den Russischen regter vleugel te doen.

»Het belangrijkste der grondsgesteldheid, dat beurtelings de strijdende partijën te stade kwam, zijn de drie verdiepingen, door moerassige broekvelden met kleine poelen gevormd, die, van Wilkersdorf en Zorndorf steeds dieper ingesneden, bijna evenwijdig naar Quartschen loopen, alwaar, gelijk dit van het amtshuis te zien is, de hoogten het steilste naar de Mietzel afvallen, in de moerassige weiden van den Zabern- en Galgengrond zich met die van het Hofbroek vereenigen, dat in de dwarste zich van daar tot aan den Damschen molen uitstrekt, en met de alhier ingaande bogt van de Mietzel, eene verhefling van den grond als een eiland omgeeft, terwijl Quartschen juist aan de inspringende bogt van dit water is gelegen, waar deze dalgronden zamenloopen. Zij waren echter toenmaals veel aanzienlijker en onbegaanbaarder dan tegenwoordig, vooral naarmate zij Quartschen naderen, waar de Zabern- en Galgengrond zamenloopen. In den tusschen tijd dat de vier linker bataillons der voorhoede de hoogte ingenomen hadden, en de zware batterij van 20 stukken was opgereden, waren de 4 andere ter regter zijde van Zorndorf vooruitgerukt, en onder hunne dekking was eene andere batterij van 40 12ponders opgesteld, welke, iets meer terug staande, den geheelen rand van den Galgengrond bestreek, en zoowel het front trof als de flank enfileerde en in den rug nam. Terzelfder tijd werd op den regter vleugel een derde batterij van 20 stukken opgereden, die echter vrij ver vooruitkomen moest, daar de Koning dezen vleugel wilde terughouden; zij was door een bataillon gedekt. — De beide infanterie-liniën waren intusschen Zorndorf genaderd en hielden hier een oogenblikkelijke halt, hetgeen wij, achter haar, ook in twee liniën deden.

»Het was omtrent kwart voor 10 ure, toen het eerste schot van onze linker batterij het sein tot eene ontzettende kanonnade gaf, die nu plotseling van alle batterijen losbarstte, en even hevig door de Russische, schoon met onbeduidend gevolg, beantwoord werd.

»Hoe talrijk het vijandelijk geschut ook wezen mogt, waren het toch slechts enkele verwaaide kogels en granaten, die hier en daar in de Pruissische liniën vielen. Meestal in boogschoten met groote verhefling afgeschoten, vlogen zij over ons heen, en zoo zij al hier of daar een enkel man der dunne gelederen trof, had toch door het golvend terrein, dat hunne baan zeer onzeker maakte en de troepen veelal bedekte, hunne excentrieke rigting over het geheele Pruissische front, weinig uitwerking en veroorzaakte nergens verwarring; terwijl de wind, die den rook van het brandende Zorndorf en den kruiddampwalm, zoowel van het Pruissische als van hun

eigen geschut, hen in het aangezigt dreef, de scharen en de slagorde van Frederiks leger met eenen ondoorzigtbaren sluijer omzwachtelden, en hen, door de zonnestralen verlicht, aan de Pruissen ten doel aanbood. Verschrikkelijk was dan ook de uitwerking van de 60 zware stukken der batterijën, welke zich op één punt vereenigden en waarvan geen kogel verloren ging; voorbeeldeloos was de slagting die zij in de opeengepakte massa van de meervoudige Russische liniën infanterie en kavallerie aanrigtten, tusschen welke zich nog, behalve de talrijke geschutsbespanning, eene menigte staf bagage en munitiewagens bevonden, die veelal in de verlagingen van den Zabern- en Galgengrond stonden, en welke, even als de troepen die hier de flank vormden, in hunne geheele uitgestrektheid geënfileerd werden.

»Meermalen hadden wij gelegenheid te zien, hoe een kogel, die in de massa trof, een straal vormde, door de als een kaartenhuis omvallende geweren aangewezen, terwijl de ricochetterende kogels al wat zij in hunne baan ontmoetten verpletterden. Hoe groot de aangerigte verwoesting geweest is, kan uit het algemeen bekende, bijna voorbeeldeloos feit worden afgeleid, dat door een enkelen, in den aanvang afgeschoten kogel niet minder dan 42 grenadiers van een regiment werden geveld. De in deze massa geworpen granaten, verbreidden door hun springen de grootste verwarring onder de paarden der geschutsbespanning; telkens vlogen kruidwagens met donderend gekraak in de lucht, maakten de paarden der andere wagens wild, die nu onbeteugelbaar door de gelederen braken, en zich, even als die der tusschen de liniën aanwezige kavallerie, meerendeels daar buiten poogden te redden. Eindelijk slaagde men er in, om de voertuigen naar achteren te verwijderen, waar nu de ruiterij ook plaats nam.

De derde batterij op den regter vleugel, welke den Russischen linker vleugel en het overige front bestreek, had ook eene groote uitwerking, daar zij de alhier geplaatste ruiterij en kozakken uit hunne stelling dreef, en noodzaakte in het boschaadje achter Zicher eene schuilplaats te zoeken. — Zoo voorbeeldeloos als de slagting was, was ook de standvastigheid, waarmede de Russische infanterie in een vuur stand hield, hoedanig toen nog nimmer, en later maar zelden troepen hadden doorgestaan.

»De wijde bressen, die de, geheele gelederen wegnemende, Pruissische kogels maakten, werden dadelijk uit de achterstaande tweede en derde liniën aangevuld, zonder dat een enkel man er aan dacht om zijne plaats te verlaten. Vele stukken werden gedemonteerd, doch, door het geschut van den linker vleugel vervangen en aangevuld, beijverden de Russische kanonniers zich om de Pruissen, ondanks de ongunstige omstandigheden,

met allen mogelijken nadruk te beantwoorden. Het Russisch geschut had, behalve het reeds aangevoerde nadeel van uitmiddelpuntig tegen dunne liniën te werken, ook nog dat van in het vuur te staan tegen de talrijke twaalfponders der Pruissen, wier verre regtstreeksche schoten zoo moorddadig de geheele digtgepakte Russische slagorde doorboorden, terwijl zij meerendeels den vijand hunne eigenaardige tweeslachtige schiet- en werpvuurmonden moesten tegenstellen, die in eenen verwijderden kamp moesten te kort schieten, daar de eenhoorns en schuwalows met hooge elevatiën in het horizontaal schot moesten gerigt worden, waardoor de projectielen meestal over de hoofden der Pruissen heenvlogen.

»Met ongelooflijke koelbloedigheid bleef echter de Russische infanterie deze verwoesting doorstaan, zonder in het minste te wankelen of ontmoedigd te worden, waardoor ook wel de grootheid van hun verlies te berekenen viel, doch niet ontwaard kon worden.

»De voortzetting van deze kanonade ware alleen voldoende geweest, om de geheele Russische armee te vernielen, indien zij in hare onheilvolle stelling stand bleef houden; en geen ander lot stond haar beschoren, ingeval zij, om dit te ontgaan, in de bestaande verwarring, een tegenaanval op de in de beste orde geschaarde Pruissische troepen waagde, die hierdoor juist al hunne taktische meerderheid konden ontwikkelen; terwijl de Russen den aanval, onder een vernielend kanonvuur, niet anders dan in een magteloos gesloopt verband hadden kunnen ondernemen, en hunne verdelging door de zoo voortreffelijke Pruissische ruiterij zou zijn te gemoet gesteld. Waarschijnlijk ware alsdan hun geheele leger, met gering bloedverlies aan de zijde der Pruissen, die nog zeer weinig hadden geleden, vernield geworden.

»Maar het was Frederik niet beschoren, eene zoodanige beslissende zege weg te dragen, hetzij dan, dat hij de uitwerking der kanonnade, volgens de toenmalige krijgsbeschouwing slechts als voorbereiding, niet als weinig overwinningsmiddel aanmerkte, dit alleen van de infanterie, en de voltooijing der zege van de kavallerie meende te moeten verwachten, hetzij dat hij de geschutwerking te laag of te hoog berekende, in het eerste geval haar niet voldoende genoeg tot beslissing van den veldslag achtte, in het andere, de vijandelijke magt zoodanig in hare voege geschokt achtte, dat slechts een laatste schok noodig was, om haar geheel overhoop te werpen. Daarbij kwam de drang om eene beslissende zege te behalen, aangezien de mogelijkheid, dat de van de armee verwijderde afdeelingen, zoo als het geleide van 4000 grenadiers bij den Wagenburgt bij Groot-Camin, en de aanzienlijke kavallerie van Romanzow te Schweidt, in het gewigtigste

oogenblik te hulp konden komen en de Pruissen aangrijpen, die hier reeds met eene hun zoo ver overtreffende magt in den kamp waren gewikkeld, welke alsdan alle evenredigheid zou overstegen hebben.

»Dit vereenigd gevoel van zwakte en tijdbekorting, hetwelk Frederik reeds verhinderd had, den Russischen wagenburgt als een gewigtigen buit weg te nemen, deed hem tot het waagstuk van den aanval besluiten. Zijne maatregelen waren volkomen goed berekend en zouden gelukt zijn, zoo niet noodlottige afwijkingen ze geheel verijdeld, en het vraagstuk der beslissing op de punt van eene naald in twijfel hadden gesteld.

»Genoegzame magt was hiertoe op den linker vleugel vereenigd. De 8 bataillons der voorhoede, moesten door 8 andere van den linker vleugel der eerste linie, deze door 4 uit de tweede linie ondersteund voortrukken, dus waren 20 bataillons, 60 zware stukken en 56 eskadrons alhier vereenigd.

»Omstreeks 11 uur stelde zich deze geheele magt in beweging. Ingevolge 's Konings beschikking moest de linker vleugel der voorhoede, steeds aan den Zaberngrond bij den voormarsch aangesloten blijven; de eerste linie onmiddellijk achter deze volgen; de batterijen, naar gelang van het voortrukken, vooruitgeschoven worden.

»Van de kavallerie moest Seydlitz met 31 eskadrons zich links tot oververvleugeling van den vijand uitstrekken, en eenigzins achterwaarts van den Zaberngrond volgen, welke hem van den linker vleugel der infanterie scheidde, achter welke de overige kavallerie van denzelfden vleugel volgde.

»Aldra waren de ten aanval bestemde bataillons in een hevig vuur gewikkeld, waarin het talrijk Russisch geschut met schroot eene geduchte werking deed. Moedig beantwoordde zulks de Pruissische infanterie, en door digte kruidwolken omhuld, kon het evenmin haar eigen als des vijands toestand juist onderscheiden; en onder zulke omstandigheden drongen de Pruissen moedig voorwaarts, zonder eigen verlies te achten. Zóóveel gevolg had het hevig musketvuur, dat het de eerste Russische linie verbrak; reeds wankelde de tweede, waartegen de Pruissen met geweld aanrukten, maar tevens met zooveel drift, dat de linker vleugel te veel vooruitkwam, daardoor de dekking van het ravin verloor, en te veel regts wendende, den vijand de flank bood, daar dat de regter vleugel, opgehouden door het aansluiten, nog terug was, en zij daarmede in verband moest blijven.

»De Russische Veldheer zag den hagchelijken toestand van dezen vleugel, welke zijne munitie tot op een twaalftal patronen verschoten had; tevens gevoelde hij het gewigt van een gunstig oogenblik, om een tegenaanval op de Pruissen onder de voordeeligste omstandigheden te doen. Eensklaps gaat

een ontzettend hurrah! op; de Russische infanterie-linien rukken nu op de Pruissische in den gezwinden pas aan; terwijl terzelfder tijd de kavallerie, 6 regimenten sterk, in marsch voortrukt en hen in de zijde valt.

Vreeslijk hadden reeds de Pruissische bataillons, door het schrootvuur uit de eenhoorns en schuwalows, en vervolgens door het geweervuur geleden; groote openingen waren in de dunne linie ontstaan, die naauwelijks door gedurig links aansluiten, gesloten konden worden, waardoor het front steeds meer en meer inkromp. Ondersteuning door narukkende troepen werd onmisbaar om den moorddadigen kamp te kunnen volhouden. Thans, bij het aandringen der Russen, slaan zij den blik achterwaarts, en ontwaren met verbazing, dat deze hen ten eenemaal ontbreekt; de bataillons der eerste linie, die hen hadden moeten volgen, waren door eene onzalige misgreep nevens hen opgerukt, en gelijk zij in een' zelfden ongunstigen kamp gewikkeld.

»Door het brandende Zorndorf tot het regtsomtrekken daarvan verpligt, waren de vier regter bataillons der voorhoede te meer van de linker verwijderd, daar deze, door het aansluiten aan den Zaberngrond, den oorspronkelijken afstand in het midden hadden doen toenemen. De linker vleugel der infanterie, die achter hen ter regter zijde was gevolgd, was eensdeels door het volgen van een perpendiculair gezigtspunt, ten gevolge der schuinsche slagorde, meer en meer regts getrokken, ten andere door het links aansluiten van de regter bataillons der voorhoede, om de tusschenruimte aan te vullen, vervolgens om de geledene verliezen en openingen te sluiten, geheel achter haar van daan geraakt; zoodat, toen de drift om mede deel aan het gevecht te nemen, en de hevig kampende strijdmakkers ter hulp te komen, vreezen deed dat men daartoe te laat mogt komen, de bevelhebbers des linker vleugels, Generaal Kanitz, de troepen regt uit tegen den vijand deed aanvoeren, in dier voege dat zij nu in plaats van achter nevens de voorhoede op hem troffen. Verschoonbaar werd deze ongelukkige misslag, door den ondoorzienbaren rook en de stofwolken, die allen tot op eenen korten afstand omzwachtelden, door het oorverdoovend vuur en de onafscheidelijke verwarring van een, op korten afstand, plaats hebbend infanteriegevecht, waar de elk oogenblik getroffenen deze telkens deed vermeerderen.

»Thans trof de aanstormende vijandelijke massa eensklaps van voren op de gedunde en gebrokene Pruissische linie, drong met de bajonet er in en verbrak de slagorde, terwijl de ruiterij op hare blootgestelde zijde inhieuw en haar oprolde. Van voren, ter zijde en in den rug aangevallen, werden de Pruissen in volslagen wanorde gebragt en weken met overhaasting naar Zorndorf terug, door de Russen in massa met zegegeschreeuw vervolgd.

Uit den dikken rook en dampwolk zagen wij nu de verwarde vlugt, eerst van enkele, daarna van grootere scharen vervolgden en vervolgers te voorschijn komen en den weg naar Zorndorf inslaan, onder een gedurig geweergeknetter; wij voorzagen de onheilspellende gevolgen, zoo de Russen hunne voordeelen vervolgden; maar zie, het voortdurend rumoer blijft op de plaats aanhouden, zonder merkelijk te vorderen.

»De 8 bataillons der voorhoede hadden hunne verwarring aan de naaststaande 7 van den linker vleugel der brigade van den Generaal von Rauther medegedeeld, welke het onheil door zijn verkeerd voortrukken veroorzaakt had, en het door 't gepast ondersteunen met een paar bataillons, had kunnen verhinderen. De Russen vermeesterden van deze troepen 26 bataillonsstukken, en het stond geschapen dat bij hun verder voortrukken ook de linker zware batterij hun in handen viel. Edoch, zelve in het moorddadig gevecht geweldig gehavend, min geoefend in groote bewegingen, en eigenaardig ongeschikt tot geregeld eenzelvig handelen in de netelige gevechtsomstandigheden, was hunne infanterie, onder een groot geschreeuw, naauwelijks eenige honderde schreden voortgerukt, of er ontstond onder haar, hier gedrang, dáár groote openingen, die weldra in de schromelijkste verwarring ontaardden; beneveld door overmatig gebruik van sterken drank, die men tot opwekking van hunnen krijgsmoed ruimschoots had uitgedeeld, hoorden zij naar geen bevel. In de ondoorzienbare stof- en rookwolk niets onderscheidende, vuurden de achterste liniën en gelederen op de voorste, en weldra was het geheel een ordelooze klomp geworden, welke aan geen bevel gehoorzaamde, en zonder welks ontwikkeling niets aan te vangen was.

»De Russische ruiterij wilde haar hiertoe wel de gelegenheid geven, doch met ontzag vervuld voor de ongerepte Pruissische ruiterij, die langs de andere zijde van den Zaberngrond dreigend voortrukte, waagde zij het niet hare voordeelen te vervolgen en dieper in de Pruissische slagorde te dringen, waardoor zij tevens hare zijde en rug bloot gaf. De vernieling der ontbonden Pruissische bataillons staakende, bleef haar bevelhebber tusschen den Zabern- en Galgengrond stand houden, nabij den Fuchs- (Vos-) berg, eene hoogte halfweg Quartschen en Zorndorf, waar hij appel deed blazen en zijne verspreide eskadrons in eene gesloten kolonne herschaarde.

»Vol moed en vertrouwen waren wij de infanterie des linker vleugels, deze regts achterwaarts dekkende, gevolgd, en van haar door den Zaberngrond gescheiden geworden. Seydlitz te wel bekend met de waarde van elken ruiter om hem nutteloos aan het geschut ten doel te stellen, — een beginsel, dat in latere tijden zoo onverschoonlijk verwaarloosd is geworden, — had, zoolang het geschut alleen en met goed gevolg werkzaam was, zijne eska-

drons aan dat vuur weten te onttrekken, door van alle golvende terreindekkingen gebruik te maken, en in eene gedeployeerde dunne stelling op twee linien, op zóódanigen afstand te volgen, dat zijn scherpziend oog juist die verwijdering afmat welke, de geschutwerking verminderende, echter vergunde op het juiste tijdpunt te handelen, met het gelukkig gevolg, dat de naar ons overgewaaide granaten en kogels bijna geene onheilen aanrigtten, en veeleer dienden om door hunne werkeloosheid, den moed en de kampbegeerte onzer ruiters aan te vuren. Vergezeld van zijne adjudanten, de ordonnans-officieren en geschikte adjudant-onderofficieren der regimenten, reed hij op en vóór den Russischen regter vleugel, langs den linker rand van den Zaberngrond, en bespeurde, dat deze steeds dieper met steile randen insneed, waardoor het tusschenliggende broek ook moerassiger werd, hetgeen de overgangen steeds moeijelijker moest maken, naarmate men de Russische stelling en Quartschen naderde. Hierdoor werd het denkbeeld 't welk de Koning aanvankelijk gehad had, onuitvoerbaar, om, namelijk, den aanval van de zijde van het gehucht Berkenbosch te doen, den Russischen regter vleugel geheel te omgaan, en hem niet alleen in de flank, maar in den rug te nemen, daar deze dalkloven des te onoverkoombaarder werden, naar gelang men de Mietzel en Quartschen naderbij kwam, waar de steeds moerassiger wordende weiden zich met het hofbroek vereenigden en de Russische flank en den rug de meeste dekking verleenden. Ten einde nu de beste overgangsplaatsen te ontdekken, gelastte hij den regiments-adjudanten en onderofficieren deze te gaan verkennen en, met achterlating van een man aldaar, rapport te komen brengen, terwijl hij voortvoer om van een goed gezigtspunt den gang van het gevecht gade te slaan, terwijl zijne regimenten het voortrukkend voetvolk op eenen gepasten afstand volgden.

»Des Konings oorspronkelijk ontwerp was, dat de voorhoede, ondersteund door de 12 bataillons van de 1e en 2e linie op den linker vleugel, en gebruik makende van de verwoesting die 60 zware stukken in de vijandelijke massa te weeg moesten brengen, den tusschen den Zabern- en Galgengrond geplaatsten vijandelijken vleugel op het lijf zou vallen en naar alle waarschijnlijkheid overhoop werpen; dat de achter den linker vleugel in twee linien volgende 25 eskadrons dragonders, alsdan van dit voordeel gebruik moesten maken, om, door de infanterie doortrekkende, de verdelging te voltooijen; dat Seydlitz vervolgens, met zijne 31 buiten de linie geplaatste eskadrons, op het gevoeglijkste tijdstip, gezegde bewegingen door een aanval op de flank der vijandelijke linien ondersteunen en den beslissenden slag toebrengen zou, en tevens, de aanvalszijde dekkende, alle pogingen zou tegengaan, die door de Russische ruiterij tot storing daarvan zou kunnen aangewend worden.

»Het beginsel van Frederik, dat eene kavallerie, zonder orders af te wachten, de snel ontglippende gelegenheid moest weten te grijpen en naar omstandigheden handelen, had hem vooral aan Seydlitz, wiens bekwaamheid, moed en takt hem in vele gevallen, vooral in den slag van Rosbach, doorslaande gebleken waren, ook thans *carte blanche* daartoe doen geven, en nimmer was zijn vertrouwen beter geplaatst geweest.

»Van zijn standpunt bij de infanterie de geheele linie overziende, scheen het den Koning, dat de kavallerie onder Seydlitz te ver terugbleef, om bij de beslissing, die hij zoo spoedig mogelijk wenschte, dadelijk mede te werken. Kort achter elkander kwamen adjudanten Seydlitz 't bevel tot vooruitrukken overbrengen, doch hij overhaastte zich niet. Thans ving de ontzettende kanonnade aan, waarvan Frederik, en met hem ieder oordeelkundige, de beslissendste gevolgen verwachtte. De ongehoorde standvastigheid der als muren palstaande Russen, trotseerde echter de verwoesting en verijdelde de verwachting. Zulks deed 's Konings ongeduld den hoogsten trap bereiken, en, verbitterd over Seydlitz ontijdig dralen, zoo hij vermeende uit eigenzinnigheid, gelastte hij, verstoord, op nieuw een adjudant hem te gelasten, onverwijld voort te rukken. »Meld den Koning," — sprak Seydlitz tot den adjudant, — »dat de ruiterij niets verzuimen zal; ik hoop dáár waar het noodig en wanneer het tijd is, met haar bij de hand te zijn, en mij na de bataille te regtvaardigen." Met deze boodschap afgevaardigd, snelde de adjudant heen; terwijl wij, met even groote bewondering van het zoo standvastig karakter als van de juiste beoordeelingskracht van onzen bevelhebber, hem naoogden, die zeer gepast het noodlottige inzag, om de ruiterij, die hij gevoelde dat de slag zou moeten beslissen, verliezen te doen ondergaan, door ze nutteloos aan het kanonvuur bloot te stellen, welke hare morele kracht moest ontzenuwen, bewust dat hij in een oogenblik tijds en ongehinderd haar den kleinen afstand kon doen doorloopen, om ter bepaalde plaats aan te komen; doch ook, dat hij alvorens van de toegangen tot den vijand zeker moest zijn, daar de dalkloof en het broek moeijelijkheden aanboden, die den Koning onbekend waren en op eenen afstand niet ontdekt konden worden.

»Juist had deze, den aanval niet willende verschuiven, de voorhoede het bevel tot voortrukken gegeven, niet twijfelende of Seydlitz zou zich nu onverwijld in beweging stellen en aan zijn volstrekt bevel gehoorzamen, toen de aanrennende adjudant hem diens antwoord kwam brengen; terwijl hij hem nog onbewegelijk op dezelfde plek zag stand houden. Raauw klonk deze boodschap den willekeurigen, aan geen tegenspraak gewonen vorst in de ooren. In overwellende drift snaauwde hij den adjudant toe: »Wat,

rijd vliegend naar Seydlitz, en zeg hem dat hij het na den slag met zijn kop zal verantwoorden!" Met de grootste kalmte, zonder eenige verandering van gelaat, ontving deze eene voor bijna ieder' ander' verpletterende boodschap; terwijl hij het oog onafgebroken op den gang van de voortrukkende infanterie gevestigd hield. Wij hoorden hem, vóór het regiment staande, bedaard den boodschapper ten antwoord geven: »Zeg aan den Koning, dat na den slag mijn kop tot Zr. Ms. dienst is; hij vergunne mij echter, dat ik in den slag voor zijne dienst er nog een goed gebruik van make!" Het bevel des Konings om de Russische infanterie aan te grijpen, zoodra zij door het geschutvuur aan het wankelen was gebragt, scheen hem nog niet gekomen, aangezien de hardnekkigheid waarmede zij, ondanks hare verliezen, bleef pal staan. Hij bespiedde dit oogenblik met de meest gespannen oplettendheid; terwijl hij, volgens zijne gewoonte, met onovertrefbare kalmte, zijne meerschuimen pijp bleef rooken, alsof hij op zijne kamer bij het ontbijt zat.

»Thans had het geweervuur zich onder den kanondonder gemengd. Aanvankelijk waren het geregelde salvo's van het pelotonsvuur, die weldra echter in een algemeen regelloos bataillevuur overgingen. Rook, damp en stof verborgen ons de bijzonderheden, van welke wij niets anders dan de hevigheid van het geweervuur onderscheidden. Eensklaps werd dit door een opgaand krijgsgeschreeuw vervangen, vermengd met ongeregelde geweerschoten. Een zware stofwolk rees van de linker zijde der Russische stelling op en wentelde voorwaarts; een oogenblikkelijke windstoot scheurde den dampvoorhang, en nu onderscheidde men eene massa Russische ruiterij op den vleugel der voorhoede-bataillons aanrukkende, die in het grootste gedrang geraakt, terugweken, terwijl wij duidelijk het te veel regts afwijken van de infanterie-liniën ontwaarden, wier linker vleugel insgelijks terugging, gevolgd door eene regelloos vurende Russische massa, die zich weldra, zonder vooruit te komen, tot een klomp pakte, waarop alsnu de zware batterij een hevig vuur opende.

»Met een gevoel, hetwelk onzen boezem als 't ware deed bersten, beschouwden wij den noodlottigen uitgang van dezen aanval en de verijdeling van zoowèl beraamde beschikkingen. De grond brandde ons, om onze strijdmakkers ter hulp te snellen. Ook Seydlitz zag dat thans het tijdstip tot handelen dáár en er geen oogenblik te verliezen was. Op zijn last snelden al de adjudanten naar de vijf regimenten, om deze over de door hen verkende overgangen van den Zaberngrond te voeren, werwaarts zij, zich nu met pelotons regts in kolonne stellende, gelijktijdig in den draf afmarcheerden. Niet zoodra hadden zij den tegenovergestelden rand bereikt,

of de ordonnans-officieren ijlden naar hunne korpsen, met last om dadelijk hunne linie in den galop te formeren, en oogenblikkelijk was, onder 's vijands oog, de rol bepaald die hij elk had toegedacht. Vóór zich zag men op den Vosberg de Russische zware ruiterij in massa stand houden; verder naar Zorndorf eene talrijke menigte voetvolk, die met een regelloos vuur de geweken Pruissische infanterie nagedrongen, doch thans opeengepakt was en, onthutst over onze verschijning, niet verder vooruit waagde te gaan, terwijl meer achterwaarts een nog aanzienlijker gedeelte in eene voordeelige stelling, zoo het scheen, ter harer ondersteuning geschaard stond.

»Seydlitz zond tegen deze de 8 eskadrons garde-du-corps en gendarmes af; hij-zelf plaatste zich midden voor ons regiment, gelastte de huzaren van Ziethen en Malachowski dit te ondersteunen, kommandeerde: *Marsch! marsch!* en nu stormde het in galop, van de plaats af, tegen den regter hoek der vijandelijke massa aan. Een blik op de beide andere regimenten deed ons zien, hoedanig zij met onwederstaanbaar geweld in de infanteriemassa, die de Pruissische aangevallen had, inhieuwen, en ze onder hunnen aanval, als een korenveld onder de sikkels der maaijers, verdween. Met groote standvastigheid wachtte ons de Russische ruiterij op de plaats gesloten af; bij het naderkomen ontwaarden wij een talrijk korps achter elkander staande regimenten kurassiers en grenadiers te paard, kenbaar aan hunne zwarte harnassen, de laatste aan de sierlijke zwarte helmen van gebrand leder. Bewust van hunne mindere geschiktheid in het manoeuvreren en van de voortreffelijkheid der Pruissische ruiterij, waagden zij het niet haar in den schok tegen te rukken, doch poogden door het tegenstellen van eene diepe, gesloten massa, het nadeel aan hunne zijde op te wegen. Met zekere verwondering zagen wij dit ons ongewoon verschijnsel, 't welk ons tot bemoediging verstrekte. Onbeweegbaar en gesloten zagen wij de Russen stand houden, toen Seydlitz, op 200 schreden afstands, de tabakspijp in de hoogte wierp, de sabel trok, en: *Marsch! marsch!* herhaalde; tegelijk flikkerden al de klingen in de lucht, de beenen werden aangedrukt, de teugels gegeven, en onder den gewonen aanvalskreet stortten wij ons met alle kracht op de Russen, die met de loodregt op den holster gehouden sabel als standbeelden den aanval bleven afwachten, zonder voor het donderend aanrennen, met al het ontzettende van zulk een ruiter-aanval, te zwichten. Kletterend, dofdreunend en krakend was de geweldige schok; omzwachteld in een stofwolk, stieten wij, met ontzettend geweld, gesteund op de beugels, met opgeheven of voortgestrekte klingen, op de Russen, in wier digtgesloten drommen wij indrongen, zonder hen overhoop te kunnen werpen, of de digtgesloten gelederen te verbreken. Eene hevige handge-

meenschap, een woedende kamp begon, waarin zich de voortreffelijkheid der persoonlijke strijdbaarheid onzer kurassiers, ten hoogste aangevuurd door het voorbeeld van hun chef, die de eerste in de vijandelijke gelederen drong, en verbitterd door den ongewonen tegenstand, doorslaande bewees, en toch niet in staat was het verband der Russische ruiterregimenten te sloopen. Hier vonden wij den hardnekkigsten tegenstand. De Russische zware ruiterij, manschappen van athletische vormen en van het krijgshaftigste voorkomen, betoonden zich geduchte tegenstanders, zooals wij die nog nimmer hadden ontmoet, daar zij van geen wijken wisten. Alleen de voor hunne taille te ligte en zwakke, en minder goed afgerigte paarden stelden hen merkelijk in het nadeel; daarbij stonden zij ver achter tegen de Seydlitzer ruiters, in de beweging, de rijkunst en de behandeling van de kling, welke zij alleen tot pareren der Pruissische slagen konden aanwenden, en schoten alzoo in het handgemeenschap te kort. Reeds had de Pruissische pallas menig zadel doen ruimen; maar de oprukkende gelederen verdikten de massa, stuitten den aandrang en vermeerderden het gedrang, waarin de wakkere kurassiers meer en meer beklemd rakende, hunne wapens minder gebruiken konden. De indruk van den aanvalsschok was trapswijs in den digten klomp der gesloten gelederen verloren gegaan, en het onvermogen tot overhoop werpen en doorbreken had den anders snelbeslissenden schok in een gevecht op de plaats doen veranderen, waarin wapengeoefendheid en moed voor de ongeëvenredigde plaatselijke overmagt schenen te zullen moeten zwichten. Maar in dit hagchelijk oogenblik kwamen de voortreffelijke huzaren van Ziethen aangevlogen, en wierpen zich op de flanken der Russische kolonne, vielen haar in den rug, en deden alle orde verloren gaan, daar zich nu alles tot een onvormelijken klomp zamendrong, die zich aan de buitenzijde nog een oogenblik verweerde, doch daarop plotseling, met een schromelijk gedrang, regtsomkeert maakte en de wijk in de rigting van Quartschen nam. Met de sabel in den rug vervolgd, van alle kanten aangegrepen, viel eene groote menigte onder de Pruissische klingen. Vruchteloos waren alle pogingen om hen tot standhouden te brengen; weldra ontbond zich de massa in een' ongeregelden zwerm, die ordeloos achter den regter vleugel omtrok en dáár onder de bagagewagens geraakte. Enkele ruiters begonnen deze te plunderen, vele andere volgden dit voorbeeld, maakten zich meester van de met brandewijn beladen marketenterwagens en hiermede ging alle orde verloren. — Ons verlies was niet aanmerkelijk geweest: dat der Russen ontzettend, zij hadden ons het veld met lijken bezaaid, gelaten. Nog grooter was de slagting, die de andere regimenten onder de voorgerukte infanterie had aangerigt; hier waren de

garde du corps en gendarmes de Russen in de regter flank gevallen. Terzelfder tijd rukten 15 eskadrons dragonders vooruit, die achter den linker vleugel der infanterie gestaan hadden. Zoodra zij Seydlitz zagen voortrukken en hunne vóórstaande infanterie terugwijken, lieten zij deze vlugtelingen door, en wierpen zich op de vijandelijke infanterie, in overeenstemming met de garde du corps en gendarmes, wier aanval zij merkelijk bevorderden, en de in wanorde geraakte vijanden in hunnen ren ten eenemaal vernielden.

» De ongelukkige misslagen die 's Konings wijze beschikkingen zoo geheel den bodem insloegen en zijnen linker vleugel met eene volslagene nederlaag bedreigden, hadden hem de naar den regter vleugel afgezonden regimenten dragonders, geleid door den Generaal-Adjudant von Oppen, tegenbevel doen zenden, om dadelijk naar den linker terug te keeren. Zij ontvingen dit bevel alvorens zij den regter vleugel hadden bereikt; en terwijl de kurassierbrigade van Ziethen haren weg derwaarts vervolgde, maakte Platen met de zijnen regtsomkeert en snelde door den drang der omstandigheden terug. In de nabijheid van Zorndorf aangekomen, wilden zij dit links voorbijrijden. Hier bejegende hen de vlugt der infanterie, door die der Russen vervolgd en sterk benaauwd. Vorst Moritz' adjudant bragt den Generaal von Platen bevel, de infanterie door een aanval te ontzetten; deze deed zijn regiment dadelijk halt houden en voerde het tegen de Russische infanterie aan, waar de wakkere dragonders onmiddellijk op inhieuwen, eene groote slagting aanrigtten en verscheidene stukken veroverden, waarbij echter de dappere adjudant-majoor von Oppen sneuvelde. Het regiment Plettenberg, dat zich links uit de kolonne had uitgetrokken, geraakte nu op zijn terugweg, vóór het aan alle zijden brandende Zorndorf, maar door kampdrift geprikkeld, lieten zich de dappere dragonders niet stuiten. Zonder aarzelen joegen zij in vollen draf tusschen de in vlammen staande huizen naar de kampplaats, waar zij van pas aankwamen, om met de andere regimenten tot de vernieling van dit gedeelte der Russische liniën mede te werken.

» Deze kampstrijd was echter een reuzenarbeid geweest, door de voorbeeldelooze woede waarmede elk der beide partijen kampte en zich tot den laatsten ademtogt verweerde. Slechts wat gesneuveld was, was overwonnen, en nog was zulks alleen dàt gedeelte wat ten tegenaanval der Pruissen ongeregeld was voortgerukt. Nog stonden ongedeerd de hen ondersteunende liniën, en een groote bloedarbeid was te voorzien, indien de Russen tijd verkregen, om door een haak hunne flank te dekken, of het ondernomen werd, met door den aanval ontordende regimenten, het inbreken op de nog ongekreukte liniën te beproeven.

» Seydlitz' arendsblik overzag het gewigt van het oogenblik; hij had, zoodra hij zulks ontwaarde, de vervolging doen staken en de herzameling doen blazen, daarbij teruggaande tot buiten het geweervuur, gedekt tegen het geschut achter den Vosberg. Zijne 25 eskadrons aan oogenblikkelijk gehoorzamen gewoon zijnde, was er slechts een korte tijd tot dit alles noodig, en wij stonden weder slagvaardig, bemoedigd door de behaalde voordeelen en brandende om ze te vervolgen.

» Gedurende den hiertoe onmisbaren tijd, en dien om de sterk aangetaste paarden een weinig te doen uitblazen, drong het oog van onzen bevelhebber door stof- en rookwolken heen, peilde de grondstreek en beoordeelde de stelling, terwijl hij in zijn geest zijn schrander aanvalsplan ontwierp, 't welk ten doel had, om, met de geringste opoffering, de geheele vernietiging van de vijandelijke benden te bewerken, die nog in orde tusschen den Zabern- en Galgengrond strijdvaardig stonden. 's Vijands linker vleugel was aan den Galgengrond geleund, zijn front in orde daarheen gekeerd, terwijl de beide liniën, daarenboven, door talrijk geschut en batterijen, behalve door dat der bataillons, het vóórliggende meest vlakke terrein bestreken.

» De regter vleugel vroeger aan den Zaberngrond leunende, was thans door de vooruitgerukte infanterie en de overhoop geworpen ruiterij ontbloot, en reikte niet meer tot zoover; zijne flanken waren nog niet gedekt en gesloten, en hierop bouwde Seydlitz zijne aanvalsbeschikkingen, welke, indien ze slaagden, hem de volkomenste zege beloofden, die echter, naar hetgeen hij reeds ondervonden had en nog voorzag, door de gewone middelen niet verkregen kon worden. De 33 eskadrons huzaren en dragonders welke op de vooruitgegane Russische infanterie aangevallen waren, hadden eenen tegenstand ontmoet hoedanig niemand ooit had gezien. Gewoonlijk is bij een gesloten aanval op infanterie, wanneer de kavallerie er in slaagt in te dringen, de zaak beslist, daar deze de alsdan uiteengedreven en zich op den grond werpende of verbijsterd vlugtende infanterie als weerlooze schapen neerhouwt. Hier leverde de hardnekkige tegenweer der Russen een schouwspel op dat de oudste krijgers niet aanschouwd hadden en bezwaarlijk beschreven kan worden. Geen der Russen dacht aan wijken, vlugten of overgeven; maar wel onwrikbaar stand te houden, daar zij alleen hierin en in wanhopige tegenweer hun behoud stelden. Gewoon met de Turken te kampen, waarbij de overwonneling geen lijfsgenade te wachten heeft, bewust deze ook van de Pruissen niet te zullen verkrijgen, weerde ieder zich tot den laatsten adem, drong zich steeds in klompen te zamen, die zich tegen de ruiters op het woedendste verdedigden en niet uiteen lieten dringen, maar

waarin de ruiters moesten boren om ze te vernielen, en waarvan al wat niet neêrgehouwen werd, zich op nieuw vereenigde, om den tegenstand te vervolgen. Zoo streden de enkele soldaten tegen de hen aangrijpende ruiters, en deden menigeen in het gras bijten; zij bezweken allen onder de klingen der zich daartoe zamenvoegende ruiters, met wie in de omstreken van Zorndorf de strijd nog lang voortduurde, daar alleen het neerhouwen van den laatsten man een einde aan den strijd kon maken.

»Zooveel de damp en het stof zulks tusschen beide vergunden, zagen wij dit schrikkelijk kampgewoel aan, en konden daarnaar den harden strijd beoordeelen die ons nog te wachten stond. Inmiddels bereidden wij ons, op onze beurt, op het tweede bedrijf voor tegen de Russische infanterie, en voerden de voorbereidende bewegingen uit, door onzen bevelhebber bevolen, wiens albezielende blik ieder met de hoogste geestdrift vervulde.

»Achter de hoogte van den Vosberg, welke de werking van het geschut grootendeels onbeduidend maakte, hadden onze drie kurassier-regimenten zich achtereen herzameld; de huzaren van Ziethen stonden achter deze, meer regts; kogels en granaten suisden en snorden in groote bogen, of tegen den Vosberg treffende, ricochetterende over ons heen. Nu gaf Seydlitz, door middel zijner adjudanten, zijne laatste bevelen aan de bevelhebbers der regimenten, om deze in de beweging op eskadronsfront afstand te volgen, steeds in acht nemende het voorste regiment te volgen, om de hun gelaste manoeuvre uit te voeren en zonder zich door iets te laten ophouden. Zijn eigen regiment, waarvan hij zooveel verwachten kon, stond aan het hoofd, de gendarmes in de tweede, de garde-du-corps vormde de achterste linie, waarop regts achterwaarts de huzaren van Ziethen trapswijs volgden. Thans weergalmt zijn kommando: *Marsch!* door alle volgende liniën herhaald; de trompetters blazen, en zoodra alles in den stap zich in beweging bevindt en de aangenomen marschrigting wel verzekerd is, doet het tweede kommando den bedaarden draf aannemen. Zoo draven de regimenten kalm den Vosberg over; hier verdubbelen de Russen het geschutvuur uit hunne batterijen, zonder meer dan enkele manschappen te treffen, daar de regimenten slechts achtervolgens op de hoogte zigtbaar werden. De marschrigting tegen hunnen regter vleugel de doellinie veranderende, verwrikte het goed rooischieten: dit gezigtspunt was de uiterste regter vleugel van de Russische slagorde. Nu begonnen de Russische generaals te ontwaren, dat het doel was hen in de regter flank te vallen. Wij zagen dat zij hiertegen met haast troepen aanvoerden, om den afstand tusschen hunne linie te sluiten, zonder er mede gereed te kunnen komen. Onderwijl strekten wij, naarmate wij hen naderden, meer en meer den draf uit; de stukken werden omge-

draaid, waarmede zij met schroot in de stofwolk vuurden, welke ons omzwachtelde en de eigentlijke aanvalswijze verborg, daar zij ook een dergelijke wolk, regts van ons door de huzaren veroorzaakt, regtstreeks tegen hun front zagen aanrollen. Steeds hielden wij, in de beweging, zoo nabij mogelijk, links aan den Zaberngrond. Zoo geraakten wij spoedig binnen het bereik van het geweervuur, dat weinig uitwerkte, daar de Russische soldaten schuins regts moetende aanleggen, in deze gedwongen stelling kwalijk doel konden nemen, te minder, daar stof en rook hen bijna niets liet onderscheiden. Wij draafden de Russische linie regts latende, hunnen regter vleugel op omtrent 200 schreden voorbij, regtuit op Quartschen aan, toen Seydlitz op eens voor het eerste eskadron kwam aanjagen, en: *Eskadrons! regts* = zwenkt, kommandeerde, juist toen wij de achterste linie voorbij waren gekomen. De drie regimenten deden zulks gelijktijdig, waardoor drie kolonnes met eskadronsafstanden nevens elkander gevormd werden. Nu klonk het, na de in galop volbragte zwenking, *Voorwaarts!* en zoo ging het in dien gang, op: *Marsch! marsch!* met een front van drie eskadrons tegen de flanken der nabij elkander opgerukte Russische liniën. De trompetters bliezen den aanval, de klingen vlogen uit de scheeden en flikkerden in de stofwolk, en op: *Attacqueert!* ging een aanvalskreet op, waarmede wij ons op den vijand wierpen, die nog gedeeltelijk bezig was zich in carré te scharen, door het maken van een flank, doch hierin, door onze snelle beweging verrast, alsmede door het geschreeuw en het onderscheiden uitvoeren der kommando's, verhinderd werd. Zoo omgaven wij de liniën in de zijden, van voren en van achteren; alles werd overhoop gereden, neergehouwen, verpletterd. In het eerste oogenblik echter weken de Russen, hoezeer verrast, niet, of hielden zich een oogenblik bezig, zich met vuur, bajonet en kolf te weren. Zelfs op den grond liggende zwaar gekwetsten deden zulks, zonder dat een hunner pardon vroeg, tot zij afgemaakt werden. Vreeslijk was de slagting, die de door den weêrstand en de herinnering aan de gepleegde wandaden, tot woede verbitterde ruiters onder hen aanrigtten: »Dat is voor Cüstrin"! »dit voor die of die plaats"! hun geboorteplaats, die door de Russen verbrand en verwoest was; »dat voor mijn' vader, broeder, zuster of moeder!" die vermoord of doodgemarteld waren, was hun wraakwoord, terwijl zij de Russen neerhieuwen of doorregen. Het gezigt van eigen of vijands bloed wakkert, gelijk gewoonlijk, den moordlust aan, en honderden waren in een oogenblik ten zoenoffer geslagt, zonder dat bijna een enkele het ontkomen kon, waarvoor bij zoodanige aanvalswijs ook geen mogelijkheid overbleef, daar de op frontdistantie volgende eskadrons hen, die bij gewone kavalleriecharges meerendeels ongekwetst overhoop gereden worden of zich

voorbedachtelijk neerwerpen, zich hier veelal weder oprigtende, er geene gelegenheid toe gaven, maar met de kling afgemaakt werden. Naarmate echter de eskadrons meer voortrukten en de ongelijkaardige weêrstand de orde stoorde, vermeerderde ook de arbeid, daar zoowel de aangevallen, als de nog verwijderde Russische korpsen zich, in de pogingen om dezen flankaanval het hoofd te bieden, tot digte massa's zamenklompten, die zich op het wanhopigste weerden. Sommigen vereenigen zich telkens op nieuw, tusschen welke en de meer en meer verdeelde Pruissische ruiters, het tot den woedendsten kamp komt, die met alle krachten van alle zijden op de digte massa aandringen, waaruit geen ontwijken mogelijk is, waarin geene verschooning gekend wordt. Maar de Russen zwichten niet en blijven zich op de lijkhoopen weren, tot ook de laatste onder het overwigt der ruiters en de kracht der paarden geveld is. Bij elken nieuwen klomp is een nieuw moordgevecht noodig. Thans nemen ook de dappere Ziethensche huzaren regts van ons, deel aan den kamp, en rijden met zooveel drift tusschen en in de digste massa's, dat zij, als een wig er in beklemd, niet dieper in het menschengedrang kunnen voortkomen, hetwelk zich rondom hen toesluit, en zij zich met groote inspanning weder eene baan naar buiten moeten breken.

»Met onwederstaanbaar geweld wentelt de ruiterstroom zich voort over duizenden lijken, schokt de standhoudende hoopen, die de grimmige woede der ruiters gaande weg met hunne klingen nederslaat en overstelpt; de batterijen worden achtervolgens vermeesterd; de kanonniers weren zich met al wat hen voorkomt, en kampen, bij mangel van ander wapentuig, met handspeeken en laadgereedschap van hunne, als een heiligdom verdedigde stukken, tot de laatste onder de sabels der Pruissen nederzinkt en stervend, nog kramptrekkend in doodstuipen, zich aan de affuiten vastklemt. Vruchteloos is deze wanhopende tegenstand, daar een deel van de dragonders, die de vooruitgerukte Russische infanterie bij hare onvoorzigtige vervolging op het lijf gevallen zijn en hun vernielingswerk voltooid hebben, zich tot eene nalezing met Seydlitz scharen komen vereenigen, en zoo bereiken deze eindelijk het eind hunner bloedige baan, waarvan zij alle Russen hebben weggespoeld, wier lijken hun loop aanduiden, en de plaats, die zij verdedigd hebben, hoopswijs bedekken. De gansche uitgestrektheid tusschen den Zabern- en Galgengrond, welke de Russische regter vleugel besloeg, is schoongeveegd; alles is neergehouwen of uiteengedreven; slechts enkele der verwijderdste hoopen, enkele vlugtelingen hebben, begunstigd door afstand en terrein, zich in de diepte van den Galgengrond, in het houtgewas

en de moerassen van Quartschen aan een dergelijk lot kunnen onttrekken.

»Geheel verwilderd door de voorbeeldelooze slagting, stort deze woeste hoop zich op de alhier in en achter den Galgengrond opgehoopte bagagewagens, met wier plundering zij de vroeger weggeslagene ruiters, na hunne wilde vlugt, bezigvinden, en volgen dadelijk dit verleidend voorbeeld. Eene menigte voertuigen met brandewijn, hun lievelingsdrank beladen, alsmede de marketenterwagens worden de prooi, waarop de menigte, door uitputting, kampwoede en roofzucht verbijsterd, zich werpt en, even als wanhopende schipbreukelingen, alle maat vergetende, zich vol en dol zuipt. Vruchteloos pogen de officieren hun dit te beletten; te vergeefs slaan deze de brandewijnvaten den bodem in, en laten den noodlottigen drank wegloopen: de onzinnigen werpen zich plat neder en slurpen het geliefde nat van het zand op. Weldra geheel beseffeloos, vergeten zij alle reden en pligt, en bij de steeds toenemende woede, stijgt hunne razernij tot zulk eenen trap, dat zij zelfs hunne officieren aanvallen, hen mishandelen en een groot aantal van hen, vooral de uitlanders, om hals brengen. Schromelijk en onherstelbaar werd de verwarring, die hen allen aan het Pruissische wraakzwaard zou hebben overgeleverd, hadden omstandigheden en terreinhindernissen dit niet voor het oogenblik tot ophouden genoopt. Alle orde was verbroken. Bij den alles wegslependen aanval, waren de Russische generaals en alle bereden officieren het slagveld ontweken en tot zelfbehoud in alle rigtingen weggejaagd. Zelfs de opperbevelhebber Fermor, was zoodanig in het gedrang gekomen, dat hij door de verwarring afgedwaald, zich gedwongen zag naar Kutzdorf te vlugten, van waar hij eerst in den nacht bij het leger kon terugkeeren.

»Zoo waren in deze geheele uitgestrektheid geen vijandelijke geordende scharen meer te bestrijden; de verdelging van den vijandelijken regter vleugel was volbragt; maar van deze zijde het verder voortzetten der overwinning onmogelijk, daar het aanrukken van deze zijde tegen het nog in volkomen orde staande midden en den linker vleugel der Russische slagorde volstrekt onmogelijk was. De steeds dieper en moerassiger wordende Galgengrond, waarheen en waarachter de bagagewagens zich hadden gered, was daardoor des te moeijelijker door te komen, even als de moerassige weiden van het Hofbroek, nabij Quartschen, het omtrekken en in den rug komen der Russische stelling verhinderden.

»De Russische veldheeren hadden, gedurende den strijd op den regter vleugel, met allen spoed, eene geduchte linie voetvolk langs de steile helling van den Galgengrond geplaatst, en een groot aantal stukken daarheen gevoerd, waardoor zij eene nieuwe flankstelling voor hunne vierhoeksche

stelling hadden verkregen, wier sterkte de vorige aanmerkelijk overtrof, terwijl het hevig vuur dat wij bij de nadering van den Galgengrond ontvingen, ons de voortdurende hardnekkigheid der Russen duidelijk bewees.

»Onze bevelhebber, met deze hardnekkigheid bekend en die daarom gemeend had, alleen door eene bijzondere aanvalswijze ze te kunnen overwinnen, oordeelde zeer juist, bij den aanblik der tegen hem over geschaarde vijanden, dat hij hier bezwaarlijk en zonder onmetelijke offers, eenige gevolgen van zijnen aanval kon hopen, te meer, daar hij van het, geheel tot Zorndorf teruggeweken, voetvolk geene ondersteuning te wachten had, evenmin van de nagevolgde dragonders en huzaren, welke, achter hem over het slagveld verspreid, nog in enkele gevechten gewikkeld en geheel uiteengeraakt waren. Onraadzaam oordeelende, om hier nutteloos onder het vijandelijke vuur te verwijlen, deed hij de herzameling blazen en besloot tot achter Zorndorf terug te keeren. Voorafgegaan door de veroverde zegeteekenen, stukken en gevangenen, marcheerden wij stapvoets, ieder regiment regts in de geopende eskadrons geformeerd, in drie liniën, naast elkander als in triumf terug, tot achter Zorndorf, waar wij in ééne linie opmarcheerden. Hier hielden wij halt; het was omtrent één uur; er had nu eene soort van stilstand in den slag plaats, welke alleen door een flaauw geweerknetteren en door den donder van het geschut afgebroken werd. Ontzettend waren de inspanningen van onze ruiterij in dezen kamp geweest; menschen en paarden behoefden wel eenige verpoozing, daar men door de gloeijende zonnehitte, stof en dorst gelijkelijk werd gekweld, en ieder voorzag dat de verrigte bloedarbeid geenszins de laatste zou geweest zijn. Mogt de afmatting het hooggestemde overwinningsgevoel al eenigzins minder levendig maken, treffend genoeg was de aanblik onzer regimenten, om ze zelfs voor hen onvergetelijk te maken, die al de veldslagen van Frederik hadden bijgewoond. De door zweet en stof en kruid zwart bruine aangezigten waren schier onkenbaar, de klingen geschaard, met een roodachtig bloedvernis verguld, getuigden van den harden en woedenden kamp, evenzoo de wanorde der uitrustingen; de paarden waren met stof en schuim bedekt en vele door sabelhouwen geteisterd; vooral had de aanblik der kurassiers iets onuitsprekelijk ijsselijks, daar hunne voormaals ligte uniformen, thans overal met vijandelijk bloed bespat, of uit eigene wonden afstroomende en daarvan doortrokken, hen naar slagters deed gelijken.

»Menigeen bloedde uit gapende wonden, in de kampdrift vergeten, of slechts met een omgeknoopten doek bedekt, om den bloedstroom te stuiten, had hij naar de aanmaning zijner bevelhebbers niet willen luisteren, om zich uit den kamp te verwijderen, en zijne beste lafenis verwacht van het den

vijand betaald te kunnen zetten. Andere zwaargetroffenen hadden nog met vollen moed, maar met zinkende krachtsinspanning, hun eskadron bereikt, om daar bezwijmende, neder te zijgen en, met het aangezigt tegen den verwonnen vijand gekeerd, den laatsten adem uit te blazen. Zoo zag men menigeen, door een kameraadschappelijken arm gesteund, bezwijkende te paard waggelen; elders een edel ros onder zijnen ruiter nederstorten, dien het, doodelijk gewond, met inspanning zijner laatste krachten, uit het strijdgedrang in veiligheid tot de zijnen had teruggevoerd.

»Menig wakkere kampstrijder werd uit de gelederen gemist; een aantal onzer uitstekendste officieren was gevallen; maar bij het bewustzijn van hun val tienvoudig aan de gehate vijanden gewroken te hebben, was wraak en strijdlust het eenig bovendrijvend gevoel, terwijl de drang der omstandigheden en de behoefte der naaste verordeningen, om de plaats hebbende wanorde onmiddellijk te herstellen, geen tijdruimte voor de treurige gewaarwordingen overliet, welke in rustiger oogenblikken het gemoed van elk, zelfs van den verhardsten krijgsman beroeren. Onzeker wat het naaste oogenblik brengen of eischen kon, haastte zich elk, en vooral de officieren, om zoodra en zoo goed mogelijk de strijdvaardigheid bij den troep te vernieuwen, door wapens en rusting weder in orde te brengen, de tot verderen kamp onbekwame ruiters te verwijderen, en die weder bereden te maken, welke hunne paarden verloren hadden, waartoe dezulken die van den vijand buit waren gemaakt, mededienden. Voorts werden de eskadrons, zooveel het zich doen liet, gelijk gemaakt, geschaard en afgedeeld, zoodat wij, met uitzondering van de gevallenen, wier aantal merkelijk minder bleek dan men aanvankelijk duchtte, in den tijd van een half uur, weer volkomen gerust en vol moed gereedstonden om den kamp te hervatten.

»In het kampgewoel hadden wij meermalen met bange zorg onzen Seydlitz in de digtste vijandelijke drommen zien indringen en door stof en damp voor ons gezigt verdwijnen; met vreugdegejuich was hij begroet, toen men onbeschadigd weder aan onze spits zag verschijnen hem, op wiens talent en moed ieders vertrouwen, als op een onwrikbare rots gevestigd was, onder wiens leiding ieder zich onverwinlijk achtte. Thans kwam hij langs het front onzer slagorde rijden, hield een oogenblik voor elk regiment stil, om het eenige woorden van goedkeuring over hun heldhaftig gedrag, en van aanmoediging voor het vervolg toe te spreken. Zijn scherpe blik monsterde, diep indringende, iedere bijzonderheid, waarvan hem de geringste kleinigheid niet ontsnapte; hier eene onderrigting en daar eene teregtwijzing gevende, bewees zulks ten volle de kalmte en de onbelemmerde geestkracht in het grootste gevaar. Vooral bij zijn eigen regiment, waar genoegzaam

ieder ruiter hem persoonlijk bekend was, was ieder overtuigd, dat zelfs in het heetste gevecht de aandacht van den bevelhebber op hem gevestigd was, dat geene uitstekende daden hem ontsnapte; en dit, gepaard met de bewustheid, dat men zijne vergelding zeker niet missen zou, deed geestdrift en zucht om zich te onderscheiden, ten hoogsten trap stijgen. — En zoo stonden wij nu weder daar, in afwachting van de verdere gebeurtenissen en der beschikkingen die ons tot nieuwen kamp zouden oproepen, daar ieder genoeg inzag, dat de beslissing van den slag nog nieuwe inspanningen zou vereischen.

» Door een noodlottigen zamenloop van omstandigheden, door onvoorziene plaatselijke hindernissen, en de groote overmagt en hardnekkigheid des vijands, was het aanvankelijke aanvalsontwerp des Konings, hoe meesterlijk ook beraamd, in de uitvoering grootendeels verijdeld. Wel is waar was het in zoover geslaagd, dat de Russische regter vleugel verpletterd en van het terrein tusschen den Zabern- en Galgengrond verdreven was, maar 's vijands ongehoorde weêrstand deed vooruitzien, wat men nog te wachten had, en de onstrijdbaarheid, waarin 15 bataillons van den linker vleugel, gelijk altijd na een ongelukkig uitgevallen infanteriegevecht, zich bevonden, alsmede de afmatting der kavallerie, welke onder Seydlitz daden volbragt en aan eene schier hopelooze zaak eene wending gegeven had, die, even voorbeeldeloos als buitengewoon, alle berekening te boven ging, deden den Koning toch de onmogelijkheid inzien, om overeenkomstig zijn ontwerp, den aanval van deze zijde voort te zetten, waar het gedeelte der Russische armee, welke de Pruissische in getalmeerderheid ver overtrof, nog weinig geleden had en in volkomen orde eene allervoordeeligste stelling achter den Galgengrond had genomen. Het zou een streven naar de onmogelijkheid geweest zijn, daar de kavallerie, door den Galgengrond gestuit, met geen mogelijkheid hier eenige dienst bewijzen kon, de in wanorde teruggeweken infanterie van den linker vleugel, tot geen verderen aanval aangevoerd kon worden, en bij hare zwakte en wankelmoedigheid, tegen een zoo voordeelig geplaatsten sterkeren vijand weinig beloofde te zullen uitrigten.

» Des morgens ten 9 uur was de slag begonnen en met voorbeeldelooze woede en de uiterste krachtsinspanning tot ruim ten één ure, alzoo gedurende vier uren, onder eene brandende hitte voortgezet. De wederzijdsche troepen hadden het grootste gedeelte van den nacht onder de wapenen gestaan; de Pruissen waren reeds van 5 uur des morgens in onafgebroken beweging geweest. Geen wonder, dat wederkeerige afmatting eene onvermijdelijke behoefte naar rust en eene pause in den kamp deed plaats grijpen, welke de beide partijen zich ten nutte maakten, om de

ontstane wanorde te herstellen, de troepen te herscharen en zich tot eenen nieuwen, eindelijk beslissenden kamp voor te bereiden: de Russen door het bezetten en aannemen van eene voordeelige stelling; de Koning door hen in die stelling aan te vallen.

»Welke voordeelen Frederik intusschen ook reeds had verworven, zijn toestand veroorloofde hem niet, door het afbreken van den slag, ter halver wege te blijven staan. Hij gevoelde het hagchelijke van zijn' toestand, indien de onder Romanzow afwezige ruiterij, die zich zeker onverwijld in beweging had gesteld, zich met het overmagtige Russische voetvolk vereenigde, zijn door het gevecht zoozeer gesmolten zwak leger, diens eenig overwigt in kavallerie kwam benemen, en het Russische leger, hersteld van den schrik der nederlaag, dan met dubbel vertrouwen zijn gedwongen aanval het hoofd bood, of zelf tot den aanval overging. De krijgsreden wees alzoo den veldheer geen ander doel aan, dan naar een beslissende en spoedige overwinning, door eenen hernieuwden aanval te streven.

»Met die schrandere tegenwoordigheid van geest, welke den grooten veldheer kenmerkt, met dien takt, welke het beste en mogelijke, naar plaats en omstandigheden, onderscheidt, waardoor Frederik (en Napoleon) zich zoo eigenaardig kenmerkten, besloot hij nu zijn aanvalsplan met den Pruissischen regter vleugel tegen den Russischen linker vleugel van Zicher af uit te voeren, welken aanval hij aanvankelijk in bedenking genomen en tegen dien op den Russischen regter vleugel, die meer gevolgen en meer speelruimte voor de kavallerie beloofde, opgegeven had. Hierbij in de verlenging van den Galgen- en den anderen grond en het tusschengelegen terrein aanrukkende, leverde deze geene frontdekking aan de Russen op. Tot dezen aanval bestemde hij de beproefde regimenten infanterie van den regter vleugel, die tot nog toe waren teruggehouden, geen verliezen door het vuur hadden geleden, en in de volkomenste orde waren gebleven. Aan deze moesten de bataillons, die op den linker vleugel gebroken waren, en welke men intusschen geslaagd was gedeeltelijk te herzamelen, zich aansluiten. Tevens werd, zoo om deze te ondersteunen, als om, overeenkomstig het eerste ontwerp, de reeds door de kavallerie op dit voor haar gunstige vlakke terrein, behaalde voordeelen, naar omstandigheden te vervolgen, bij de 56 eskadrons, die zich daar reeds bevonden, door den Koning nog het regiment karabiniers van den regter vleugel heengezonden, waar de nog blijvende 22, wegens het boschachtige terrein, voldoende tot dekking van den aanval der infanterie werd geacht, terwijl de linker vleugel, die zich thans moest terughouden (*refuseren*), door eene geduchte massa van 61 eskadrons werd gedekt, waarover Seydlitz het opperbevel

voerde; en dat deze en zijne dappere ruiterbenden zich ter goeder uur daar bevonden, werd aldra door de uitkomst schitterend bewezen.

»Zoodra deze beschikkingen volvoerd waren, stelde de Pruissische armee, die hare stelling links aan Zorndorf, regts in de strekking van Batzlow genomen had, zich in beweging: de infanterie in twee liniën, waarbij de kavallerie haar weder overvleugelende, den regter op twee, den linker op drie liniën volgde, in dier voege, dat, terwijl de regter vleugel vooruitging zich tegen Zicher rigtende, de linker teruggehouden bleef, en dus eene schuinsche slagorde vormde, waar de bataillons van den regter vleugel af, achtervolgens in het vuur moesten komen.

»Terzelfder tijd waren de drie zware batterijen vooruitgerukt; zij hervatten haar vuur tegen de Russische stellingen, en wel met te meer gevolg, naarmate zij Zicher naderden, uithoofde van het daarachter door het Hofbroek beperkte terrein, alwaar de Russische infanterie in vier achtervolgende liniën, behalve de kavallerie, eene digt opeengepakte massa vormde, waarin de geschutkogels en granaten eene groote vernieling moesten aanrigten, welk vuur het nog zeer talrijk geschut der Russen, schoon met veel geringere uitwerking wegens de dunne Pruissische liniën, even als vroeger beantwoordde.

»Het standhoudend gedeelte van het Russisch leger was door de vernieling van zijn regter vleugel tot aan het centrum aanmerkelijk ingekort; dit centrum maakte nu, door langs den Galgengrond geplaatste troepen, aldaar eene gesloten flank uit, die het oorspronkelijk vierkant of regthoek door eene nieuwe afsnijding handhaafde. Zijn toestand was voor den aard van het gevecht ten uiterste ongunstig, door de links steeds afnemende diepte van het slagveld, hetwelk, aan den linker vleugel bij Zicher bijna in een scherpen hoek uitloopende, de liniën op een geringen afstand van elkander plaatste, terwijl de achter haar heen loopende moerassige streken van het Hofbroek en van de oevers der Mietzel alle voordeelen eener diepe slagorde, welke de mogelijkheid tot manoeuvreren en de vrije beweging geeft, deden verloren gaan, en daarentegen aan de onontwijkbare vernieling van het Pruissisch geschut blootstelde, waartegen alleen de groote zelfopoffering der Russen bestand wezen kon, wier verschillende opeengepakte liniën slechts dienden om de bressen te digten, welke de kogels scheurden, die alle andere troepen zouden hebben doen uiteenstuiven.

»Tot volstrekte lijdelijkheid bepaald, was de toestand der Russen in hunne ongunstige stelling, ten gevolge van de meesterlijke beschikkingen des Konings en de ontzettende verliezen door Seydlitz hun toegebragt, met de daaruit gevolgde verwarring, allerhagchelijkst. Eene algeheele vernieling

scheen hun te wachten, daar het evenzeer onmogelijk was zich onder een zoo verschrikkelijk concentriek kanonvuur te kunnen staande houden, als door een terugtogt zich er aan te onttrekken; immers, al ware het mogelijk geweest, zich uit een zoo diep ingewikkelden slag, door een terugtogt in naauwe doortogten te onttrekken, zoo werd dit toch door het vernielen van alle bruggen en overgangen over de moerassige Mietzel volstrekt onmogelijk. Geen andere keus scheen hun dus overgebleven te zijn, dan door het Pruissische wraakzwaard geslagt te worden, of in de moerassen te versmoren. Het ten eenemale verloren initiatief, — het eenige reddingsmiddel van een gedwongen tegenaanval, — beloofde hun, al hadden zij het bezeten, weinig kans tot slagen, wijl zij de weinige geschiktheid en taktische ordebewaring hunner infanterie, alsmede de onbestandheid hunner kavallerie tegen de Pruissische, bij de verdelging van hunnen regter vleugel, te bloedig hadden leeren kennen, om te durven wagen, zich bij het voortrukken der Pruissen in de vlakte aan hen bloot te stellen, en den Koning gelegenheid te geven, om van zijne voortreffelijke manoeuvreerkunst gebruik te maken, als zij de ruimte vóór hunne stelling tegen zijne slagorde doorliepen. Hunne ruiterij was niet alleen te zwak, maar door de nederlaag op den regter vleugel te zeer gesmolten, om zich tegen de Pruissische bestand te achten.

»Intusschen waren hunne generaals er in geslaagd, om een aanmerkelijk gedeelte, dat aan het zwaard van Seydlitz ontkomen was, te herzamelen en achter hunnen regter vleugel te scharen, waar zij zich met andere ruiters aansloten, terwijl op den linker vleugel zich de overige ruiterij, zoowel de geregelde, welke zich bij den aanvang der kanonnade dáár geplaatst had, als de ligte, en wat nog bij de armee van ongeregelde ruiterbenden mogt zijn, plaats had genomen in de verdieping en achter de hoogten van Zicher.

»De Russische stelling, welke nu halvemaanswijs een kwartboog vormde, daar het verschoven onregelmatig vierkant, volgens het terrein en de hoogten versmallende, zich met den linker vleugel hoornwijs vooruitstrekte tot in de nabijheid van Zicher, bood dus, als van zelve, van de zijde van Zicher een opmerkelijk aanvalspunt aan, tegen welke de Pruissische slagorde nu aanrukte. De infanterie in twee liniën, waarvan 10 in de tweede, de drie zware batterijen vóór het front, waarvan twee de ruimte tusschen den Galgengrond en de verdieping links van Zicher, de derde den afstand van daar tot Zicher bestrijken moesten. Deze moesten daartoe vooruitrukken, om zich op de vóórliggende hoogten te plaatsen en het Russische vuur te dempen, dat de aanrukkende Pruissen, zoodra hunne beweging ontdekt werd, uit een groot getal vuurmonden ontving.

»Weldra beantwoordden hen onze brommers, en wel met een overtreffend gevolg, zóó hevig, dat het niet lang duren kon, of zij zouden alle weêrstandsgeschiktheid hebben verbroken. Bijna tot vertwijfeling gebragt, grijpt de vijand de eenige kans tot behoud: die van een wanhopenden tegenaanval, aan, waartoe hem de binnen nader bereik komende Pruissische linie, thans, zonder veel manoeuvreren, de gelegenheid aanbood, en de verwijdering der batterijen van de volgende troepen te meer uitlokte, daar zij, slechts eene zwakke bedekking hebbende, een gunstig vooruitzigt tot hare vermeestering aanboden.

»De gevoelige les, die de vijand zoo kort te voren op zijn regter vleugel had ontvangen, deed hem echter inzien, dat alleen snelheid kon doen slagen, en weerhield hem om, gelijk dáár, de infanterie daartoe te doen voortrukken. Het was de ruiterij die hij deze taak opdroeg, en wel die, welke zich op zijn linker vleugel sedert den aanvang van den slag had geplaatst; deze moest de voortrukkende Pruissen en de regter batterij aangrijpen, terwijl de herzamelde ruiterij van den regter vleugel zich van dáár tegen de beide andere batterijen en den meer terugzijnden Pruissischen linker vleugel moest rigten.

»Damp en stof bedekten weder den geheelen omtrek, toen een ontzettend geschreeuw het voortrukken der Russen aankondigde, wier kavallerie nu eensklaps komende aanjagen, zich op de Pruissische slagorde en de batterijen wierp en deze in één aanloop poogde te vermeesteren. Hoe het daarbij toeging, kan mijn rentmeester, als ooggetuige, het beste vertellen." — Deze vervolgde dadelijk het verhaal van den majoor.

»Ons regiment van Kreutz stond op den uitersten regter vleugel; de tweede linie zonder nog eenig deel aan het gevecht genomen of een schot gedaan te hebben, terwijl het intusschen zoo heet op onzen linker vleugel was toegegaan. Thans kregen wij echter ook onze beurt, en ons tweede bataillon moest, op last van den Generaal von Gablentz, door de eerste linie heentrekken, terwijl het andere terugbleef tot dekking der flank, en eene tamelijk verwijderde hoogte moest gaan bezetten, alwaar dadelijk eene zware batterij van 20 stukken opgereden werd en haar vuur met goed gevolg tegen de Russen opende. Hevig begroette ons hier het Russische geschut, zonder ons nogtans veel nadeel te doen, daar de meeste kogels over ons heen snorden, of vóór ons in den zandgrond der hoogte bleven steken. Rook, damp en stof omzwachtelden genoegzaam alles rondom ons, zoodat wij de vijandelijke ruiterij eerst op het oogenblik ontdekten, toen zij tot in onze nabijheid was gekomen en zonder dralen op ons aanjoeg. Onze Generaal liet het vuur tegen de Russische stelling voortzetten, terwijl

hij tevens met schroot de ons aanvallende ruiterij ontving, en toen deze nabij genoeg kwam, ontvingen wij haar met een moorddadig klein geweervuur, ondanks welk zij, zonder haar verlies te achten, steeds voortjoeg en, zonder ons tijd tot herladen te geven, ons van alle zijden omsingelde. Wij hadden toenmaals nog de oude geweren, waarbij het omkeeren van den laadstok ook den bestgeoefende niet vergunde meer dan drie-, hoogstens viermaal in de minuut los te branden, hetwelk later met de cilinderlaadstokken vijf-, en met de trechterzundgaten, zesmaal met gemak geschieden kon. Schoon wij niet veel anders dan eenige schoten konden doen, behielden wij toch onze orde in gesloten gelederen, en maakten zoowel achteralsvoorwaarts front; dit hield den eerst aankomenden zwerm van kozakken en huzaren in ontzag, zoodat zij niet dadelijk tusschen ons durfden of konden indringen. Zij riepen wel: *Het geweer weg!* maar ik behoef niet te zeggen, dat we ons daaraan niet stoorden, maar hun de bajonetpunten voorhielden. Genoeg bewust van hen geene verschooning te vinden, wilden we ons leven liever ten duurste verkoopen, dan ons weerloos laten slagten; maar nu kwamen er grenadiers te paard en kurassiers aanrennen, die in 't front op ons inhieuwen en ons geen andere gedachte overlieten, dan dat ons laatste oogenblik gekomen was. Reeds waren verscheidene der onzen door het zwaard der woedende vijanden gevallen, daar ook de eerste aanvallers zich in orde hadden geschaard en ons in den rug aangrepen, toen een jong Saksisch officier, bewust dat een groot aantal zijner landgenooten gedwongen onder de Pruissische vanen diende, zich in den digtsten drang wierp, en met luider stem riep: *Alle Saksers pardon!* waarop de meesten van deze de geweren neêrwierpen. Thans drongen de Russen met woede op ons in, en weinig ware er van ons teregt gekomen, had niet dezelfde Saksische officier, met verheffende kracht geschreeuwd: *Halt! halt! laat de Saksers uittreden!* waardoor hij de verbitterde, bloeddorstige Russen weêrhield en ons verloste. Van de schoone gelegenheid gebruik makende, gaven we ons allen voor Saksers uit, en waren allen gered. Een gedeelte der vijanden hield zich bezig met ons gevangen te nemen, terwijl het grootste gedeelte zich tegen de aanrukkende linie, en gedeeltelijk tegen de batterij keerde, waarvan de stukknechten met de voorwagens bij de infanterie veiligheid zochten, en daardoor het wegslepen verhinderden. Maar zie, daar komen twee regimenten kurassiers (Markgraaf Albrecht en Prins van Pruissen) met den Generaal-Majoor Ziethen, als een stormwind aangesneld, zoodat de aarde onder de hoeven der paarden dreunde, en vallen de Russen door de digte stofwolk zóó onverhoeds op den hals, dat deze hen voor eigene benden hielden, en niet eer hunne dwaling bemerkten dan toen zij zich door de

Pruissische klingen getroffen gevoelden; in een oogenblik stoven zij naar alle kanten uiteen. Dadelijk grepen wij de geweren weder van den grond, brandden wakker, onder het geroep: *Victoria! Leve de Koning van Pruissen!* op hen los, en namen een bloedige wraak voor ons niet gering verlies. Wat onze kogels ontging, troffen de sabels onzer ruiters; met lijken bezaaid lag vóór en rondom ons de kampplaats bedekt. Met innig leedgevoel ontwaarden wij onder de lijken den menschlievenden Saksischen officier, die het leven verloor, terwijl hij het onze gered had.

»Het overige gedeelte der Russische kavallerie had inmiddels den aanval tegen de narukkende infanterie voortgezet en hoopte haar te gemakkelijker te overwinnen, daar de vlugtende vóór- en kruidwagens, wier van schrik bevleugelde voerknechten blindelings op en door het voetvolk heengejaagd waren, hetwelk voor hen plaats had moeten maken, eene onvermijdelijke wanorde hadden doen ontstaan, die naauwelijks eenigzins hersteld had kunnen worden, toen de Russische ruiterij reeds tegen haar aanstormde. Opgewonden door het gelukkig vermeesteren der batterij, renden zij aan alsof ze alles overhoop wilden rijden. Maar nu betoonde zich weder dat wondervermogen der Pruissische krijgstucht, die de infanterie, even als vroeger te Molwitz, tot wonderen van standvastigheid geschikt maakte. De Russische aanloop was tegen het regiment Prins van Pruissen gerigt; hier hoopten de Russen door te breken, daar het tweede bataillon juist voor de vlugtende rijtuigen had moeten plaats maken; en zoo wilden zij langs den linker vleugel van het eerste bataillon heendringen en aldus de linie in de zijde en den rug komen. Met de grootste kalmte maakte het linker peloton een haak achterwaarts; het bataillon liet, met vaardig gemaakt geweer, de Russen tot op 100 schreden naderen en gaf op 50 zulk een moorddadig bataillonssalvo, dat, wat niet overhoop stortte, uiteenstoof en omkeerde. In hetzelfde oogenblik kwamen de twee kurassier-regimenten, die ons bataillon van Kreutz ontzet hadden, gelijktijdig met de dragonders van Normann en de zwarte huzaren van Ruesch aanzetten, en grepen de vijandelijke ruiterschaar van verschillende zijden met zóóveel geweld aan, dat de geheele Russische ruiterij, na een korten en hevigen kamp, overhoop geworpen en op de vlugt gedreven werd. Hevig zaten haar de Pruissische ruiters op de hielen en dreven haar in de uiterste verwarring door Zicher, meerendeels in de moerassen van Quartschen, waarin een groot deel omkwam, terwijl de kozakken in hunne vlugt, hetzij uit overgeërfde of uit barbaarsche gewoonte, welligt ook in het denkbeeld om hierdoor de Pruissen te stuiten, dit dorp in vlammen zetten, zonder, in hunne onmenschelijke gevoelloosheid, om de menigte hunner eigene gekwetste kameraden te denken, die jammerlijk

moesten omkomen; doch zij die zich daaraan hadden schuldig gemaakt, moesten zulks duur betalen, daar onze ruiters het dorp dadelijk omringden en een groot gedeelte der Russen den uitweg afsneed. Hier hielden de doodshoofden van Ruesch een vreeselijk strafgerigt over de barbaren: al wat naar buiten kwam werd zonder genade neêrgehouwen, of weer in het dorp gejaagd, waar zij met eene menigte andere, die zich in de huizen verscholen hadden, in de vlammen omkwamen. IJsselijk was het gehuil dat uit het brandend dorp opging, en het tooneel dat daar plaats had. Alleen dat gedeelte der Russen was het gelukt te ontsnappen, 't welk zijn uitweg om den Pruissischen regter vleugel had gezocht, en zich van daar in den rug van dien vleugel over het slagveld had verspreid.

»Aan dezen kant was geene Russische kavallerie meer te zien; onze kurassiers herzamelden zich weder achter onzen regter vleugel. Met genoegen ontwaarde men het geringe verlies, niettegenstaande zulke groote daden waren volbragt; maar de algemeene vraag was naar den geachten bevelhebber, den wakkeren Generaal-Majoor von Ziethen (Hans Siegmund), bloedverwant van den beroemden huzaren-generaal, die aan het hoofd van zijne brigade en het regiment Markgraaf, waarvan hij chef was, in het digtste gewoel was gedrongen, doch in de hitte van het gevecht en het zware stof voor de oogen der zijnen verdwenen en niet wedergekeerd was. Vruchteloos bleven toen, even als later, alle nasporingen om meer dan de zekerheid van zijn sneuvelen, en, zooals eenige gevonden papieren schenen aan te duiden, het vermoeden te verkrijgen, dat hij, onbekend met de menigte andere slagtoffers van dien dag, begraven is geworden.

»De Pruissische infanterie, waarbij ons herzameld bataillon, waarin de orde, even als bij die welke den aanval der ruiterij hadden afgewezen, hersteld was, zette nu de beweging voort; de batterij welke voor een oogenblik in de magt des vijands was geweest, was door de teruggekeerde voorwagens en artilleristen weder werkzaam geworden, en hervatte haar vuur met de beide andere batterijen en met groote uitwerking tegen de Russen, terwijl wij tot de beslissende poging aanrukten. Aangemoedigd door de groote voordeelen die wij reeds hadden behaald, twijfelden wij geen oogenblik, dat deze ons de lang betwiste overwinning zou doen behalen! Daar kwam de Koning zelf aanrijden, en alles riep hem *Vivat!* en *Victorie!* toe. Met welgevallen over het verrigtte, blikte hij op ons, maar riep tevens, zóó luide dat menigeen het hooren kon, ons toe: *Kinderen! roept nog niet victorie; ik zal het u wel zeggen als het de tijd is!* en waarlijk, hij wist beter hoe het stond, dan wij, die door het stof en den damp niet verder konden zien dan hetgeen nabij ons gebeurde, terwijl ieder te veel met zijne

eigene omstandigheden te doen had, om zich met hetgeen eenigzins verwijderd was, bezig te houden. Hetgeen hij misschien duchtte, en wat hij nu op onzen linker vleugel ontwaarde en hem berigt werd, billijkte de bezorgdheid, om zich niet te vroeg aan een vleijend vooruitzigt over te geven, wijl aldaar gebeurtenissen voorvielen, die de geheele zaak in twijfel bragten en de balans der overwinning op nieuw in den evenaar deden zweven. Ik laat aan den Heer Majoor het verhaal daarvan over, wijl hij als handelend persoon het beste daarvan kan spreken."

»De redenen des Konings om den aanval van den linker vleugel niet verder voort te zetten, maar dezen aan den regter op te dragen, bestonden hoofdzakelijk daarin, dat hij alsdan de Russen, wier flank door den diepen Galgengrond gedekt werd, in hare sterkte had moeten aangrijpen, terwijl hij, door ze deelswijs in de verlenging der ravins aan te vallen, hen hunne groote terreinvoordeelen ontnam en de tusschen deze verdiepingen ingeklemde en tot lijdelijke verdediging beperkte legerafdeelingen, door eene overmagtige artillerie overstelpt, in hun verband kon sloopen, zoodat hare verdere vernietiging gemakkelijk moest vallen. Maar behalve dit, oordeelde de Koning de Russen niet beter te kunnen weêrhouden om hunne aanvankelijke voordeelen tegen zijne zoo ten onpas geweken infanterie van den linker vleugel te stuiten, en dezen vleugel tijd tot herzamelen te geven, dan door spoedig den aanval met den regter vleugel te doen.

»Dit middel was aanvankelijk geslaagd; wat van de geweken bataillons niet gevallen of verstrooid was, werd door de inspanningen der officieren herzameld, om zich aan de dappere, ongekrenkte bataillons van den regter vleugel aan te sluiten, die stoutmoedig tegen den linker vleugel en het voormalig midden der Russen aanrukte.

»De Russische generaals zagen het onweder opkomen, dat dreigend tegen hen aankwam. Bewust dat zij er onbestand tegen zouden zijn, wanneer het Pruissische geschutvuur hunne orde geheel had verbroken, hadden zij nogmaals de proef willen nemen, om door een verrassenden kavallerieaanval de aanvallers terug te werpen, zoodra de Pruissische infanterie daartoe genoeg binnen 't bereik zoude gekomen zijn. Dit was op den schuins voortrukkenden regter vleugel met een aanvankelijk gevolg geschied, en alleen door diens standvastigheid en de gepaste hulpbieding der Pruissische ruiterij zonder gevolg gebleven, zoodat de slagorde des Konings steeds aanrukkende gebleven en de Russische zóó nabij gekomen was, dat zij, zonder zich door het schrootvuur der batterijen te laten stuiten, een hevig wederkeerig vuur uit de bataillonsstukken en het kleingeweervuur had begonnen. Thans scheen den Russischen bevelhebber van het observatiekorps Braun,

wien Fermors verwijdering het opperbevel had gegeven, het oogenblik daar, om door eene laatste poging den Pruissen de zege te betwisten, en bijna was hij hierin boven verwachting geslaagd.

»De Russische kavallerie van den regter vleugel, door Seydlitz aan gene zijde van den Galgengrond uit het veld geslagen en achter hare infanterie geweken, had Seydlitz, door de verpligting om zich tegen de infanterie te keeren, tijd en gelegenheid tot herzameling moeten geven, waarbij nog een paar regimenten, die in reserve waren teruggehouden, hen daartoe zeer bevorderlijk waren. Aan het hoofd dezer troepen stelde zich nu de Generaal Braun, en voerde ze tegen de in een hevig vuur gewikkelde Pruissische infanterie aan, die hij nu plotseling met groot geschreeuw op het lijf viel en, door stof en rook begunstigd, in verwarring bragt. Nog ter naauwernood herzameld en hersteld van den schok, welken zij kort te voren ondervonden hadden, door den ter nederslaanden indruk, die het vorige ongelukkige gevecht op hen te weeg had gebragt; uitgeput door de vermoeijenissen van een zoo langdurigen kamp, was de plotselinge verschijning van een allergrootst gevaar, te overmagtig om door de kracht der zoo beroemde Pruissische krijgstucht het hoofd te worden geboden. Dertien bataillons van den linker vleugel, dezelfde die het vorige jaar in den slag van Jägerndorff zich zoo heldhaftig tegen dezelfde vijanden hadden gekweten, die dezen zelfden morgen met zooveel dapperheid tegen hen waren aangerukt, werden nu, bij den aanval der Russische ruiterij, op eens door een panischen schrik aangegrepen, en alle zelfvertrouwen verliezende op de kracht hunner strijdvaardigheid, zwichtten zij zonder nooddrang voor een schrikbeeld, hetwelk zij door standvastigheid het hoofd hadden kunnen bieden. Onverschrokken was de Russische kavallerie in de Pruissische gelederen gedrongen, waarin zij eene groote slagting aanrigtte; verbaasdheid greep de bataillons der tweede linie aan, die haar hadden kunnen stuiten; vruchteloos waren alle pogingen hunner officieren om hen stand te doen houden; in wilde regellooze vlugt week alles naar Wilkersdorf, zonder dat het voorbeeld der bevelhebbers, zelfs de schaamte voor 's Konings bijzijn hen tot staan en herzamelen kon brengen. De mingeoefende en door den aanval ontordende vijandelijke ruiterscharen drongen gedeeltelijk voorwaarts, gedeeltelijk keerden zij zich tegen het geordende gedeelte der Pruissische linie, welke nog steeds haren aanval en het gevecht tegen de Russische infanterie voortzette, zonder zich door de wanorde van den linker vleugel te laten ontmoedigen. De toestand dier linie werd echter ten uiterste hagchelijk, en wel door de wijde opening, welke de voor den vijand gevlugte bataillons hadden gemaakt, die nu op het punt stond zich van de beide groote batterijen meester te

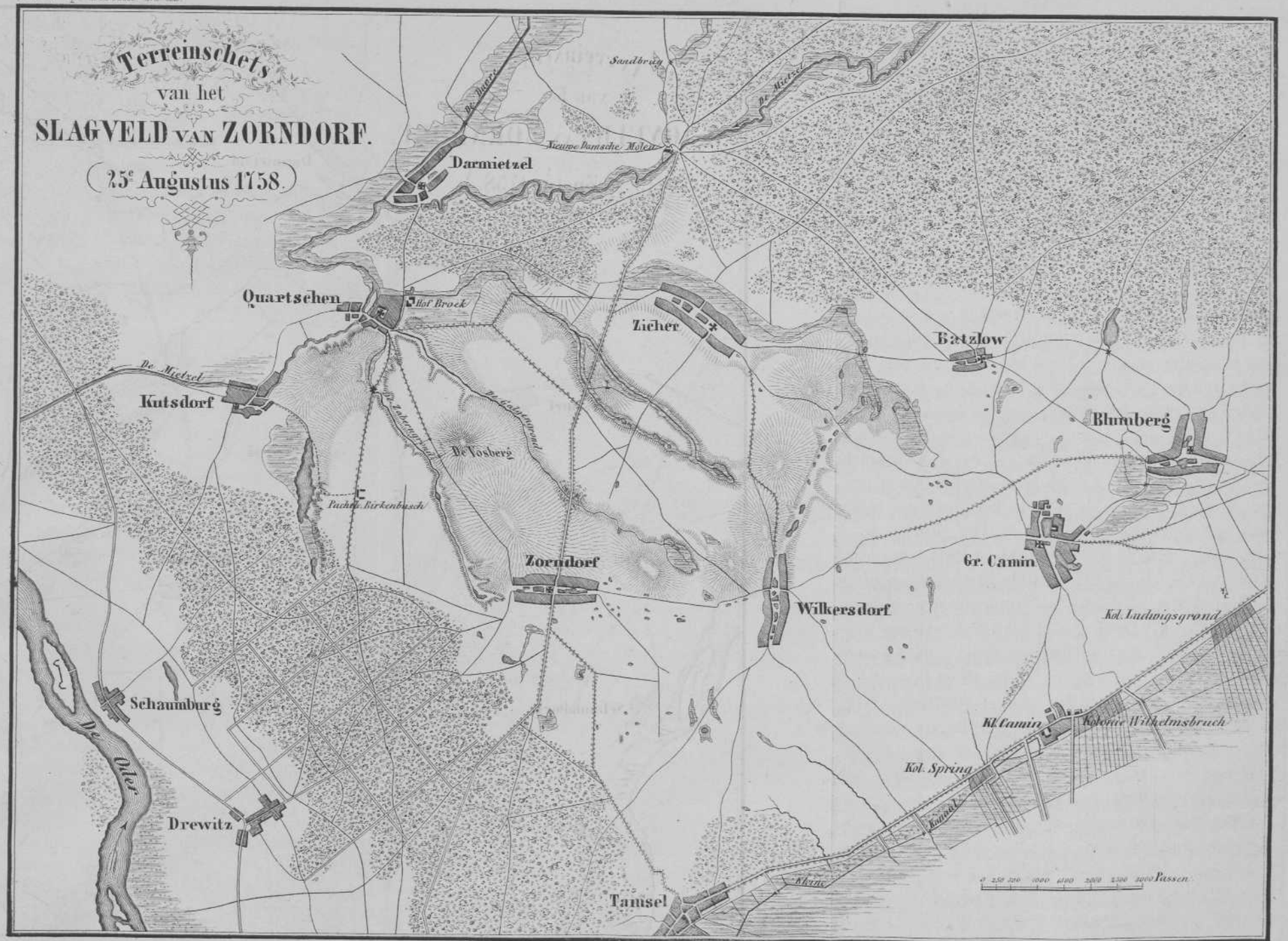

Steendruk. van A. J. Bogaerts, Breda.

maken, hetwelk, bij het spoedig voortrukken zijner infanterie en het snel ten nutte maken van het oogenblik, den slag welligt even gunstig als het volgende jaar bij Cünersdorff ten zijnen voordeele had kunnen doen omkantelen. Alles hing van een oogenblik af, en dit liet zich onze groote bevelhebber niet ontglippen.

»Langzaam waren wij, in drie liniën Zorndorf links latende, de beweging der infanterie, op 250 passen achter den linker vleugel en deze overvleugelende, gevolgd, toen op eens een geweldige stofwolk en een wijdgalmend krijgsgeschreeuw aan onze regter zijde opging. Een kortstondig hevig knetteren van het geweervuur, met het bulderen der veldstukken, verkondigde ons een geweldigen tegenaanval der Russen; de uitslag was het oogenblikkelijk ophouden van het schutgevaarte, gevolgd door de algemeene vlugt onzer infanterie, die naar Wilkersdorf stroomde, en waaronder de Russische ruiterij hare klingen deed schitteren en eene groote slagting aanrigtte, terwijl andere, in grootere of kleinere afdeelingen, zich in den rug onzer slagorde over het veld verspreidde.

»In dezen toestand kwam een ordonnans-officier des Konings aanjagen, om Seydlitz het gebeurde, en dat deze zaak ten hoogste bedenkelijk werd, te melden. Met flonkerend oog, naar dat gedeelte van de slagorde gerigt, als wilde zijn blik door alle dampwolken heendringen, zeide hij tot den ordonnans-officier: *Zeg den Koning dat er nog niets verloren is, en de kavallerie nog niet alles heeft gedaan.* Op al het mogelijke voorbereid, schoon zeker dit toeval niet zóó verwachtende, was zijn plan en de uitvoering reeds berekend; de voorloopige bewegingen waren aan de korpsadjudanten en ordonnans-officieren medegedeeld, en op een laatste woord, joegen alle naar hunne aanvoerders, om de orders over te brengen.

»Wij stonden in drie liniën; de eerste door de 5 regimenten kurassiers (18 eskadrons), de tweede door 4 regimenten dragonders (25 eskadrons), welke wederzijds de eerste overvleugelde gevormd; terwijl de 18 eskadrons huzaren van Ziethen en Malachowski zulks in de derde deden. Seydlitz voorzag dat deze poging beslissend voor den slag moest wezen, en rigtte dien ten gevolge zijne beschikkingen op eene geniale, van de gewone wijze afwijkende in, om ze met der daad werkelijk beslissend te maken.

»De groote overmagt die de Russen, ondanks hunne geleden verliezen, op de door het gevecht en de verspreiding tot beneden de helft gesmolten Pruissische infanterie bezat; hunne onwrikbaar standhoudende, opeengepakte slagorde, op een voordeelig terrein, waar hunne wederzijdsche vleugeldekking alleen een frontaanval vergunde, en bovenal de afmatting der Pruissische ruiterij, welke meer dan 12 uur aanhoudend te paard had

gezeten, reeds zóóveel en meer had gedaan dan in vele geheele veldtogten, terwijl menschen en paarden door gloeijende hitte en stof van dorst versmachtende, — tegen dit alles kon Seydlitz alleen de voortreffelijkheid zijner ruiters, hunne door 't gevoel der zege opgewonden zedelijke kracht in de schaal leggen, en deze, door zijne persoonlijkheid als ruiterbevelhebber, den doorslag doen geven. Met vol vertrouwen greep hij de teerling om den koenen worp te wagen.

»Op gegeven bevel moesten de liniën haren onderlingen afstand tot op 100 schreden opsluiten, daar Seydlitz, om den aanval den grootsten nadruk te geven, hem door al de liniën gelijktijdig wilde doen geschieden. De kurassiers moesten gesloten op den vijand treffen, hem op 't lijf vallen, en zonder gevangenen te maken, stukken weg te voeren of te vervolgen, alles trachten overhoop te werpen; de dragonders moesten de overhoop gereden vijanden vernielen en de breuken der kurassiers aanvullen; de huzaren moesten de overwinning voltooijen en er de vruchten van inzamelen. De afmatting der paarden, verpligtte met hunne krachten spaarzaam te werk te gaan. Zij deed hem, tot handhaving van den zamenhang, gelasten, alleen in den draf aan te rijden, voor den schok de paarden niet tot den renloop aan te sporen, maar dien in den gewonen galop te volbrengen.

»Nu werd het directiepunt aan de garde-du-corps die den regter vleugel uitmaakten, zóódanig aangewezen, dat zij in den vooruitmarsch de opening konden sluiten, welke de vlugt des linker vleugels in de linie had gemaakt, en om te vermijden dat de steeds dieper wordende Galgengrond, bij het voortrukken, een gedeelte der kavallerie op den linker vleugel ten hindernis verstrekte en van de overige scheidde, moest de linie, door het trapswijs vóórbrengen van den linker schouder, eene soort van regtszwenking verrigten, en dus in eene schuinsche rigting op het voordeeligste tegen de vijandelijke stelling aanrukken, welke, bij de eerste voordeelen van de eerstaanvallende eskadrons doorgebroken, in zeker opzigt in de flank moest genomen worden.

»In de hoogste spanning van de groote aanstaande gebeurtenis, heerschte de diepste stilte langs de linie, alleen door het kampgedruisch en den geschutdonder op den regter vleugel afgebroken. Vóór ons zagen we het gewoel der Russische kavallerie, die in benden verstrooid, zich hier zocht te herscharen, dáár het geslagen voetvolk vervolgde, dat langs onzen regter vleugel naar het achterwaarts gelegen Wilkersdorff heenvlugtte, en daardoor gelukkigerwijs onze frontvrije voortbeweging niet belemmerde, terwijl de aanblik van onze ontzagwekkende linie, de hittige vervolging der vijandelijke ruiterij intoomde, haar schroomvallig maakte en velen tot redding verstrekte.

»Thans rende Seydlitz voorbij onze linie en plaatste zich vóór het midden van zijne beproefde kurassiers; links van ons waren de karabiniers, regts de gendarmes. Op zijn voltoonend kommando: *Marsch*, door alle liniën herhaald, stelde de ruitermassa zich statig in den stap, als een dreigende onweêrswolk, in beweging; de trompetten bliezen den marsch en schalden in de plegtige stilte. Nu galmde zijn: *Marsch*, *Marsch!* honderdvoudig, nabij en ver, door alle liniën wederklinkende; de kalm aangevangen draf deed thans een digte stofwolk oprijzen, waardoor de ijzeren muur, die den vijand bedreigde, voor hem ontzigtbaar aannaderde, ons zelven, hem en alle gevaren verborg. De grond dreunde onder de duizenden hoefslagen, als bij het naderen van den rollenden donder. De Russen, die verstrooid, met gebroken orde, tot geen tegenaanval gereed waren, stonden verbaasd en besluiteloos op het aannaderen van den ontzagwekkenden stroom, welke in digte stofwolken van den zandigen grond, over de flaauwe hoogte tegen hen aanwentelde. Thans klonk het drievoudig: *Marsch!* en in de stofwolk bliksemden de klingen, terwijl de aarde onder de galopslagen daverde. Schrik beving het hart der vijandelijke ruiterbenden, die meerendeels den toom omrukten; slechts enkele scharen, sommige door besluiteloosheid versuft, andere in wanhoop, waren op hare standplaats gebleven, of in halve vertwijfeling ons tegengerukt, die wij nu bij het vooruitjagen ontmoetten, zonder ze gezien te hebben. Vernielend was dit zamentreffen, daar alles werd geveld wat de Pruissische linie op haren weg te gemoet kwam. In de stofwolk gewikkeld, die de hoeven der paarden deed opstijgen, ontwaarde men niets, vóór men onmiddellijk op den vijand trof, vóór men met hem in handgemeenschap kwam. De ligte Russische paarden, door de zamengedrongen rijen en het geweld van den aanloop overhoop gereden, waren onbestand de Pruissische linie te weerhouden; een kortstondig klinggerinkel, het kletteren der sabelhouwen op ijzer van helm en harnas, of de doffe slagen op andere gedeelten treffende; het kampgeschreeuw of de kreeten der getroffenen werd slechts een oogenblik gehoord, en onwederstaanbaar wentelde de ruiterstroom, welke de Russen van het slagveld wegspoelde, verder voort. Hunne ruiterij vlood in wilde verwarring naar het standhoudend voetvolk, en ontruimde de kampplaats, om onder het vuur der infanterie en dat van het geschut bescherming te zoeken, hetwelk gedurende de handgemeenschap had moeten zwijgen. Als soldaat en veldheer gelijkelijk zijn pligt vervullende, had de Russische opperbevelhebber Braun, met alle inspanning, zijne gescheurde eskadrons gepoogd te herscharen en tegen de Pruissen aan te voeren; in het hevig kampgewoel met eenige zijner dapperste ruiters gewikkeld, waren deze, kampende aan zijne zijde, gevallen;

met opoffering van hun leven hadden zij hem eene baan door de kurassiers gebroken; de laatste hunner was in de gelederen der dragonders, doorboord, bezweken; zijn eigen zwaar gewond paard dreigde elk oogenblik onder hem te bezwijken; geen mogelijkheid tot ontkomen was er open, toen hij in den zwerm der narukkende huzaren geraakte. Zijne uitstekende kleeding, die eenen hoogen bevelhebber aankondigde, weêrhield voor het oogenblik de opgeheven klingen, terwijl een toesnellend officier hem *pardon* toeriep en zich met hem uit het gedrang wilde verwijderen, om zijne gewigtige vangst bij de navolgende infanterie, achter het front heen, in veiligheid te brengen. In dezen heeten strijd, waar de grondgesteldheid en het stof verhinderden op eenigen afstand iets te onderscheiden, was een gedeelte der Russische ruiterij, bij de vervolging van het Pruissische voetvolk in de rigting van Wilkersdorf, de Pruissische ruiterij voorbij gestreefd, gedeeltelijk den weg ten terugkeer afgesneden, en poogde, 't zij verstrooid of in kleine gedeelten, langs onderscheiden rigtingen naar zijne stelling, terug te snellen. Een dezer kwam juist op den officier toegeijld, die den gevangen Generaal wegvoerde, beloofde aan dezen verlossing, en dreigde den anderen zijne prooi te ontrukken. Niet gezind deze te laten varen, drong de officier den generaal tot spoed maken aan, 't welk hem echter door zijn bezwijkend paard onmogelijk was. De gezwaaide sabel, noch doodsbedreiging vermogten iets; reeds naderden de bevrijders; nog één oogenblik en hij was bevrijd, toen de officier, in woede hem herhaaldelijk treffende, met dertien wonden van het paard deed storten, en hem aan zijn lot overlatende, zelfs een goed heenkomen zocht. De verwijderende kamp vergunde de trouwhartigheid der Russische ruiters den naauwelijks nog ademhalenden veldheer op te nemen en te vervoeren, welke als door een wonder, na een hevig lijden, in het leven bleef.

»De Russische ruiterij was voor ons front geheel verdwenen; wat niet gebleven was, had zich naar de vleugels verspreid en voor een gedeelte over het slagveld in onzen rug verstrooid; het meerendeel was naar de stelling der infanterie heengejaagd, om welker vleugels het heenjoeg, daar deze zich, door de voorgehouden bajonetten, het front, en door in de flank de liniën verbindende pelotons, tegen het maar al te gewoon overhoop jagen door vlugtende ruiterij had gewaarborgd.

»Met de bedoeling om in éénen slag alles te beslissen, en na het overhoop werpen der kavallerie de veroorzaakte wanorde ten nutte te maken, was onze massa in bestendig voortrukken gebleven. Wij waren reeds zóó nabij gekomen, dat wij den reuzenstrijd die ons nog te volbrengen stond ontdekten, waartegen het verrigte niets te beteekenen had. In plaats van de

enkele vlugtende ruiters, welke wij wederzijds het veld zagen ruimen, stond vóór ons, onwrikbaar, eene ontzaggelijke welgeordende massa voetvolk, in vier digt opeengerukte liniën, met welgesloten flanken die nergens eene opening aanboden; het stond dáár als aan den grond geworteld, als wilde het dien niet levend verlaten. In alle liniën lag het eerste gelid op de knie, met vaardig gemaakt geweer, om den aanval af te wachten. Zoodra de laatste Russische ruiterscharen het front hadden geruimd en om de vleugels verdwenen waren, barstte, bij onze nadering, een vreeselijk kanondonder uit meer dan 100 stukken tegen ons los, en overstelpte ons met een hagel van kogels, schroot en granaten, die geweldige gaten in onze gelederen scheurden; doch hoe groot het verlies en de verwoesting ook wezen mogten, maakten zij echter minder indruk, dan in andere omstandigheden het geval zou geweest zijn, daar het stof zulks niet deed ontwaren, en het donderend aanrennen der paarden het ontzettingwekkend gonzen en snorren der kogels minder merkbaar maakte, terwijl de gaten, ten gevolge van de aangewezen marschstrekking, zich van zelve sloten.

»De bedoeling om de moerassige en moeijelijke grondgesteldheid van den Galgengrond te ontwijken, had de linker vleugel regts doen houden, en volgens Seydlitz' bedoeling, had de regter vleugel zijn gang eenigzins vertraagd, waardoor de linie eene regtsche strekking verkreeg; daardoor sloten zich, bij het voortrukken op eene links zich steeds vernaauwende grondgesteldheid, de voorkomende openingen, en wij bleven onafgebroken in digte orde doorrukken, zoodat wij, zonder het verlies te achten, weldra op en onder de batterijen waren, die thans verstomden, en waarvan in een oogenblik de kanonniers nedergehouwen werden.

»Aangevuurd door de behaalde voordeelen gingen wij tot de laatste, doch tevens zwaarste taak over: het inbreken in de gesloten infanterie. Niet het verlies, maar de overgroote inspanning deed eene verflaauwing in de beweging ontwaren, de galop logger worden, veelal met den draf verwisselen, en dat in een oogenblik, waarop alleen klimmende nadruk in de palstaande infanterie kon doen inbreken, en geen geschut ter onzer hulp nabij was, om dit te bevorderen. Mag ooit een ruiterbevelhebber de noodzaak daarvan gevoeld, het bedenkelijke van het oogenblik beseft, ingezien hebben, dat aarzelen mislukken, omkeeren een geheelen ondergang te weeg moest brengen, zoo was het voorzeker Seydlitz; doch steeds vol kracht, en immer die tegenwoordigheid van geest behoudende, welke in het hagchelijkste tijdsgewricht het beste doet aanwenden, bezielde hij alles tot eene laatste inspanning.

»Nog eens kommandeert hij: *Attaqueert, Marsch! Marsch! Marsch!* Met

hem herhalen dit alle officieren; de kurassiers stemmen denzelfden aanvalskreet aan, drukken de scherpe sporen hunner matte rossen in de zijden, en stormen, met voorgehouden klingen, tegen den ijzeren muur der infanterie aan. Het snuiven en stampen van 7000 paarden, de woeste aanvalskreet, die ten hemel stijgt, vormen eene klankmengeling, welke de gemoedsbeweging ten hoogsten trap voert.

»Thans kraakt het geweervuur tegen de bliksemende stofwolk, die vreeselijk als een orkaan op het Russische voetvolk aandruischt, waarvan het door stof en rook beneveld gezigt den afstand en de voorwerpen niet onderscheiden kan; hoe groot de uitwerking ook zij, zij is daardoor minder dan anders, en onbestand om de onmetelijke kracht te stuiten. Wat niet valt, streeft met verdubbelde kracht voorwaarts, om het gevaar te spoediger te overwinnen, gewikkeld in ondoordringbare stof en rook, die de wind den vijand in de oogen jaagt en geen eigen verliezen doet ontwaren. Onwederstaanbaar door de achterste gelederen en de navolgende liniën der dragonders en huzaren voortgestuwd, was het treffen en overhoop rijden des vijands slechts één oogenblik, en waren wij eensklaps midden in en onder een vijand, die noch aan wijken, noch aan overgeven dacht, maar alleen om zich tot den laatsten bloeddroppel te weren. Hageldigt vielen de sabelhouwen, maar velden toch slechts het minste gedeelte dergenen die, overhoop gereden, nederstorten. *Voorwaarts! voorwaarts!* ging het tegen de tweede linie, die dadelijk op ons losbrandde en hetzelfde lot als de eerste onderging, en over deze, tegen de derde en vierde, tot allen onder de hoeven en klingen onzer ruiters bloedden.

»Allerijsselijkst was de slagting, die de steeds woedender krijgers onder de Russen aanrigtten, welke, ten dood gewijd, zonder barmhartigheid door hen afgemaakt werden, daar Seydlitz' schrander berekende inrigting zijner strijdorde hun alle mogelijkheid tot tegenkanting of ontkomen had benomen. Bewust toch dat vooral bij de Russische infanterie eene doorgebroken linie zich veelal op den grond werpt, en wanneer de ruiterlinie over haar heengeijld is, opspringt en het geweer herneemt, om den vijand van achteren te bestoken, hadden de op de kurassiers volgende dragonders en huzaren zulks onmogelijk gemaakt, zij deze al wat achter de kurassiers op den grond lag, afmaakten eer de gevallene zich kon oprigten.

»Met het doorbreken der eerste linie was de grootste zwarigheid overwonnen, waren de meeste offers gebragt; de achterstaande brandden wel op de ruiters los, maar met eene onzekerheid en overhaasting, welke de kogels nog meer de vóór hen zijnde strijdmakkers, dan wel de Pruissische ruiters deed treffen. Meer en meer door het gezigt van de gevallen mak-

kers en door het bloeddorstig gevoel opgewonden, ging de vreeselijke schok door alle liniën heen, over vriend en vijand, over lijken en zieltogenden, neergevallen menschen en gestorte paarden, tot aan het einde des Gronds waar het Russische leger zijne stelling had genomen. Zulks geschiedde met des te meer gevolg, daar de zwenkende beweging regts de Pruissische ruiters, toen zij eens ingedrongen waren, te gemakkelijker in de vijandelijke flank bragt. Wat niet gevallen was, werd grootendeels in het achterliggende Hofbroek en in de moerassen van Quartschen gedreven, alwaar, even als in den Galgengrond en in de achterliggende, weinig begaanbare of door boschaadje bedekte gedeelten, de laatste der infanterieliniën eene toevlugt had gevonden, die voor de paarden der Pruissische ruiterij door den weeken grond ontoegankelijk was.

»De toenemende weêrstand der massa van opvolgende liniën met de afnemende bewegingskracht der afgematte paarden, stelde eindelijk een perk aan den allesomverwerpenden schok en deed eene andere gevechtsbetrekking plaats grijpen. De allesverpletterende zamenhangende schok der massa veranderde en ontbond zich nu in eenzelvige of kleine kampgevechten van ruiters tegen voetknechten, welke hardnekkiger en langduriger dan het groote drama, en, bij de woedende tegenweer der Russen, nog veel bloediger werden. De ongelijkmatige weêrstand, de ondergane verliezen hadden de afstanden doen verdwijnen, de aanvulling der openingen bemoeijelijkt, de volgende wapens dooreengemengd, het gedrang alle tusschenwijdten en eskadronsscheiding doen verloren gaan; zóó was het geheel ééne ruitermassa geworden, die zich wel met verminderde snelheid, doch onwederstaanbaar, als een doorgebroken stormvloed over een korenveld, over het slagveld heenwentelde, alles wat haar voorkwam wegsleepte en, in een stompen hoek, hare bewegings- en aanvalsstrekking in verband bragt met die van de brave infanterie-regimenten van den regter vleugel, terwijl zij de geweken bataillons van den linker vleugel ontzette, aan deze tijd en gelegenheid tot herzamelen gaf, daar zij de Russische ruiterij stuitte, haar de veroverde veldstukken ontnam en haar zelve een behouden uitweg deed zoeken.

»Wij hadden onze infanterie van eene onvermijdelijke nederlaag gered, den Koning een nieuwe zegekroon voorbereid; maar onbillijk zou het wezen het aandeel dat de brave inf.-regimenten daarvan toekwam, te verkleinen. Het waren de veteranen, de keurtroepen (Prins van Pruissen, Asseburg, Kalkreuth, Forcade, Grenadier-bataillon von Wedell), die de Koning uit Silezië had medegebragt, welke den ouden Pruissischen roem waardig handhaafden. Niet geschokt door den aanval der Russische kavallerie op den regter vleugel

en het wegnemen der batterij, bleven zij steeds voortrukken en stonden muurvast bij het ontblooten hunner linker flank, door het plotseling wijken der 13 bataillons aan die zijde. Meerendeels brave Pommeren en Marklanders, had het berigt der gruwelen, door de Russen in hunne haardsteden en aan hunne betrekkingen bedreven, hun wraakdorst bijna tot razernij doen ontvlammen; en brandende om hen dit te doen boeten, behoefde geen hunner eenige aansporing om hen te lijf te gaan, maar wel den teugel der krijgsgehoorzaamheid, om hen te weêrhouden vooruit te spatten. Zonder zich door het vijandelijk geschut te laten stuiten, rukten zij steeds nader en openden op gepasten afstand, met orde en met eene kalmte als op het exercitieveld, een hoogst moorddadig geweervuur, dat de Russen slechts ongeregeld beantwoordden en de grootste verwarring in hunne gelederen bragt.

» Toen was het dat de ruiterij van de linker zijde kwam opzetten, de Russen voor zich heen dringende. De Koning beval dat de infanterie met haar gelijktijdig op den vijand zou inbreken; de marsch werd geslagen, met vliegende vaandels rukten de Pruissen voorwaarts, zoodat de kavallerie schuins regts vóórdrong, terwijl dit schuins links door de infanterie geschiedde; beiden vormden een ingaanden stompen hoek, waarmede zij de Russen, gelijk Hannibal de Romeinen bij Cannes, omklemden, en waardoor alles weldra in eene verschrikkelijke handgemeenschap vermengd werd.

» Het moorddadig en langdurig geweervuur had de patronen voor het geweer en de veldstukken uitgeput; wederzijds hield het vuren op, en tot de handwapenen beperkt, ontaardde nu het gevecht in het moorddadig kampgewoel der vroegere eeuwen, waarvan de latere geen tegenbeeld opleveren. Weldra waren alle wapens en korpsen, van vriend en vijand ondereengemengd, die hier alleen, daar hoopswijs streden; stof en rook verhinderden elke onderscheiding; het vreeselijk kampgewoel belette eenige bevelen te verstaan, nog meer ze uit te voeren. Het geheel was eene ordelooze massa geworden, waarin de naastbijzijnde met bajonet en sabel bekampt werd. Aan wijken of vlugten werd door de Russen niet gedacht; hoezeer in tallooze kleine hoopen verdeeld, drongen zij zich tot ronde klompen te zamen, en handhaafden hunne ingenomen plaatsen tot zij die met hunne lijken bedekten. De kavallerie drong op deze hoopen in, poogde ze met alle inspanning door de kracht harer wapenen uiteen te wrikken, ze door hare klingen te vellen, en toch bleven zij zich verweren, tot dat de laatste onder hare houwen gevallen was en zich niet meer verweren kon. Menige hoop vocht zonder officieren; sommige officieren hadden hoopen uit zesderlei regimenten zamengesteld, die, hoezeer zonder order,

nogtans met de uiterste vertwijfeling vochten. De Russische kanonniers schoon zij van hunne stukken zonder munitie geen gebruik konden maken, lieten ze daarom niet varen, maar verdedigden de hun heilige panden met zijdgeweer en laadgereedschap, tot alle met kolf en bajonet geveld neêrzonken, stervende ze nog met hunne armen omklemmende. Het was een kamp die alleen met de verdelging der strijders scheen te zullen eindigen.

»De volkomen krijgsgeoefendheid der Pruissen verschafte hun het voorregt, dat niettegenstaande de onder hen heerschende verwarring, de onderscheidene troepen zich telkens beter en spoediger weder konden scharen en met meer zamenhang en ondersteuning te werk gingen. De verbitterde kampwoede, de betere aanvalsrigting en de massa der ruiterij deed de schaal der vijandelijke getalmeerderheid meer en meer ligter worden. Ook de ruiterij van den regter vleugel mengde zich in den strijd; de regter vleugel der infanterie was in het gevecht bijna links gezwenkt en dreef de Russen in de handen der links vooruitgekomen kavallerie, waardoor eindelijk al wat zich tusschen haar beiden bevond beklemd, voor en achter aangevallen en vernield werd. — Onder aanhoudend worstelen werden de Russen, in de volslagenste wanorde, tot in het moerassige Hofbroek, regts naar Darmietzel, of links naar Quartschen en Zorndorf gedreven; hunne kavallerie had zich gedeeltelijk in den rug der armee verspreid, een ander deel in de nabijgelegen boschachtige heide verstrooid. Onze infanterie vervolgde de vijanden met geveld geweer tot aan den rand van het Hofbroek, hetwelk zij aan deze zijde bezette en door haar vuur nog een stuk geschut deed verlaten, hetwelk de vijand derwaarts trachtte mede te voeren. De algemeene vlugt was grootendeels naar de Mietzel gerigt, waarover de Russen hoopten te ontwijken; doch te vergeefs, daar alle bruggen en overtogten, zoo door hen als door ons, onbruikbaar waren gemaakt. Dit had hun ondergang onvermijdelijk moeten bewerken, en toch werd het, door een zeldzamen zamenloop van omstandigheden, de oorzaak hunner redding! Aangezien hunne vlugt naar de overzijde hierdoor gestuit werd, en zij zich nu in groote massa's, die anders uiteengestoven zouden zijn, aldaar ophoopten, waren hunne bevelhebbers in de gelegenheid hen gemakkelijker te herzamelen, terwijl het gevoel van noodweer hen tot de uiterste hardnekkigheid staalde. Onophoudelijk waren de Pruissen hen nagedrongen, doch vonden zich eindelijk gestuit door de moerassige beek, welke, door het Quartsche Hofbroek loopende, de beide partijen vaneenscheidde. Hier was een groot gedeelte der bagage, van den artillerietrein en de krijgskas blijven steken, welke nu door de voortrukkende regimenten Forcade en Prins van Pruissen vermeesterd werden. Een ander gedeelte der krijgskas, die

dat den aftogt door het Drewitscher woud had pogen te nemen, viel het daarheen gezonden regiment van Kalkstein en de huzaren van Ruesch en Malachowski in handen, welke eenen rijken buit maakten.

»Was het terugwijken over de moerassige beek den Russen op een schromelijk verlies komen te staan, bij hunne voortdurende hardnekkigheid werd het hunne redding, daar zij zich dadelijk achter de beek te weer stelden en door hun vuur de Pruissen stuitten, die nagenoeg geen patronen meer hadden en, door de hindernissen van verzonken rijtuigen, menschen en paarden, volstrekt niet verder konden komen.

»Het was omstreeks 8 ure toen de slag in zooverre beslist was, dat de Russen uit al hunne stellingen verdreven waren en hun geheele leger, in ordelooze benden, zonder geregelden zamenhang, ontbonden was. Behalve een gedeelte, dat wijkende in den omtrek van Quartschen, nabij de Mietzel bijeengedrongen was, en een ander gedeelte dat in de Drewitscher en Maslinsche boschheide toevlugt gezocht had, zwierf de Russische kavallerie en de kozakken, die bij de aanvallen uiteengedreven en de ruimte gezocht hadden, achter en zijwaarts van ons, in de omstreken van Zorndorf en Wilkersdorf en op die plaatsen rond, waar de eerste gevechten waren voorgevallen, en die, bedwelmd door sterken drank, waarvan zij overmatig misbruik hadden gemaakt, en door gevechtswoede tot razernij opgewonden, zich bezighielden met de dooden te plunderen, de hulpeloos op het slagveld achtergelaten gekwetsten of hulpzoekenden onmenschelijk te vermoorden, terwijl hunne officieren gaandeweg de verstrooide benden weder zochten te vereenigen.

»Zoodra waren niet onze aanvallen geslaagd en de vijand in verwarring uit zijne stellingen verdreven, of alle Generaals spanden hunne pogingen in, om de in een chaos vermengde troepen te ontwikkelen en zooveel mogelijk eenige orde te herstellen. De trompetten en trommen riepen tot herzameling; de ruiterij, wie Seydlitz dit ten hoofdpligt had gemaakt, had zich spoedig tot slagvaardige orde ontwikkeld; ook de oude voetbenden hadden aldra hunne gelederen hernomen, gereed om den vijand op nieuw het hoofd te bieden.

»In dit oogenblik kwam de melding van de gruwelen die de omdwalende Russen aan de weêrlooze gekwetsten pleegden; zij deed de gloeijendste wraakzucht ontvlammen, en met gejuich het bevel ontvangen, dat aan een gedeelte der onzen de taak opdroeg het slagveld van deze onmenschen te zuiveren.

»Wij marcheerden, onder gedurig appel blazen, achter de infanterie heen, die, ten gevolge der volbragte beweging, eene stelling achter langs den Galgen-

grond, op de hoogten had genomen, waarop aanvankelijk bij den hoofdaanval, de regter vleugel van het Russische centrum had gestaan, en breidden ons links naar Zorndorf en Wilkersdorf uit, van waar eenige regimenten dragonders en huzaren uitgezonden werden, om de Russen te verdrijven, die geen stand hielden maar in onderscheidene rigtingen naar de Mietzel weken. Wraakademend over de onmenschelijkheid jegens de gekwetsten, gedeeltelijk onder ons gezigt, gepleegd, was er geen houden aan onze ruiters, die al wat zij betrapten ten zoenoffer aan hunne vermoorde kameraden slagtten. Een hoop van deze moord- en brandstichters, door de alles neerhouwende huzaren beklemd en omsingeld, nam de wijk naar de groote schaapschuur van Quartschen, een uitgebreid steenen gebouw; hoe langer hoe meer door onze ruiters in het naauw gedreven, sprongen de kozakken van hunne paarden en stelden zich van binnen, met hunne vuurwapenen, door alle openingen te weer. De ontembare woede der aanvallers liet zich hierdoor niet stuiten. Onbekreund om wat getroffen viel, drongen zij tegen het gebouw aan. De tegenstand der kozakken, die het aanvankelijk toegeroepen pardon door woede of wantrouwen versmaad hadden, verflaauwde bij het naderbij dringen; brandend hout op het dak geslingerd en geweerschoten zetten het gebouw in vlam; de brand breidde zich door de groote hoeveelheid hooi en stroo op de zolders, met ontzettend geweld uit, en was oorzaak van een afgrijselijk tooneel.

»Door het vuur geschroeid, door den rook verstikt, naar buiten gejaagd, wachtten hen daar de Pruissische klingen, die hen neersloegen of in den gloed terugdreven. Er was geen keus dan tusschen vuur en staal, geen erbarming voor hen, die ze niet bewezen hadden. Het angstgebrul in den vuurkolk, het doodsgegil der geslagten verstomde eindelijk toen het neêrstortend dak allen onder gloeijend puin bedolf en een einde had gemaakt aan een der afgrijselijkste tooneelen waarvan de oorlog voorbeelden oplevert. Een groot getal vijanden vond hier op de ontzettendste wijs hun einde.

De verpligting en de benoodigde tijd tot herzamelen, waarbij de regter vleugel der infanterie tot steunpunt van aansluiting en de kavallerie tot dekking verstrekte, had den Russen eenige verademing gegeven, te meer, daar de uitputting van den zoolang gerekten kamp de levendige vervolging der Pruissen aan boeijen had gelegd. In een aantal hoopen zwierven de Russen in de boschachtige heide tusschen Darmietzel en Quartschen, op het veld tusschen Quartschen en Zorndorf, in den omtrek van Birkenbosch, achter het Quartsche Hofbroek tot Kutsdorf en over de Drewitscher heide rond, terwijl de omzwervende kozakken, hunne woede botvierende, Darmietzel, Quartschen en Wilkersdorf in den brand staken, waarvan de opgaande rookwolken de

omstreken verduisterden. Dit een en ander had den Russischen bevelhebber, wien men evenmin standvastigheid, werkzaamheid, als tegenwoordigheid van geest ontzeggen kan, zich ten nutte gemaakt, om van zijne verspreide benden eenige duizend man infanterie, een duizendtal paarden en eenige stukken geschut te vereenigen. Het was de Generaal der kavallerie Demikof, die, benevens die der artillerie Holmer, de brigadier Gangraden en de overste Essen, hen in eenige orde bragt en met hen de hoogten tusschen den Zabern- en Galgengrond, en den Vosberg bezette, waar Seydlitz den eersten aanval op de kavallerie van 's vijands regter vleugel had gedaan. De algemeen heerschende verwarring had, onder den damp en stof, dit aanvankelijk niet doen bemerken, en deed de pogingen van de Russische bevelhebbers gelukken, om door afgezonden ordonnancen de overal verstrooide benden dáárheen te voeren, waar een te zamengebragte hoop tot kern van verzameling verstrekte. Van oogenblik tot oogenblik vermeerderde de massa en de zaak verkreeg een bedenkelijk aanzien, zoo de vijand verder slaagde eene zoodanige magt te vereenigen, dat hij de gevolgen der overwinning kon doen te loor gaan.

»Dit korps van Demidoff, dat frontwaarts naar den Galgengrond, links aan Quartschen, regts tegen Zorndorf, stelling had genomen, begon uit zijne artillerie teeken van leven te geven, waarmede het de naderende Pruissische afdeelingen begroette en door dit teeken van vernieuwden tegenstand den moed der overigen opwekte en tot hereeniging aanspoorde. Begunstigd door de hindernissen welke de Pruissen aan het Hofbroek belet hadden hunne overwinning voort te zetten, had zich een ander gedeelte op de hoogten, achter het Hofbroek, tusschen Quartschen en Darmietzel herzameld, waar de eilandvormige gesteldheid, omgeven door de moerassige oeverstreken der Mietzel en van het Hofbroek, het hoogst bezwaarlijk maakte hen aan te vallen, terwijl deze hoogte en die welke zij langs den Galgengrond en op den Vosberg bezetten, het voordeel opleverden van de omstreken beheerschend te bestrijken.

»De zon neigde reeds ten ondergang, en de Koning, bewust van den toestand zijns legers, van de schromelijke verliezen, die het geleden, den duren prijs waarmede het de schitterende voordeelen betaald had, zoowel als van de hardnekkigheid en de nog bestaande overmagt der Russische strijdkrachten, — die wel door vreeslijke verliezen verzwakt, doch geenszins vernietigd waren, die daarenboven elk oogenblik aanmerkelijke versterking van versche troepen konden ontvangen, wanneer de 4000 grenadiers, die den Wagenburg dekten en de kavallerie van Romanzow zich met hen vereenigden, terwijl het gesmolten, zwakke, afgematte Pruissische leger op geen enkel

man tot versterking kon rekenen, — deden hem, benevens nog andere gewigtige redenen, het raadzame inzien en besluiten om het gevecht te eindigen, zich met de behaalde voordeelen te vreden te houden, en een slag af te breken, welken de wederzijdsche algeheele uitputting had doen staken, en die nog alleen door de grenzenlooze verbittering, hier en daar, door enkele hoopen of enkele strijders, moorddadig werd voortgezet.

»En waarlijk, er was reden tot dit besluit, daar de inspanning de grenzen der menschelijke krachten ver overschreden had, waardoor dan ook alleen schier onmogelijke uitkomsten verkregen waren. Vooral was door het laatste bedrijf van het bloedig treurspel: de algemeene aanval met den regter vleugel en die der kavallerie, alle grenzen van krachtsinspanning overschreden. Sedert middernacht onder de wapenen, vóór het schemeren van den dageraad in aanhoudende beweging, en in een kampstrijd, die reeds 12 uren voortduurde, zonder een oogenblik verpoozing, op eenen mullen zandgrond, waarin de voet verzonk en elke beweging verstikkende stofwolken deed omhoog dwarrelen; onder eene gloeijende zomerzon, wier verzengende stralen, van den kalen zandgrond weêrkaatst, de drukkende hitte ondragelijk maakte, zonder voedsel, en nog sterker door versmachtenden dorst gekweld, moesten alle krachten bezwijken, zoodra de geweldige overspanning der gemoedsbewegingen ophield en, als onmisbaar gevolg, door even groote physieke en zedelijke ontzenuwing opgevolgd werd. Vooral was de dorst eene onuitstaanbare kwelling. Hadden wij gedurende verscheidene dagen reeds veel daarvan geleden, dezen dag ging hij alles te boven. Menschen en paarden leden er onuitsprekelijk aan; de door hitte en stof aan het gehemelte klevende tong snakte naar een droppel lafenis, daar in dit meestal zandige terrein geen ander water te vinden was, dan hetgeen de spaarzame poelen en plassen in de laagten bevatten, die nu meestal met lijken opgevuld waren, wier bloed zich met het slijkerig, brakke water tot een afschuwelijken drank vermengde. Dit was echter het eenige wat den ongelukkigen die er bij komen kon ten deele viel! Met ijzing herinner ik mij nog levendig, hoe de ongelukkige infanterie, zich onder het hevigste vuur, tusschen de bloedige lijken nederwiep, en dit gruwzaam vocht, als ware het de heerlijkste verkwikking geweest, opslurpte, terwijl menigeen dit met zijn eigen bloed vermengde, en niet zelden, door 't vijandelijk lood getroffen, het genot van dezen walgelijken drank met het leven boette.

»Mogt de ruiterij persoonlijk al iets minder dan de arme voetganger van dorst smachten, zij leed niet minder door den toestand der paarden, welke door de overmatige inspanningen en de onafgebroken bewegingen geheel waren uitgeput, zoodat de ruiter elk oogenblik vreezen moest zijn paard onder

zich te zien neêrstorten, gelijk aan menigeen der zwakste reeds was gebeurd. De inspanningen die een kavallerieaanval vordert, was van hen niet meer te vergen.

»De hereeniging van een aanmerkelijk getal Russische troepen en hunne dreigende houding, deden den Koning nogtans weêr van het genomen besluit afgaan en raadzaam achten, door eenen laatsten aanval, hen van dit punt te verdrijven en te verstrooijen; hij besloot daartoe zijne infanterie te gebruiken en deze door de ruiterij te ondersteunen. De generaal Forcade ontving bevel, met 11 bataillons van den regter vleugel, tegen het front van 's vijands stelling aan te rukken, en daarbij tevens te doen medewerken de bataillons van den linker vleugel, die naar Wilkersdorf geweken waren, en welke de generaal Rauther geslaagd was eenigermate te herzamelen, ten einde zij van daar tegen 's vijands regter flank zouden aanrukken.

»Dit was echter eene zware taak, daar de zoozeer afgematte infanterie bovendien grootendeels hare munitie had verschoten; een aantal, vooral de geweken bataillons, had gedeeltelijk zijne wapens verloren en moest deze door op het slagveld liggende vervangen. Desongeacht rukten de eerstgenoemde bataillons, onder den generaal Forcade, onverschrokken voorwaarts, tegen den Galgengrond aan, welke zij met de Russen bezet vonden, waarvan een gedeelte de in het moeras gezonken bagage en eenige stukken wilde redden, terwijl anderen achter het houtgewas plaats genomen hadden, die nu op de aanrukkende bataillons vuur gaven. Wel werden zij van hier verdreven, doch zoodra de bataillons uit het boschaadje kwamen en tegen de hoogte oprukten, trof hen zulk een geweldig schrootvuur, dat zij weder door het boschaadje moesten terugtrekken, hetwelk nu door de Russen op nieuw bezet werd. Nog een- en andermaal werd deze poging door dezelfde bataillons, doch telkens met even ongunstig gevolg herhaald, daar zij geene behoorlijke medewerking van de bataillons des linker vleugels ontvingen, welke de vroegere schrik nog in de leden zat, en die, door de inspanning der officieren slechts gebrekkig geschaard, toen zij naar 's vijands zijde aangevoerd en onder 't bereik van diens schrootvuur kwamen, op nieuw door schrik bevangen werden en grootendeels weder naar Wilkersdorf terugweken; anderen, op den linker vleugel, troffen in den Galgengrond de Russische bagage aan, waar de groote honger en dorst sommigen tot plunderzucht aanzette. Met den meesten moed drongen intusschen de troepen van den generaal Forcade vooruit, doch het kon hen niet baten, daar de kavallerie door den moerassigen grond gestuit, geen hulp kon bieden, terwijl de vijand zich alhier meer en meer versterkte, en hun eindelijk de munitie ontbrak, daar de patroonwagens met de vlugtelingen naar

Wilkersdorf waren teruggegaan, en zij van den bijstand der veldstukken verstoken bleven, welke al hunne munitie insgelijks hadden verschoten en die zij daarom teruggelaten hadden. De Pruissen wierpen nu hunne geweren weg en voorzagen zich van de wapens en munitie der hier in grooten getale gesneuvelde Russen, daar het kaliber hunner patronen niet met die der Pruissen overeenstemde. Met de uiterste verbittering duurde deze strijd, met afwisselend gevolg, onbeslist voort, tot de invallende duisternis en de volslagen afmatting er een einde aan maakte.

»Gedurende dit gevecht had de kavallerie zich beziggehouden met de kozakken, die de dooden en gekwetsten op het slagveld vermoordden en de hier en daar verlaten stukken poogden weg te slepen, te verdrijven, waarin zij volkomen slaagden en deze onder bedekking medevoerden. Met vreugdegejuich kwamen de huzaren van Ruesch en Malachowski uit het bosch terug, waarin zij ten 6 uur met het regiment Kalksheim waren gedrongen en een goede vangst hadden gedaan, daar hun een aanmerkelijk gedeelte der krijgskas was in handen gevallen en ze eene menigte vijanden afgesneden en gevangen hadden gemaakt.

»Eindelijk verstomde, bij het toenemen der duisternis, het gevechtsrumoer; enkele toevallige geweerschoten, kampgeschreeuw, dat zich nog hier en daar verhief, het appel blazen en slaan der korpsen om de verspreide manschappen te herzamelen, het kermen der gekwetsten en de wachtroep der uitgezette posten waren het eenige geluid, dat de stilte van den nacht afbrak die den voorbeeldeloos bloedigen dag verving. De manschappen waren doodvermoeid ter plaatse nedergezegen waar ze in eenigzins geordende rijen stonden; de nooddrang om naar fourage om te zien, had ons detachementen naar het Marlinsche woud doen uitzenden, waar wij, bij den aanmarsch des morgens, de fouragebundels hadden afgeworpen, om in den slag minder bezwaard te zijn. Gelukkig werden deze nog grootendeels daar ter plaatse gevonden en aangebragt, want uit de omliggende dorpen was niets te verwachten, daar de Russen, volgens hunne barbaarsche gewoonte, bij elken terugtogt en verloren gevecht ze in den brand hadden gestoken.

»De langdurigheid en de zeldzame wisselingen van den strijd hadden beide legers in een staat van verwarring en ontbinding gebragt, waarvan weinig voorbeelden gevonden worden, en wier spoedige herstelling de bevelhebbers van beide zijden gevoelden dringend noodzakelijk te zijn. Bij de Pruissen kwam de ingeplante krijgstucht en ervarenheid, bij de Russen het toeval, door de onmogelijkheid van te ontwijken, te stade.

»De Koning gelastte de zich nog in orde bevindende troepen eene door

hem aangewezen bepaalde stelling te nemen, en aan de andere zich dáárheen te verzamelen en aan te sluiten. De stelling strekte zich langs de hoogten van den Galgengrond zoodanig uit, dat de regter vleugel, op welken al de grenadier-bataillons onder generaal Donna moesten komen, achter de daar aanwezige poel en Quartschen ¼ mijl van daar bleef; terwijl de linker in de rigting van Wilkersdorf over het slagveld tot achter het zoogenaamde Steenbosch naar Zorndorf heenliep, waar de kavallerie hare stelling had genomen. Hier stegen wij af, het paard aan de hand tot opstijgen gereed; de infanterie legde zich bij hare wapens op den grond neêr en bragt dus den nacht door, gelijk ook de Koning in zijne tent deed, die hij in 't midden voor het front had doen opslaan.

» De Russen maakten zich den nacht ten nut, om eenige orde in hunne verwarde scharen te brengen en ze op eenigen afstand van de onmiddellijke nabijheid der Pruissen te vereenigen en te herzamelen. Zoodra het duister was, verliet Demikow met zijne afdeeling den Vosberg en trok naar de pachthoeve Birkenbosch terug, waar hij alle verspreiden vooreerst in eenen hoop verzamelde, die aanvankelijk in een bont mengelmoes van alle wapens, kavallerie, infanterie en kozakken, achter den Zaberngrond legerde. Rusteloos hielden hunne generaals zich bezig om dezen chaos eenigzins te schiften en tot korpsen te vormen, hetwelk hen tegen het aanbreken van den dag tamelijk gelukt was, zoodat zij daarmede nu eene soort van slagorde vormden, welke in 't front door den Zaberngrond gedekt was, de Drewitscher heide in den rug had, en zich links aan Quartschen, op zekeren afstand voorbij Birkenbosch, regts achter en voorbij Zorndorf uitstrekte, welk dorp tusschen de beide legerfronten bleef, welke de Zabern- en Galgengrond vaneenscheidden. Zonderling was, door de zoo wisselvallige gevechtswentelingen, de stelling weder omgekeerd van die geworden welke de beide legers bij den aanvang van den slag hadden ingenomen, daar die der Russen weder dezelfde was welke zij aanvankelijk gedurende de belegering van Cüstrin hadden genomen; de Pruissen, welke bij hunne omtrekking zich tusschen hen en de vesting hadden geplaatst, stonden thans tegenover de Russen, welke zich nu op den weg daarheen in stelling bevonden. Beider vleugels leunden in de nabijheid van de Mietzel, doch beide partijen lieten op de tegenovergestelde zijde het terrein van omstreeks Zorndorf tot aan Tamsel, zonder dekking.

» In den nacht kwam de opperbevelhebber Fermor met de meeste generaals, die, bij den aanval van Seydlitz op den regter vleugel, afgesneden waren geworden, weder bij het leger aan; ook hij deed al het mogelijke om de orde eenigermate te herstellen, 't welk echter in de duisternis groote moeite

kostte; het gedruisch, 't geschreeuw en geraas dat bij hen plaats had en tot in ons legerkamp werd gehoord, gaf ons wel het bewijs van de bij den vijand heerschende verwarring, doch wij konden het regte niet te weten komen. De Russische generaals voerden de troepen, die zich aan de overzijde van het Hofbroek en in groote menigte in en om Quartschen bevonden, naar bovengezegde stelling, welke eene soort van vierkant uitmaakte, dat aan de flanken gesloten en vooreerst, tot er meer troepen bijkwamen, in den rug door wagens gevormd was."

»Zoo eindigde een slag die in langdurigheid en moorddadige verwoedheid, en waarin zoovele snelle, onvoorziene kanswentelingen plaats vonden, bijna geene wedergade in de nieuwe geschiedenis heeft. Nimmer zag men, gelijk hier, de meesterlijkste ontwerpen zoodanig door toeval en misslag verwrikken, het aanvankelijk verkregen voordeel ten eenemaal kentelen, den ondergang daardoor nabij, en eensklaps het genie van een enkel man, van Seydlitz, de onvermijdelijk schijnende nederlaag in een heerlijke zege verkeeren.

»Het was deze dag welke de Pruissische ruiterij boven alles verhief wat dit wapen ooit volbragt heeft. Aan haar en hare aanvoerders alléén had Frederik de overwinning te danken, van welke uitkomst zijn bestaan en de voortduur der Pruissische alleenheersching afhing; 't was de oplossing van het vraagstuk van te zijn of niet te zijn. Dankbaar erkende de Koning de hooge verdiensten van onzen veldoverste, terwijl hij ook ons een ruim deel daarvan toekende, waarvan de ondubbelzinnigste betuiging en eene treffende handeling, voor het front van het leger, het bewijs opleverde.

»Toen Seydlitz na den slag zich tot den Koning begaf, trad deze met een gelaat, waarop de hoogste voldoening te lezen stond, hem te gemoet, terwijl zijn adelaarsoog een blik van ware welwillendheid op den veldoverste vestigde, aan wien hij zooveel te danken had, en welke de vreugde uitdrukte van hem, na zoo schromelijke gevaren, onbeschadigd te zien. Met stof bedekt, met bloed bespat, de kleeding gescheurd en ontredderd, — getuigen dat ook hij zijn deel aan het heetste strijdgedrang had gehad, — trad hij met den hem eigen bescheiden ernst voor den Koninklijken Veldheer, om in het eerst vergunde oogenblik verslag te doen van den hem opgedragen last, en verdere bevelen te vragen. Door zijn gevoel overweldigd, liet de Koning hem niet tot spreken komen, maar hem met uitgebreide armen omvattende, drukte hij hem, den held van Rosbach, aan zijne borst, met den uitroep: Seydlitz, *ook deze zege heb ik u te danken!* en

deed zulks op dien toon van onweêrstaanbare bevalligheid, welke hij zijne gevoelvolle woorden wist bij te zetten.

»Seydlitz' edele denkwijs in het erkennen van de verdiensten van anderen, wedijverde hier met die des Konings, daar hij diep getroffen uitriep: »Niet ik, allergenadigste Koning! maar de braven, die ik aanvoerde; Uwer Majesteits ruiterij heeft de overwinning bevochten en de grootste belooningen verdiend. Bovenal is het de ritmeester van Wakenitz, die als een leeuw gevochten en de grootste daden verrigt heeft!" Deze had, als oudste eskadrons-chef, aan het hoofd der garde-du-corps, bij het inbreken in het Russische voetvolk, met weergalooze dapperheid en kracht gestreden en de beslissing gegeven. Door de zelfverloochening, die de belooning niet tot eigen voordeel, maar tot die van anderer verdiensten keert, getroffen, benoemde Frederik den ritmeester Wakenitz, met overspringing van den majoorsgraad, tot overste-luitenant, en de beide andere eskadrons-aanvoerders von Posadowski en van Schätzel van dit korps, tot majoors.

»Nog openlijker en grootscher was de waardering waarmede Frederik den held vereerde, toen hij, den volgenden morgen het slagveld berijdende, zijn weg langs de geschaarde kavallerie nam. Bij elk regiment hield hij een oogenblik stil, om het iets verpligtend te zeggen, en dat op dien eigenaardigen toon, waarmede hij de soldaten zoozeer wist in te nemen. Zijne geheele uitdrukking toonde, hoezeer hij over hen te vreden was en hun gedrag waardeerde. Omstuwd van al zijne hooge bevelhebbers, hield hij voor het midden van ons regiment stil en beschouwde, met een zigtbaar welgevallen, het waarlijk schoone korps, dat zich zoo uitmuntend gekweten en als het ware het onmogelijke gedaan had, om den roem van voortreffelijkheid, dien het wegens zijne krijgsgeoefendheid op het manoeuvreveld, als model van een ruiterkorps, in vrede had verworven, ook onder de moeijelijkste omstandigheden op het slagveld te handhaven.

»Thans naderde hem de Britsche afgezant, Sir Andrew Mitchell, die hem in dezen veldtogt vergezelde, en ook in dezen slag, ondanks des Konings afmaning, niet van zijne zijde was geweken, om hem met de behaalde zege geluk te wenschen, en besloot met te zeggen: *De hemel heeft ons eenen schoonen dag geschonken!* De Koning echter, nog geheel vervuld van den levendigen indruk der daadwerkelijkheid, antwoordde hem, met overstelpend gevoel en op Seydlitz wijzende: *Zonder dezen zou het er slecht met ons uitgezien hebben.*

De erkenning zijner verdiensten bewees de Koning door de belooningen die een aantal officieren op Seydlitz' aanbeveling ten deel viel; sommigen werden bevorderd, anderen kregen de Orde van Verdiensten, de uitstekendste beiden.

» En deze waardeering, deze hoogschatting van Seydlitz' daden, bleven onuitwischbaar in Frederiks hart bewaard, zelfs toen andere omstandigheden de dienstwaarde minder konden doen schatten; toen eigenaardige karakterverscheidenheden, waarvan hofintrigues en oorblazingen zich bedienden, eene koelheid en spanning tusschen den vrijmagtigen, niet zelden grilligen, op krijgsgrootheid naijverigen gebieder en zijnen onovertroffen ruiterbevelhebber hadden voortgebragt, toen zelfs welde dit gevoel van billijkheid en erkentenis menigmaal boven, en uitte zich op eene voor beiden even vereerende wijze.

» Op een dier dagen van spanning, dat Seydlitz aan 's Konings tafel zat, stroef en ingetrokken, terwijl de Koning zich niet met hem, maar des te meer met een Fransch generaal onderhield, die naar de bijzonderheden van onderscheidene krijgsvoorvallen vroeg, viel het gesprek op den slag van Zorndorf, waarvan Frederik de bewegingen en aanvallen trachtte te verduidelijken. Naarmate hij meer in de bijzonderheden geraakte, en zich deze vertegenwoordigde, verlevendigde zich het voormalig gevoel, en steeds belangvoller rustte zijn blik op Seydlitz, die echter dezelfde koele onveranderde houding bleef bewaren. Eindelijk riep hij met levendig gevoel uit: *Wat zal ik meer daarvan zeggen? daar zit hij immers*, — op Seydlitz wijzende — *die den slag gewonnen heeft!* — En dit was ook in den volsten zin waar; want heeft de Koning de hoofdaanvalspunten en tijdstippen aanbevolen, de handeling ter regter tijd en het plaatselijke daarvan waren aan Seydlitz vergebleven, en nimmer is zulks door een' aanvoerder juister en met meer beleid en dapperheid uitgevoerd.

» Dienzelfden nacht vaardigde de Koning de berigten der door hem behaalde overwinning naar alle zijden uit, die eenen wonderdadig zedelijken indruk van bemoediging op zijne krijgsbenden en aanhangers, en van ontzetting op zijne vijanden te weeg bragt. Op eene koddige wijze beantwoordde hij verder een door den generaal Daun aan Fermor geschreven brief, die hem in handen gevallen was, en welke brief veel tot Frederiks besluit had bijgedragen, om Fermor zonder iets te ontzien aan te grijpen.

» Daun ried Fermor alle ontmoetingen zóólang te ontwijken en alleen den Koning zóólang bezig te houden, tot hij intusschen Saksen bevrijd had. Het antwoord na den slag van Zorndorf luidde: Met reden hebt gij den generaal Fermor voor eenen geslepen vijand willen waarschuwen, dien gij beter dan hij kent, want hij heeft stand gehouden en is geslagen geworden.

» Aangezien den nood en het gebrek van zijn leger aan krijgs en mondbehoeften, gaf de Koning last, dat de bij Neudamm achtergelaten bagage

zich onverwijld bij het leger moest vervoegen, daar hij den slag als beslissend gewonnen kon beschouwen.

» Tijdens den slag bleek uit een voorval, welk een wanhopige toestand de nederlaag der Pruissen zou hebben te weeg gebragt, daar een sterk detachement van Romanzow's korps eene poging deed, om de bij Gustebuze over den Oder gelegen brug door granaten en brandkogels te vernielen. De dappere tegenweer der beide bataillons van het vrijkorps van Hord verijdelde echter eene onderneming, die, zoo zij gelukt ware en Frederiks leger geslagen ware geworden, aan dit den terugtogt zou afgesneden en zijn ondergang berokkend hebben.

» Toen de nacht ten einde spoedde, verscheen aan de Pruissische voorposten een Russisch parlementair, welke bij den generaal von Dohna de zonderlinge, doch tevens 's Konings zege bewijzende, aanvraag van den generaal Fermor om een wapenstilstand overbragt, ten einde de dooden te begraven. De Pruissische veldoverste was te ervaren om de ware beweegreden niet te doorgronden, namelijk: tijd te winnen, tot herstel der schromelijke wanorde onder de verspreide scharen, en vaardigde hem met eene korte weigering af.

» Eindelijk verlichtte het schemerend morgenlicht het met afgestreden krijgers en met duizenden hunner lijken bedekte slagveld, waarvan de aanblik het gevoellooste en verstomptste hart, met afgrijzen en ontzetting moest vervullen. Hoopswijze of verstrooid lagen de dooden verspreid, naarmate zij in drommen, of op zich-zelven strijdende, den dood hadden gevonden. De Russen waren genoegzaam alle door eerlijke wonden van voren geveld, die, wijd gapende, door de sabel waren toegebragt, of, op eene vreeslijke wijs door het geschut vermorzeld, een ijsselijken aanblik opleverden. De woede die nog op de door den dood verstijfde gelaatstrekken zigtbaar was, bewees de weergalooze verbittering waarmede gestreden was; de houding, hoe elk zijn leven duur verkocht achtte, zoo hij het ook zijn tegenstander kon ontrukken Hier zag men hetzelfde schouwspel vernieuwen, wat oude geschiedschrijvers uit den slag der Romeinen en Carthagers waardig achtten opgeteekend te worden. Bij het voortrukken der infanterie op den regter vleugel, zag men een zwaar gewonden Rus op een zieltoogend Pruissisch soldaat nedergestort, die, onmagtig hem anders te kunnen beschadigen, in zijne woede zijne tanden hem in het aangezigt geslagen en met herhaalde beten verscheurd had, tot nabijkomende Pruissen den onmensch met bajonetsteken doorboorden. Tusschen de hoopen dooden en zwaar gewonden, wentelden doodelijk getroffen rossen en verpletterden de hulpelooze gekwetsten. De grond was hier met bloed doorweekt, dáár door kruid-

ontbarstingen zwart verschroeid; het spaarzame water in de poelen en plassen was met het bloed der tallooze lijken rood geverwd, en dit de eenige drank voor het versmachtend gehemelte. Maar bovenal gruwzaam was de aanblik der moerassige laagten van den Galgengrond, het Hofbroek en de boorden der Mietzel, waar het onweêr van den strijd het geweldigste had gewoed. Hier was de grond bevloerd met duizenden van menschen, paarden en rijtuigen van allerlei soort, die hier ingedrongen, of bij de poging tot ontwijken, er in verzonken waren, hartbrekend om redding riepen en er jammerlijk in omkwamen. Duizenden gekwetsten kermden om hulp en bijstand, die hen niet kon gegeven worden, daar de artsen en heelmeesters der korpsen op verre na niet talrijk genoeg, noch van het benoodigde voor zoo groot getal gekwetsten voorzien waren, en zelfs de gezonden in den hulpbehoevendsten toestand verkeerden.

» De slag was voorbeeldeloos ijsselijk geweest. Toen men bij den dageraad, na eene kortstondige sluimering ontwaakte, greep ieder eene ijskoude rilling en verstommende verbazing aan, bij het rondweiden van den blik en bij 't gevoel van den toestand waarin wij ons geplaatst vonden; en voorzeker, het gezigt der verschrikkelijke slagting, welke in den ongehoord langen strijd had plaats gegrepen, maakte een indruk als wel nimmer één onzer, hoevele veldslagen hij vroeger of later mogt bijwonen, ooit weder ondervonden heeft.

» De verliezen die de beide partijen hadden ondergaan waren ontzettend; dat der overwinnaars bedroeg, volgens daarvan openbaar gemaakte lijsten, aan dooden, gekwetsten en vermisten 11500, waaronder 324 officieren. Behalve den generaal majoor von Ziethen, overleden nog twee andere, von Kahlden en von Froideville aan hunne zware wonden, en ook de generaal von Forcade werd onder de gekwetsten gerekend.

» De kavallerie had hare heerlijke daden met bloedige offers betaald, daar zij 16 gesneuvelde en 60 gewonde officieren, ruim 540 dooden en 630 gekwetsten, en omtrent 100 vermiste manschappen, te zamen 1290 man verloor, terwijl het verlies aan doode, gekwetste en vermiste paarden 2139 bedroeg. Het regiment van Seydlitz, dat zich zoo bijzonder onderscheiden had, had ook meer dan eenig ander geleden, daar het, bij eene sterkte van 5 eskadrons en hoogstens 600 man, behalve 8 officieren, waarvan 3 gesneuveld, 146 man en 207 paarden buiten gevecht had.

» De zegeteekenen bestonden uit 103 stukken kanons en houwitsers, 27 vaandels en standaarden, 1 paar pauken, voorts het grootste gedeelte van de krijgskas en eene menigte bagage; daarentegen vielen den Russen 26 stukken, die in den eersten aanval door de voorhoede achtergelaten waren, benevens eenige vaandels in handen.

» Het verlies der Russen was verbazend; volgens hunne eigene opgave bedroeg het aan dooden, gekwetsten en gevangenen 21529 hoofden, waaronder 939 officieren, onder welke 5 generaals gevangen en 7 gekwetst. De weinige gevangenen die wederzijds gemaakt waren — daar van de Pruissische zijde slechts 1400 en van de Russische omtrent 2800 der tegenpartij in handen vielen, — getuigden van de voorbeeldelooze verbittering van den kamp, in welken van weerszijde geen kwartier gegeven of genomen werd. De meeste gevangenen der Pruissen waren gekwetsten, die zich tot verbinden naar Dam hadden begeven, den rondzwervenden kozakken in handen vielen, zooals die der Russen ook meestal uit op het slagveld gevonden of rondzwervende gekwetsten bestonden. Tot een bewijs van het ontzettend verlies der Russen en dat het waarschijnlijk hunne eigene opgaaf ver overtrof, mag dienen, dat de generaal Panin erkent, dat zijne brigade van 4500 tot 1475 was gesmolten, hetgeen eene bijzondere opgave niet onwaarschijnlijk maakt, volgens welke het verlies der Russen 20000 dooden en 12000 gekwetsten zou bedragen bedragen (*Bellona*, 4e D. 14e J.).

» Ondanks dit alles bleef den Russen na den slag nog eene groote getalmeerderheid over, daar zij ten minste nog een derde sterker dan de Pruissen waren en ieder oogenblik door Romanzow en het korps dat te Camin bagage dekte, eene aanzienlijke versterking van versche troepen konden ontvangen, welke hun een beslissend overwigt op de Pruissen geven moest, die geen versterking hoegenaamd hadden te wachten.

» Zooals genoeg gebleken is hadden alle troepen met uitstekende dapperheid gestreden, uitgezonderd de infanterie des linker vleugels, wier zwakmoedigheid de Koning grootendeels hunnen aanvoerder, den generaal von Rauther weet, onder wien zij driemaal waren aangevoerd, en dien hij den volgenden morgen, op zijne gewone krachtvolle wijs, wegjoeg, met de woorden: *Hij kon zich naar den D. . . . . scheren.* Deze handelwijs, om namelijk den bevelhebber voor het gedrag zijner ondergeschikten verantwoordelijk te stellen, ofschoon schijnbaar willekeurig, werd door de krijgsreden gewettigd en door de uitkomst ten volle goedgekeurd, daar zij dien bijzonderen geest voortbragt, welke toenmaals bij de Pruissen, gelijk later bij de Fransche legers, de grootste gevolgen had, en den aanvoerder tusschen de overwinning en oneer plaatsende, hem tot het volbrengen van het onmogelijke aanprikkelt, en bij verzuim van alles gedaan te hebben wat hij kon of behoorde te doen om de schande te ontgaan, niet anders dan den dood overliet. Zoodanige voorbeelden alléén konden het fondament der krijgsvoortreffelijkheid van het Pruissische krijgsgebouw handhaven."

»Ja," — zeide de Rentmeester, — »onze Koning had het voorbeeld gegeven wat ieder te doen stond; overal waar het heetste vuur was, bevond ook hij zich, zonder dat het gevaar eenigen indruk op hem maakte. Zijne meeste officieren en pages waren aan zijne zijde gedood, gekwetst of ontzadeld geworden, zonder dat hij zulks scheen op te merken. Nimmer vergeet ik, hoe hij, even als wij, door stof en kruid tot mooren hervormd, er zoo onkenbaar uitzag, dat wij hem in het voorbijrijden, toen hij na het hernemen der batterij in onze nabijheid kwam, alleen aan den welbekenden toon zijner stem herkenden.

»Hij die ooit een veldslag bijwoonde kent den toestand van ontbinding, waarin de troepen die in een' slechts eenigermate ernstigen kamp gewikkeld zijn geweest, zich bevinden, en hoezeer zij rust en eene nieuwe regeling behoeven om weder strijdvaardig te kunnen zijn. Het verlies aan bevelhebbers, de uitputting der munitie, de toestand der wapenen, de belemmering der gekwetsten, de verstrooijing van vele manschappen, het gemis aan allerlei noodwendigheden, de afmatting der manschappen, nog meer die der paarden, doet de som der beschikbare strijdkrachten tot beneden het vereischt bedrag dalen om oogenblikkelijk iets verder te kunnen ondernemen. Hoeveel te meer moest dit hier 't geval niet zijn, na een zoo lang en moorddadig voortgezetten strijd, waarin beide partijen tot de uitputting hunner laatste krachten hadden gevochten, waar de merkelijk zwakkere de schaal alleen door bovenmenschelijke inspanningen en ontzettende opofferingen had kunnen doen doorslaan. Er was geen Pruissisch korps, dat gedurende den langen dag en de menigvuldige kampwisselingen, niet meermalen in den hevigsten strijd was gewikkeld geweest, en geen aanzienlijke verliezen had ondergaan; niets was ongekrenkt tot reserve overgebleven. De menigte en de hardnekkigheid der Russen had belet hunne verdelging te voltooijen, en hoezeer alles van hunne ontzettende verliezen getuigde, bewees de hernieuwde tegenstand, dien zij met vrucht des avonds hadden geboden, dat zij nog eene geduchte magt hadden overgehouden, die, vereenigd met toeijlende versterkingen, bij een hernieuwd gevecht, den uitslag op losse schroeven kon stellen. Het vooruitzigt der zoo verzwakte Pruissische legermagt was dus zorgelijk genoeg; de infanterie toch was zeker tot beneden de 10000 man geslonken, de ruiterij zeker niet meer dan 7000 bruikbare paarden sterk; terwijl de Russen, zoodra de afwezende afdeelingen zich met hen vereenigden, meer dan het dubbel getal, veelal versche troepen en eene overmagtige kavallerie tegen ons klein, afgemat en met duizenden gekwetsten belemmerd leger konden aanvoeren. Deze vooruitzigten waren ver van troostrijk, maar de tooverkracht, welke het vertrouwen op het genie en het geluk

van onzen Koning, op die van onzen Seydlitz uitoefende, gepaard met het zegegevoel in ieders borst, gaf den dapperen strijders eene allesoverwegende geestdrift, terwijl zij die van den vijand verlamde en de aanvoerders besluiteloos maakte.

» Met het aanbreken van den dag reed de Koning ter verkenning uit, en vond de Russen nog in hunne stelling van den vorigen avond, achter den Zaberngrond, nabij Kutsdorf en in de Drewitscher heide, druk bezig om hunne verwarde klompen tot ordelijke troepen te schiften, waarvan het gedruisch de moeite en talrijkheid aankondigde, terwijl men hen veel geschut zag vóórbrengen, om hunne stelling te verdedigen.

» De Koning gelastte nu de armee zich in slagorde te stellen, en zich met het front naar den Galgengrond in dier voege te formeren, dat de infanterie in éène linie, met de grenadier bataillons op den regter vleugel, zoodanig kwam te staan, dat deze achter, op omstreeks 1000 schreden van Quartschen kwam, waar alleen het regiment huzaren van Ruesch (7 esk.) tot dekking der flank werd gesteld; de linker vleugel, waar zich de geheele kavallerie bevond, strekte zich uit tot Wilkersdorf, zoodat het Hofbroek zich gedeeltelijk in den rug bevond, terwijl het grootste gedeelte der linie, verborgen achter de flaauwe hoogten heenloopende, aan het gezigt der Russen onttogen was.

» Hoe moorddadig de slag ook geweest was, was hij daarom nog niet beslissend geweest, wijl bij elk der beide partijen het voorgestelde doel: de algeheele verdelging der tegenpartij, niet was bereikt, en beiden slechts in eenen allerneteligsten toestand waren gekomen. Beide partijen hadden groote tegenspoeden gehad, beide voordeelen bevochten, groot genoeg om aanspraak op de overwinning te maken. De Russen deden het op grond van het door hen genomen geschut en het stand houden op het slagveld, 't welk echter alleen door de onmogelijkheid van ontwijken, door de zwakte en uitputting der Pruissen had kunnen plaats hebben; en nog meer om staatkundige, dan militaire oogmerken, eigenden zij zich de overwinning toe, waarvan zij overal het gerucht verbreidden en het *te Deum* lieten aanheffen; — in zoover met regt, als zij eene algeheele vernieling waren ontgaan, terwijl het eigenaardig gezegde van den generaal Panin: » *Wij hebben wel is waar het slagveld behouden, maar dood, gekwetst of smoor dronken,*" den grond bewees waarop dat beweren berustte. Met dit al deed het gevoel van de onmogelijkheid om zich ter plaatse te kunnen staande houden, voorts de hun bekende zwakte van het Pruissische leger, de onbetwistbare dapperheid hunner soldaten, met de aanzienlijke magt die zij om zich zagen, misschien voorts den geringen nadruk dien een groot ge-

deelte der Pruissische infanterie had betoond, het aan verscheidene Russische generaals uitlokkend genoeg voorkomen, om den slag te hervatten. Vooral drong hierop de generaal Demikof aan, welke den vorigen avond den Pruissen met goed gevolg het hoofd had geboden, terwijl het gering getal der zigtbare Pruissische troepen hem er te meer toe aanmoedigde.

»Ook de Koning wenschte hetzelfde, en zou er, onaangezien de zwakheid zijner magt, toe besloten hebben, hadden de materiële hindernissen, de volslagen uitputting van manschappen en paarden, en het gebrek van munitie hem van dit waagstuk niet weêrhouden, en doen besluiten zich te vreden te stellen met de Russen, welke hij bewust was dat aan alles gebrek leden, gade te slaan, tot zij verpligt waren terug te trekken, wanneer hunne weinige manoeuvregeschiktheid hem gelegenheid kon geven nog het een of ander voordeel te behalen.

»Intusschen wilden de Russen, die uit de geringe hoeveelheid Pruissen welke zij ontwaarden, hen uiterst zwak onderstelden en zich daardoor sterk genoeg waanden om hun het slagveld en de eer der overwinning te ontwringen, eene proef nemen, in hoeverre dit gelukken kon. Zij maakten daartoe eene kleine beweging tegen Zorndorf en Wilkersdorf, door het vuur van al hunne stukken ondersteund, hetwelk echter met grooten nadruk door de Pruissische artillerie beantwoord werd, zoodat er eene wederzijdsche kanonnade ontstond, die gedurende 4 uren, tot des morgens 11 ure, voortduurde. Intusschen beproefde de Russische ruiterij, ontwarende dat op den Pruissischen regter vleugel zich slechts één regiment bevond, hiervan partij te trekken. Een aanzienlijk gedeelte hunner ruiterij van den linker vleugel, kwam eensklaps aan de zijde van Quartschen te voorschijn, en greep de huzaren van Ruesch aan, die, tegen de overmagt onbestand, in het bosch terugweek, waarheen de Russen hem langs een doortogt door het Hofbroek volgden. Zoodra zij echter tegen de hoogten oprukten, werden ze door de Pruissische infanterie en artillerie zóódanig begroet, dat zij in de grootste overhaasting den terugweg door het gezegde broek zochten. Thans zaten hen de doodshoofden op de hielen, welke nog een groot getal nederhieuwen, in het moeras dreven en vele gevangenen maakten, daar de smalle doortogt den terugtogt van kavallerie de grootste moeijelijkheden in den weg stelde. Bij deze proef van de Pruissische strijdvaardigheid lieten het de Russen berusten; de generaal Fermor verzette zich uitdrukkelijk tegen het hervatten van den slag, vooral ook wegens gebrek aan munitie. Het kwam dus dezen dag tusschen de beide partijen tot geene verdere ontmoetingen; ook het geschut zweeg langzamerhand, terwijl de Russen nog meer naar de Drewitscher heide terugtrokken.

»Dezelfde redenen welke hen van verdere aanvalspogingen terughielden, hadden, aangezien al de reeds gezegde redenen, ook den Koning doen besluiten er van af te zien en zijne troepen de hun zoo noodige rust te gunnen, ten einde tot aanstaande handelingen in staat te zijn.

»Ten gevolge daarvan werden, zoodra de bagage tegen den middag van Neudamm aangekomen was, ten 3 uur de tenten opgeslagen en in dezelfde stelling gelegerd; de linker vleugel echter iets meer naar Zicher teruggetrokken. De kavallerie nam hare stelling meerendeels achter de hoogten. Op deze werden twee regimenten als voorhoede uitgezet, die elke 8 uren werden afgelost en door eene voorpostlinie de rust van het leger tegen onverhoedsche aanvallen waarborgden, waartoe echter de vijanden geen lust hadden, als met zich-zelve genoeg te doen hebbende.

»Thans beijverde men zich de zaken in het oude spoor van orde terug te brengen en al datgene te doen wat, vooral na zulk een schrikkelijken kamp, onmisbaar is. Zooveel doenlijk werden de paarden verzorgd, de wapens en de uitrusting weder in staat gebragt en wat van levensmiddelen voorhanden was, uitgedeeld, welke echter duizenden niet meer behoefden!

»Een der treurigste tijdstippen in het krijgsmansleven is voorzeker dat, wanneer, na eenen bloedigen strijd, de tot de hoogste spanning opgewonden hartstogten zwijgen, wanneer verdoovende afmatting de zielsvermogens verstompt, en de ongehoorde ligchaamsinspanning en vermoeijenis een looden gewigt aan de moede ledematen hangen; wanneer de afgematte geest als in eene zedelijke dronkenschap verkeert, terwijl het doffe oog, onbepaald rondstarende, niets dan ijsselijkheden ontwaart, en de herinnering de schrikbeelden van den vorigen dag in een bont en onduidelijk gewemel voor den geest verlevendigt; — alsdan is er slechts ééne gewaarwording, welke als een bliksemstraal den nevel doorflikkert: het is de gedachte aan het berigt van den dood, het doodelijk kwetsen van beminde aanvoerders, van geachte en waarde krijgsmakkers, van dappere soldaten, thans in de gedunde gelederen ontbrekende, die zij gisteren nog eervol vulden, en waarin wij hen zoo roemvol hun krijgsmanspligt zagen volbrengen, voor vorst en vaderland als helden zagen strijden en sneven!

»Aan onze toegenegenheid en tegenwoordigheid onttogen, blijft ons jegens hen slechts een laatste droeve pligt te vervullen over, namelijk: hun stoffelijk overblijfsel aan de aarde over te geven, hen de stille rustplaats te bereiden, waar zij van de moeijelijkheden huns stormvollen levens rusten; en geen schooner, geen gepaster rustplaats is er, dan die op het laatste tooneel hunner daden, het slagveld, waarop zij sneuvelden, geen schooner sterfkoets en grafteeken, dan het bed van eer.

»Nog nimmer hadden wij dit voller, ontzettender gevoeld dan thans. Bij de meeste veldslagen hadden hunne gevolgen ons van het slagveld verwijderd, waardoor de ijsselijkheden er van aan ons oog onttrokken werden, het hartgrievend gevoel aan het gemoed bespaard werd. Thans omringden ons die ijsselijkheden aan alle kanten, verpligt zijnde op het bloedig slagveld, te midden van duizende lijken, te verwijlen, wier begrafenis te spoediger noodzakelijk werd, daar de gloeijende zonnehitte hunne ontbinding bespoedigde, en hunne verpestende uitwaseming het verblijf in den omtrek weldra geheel onmogelijk zou gemaakt hebben.

»Op bevel van den Koning werden de bewoners der geheele omstreek opontboden, om met hunne gereedschappen kuilen te delven; deze, benevens alle legerknechten en niet-strijdende manschappen van het leger werden, onder toezigt van opper- en onderofficieren, met de taak belast de op het slagveld verstrooide lijken te zamen te brengen en te begraven, en de verspreide wapentuigen bijeen te verzamelen. Menige aandoenlijke gewaarwording werd gevoeld bij het aantreffen van waarde bekenden! Nog treuriger was het vruchteloos zoeken naar de vermisten; met rusteloozen ijver zag men den vriend of bloedverwant op den lijkhoop de lijken omwentelen, en in de vertrokken gelaatstrekken die zijner dierbaren opsporen; met grievend leedgevoel zag men hem zwijgend van den hopeloozen arbeid zich verwijderen, wanneer al zijn zoeken en pogen vruchteloos was geweest. En met hoevelen was dit het geval niet, wier aanverwanten nimmer iets anders van hun einde vernamen, dan hun verdwijnen in het kampgewoel! Zoodanig was, onder vele anderen, het geval met den dapperen generaal-majoor von Ziethen, wiens eenig doodberigt door sommige hem aanhoorige papieren geleverd werd!

»Maar onder die hoogsttreurige bezigheid kwamen ook oogenblikken van blijde verheuging voor, wanneer men onder de, door eigen of 's vijands bloed, schier onkenbaar geworden slagtoffers, den doodgeachten wedervond, den bezwijmden teekens van leven geven zag, en verloren geachten als een buit aan de kaken des doods ontrukte. Volijverig zag men van alle zijden de brave kameraden alle vermoeijenissen, niet zelden eigene wonden vergeten, en den gevonden, hulpeloozen spitsbroeder of landsman wegdragen naar de plaats waar hun de noodige bijstand kon worden verleend. Vele, wien anders, hulpeloos, een smartvol einde te wachten stond, werden, dank aan deze broederzorg en 's Konings last om alle gekwetsten op te zamelen, in 't leven behouden en aan den Koning en 't vaderland teruggegeven.

»Maar nevens deze weemoedig treurige tafereelen zag men ook andere, dezulke die, door het koken der woedendste drift voortgebragt, den mensch

alle zachte gevoelens doen uitschudden en hem in een meedoogenloos woest gedierte herscheppen. De herinnering aan de tallooze gruwelen en wreedheden door de Russen jegens de inwoners der omstreken gepleegd, hun moordlust in den jongsten slag aan de bezwijkende gekwetsten botgevierd, verstikten in den boezem der Pruissische soldaten en boeren, alle gevoel van menschelijkheid en mededoogen opzigtelijk de zwaargekwetste Russen, die in menigte hulpeloos op de kampplaats lagen. Te vergeefs was voor deze verharde gemoederen hun jammergegil. Naar de kuilen gesleept, werden zij met de lijken er in gesmeten en alzoo levend begraven! — Doch werpen wij een sluijer over dit afschuwelijk tooneel! Dáár aan de helling van Zorndorf, bij Quartschen en Zicher, ziet men nog aanmerkelijke hoogten als pyramiden oprijzen; dat zijn de grafheuvels, waar duizenden Russen met hunne rossen, met de dapperen van Frederik ondereenvermengd, hunne laatste rustplaats vonden, die aan volgende eeuwen en geslachten zullen verkondigen, dat hier eens een der bloedigste en verbitterdste slagen werd geleverd, waar het grootste genie van zijnen tijd, door het schranderste krijgsbeleid, over de getalmeerderheid en de onverzettelijkste dapperheid zijner vijanden zegevierde, en zijne ruiterij, onder een nooit overtroffen aanvoerder, daden verrigtte, waarvan de geschiedenis geen wedergade weet aan te wijzen!

» De voormelde grenzenlooze verbittering tegen een' vijand, die zich evenzeer door woeste barbaarschheid, als ontembare hardnekkigheid, had onderscheiden, bewees de algemeene gevoelens welke zij bij de Pruissen van alle standen had voortgebragt, en waarin zelfs de Koning deelde. Zoo waren wij getuigen van eene ontmoeting, waarin de Koning daarvan de duidelijkste blijken gaf: Toen hij zich des morgens bij ons regiment ophield, werden hem, onder een aantal andere gevangene Russische hooge officieren, ook de generaals Czernischeff, Sollikow, vorst Sulkowsky en andere voorgesteld. De gruwelijke verwoestingen door hen in zijne staten aangerigt, waarvan hij nog zoo onlangs de droeve merkteekenen met eigen oogen had aanschouwd, hadden de grootste verbittering bij hem verwekt, waarvan zijn legerbevel om geene Russen te sparen, voorzeker het gevolg was. Geheel in strijd met de gevoelens, hem anders eigen, om dapperheid en krijgsongeluk in zijne vijanden te eeren, en hen met ridderlijke hoffelijkheid zoodanig te behandelen, als de gevangene Fransche generaals bij Rosbach ondervonden, die hij aan zijnen disch noodigde, verwaardigde hij de hem voorgevoerde bevelhebbers naauwelijks met een verachtelijken blik, terwijl hij, hun den rug keerende, zeide: »*Ik heb geen Siberie, waarheen ik u zenden kan; gij zult in de kazematten van Cüstrin worden gestopt. Hebt*

gij u goede kwartieren gemaakt, zoo kunt gij ze ook nu betrekken."

»Ondanks al hunne tegenstribbeling werd aan dit bevel voldaan. De generaal Czernischiff welke hierover zijne uiterste ontevredenheid aan den kommandant betoonde, en vroeg: of kazematten een verblijf voor veldheeren waren, kreeg tot bescheid: »Gij, Mijne Heeren! hebt in de stad geen enkel huis overgelaten, waarin men u inkwartieren kan. Neemt het dus ditmaal hiermede voor lief!" — en de krijgsgevangen generaals moesten in de gewelfde kelders onder de wallen kruipen! Zij bleven hier echter slechts eenige dagen, daar de Koning, na deze kleine proef van wedervergelding en na deze les in het eerbiedigen van krijgsgebruiken, hun veroorloofde een verblijf in de niet afgebrande voorstad van Cüstrin te huren.

»De toestand der beide legers duldde intusschen geen langer verblijf in de genomen stelling; een nieuwe slag of de terugtogt was onvermijdelijk; zij konden onmogelijk langer hun verblijf rekken in een van alle noodwendigheden ontbloote, dorre landstreek, die zelfs op verre na geen voldoend water opleverde, waar de lucht door de, bij de zomerhitte, snel tot ontbinding overgaande tallooze lijken, weldra ten eenemaal verpest moest worden. De Russen waren vooral ook door het ontzettend groot verlies aan officieren te zeer ontordend en hadden te veel gebrek aan munitie, om, ondanks hun aantal, met eenige kans, te durven wagen, een, schoon zwakker, doch in taktische vaardigheid hen ver overtreffend leger, dat door Frederik aangevoerd en door overwinningsgevoel bezield werd, aan te vallen. De zwakte van dit leger ontraadde zulks den Koning, gelijk die hem gedurende of kort na den slag, ook verhinderd had den wagenburgt te Camin te veroveren en daarmede den Russen den hartader af te steken. Immers had hij daartoe een aanzienlijk korps moeten afzonderen, om de 4000 keurtroepen te overmannen, welke zeker, door eene volhardende verdediging, den Russischen veldheer gelegenheid zouden gegeven hebben om ter hulp te komen, terwijl de Pruissen, door deze detachering, in den slag zóóveel zwakker zouden geweest zijn, dat zij waarschijnlijk het onderspit gedolven hadden; nu toch was slechts door de inspanning van *alle* korpsen de overwinning behaald. — Doch in welke moeijelijke gesteldheid beide legers zich na den slag ook bevonden, het Russische was toch nog het meest beklemd. Beide legers waren door dat hunner tegenpartij van hunne basis, gemeenschaps- en operatielinie afgesneden: de Russen sneden Frederik van Cüstrin af, en deze sneed hen van Landsberg en van hunne bagage te Camin af. Wederzijds bleef alleen de gemeenschap langs hunne vleugels, tusschen de Warthe, eene smalle streek, over.

»Maar Frederik had het voordeel van de onmiddellijke gemeenschap

met zijne bagage te Neudamm, en middellijk, door de bruggen over de Mietzel en die te Gustebuze over den Oder, met den linker oever van deze, en kon, schoon langs een omweg, de benoodigde munitie en onderhoud van daar verkrijgen. Fermor, daarentegen, was in een hoek tusschen de Mietzel en den Oder beklemd, waar de geheele verwoesting van alle plaatsen hem niet het minste onderhoud aanbood.

»Raadzaam achtte hij dus, zijn aftogt zoodra mogelijk, en onmiddellijk nadat onder zijne hoopen de orde eenigermate hersteld was, aan te vangen, ten einde zich met zijne bagage en versterkingen te vereenigen, eer Frederik door eene onderneming tegen de bagage bij Camin, de omstandigheden deed verergeren. 's Konings ondernemendheid en de houding der Pruissen den dag na den slag, deden niet zonder grond deswege beducht zijn.

»De voormelde aanvallende beweging der Russen, welke zoowel dienen moest om der Pruissen houding te toetsen en naar omstandigheden er nut van te trekken, als om hen-zelven van den aanval te vrijwaren en de aandacht van een aanstaanden terugtogt af te leiden, had dan ook haar doel bereikt.

»In stilte werd alles tot den terugtogt voorbereid, ten einde er de Pruissen onkundig van zouden blijven, door wier tegenwoordigheid, langs hun front en linker zijde, Fermor de netelige beweging van een flankenmarsch moest uitvoeren.

»Tegen het vallen van den avond ($^{26}/_{27}$) verzamelden zich in stilte de regimenten, en stelden zich, regts afmarcherende, in beweging, om den Wagenburgt bij Camin te bereiken, welke marsch zij grootendeels onbemerkt uitvoerden. Doodvermoeid had het afgematte Pruissische leger zich aan de rust overgegeven, toen deze op eenmaal door een geweldig rumoer van aanvalskreeten en geweerschoten werd afgebroken. De kozakken, namelijk, welke links den marsch dekten, kwamen, daar de Russische armee tot bekorting van de flank, in verscheidene kolonnen marcheerde, te nabij de Pruissische voorpostenlinie, en daar deze op hen vuur gaf, deden zij, om de beweging te maskeren, met groot geschreeuw eene aanvalsbeweging. De duisternis verhinderde de ware bedoeling te onderscheiden; de kavallerie-voorposten trokken eenigzins terug, terwijl de artillerie haar vuur opende. Zoo onzacht gewekt, greep alles naar de wapens; de regimenten rukten in slagorde, doch weldra werd alles weder stil. Uitgezonden patrouilles bragten het berigt, dat de geheele Russische armee in beweging was.

»Met het aanbreken van den dageraad reed de Koning zelf op verkenning, en bespeurde dadelijk, dat het geheele Russische leger werkelijk in verscheidene kolonnes, tusschen Wilkersdorf en Tamsel naar zijn wagenburgt te

Camin in beweging was. Oogenblikkelijk ontvingen wij met de kavallerie bevel de Russen te volgen; het overige leger, om zich in verscheidene kolonnes in beweging te stellen. Geen twijfel lijdt het, of een aanval gedurende den marsch zou de zoo weinig tot groote bewegingen geschikte Russen een volslagen ondergang hebben berokkend. Reeds drongen wij op hunne achterhoede aan; duidelijk ontwaarden we hunne overhaasting en hunne pogingen om onzen aandrang te stuiten, terwijl zij op de hoogte bij Wilkerfdorf eene zware batterij opreden, welke een hevig vuur tegen ons opende, zonder ons echter veel schade te doen.

»Alles was in beweging en rukte vol vertrouwen aan, om den vijand, zoo al geen volslagen nederlaag, ten minste een zwaar verlies toe te brengen, toen eensklaps een bijzonder toeval hem redde en 's Konings schrandere maatregelen vruchteloos maakte. Plotseling, namelijk, kwam er, gelijk in moerassige streken menigmaal het geval is, een zoo dikke mist op, dat het volstrekt onmogelijk werd op 20 schreden afstands iets te onderscheiden of eenige beweging uit te voeren. Zulks kwam den Russen zeer te stade; ongestoord bereikten zij hunnen wagenburgt bij Camin, alwaar zij stelling namen, met den regter vleugel achter Blumberg, den linker aan Klein-Camin, terwijl zij in het centrum Groot-Camin sterk bezetten en zich dadelijk begonnen te verschansen.

»Hiertegenover legerden de Pruissen, met den regter vleugel aan het broek van de Warthe, den linker tegen Wilkersdorf, het hoofdkwartier te Tamsel. De voorhoede van 5 bataillons, 10 eskadrons dragonders en 10 huzaren rukte voorbij de engte tot op kanonschotsafstand van daar. De generaal Bredow werd met 2 regimenten ruiterij naar Batzlow gezonden, om het slagveld tegen de omzwervende kozakken te bewaken. Terzelfder tijd ontving de generaal v. Gablentz bevel, zich met 4 bataillons en eenige honderd huzaren naar Neudamm te begeven, om van daar eene poging in den rug des vijands, tegen zijne naar Landsberg teruggaande bagage en daarheen gezonden gekwetsten te beproeven, de eerste te verbranden, de andere op te ligten. Dit werd echter onmogelijk gemaakt, doordien de voorhoede van Romanzow reeds ter hulp was geijld en den Pruissischen generaal eene overmagt tegenstelde, die hij onmogelijk wagen kon aan te grijpen, zoodat hij naar het leger terugkeerde.

»Tegen den avond kwam het regiment Wied, dat Cüstrin bezet had, in het leger, met een aanmerkelijk transport brood en munitie, waarmede in de dringendste behoefte voorzien en het leger te meer in staat gesteld werd om den vijand het hoofd te bieden, daar ook de meeste gekwetsten naar Cüstrin en den linker Oder-oever hadden kunnen vervoerd worden,

de orde nu beter hersteld, het gebrekkige aangevuld was en de korpsen op nieuw georganiseerd waren. Het gevolg van een en ander was, dat de Koning nu niet alleen zijne tegenoverstaande vijanden met nadruk kon onder de oogen zien, maar ook de hem elders bedreigende het hoofd bieden. Uit de bewegingen dezer laatsten toch bleek op nieuw het gewigt der behaalde overwinning, en welke noodlottige gevolgen het zou gehad hebben, indien de Russen de zege behaald, of door dralen de beslissing hadden weten te verschuiven. Reeds ontving men de dringendste berigten nopens de verschijning der ligte troepen van Laudon, welke hunne strooptogten aan de grenzen van Markland tot verscheidene plaatsen hadden uitgestrekt. Tegen deze nu werden de huzaren van Ziethen, over Cüstrin en Frankfort, naar Neder-Lausnitz afgezonden, en werden den volgenden dag (28) door 6 bataillons onder Prins Frans van Brunswijk gevolgd.

»Zoodra de Russische armee haren terugtogt had begonnen en alzoo de regtstreeksche gemeenschap tusschen het leger en Cüstrin hersteld was, werd de brug van Gustebuze, onder bescherming van het regiment Von Hord, weder naar de stad teruggevoerd en op hare oude plaats te Schaumburg over den Oder gelegd.

»De beide legers bleven tegenover elkander staan tot den 31sten Augustus, toen de Koning des namiddags berigt ontving, dat bewegingen in het Russische leger den aanstaanden afmarsch deden vermoeden; zulks had het bevel ten gevolge, dat alle troepen zich oogenblikkelijk tot 's vijands vervolging gereed moesten houden. Gedekt door hunne ligte troepen, welke tegenover de Pruissische voorhoede bleven staan, verlieten de Russen, in den nacht van 1 September, hunne stelling op de hoogten van Camin en marcheerden in twee kolonnes door de Massinsche heide; eene kolonne nam den weg over Vietz, de andere over Massin naar Landsberg, waarheen zij in de vorige dagen hunne zware bagage hadden vooruitgezonden.

»Zoodra schemerde niet de dageraad en bevestigde dit berigt, of de Koning was reeds met de overige ruiterij op marsch, om den vijand te verkennen en zijne achterhoede een slag toe te brengen. Weldra werd deze door de ligte ruiterij der Pruissische voorhoede in het woud achter Blumberg ingehaald, doch zij had aldaar eene zoo voordeelige stelling achter eenige vijvers ingenomen, dat het onmogelijk was haar met eenig goed gevolg aan te tasten. De nadering van het Pruissische voetvolk en eenige stukken deed den vijand echter die stelling ontruimen en den marsch naar Landsberg voortzetten.

»De Koning liet nu het leger in den omtrek van Blumberg halt houden, alwaar het hoofdkwartier kwam, terwijl hij (den 2^den^) den generaal Man-

TEUFEL met 10 bataillons en 15 eskadrons huzaren den vijand achterna zond. Het leger stond regts, met den linker vleugel aan Blumberg; links naast de plaats legerde de voorhoede

»MANTEUFFEL marcheerde den 2den September over Massin en Tarnow tot Hohenwalde, waar hij in de boschachtige streek eene zoodanige stelling nam, dat deze plaats vóór zijn linker vleugel bleef, leunende aan een moerassig bosch, terwijl de regter naar Tarnow teruggebogen was. Hier ontdekte hij niets van den vijand, welke, volgens ontvangen berigten, Landsberg bereikt, zich met een gedeelte van het korps van ROMANZOW en dat van STOFFEL vereenigd had en zich aldaar in eene voordeelige stelling op de hoogte verschanste, terwijl de voorposten te Marwitz, op eene kleine mijl van zijn korps uitgezet, dit in het oog hielden. Nadat de vorige dagen de Russische ligte ruiterij de Pruissische voorposten meermalen had aangevallen, vereenigden zich hier den 11den September het overige van ROMANZOW's korps (1½ kurassier-, 3 dragonder- en 4 huzaren regimenten reguliere troepen, behalve de kozakken en Tartaren) met het hoofdleger, hetwelk nu weder 38000 man geregelde troepen telde.

»Deze aanzienlijke magt was echter door de geleden nederlaag zoodanig verlamd, dat zij niets tegen het tegenovergelaten zwakke korps van de generaals MANTEUFEL en DOHNA waagde, maar den 22sten September van Landsberg opbrak, om de belegering van Colberg te dekken, welke aan den generaal PALMBACH met 10000 man was opgedragen. Groot was de misslag der Russen geweest, dat zij zich namelijk niet, in stede van tegen Cüstrin, tegen het geheel ongereede, verder afgelegen Colberg, den sleutel van Pommeren, hadden gerigt. Thans ontglipte hun ook deze vermeestering door den voorbeeldeloozen heldenmoed der burgers en der zwakke bezetting, en door de vastberadenheid van den wakkeren kommandant VON HEIDEN. Met schande moesten zij de belegering opbreken, terwijl FERMOR, die hier geen vasten voet had kunnen zetten, met zijn leger geheel Pommeren en Brandenburg ontruimde, en den 8sten November naar Pruissen en Polen opbrak, om aldaar de winterkwartieren te nemen, zoodanig door zwaard en ongemakken verzwakt, dat de Koning van die zijde niets meer vóór het volgende jaar had te duchten.

»Schoon FREDERIK hier met arendsvlugt een heerlijken triomf bevochten had, die onder andere omstandigheden, de geheele verdelging van dezen tegenstander ten gevolge gehad, ja waarschijnlijk zijne scheiding van het krijgsverbond bewerkt zou hebben, waren zijne vijanden echter te magtig, hunne bewegingen tegen zijn hartader, Saksen, te dringend, om hem de voltooijing van zijne overwinning te vergunnen; op zijne zegebaan werd hij ter halver wege

gestuit! De berigten, die hij uit Saksen en Silezië wegens de ondernemingen van Daun in Saksen ontving, eischten onverwijlde hulp, zoo hij dat gewigtig gewest, waaraan de uitslag van den oorlog verknocht was, dat zijne centrale levensbron, het bolwerk zijner magt was, zich niet wilde zien ontweldigen. Er was geen oogenblik tijd te verliezen, om het, volgens zijne gewoonte, met een keurtroep en zijn eigen krijgsgenie ter hulp te komen, zijn' broeder, Prins Hendrik, lucht te maken en Dresden te redden, hetwelk Daun scheen te bedreigen. Wij hadden de dagen, die wij te Tamsel met het leger stonden, ons ten nutte gemaakt, om alles zoo voldoende te herstellen en zooveel mogelijk onze paarden tot verdere bewegingen bekwaam te maken; ook waren wij door het onvermoeid aandrijven van onzen generaal er volkomen toe voorbereid, toen 's Konings bevel ons andermaal riep, om hem op eenen nieuwen riddertogt te vergezellen.

»De Koning bestemde daartoe al de kurassiers, 28 eskadrons, benevens 10 eskadrons dragonders, terwijl het regiment van Ziethen reeds was vooruitgegaan, alsmede 15 bataillons infanterie, meerendeels dezulke welke hij had medegebragt, doch die aanmerkelijk geleden hadden, even als degene welke hij den generaal v. Donna liet, wiens magt nog uit 25 bataillons infanterie, 25 eskadrons dragonders en 15 huzaren bestond, waarmede hij de vijandelijke armee in het oog moest houden.

»Den 2den September, des middags ten 3 uur, braken wij met vrolijk gevoel uit deze treurige streken, naar het welvarende Saksen op, en gingen nog denzelfden dag den Oder over, van waar wij met zóóveel snelheid den weg van 23 mijlen tot Grosz-Dobritz aflegden, dat wij reeds den 9den daar aankwamen. De vooruitgaande roep: *de Koning komt!* klonk den vijand als een donderslag in de ooren, en deed al zijne veroveringsontwerpen in rook verdwijnen.

»Angstig waren de bewegingen, die de vijandelijke veldheeren waagden; en zonder de ongelukkige gebeurtenis bij Hochkirch, ware deze veldtogt, gelijk de vorige, op de glansrijkste wijze door den Koning en de Pruissische wapenen ten einde gebragt.

»Thans gaf dit in alle opzigten verpletterend ongeval, door 's Konings te ver gedreven vertrouwen op de toovermagt zijns naams en zijn eigenzinnig volhouden veroorzaakt, der Pruissische kavallerie gelegenheid in al hare voortreffelijkheid te schitteren, gelijk aan Seydlitz, om zich als nooit overtroffen ruiterbevelhebber in de volle grootheid van zijn genie te doen kennen; beiden overtroffen hier als 't ware zich-zelve, en leverden het bewijs, dat, zoo de ruiterij, onder hem, in staat was, onder de wanhopigste omstandigheden, de verloren krijgskans te herstellen en de zegeschaal beslis-

send te doen doorslaan, zij niet minder bekwaam was, om eene geheele nederlaag te verhoeden en den overmagtigen vijand met blinkende kling een tooverkring af te bakenen, welke hem het *non plus ultra* op zijne zegebaan voorschreef. Want het lijdt geen tegenspraak, dat Seydlitz alléén, door zijne wijze beschikkingen en de standvastigheid waarmede de ruiterij zich tegen de Oostenrijkers stelde, hunne overwinning te loor deed gaan en den Koning in staat stelde, hen met eene stoutmoedigheid het hoofd te blijven bieden, die hem niet minder roem in de ontzettendste nederlaag, dan bij de schitterendste overwinning, heeft doen verwerven."

Onder zoodanige gesprekken en verhalen waren wij het geheele slagveld langs- en overgereden. De aanschouwing van het terrein en de levendige en duidelijke voorstelling die de majoor en zijn rentmeester mij van het slagbeloop gegeven hadden, hadden mij zoo diep getroffen en mijne bewondering der hier verrigte grootsche daden van Frederiks krijgshelden zoo hoog doen stijgen, dat het beeld daarvan zich diep, ja onuitwischbaar in mijne ziel had gegrift. Wij hadden nu weder de woning van mijn vriendelijken geleider, den majoor, bereikt, waar ik, na een poos gerust te hebben, een hartelijk afscheid van den goeden oude nam, en naar mijn kwartier in het amtshuis te Quartschen terugkeerde, van waar weldra de verdere marsch oostwaarts, naar Ruslands velden moest voortgezet worden. — De geschetste tafereelen en de gegeven voorstellingen van den reuzenstrijd bij Zorndorf, vervulden echter zoodanig mijn geest, dat ik onweerstaanbaar gedrongen werd, bij de eerste gelegenheid die zich aanbood, al wat ik gehoord en aanschouwd had aan het papier toe te vertrouwen, en bovenstaand verhaal is daarvan het gevolg geweest.

****, . . . N.

ZIETHEN EN SEYDLITZ.

DE TWEE BEROEMDE RUITERBEVELHEBBERS UIT HET TIJDVAK VAN FREDERIK *DEN GROOTE.*

(*Eene krijgskundige vergelijking.*)

ZIETHEN EN SEYDLITZ.

Onder de beroemde ruiterhelden der vorige eeuw onderscheiden zich inzonderheid twee mannen, die eene buitengewone belangstelling inboezemen en in veelvuldige opzigten de ruimste stof tot leerzame beschouwing opleveren: het zijn de Pruissische generaals der kavallerie von Ziethen en von Seydlitz, wier lot en daden wij hier in vergelijking willen nemen. De geschiedenis der jeugd dezer mannen is zóó merkwaardig en heeft op hunne latere diensten zóóveel invloed gehad, dat wij daarvan vooraf met een enkel woord moeten spreken.

Hans Joachim von Ziethen werd den 18den Mei 1699 te Wustrau, in het graafschap Ruppin geboren. Zijn vader was een onbemiddelde grondbezitter en met eenige trotsche naburen in een proces gewikkeld dat langer dan veertig jaren duurde, en hem het leven en vermogen kostte, hetwelk ten gevolge had, dat in den jongen Ziethen zeer vroeg een sterk gevoel voor regt en onregt ontwaakte, hetwelk steeds al zijne handelingen bestuurde. Zijn hart werd zorgvuldig en goed gevormd, maar al het andere veronachtzaamd. Reeds op zijn veertiende jaar trad Ziethen als vaanjonker in de krijgsdienst bij het infanterie-regiment Schwendy. Zijne onaanzienlijke gestalte en dat hij aan de toenmaals zoozeer in zwang zijnde drinkgelagen en andere uitspattingen der jonge officieren geen deel nam, maakte hem onder deze weinig vrienden; hij werd dikwijls gekrenkt, beleedigd, had verscheidene duëls, kwam hierdoor bij zijne superieuren in een slechten

naam, werd bij promotiën tot 2^den^ luitenant verscheidene malen voorbijgegaan, en kreeg, — op grond van zijne te zwakke stem, — in 1724 zijn ontslag. Dit begin voorspelde weinig goeds. Hartstogtelijk den krijgsmansstand toegedaan, zocht Ziethen ijverig naar elke gelegenheid om den Koning in 't oog te vallen, wekte diens opmerkzaamheid op, en gelukte 't hem daardoor in 1726 weder in dienst gesteld te worden, met behoud zijner vroegere ancienneteit; hij werd als 1ste luitenant bij het dragonderregiment Wuthenau geplaatst. Op de reis naar zijn regiment kwam hij tweemaal in gevaar van te verdrinken en behield slechts door een toeval het leven. Bij dit regiment echter moest Ziethen de treurigste ondervinding opdoen. Zijn ritmeester was een trotsch, wraakzuchtig en zedeloos mensch, bovendien rijk en die vele relatiën had. Hij haatte en vervolgde Ziethen, die bescheiden, ijverig in de dienst, deugdzaam was en een vast karakter bezat; na twee jaren alles verduurd te hebben, werd eene uitdaging onvermijdelijk, doch de ritmeester wist er zich aan te onttrekken en te bewerken dat de arme Ziethen tot een jaar vestingstraf veroordeeld werd. Na deze onregtvaardige straf te hebben doorgestaan, had hij nog meer dan vroeger van zijn ritmeester te lijden, zelfs beleedigingen in 't openbaar, waarvan een duel eindelijk het gevolg was. Door valsche rapporten over dit voorval, verscheen Ziethen in een ongunstig licht. De Koning hield hem voor weêrspannig, twistziek, en werd hij uit de dienst gecasseerd. Hij was nu reeds dertig jaren oud, en zag de krijgsloopbaan, ten minste in zijn vaderland, voor goed voor zich gesloten. Intusschen verhief zich de stem van eenige achtenswaardige lieden in Ziethens belang, en reeds in het volgend jaar (1730) werd hij als 1ste luitenant aangesteld bij het toen opgerigte lijfhuzarenskadron, waaruit later het beroemde Ziethense huzaren-regiment ontstond. Zijn dienstijver en zijne veelzijdige bruikbaarheid maakten den Koning opmerkzamer op hem; hij bevorderde Ziethen in 1731 tot ritmeester, zond hem in 1735 met een detachement naar het rijksleger aan den Rhijn, om onder de leiding van den Oostenrijkschen generaal Baronay, de huzarendienst vóór den vijand te leeren, en benoemde hem in 1736 tot majoor. Deze onderscheidingen haalden hem den nijd van velen en menigvuldige onaangenaamheden van zijne chefs op den hals, bepaaldelijk van wege den kommandant der lijfhuzaren; doch Ziethen onderdrukte zijne gevoeligheid en verkreeg eene zeldzame mate van zelfbeheersching, die hem later van het grootste nut was.

Terstond na de troonsbestijging van Frederik II begon de eerste Silezische oorlog. De huzaren rukten mede in 't veld, doch men wist toenmaals nog niet regt, waartoe en hoe deze nieuwe troepen moesten gebruikt worden,

en hun kommandant, de kolonel von Wurm, was de man niet om hun een eervollen werkkring te verzekeren, want hij had vroeger bij de infanterie gediend en nog nimmer den vijand gezien. Ziethen sloeg in stilte alles gade en leerde daarbij zeer veel. In den veldtogt van 1741 werden de lijfhuzaren dikwijls bij het doen van aanvallen gebruikt, maar Wurm voerde ze zoo onhandig aan, dat Ziethen niet nalaten kon soms zijne aanmerkingen er over te maken; de kolonel werd hierdoor nog meer verbitterd en besloot zijn majoor in 't verderf te storten; althans hij liet hem bij zekeren aanval geheel in den steek, ofschoon vooraf de wijs besproken was, hoe hij hem ondersteunen zou. Ziethen ontkwam gelukkig het gevaar en keerde met roem en vele gevangenen terug. Een hevige woordenwisseling, die weldra in weêrzijdsche sabelhouwen overging, was het gevolg; Wurm kreeg van Ziethen een sabelhouw in het hoofd, en moest aan dezen tijdelijk het bevel over de lijfhuzaren overgeven. Frederik deed Ziethen in zijne nabijheid komen, en nu was zijn geluk gemaakt. Dagelijks gaf hij onder 's Konings oog bewijzen van aanvoerderstalent; hij kreeg de order *van verdienste*, werd den 14den Julij tot luit.-kolonel en acht dagen later tot kolonel en chef van het lijfhuzaren-regiment benoemd. Maar in deze acht dagen was er ook veel voorgevallen dat niet met stilzwijgen mag worden voorbijgegaan. De kolonel von Winterfeld, een man van veel bekwaamheid, maar nog grootere eerzucht, een lieveling des Konings en ijverzuchtig op elken mededinger, had het bevel bekomen eene Oostenrijksche troepenafdeeling uit hare stelling bij Rothschlotz te verdrijven; hiertoe werden onder zijn bevel eenige bataillons grenadiers, en 6 eskadrons huzaren onder Ziethen gesteld. De vijand stond achter een breed moeras; de eenige toegang was over een langen smallen dijk, welke onder het vijandelijk geschutvuur moest overgetrokken worden. Ziethen schaarde zijne huzaren in kolonne en snelde in galop over den dijk; door deze stoutheid verrast, bood de vijand slechts flaauwen weêrstand, werd zeer in 't naauw gebragt en verloor vele gevangenen. De generaal Baronay, Ziethen's voormalige leermeester, redde zich te voet langs een smal voetpad; hij schreef hem later: »dat hij zich gelukkig had geacht zulk een gevaarlijken leerling ontkomen te zijn." De daarop volgende grenadiers hadden nu eene gemakkelijke taak. Deze stoute daad baarde opzien en werd overal besproken. De kolonel Wurm was woedend; hij meldde zich gezond, en wilde den volgenden dag iets dergelijks beproeven, maar hij voerde de huzaren weder zoo ongeschikt aan, dat hij de nederlaag naauwelijks zou ontgaan zijn, had de edele Ziethen hem niet ontzet; doch nu werd Wurm ontslagen. — In den veldtogt van 1742 gaf Ziethen weder op eene andere wijs blijken van zijn talent als aan-

voerder. Na de vermeestering van Olmütz voerde hij strooptogten tot Stockerau uit, hield den Hongaarschen opstand in bedwang en dekte met zijne huzaren, die thans reeds tegen de Hongaren onder alle opzigten waren opgewassen, den terugtogt van den Prins Dirk *van Anhalt* naar Opper-Silezië. — Na den vrede van Breslau poogde Ziethen zijne huzaren meer en meer tot den hoogsten trap van volkomenheid te brengen. Hij zelf was een geoefend ruiter en vechter, en hoewel hij hen juist in geen halsbrekende ruiterkunsten oefende, bragt hij het toch spoedig zóóver, dat het regiment alle bewegingen juist en snel uitvoerde, alle terreinhindernissen gemakkelijk overwon en alle overige regimenten ten voorbeeld strekte.

Bij het uitbreken van den tweeden Silezischen oorlog (1744) bevond de kolonel von Ziethen zich bij 's Konings voorhoede, toen deze in Silezië rukte; hij had hier meer dan eens infanterie en geschut onder zijne bevelen, gebruikte deze wapens met evenveel beleid, en rukte zegevierend tot Budweis voort. 's Konings tevredenheid over zijne dienstverrigtingen bleek den 5^den^ October, door zijne bevordering tot generaal-majoor, waarbij de aanstelling acht maanden te voren gedagteekend werd. Ziethen gaf spoedig nieuwe bewijzen dat hij die onderscheiding ten volle verdiende, want toen kort daarna de terugtogt onder zeer moeijelijke omstandigheden moest aangenomen worden, dekte hij dien, op eene meesterlijke wijs, met 2 regimenten huzaren, 2 bataillons grenadiers en eenige stukken geschut, tot aan de Boven-Elbe, en hield met deze weinige troepen, den 12^den^ October, bij Moldau-Teyn, gedurende negen ure, een gevecht tegen 16000 man uit. De Koning had hem reeds verloren geacht, reed hem vriendelijk te gemoet, stelde zelf zich aan 't hoofd dezer dappere schaar en voerde ze als in zegepraal voorbij het front van 't legerkamp, waarbij zij met geestdrift ontvangen werd. Toen het Oostenrijksche leger den 19^den^ November bij Telschitz over de Elbe wilde gaan, weêrhield Ziethen met 3 eskadrons, het grenadier-bataillon Wedell en 3 stukken kanon, vijf uren lang den vijand. De luit.-kolonel Wedell kreeg daarvoor den eervollen bijnaam van *den Pruissischen Leonidas;* de generaal sprak in zijn rapport geen woord van zijne eigene verdienste, maar liet den roem van het merkwaardig feit aan een officier van lageren rang, die slechts naar zijne bevelen gehandeld had. — In den veldtogt van 1745 voerde Ziethen, aan het hoofd van zijn regiment, een grootsch huzarenfeit uit, daar hij op klaren dag zich door het legerkamp van een ongeveer 20000 man sterk Oostenrijksch korps heensloeg, hetwelk de gemeenschap van den Koning met den Markgraaf Karel in Silezië geheel afgesneden had, en bragt laatstgenoemden een allergewigtigst bevel over, van hetwelk het behoud van Silezië en zelfs van het leger afhing. In den

slag van Hohenfriedberg voerde Ziethen 't bevel over 20 eskadrons van de reserve en redde den linker vleugel uit een groot gevaar, waarin hij door het instorten der brug over het Strigauer-water gebragt was. De welgeslaagde overvalling der Saksers bij Katholisch-Hennersdorf was voornamelijk Ziethen's werk; de overige troepen voltooiden slechts wat hij begonnen had. — Uit dit een en ander zien wij, hoe de generaal von Ziethen de meest verschillende ondernemingen met zeldzaam beleid en dapperheid gelukkig volbragt. — Wij moeten thans een oogenblik van hem scheiden.

Frederik Willem von Seydlitz werd den 3^den^ Februarij 1721 te Rees, in het hertogdom Cleef geboren. Zijn vader was ritmeester in Pruissische dienst, bestemde hem insgelijks voor het wapen der kavallerie, en leerde hem reeds in de prilste jeugd de wildste paarden berijden. Na 's vaders kort daarop gevolgden dood kwam de jonge Seydlitz als page bij den Markgraaf von Schwedt, een man die de gevaarlijkste ondernemingen zooveel als kinderspel achtte, en zijn page er eveneens toe aanzette. Deze moest, zooals bekend is, tusschen de draaijende wieken van een windmolen doorrijden en zelfs herten bestijgen, op welke hij in het park rondrende; daarbij ontbrak het ook niet aan buitensporig zingenot. Deze woeste levenswijze duurde vier jaren voort, toen Seydlitz, een zeventienjarig jongeling, als kornet in het kurassier-regiment van den Markgraaf trad. De kolonel zag in hem een gunsteling en geheimen bespieder; reden genoeg om hem al de gestrengheid van de dienst te doen gevoelen. Dit was echter voor den jongen Seydlitz eene krachtige aansporing om zich binnen korten tijd met alle bijzonderheden van de dienst volkomen bekend te maken. Het uitbreken van den eersten Silezischen oorlog, waaraan ook het regiment deelnam, verbeterde zijne betrekking tot den kolonel niet; zij werd zelfs nog erger. In het voorjaar 1742 stond het regiment in het stadje Kranowitz, bij Ratibor, om den Hongaarschen opstand gade te slaan; deze plaats was verschanst en met eenige infanterie bezet. Op zekeren dag bragten spions het berigt dat een sterk vijandelijk korps in aantogt was. De kolonel von Rochow beval terstond den kornet Seydlitz, met 30 kurassiers in een lang dal, door 't welk de vijand komen moest, te rukken, een afgelegen dorp te bezetten en zich er zóólang staande te houden tot er infanterie ter zijner ondersteuning aankwam. Seydlitz had genoegzame redenen, om in te zien dat hiermede zijn ondergang bedoeld werd; want dit was geen kommando om hem op te dragen; hij veroorloofde zich zulks ook den kolonel op te merken, maar trok niettemin onverwijld op den hem aangewezen post. Aldaar gekomen liet hij de kurassiers afzitten, de paarden gekoppeld op een binnenplein brengen, de dorpsingangen zooveel mogelijk versperren, en nam

in 't algemeen de meest gepaste toebereidselen tot verdediging; kort daarna verschenen de Hongaren in groote menigte. Het gevecht was hevig; van weêrszijde werd er langer dan een uur gevuurd; de ondersteuning daagde niet op, en Seydlitz moest zich, nadat zijne munitie verschoten was, met zijne afgematte en meerendeels gekwetste kurassiers overgeven. Toen Frederik van dit merkwaardig voorval onderrigt werd, bewerkte hij dat Seydlitz spoedig werd uitgewisseld, liet den kornet tot zich komen, deed naar al de bijzonderheden onderzoek en benoemde hem tot ritmeester bij het nieuw opgerigte huzaren-regiment Natzmer. De kortstondige vredestijd tot 1744 besteedde Seydlitz om zijn eskadron, van hetwelk hij veel vergde, volkomen af te rigten. In den volgenden veldtogt stond het regiment tegenover de Hongaren, doch aangaande zijne verrigtingen vindt men geene bijzonderheden opgeteekend. In den slag bij Hohenfriedberg (4 Junij 1745) bevond Seydlitz zich op den regter vleugel, nam den Saksischen generaal von Schlichtnitz met eigen hand gevangen en werd daarvoor tot majoor bevorderd. Bij Soor (30 September) nam hij deel aan den grooten kavallerieaanval, die den slag reeds dadelijk ten voordeele der Pruissen besliste, en moet hij zich hier, door kloekmoedig onder het vijandelijk geschutvuur voorwaarts te rukken, bijzonder onderscheiden hebben. Op het einde van dezen veldtogt voerde Seydlitz, omstreeks Zittau, met het geheele regiment een even stouten als welberaamden aanval op de Oostenrijksche achterhoede uit, waardoor hij voor het eerst als aanvoerder van zich deed spreken.

Vóór dat wij nu de geschiedenis dezer beide mannen voortzetten, willen wij over hun lot en daden tot aan het einde van den tweeden Silezischen oorlog eene vergelijking maken.

Ziethen werd 22 jaren vroeger dan Seydlitz geboren. Beider opvoeding is zeer gebrekkig en eenzijdig; de verstandelijke en geestelijke ontwikkeling werd zeer verwaarloosd. Ziethen had een zwak ligchaamsgestel, maar een krachtigen geest; zijn levendig gevoel voor regt en onregt, voor deugd en zedelijkheid veredelde zijn gemoed en maakte hem bestand om de hardste beproevingen van het lot te weêrstaan. Seydlitz oefent slechts zijne ligchaamskrachten en zijn moed in het overwinnen van gevaren; het ongelooflijke voert hij uit; de wil des dolzinnigen markgraven, of zijn eigen wil, is hem eene wet. Diens levenswijs vermoordt alle zedelijke en edele gevoelens; slechts de eerzucht drijft hem rusteloos voorwaarts.

Ziethen treedt reeds op zijn veertiende, Seydlitz op zijn zeventiende jaar in de krijgsdienst. De eerste dient acht jaren als vaanjonker, 4 jaren als vaandrig bij de infanterie en wordt toen ontslagen. Twee jaren daarna bij een dragonder-regiment aangesteld, wordt hij op eene onwaardige wijs behan-

deld, onschuldig tot vestingarrest veroordeeld en na vier jaren uit de dienst ontslagen. Zijne onschuld wordt den Koning bekend, die hem nu bij de lijfhuzaren aanstelt en op zijn twee-en-dertigste jaar tot ritmeester bevordert. Gewis heeft Ziethens persoonlijkheid veel invloed op zijn hard lot gehad, want hij gedroeg zich als een zonderling en zedepreker, en onttrok zich aan zijne kameraden, om den tijd beter dan zij te besteden; doch de onregtvaardigheden zijner chefs kan men voor bijzondere ongelukken houden, die echter mede zamenwerkten tot de vorming van zijn karakter en geest, welke de grondslag werden van zijn lateren roem. — Seydlitz treedt dadelijk als kornet in dienst bij het wapen der kavallerie, vertoont zich als een levenslustig, geoefend en stout jong mensch van schitterend uiterlijk, wordt spoedig de lieveling zijner kameraden, de toongever in hunne gezelschappen, en laat zijn geest in den vroeger verwilderden staat. Ook hij had buiten zijne schuld zich den haat van zijn chef op den hals geladen, die hem hard behandelt en in 't verderf wil storten. Beide omstandigheden brengen hem voordeel aan; zijn karakter wordt er wel niet door veredeld, zijn geest niet meer beschaafd, maar hij oogst grooten roem in, en is reeds op zijn twee-en-twintigste jaar ritmeester.

Ziethen had ook als ritmeester en majoor met vele wederwaardigheden te kampen, en tot aan zijn twee en-veertigste jaar weinig gelegenheid zich voor den vijand te onderscheiden; maar toen ontwikkelde hij snel, en niet minder schitterend als veelzijdig, zijn talent als aanvoerder, werd ook in datzelfde jaar kolonel en op zijn vijf-en-veertigste jaar generaal-majoor. Wat hij in dien rang in Bohemen en in Silezië verrigtte, draagt niet slechts de kenmerken van den bekwamen en stouten ruitergeneraal, maar zelfs reeds van den aanstaanden veldheer, want hij handelt als partijganger, als bevelhebber der voor- en achterhoede, als verdediger eener rivier enz., met dezelfde omzigtigheid, gebruikt alle wapensoorten met evenveel bekwaamheid, heeft niet enkel de zege, maar het welgelukken van het geheel op het oog. Daarbij is hij wel altijd ziekelijk, maar toch steeds onvermoeid. — Van Seydlitz valt in dat tijdvak nog weinig te zeggen; maar spoedig doet hij zich door de schitterendste persoonlijke dapperheid opmerken, waartoe zijne vroegere opvoeding een goeden grond gelegd had. Dit streven naar stoute waagstukken, gepaard met een krachtig ligchaamsgestel, dat toenmaals nog weinig door buitensporigheden geleden had, bragt hem spoedig tot het verrigten van daden die meer dan buitengewoon mogten geheeten worden.

Een tienjarige vrede bragt in de persoonlijke betrekkingen dezer beide helden merkwaardige veranderingen te weeg. Ziethen was reeds in 1736

gehuwd, en sleet een gelukkig huislijk leven in Berlijn, of op zijn vaderlijk erfgoed Wustrau. De treurige ondervinding in den omgang met menschen verkregen, maakte hem wantrouwend; uit neiging onttrok hij zich aan de groote kringen, leefde slechts voor de dienst, voor de vorming zijner huzaren, en bekommerde zich weinig over 't geen buiten dezen beperkten kring omging. Eenvoudig van aard, weinig spraakzaam, uiterst bescheiden, waardoor hij nimmer van zijne daden sprak, geraakten deze bijna in vergetelheid, ja men trok zelfs zijn talent als aanvoerder in twijfel. Anderen praalden met daden die Ziethen uitgevoerd had; en deze bewaarde ook hierbij het stilzwijgen! — In vredestijd krijgen plannenmakers en intriganten, zoo zij het maar behendig weten aan te leggen, maar al te dikwijls de overhand, zelfs onder een' monarch als Frederik *den Groote*, omdat één mensch niet alles overzien kon. Zoo ging het ook toen. Ziethens huzaren, onder alle opzigten een modeltroep, moesten op de revues menige bittere berisping verduren, en eens ging het zóóver, dat de Koning tot den generaal Ziethen zeide: »dat hij niets meer van het regiment wilde weten; het moest uit zijn gezigt verdwijnen." De man die met ditzelfde regiment zich door een korps van 20000 man had heengeslagen, om een bevel des Konings te kunnen doen uitvoeren, moest thans uit het gezigt verdwijnen, omdat vreemde avanturiers den huzaren zoogenaamde nieuwe manoeuvres wilden leeren en den geest van orde en gehoorzaamheid ondermijnen, die hen zoo dikwijls tot de overwinning had geleid. Voor den 55jarigen Ziethen, die nog kort te voren bij een groot carousel, waarin vele vorstelijke personen schitterden, den eereprijs in het rijden en in het gebruik der wapenen behaald had, wiens levenswijs voorbeeldig, wiens dienstijver onberispelijk was, moesten eene zoodanige vernedering en de in 't oog vallende minachting zijner in den oorlog bewezen diensten, natuurlijk uitermate grieven. Zijne fierheid, gegrond op de bewustheid van wezenlijke waarde, versmaadde elke poging om den tegen hem ingenomen Koning weder te naderen; hij verlangde alleen regt, dat hij echter niet afsmeeken wilde, en daar eene toenadering onmogelijk scheen, verzocht hij om zijn ontslag. Het was kort vóór den zevenjarigen oorlog; maar Ziethens ziekelijkheid; zijn door den dood van vrouw en kind en door 's Konings ongenade driedubbel gewond hart, billijkten zoodanig verzoek. Thans echter gingen den Koning de oogen open. Een man als de generaal Ziethen was een parel dien hij niet verliezen wilde. Frederik begaf zich in persoon tot hem, en slechts *zijne* bede kon de veelvuldig gekrenkte held niet weêrstaan; hij zwoer hem trouw tot in den dood, en heeft dien eed gehouden.

Seydlitz had nog slechts de eerste afdeeling zijner krijgsloopbaan afge-

legd, toen hem de vrede verraste; hij was 25 jaren oud en nog slechts majoor, een afgelegen landstadje zijne standplaats. Dat hij tot hoogeren rang bestemd was, kon hij zonder te groote ingenomenheid met zich-zelven gerust denken, en daarom dan ook besteedde hij den vrede, om er zich op voor te bereiden. Wanneer een man, zooals Seydlitz toenmaals was, zich ernstig voorneemt zijn troep tot de grootstmogelijke voortreffelijkheid te vormen, wanneer hem daartoe zoovele middelen ter dienste staan als waarover toen ter tijde de bevelhebbers beschikken konden, dan moest er ook werkelijk iets voortreffelijks van worden. Maar Seydlitz overtrof zelfs de stoutste verwachtingen. Zijn eskadron bestond weldra uit de bekwaamste en stoutste ruiters van geheel Pruissen; zij bewogen zich op het alleron-gunstigste terrein met eene nog ongekende orde en snelheid; hindernissen kenden zij slechts in naam, en dikwijls gingen zij van het exercitieveld dwars het veld in, over muren, heggen en door holle wegen naar den stal, als ware het eene Engelsche *steapel-chasse;* brak daarbij een ruiter of een paard den hals, weinig werd zulks geteld. Niet minder bekwaam waren de ruiters in 't gebruik der wapenen; de geheele velddienst werd met dezelfde zorg beoefend. Seydlitz en zijne officieren, wier vorming tot den oorlog hij zich in hoogeren zin ter taak had gesteld, strekten bij zoodanige oefeningen het geheele eskadron ten voorbeeld en wedijverden onderling in alle opzigten.

Deze ijverige dienstoefeningen van den majoor von Seydlitz bleven den Koning niet onbekend. De vorming der Pruissische kavallerie door den Vorst Leopold van Dessau gedurende een reeks van jaren uitermate verwaarloosd, liet nog veel te wenschen over; in den jongsten oorlog had zij de noodige beweegbaarheid en kloekmoedigheid niet aan den dag gelegd. Seydlitz was hiertoe de regte man; hij werd alzoo in 1752 tot luit.-kolonel bij de dragonders benoemd, kort daarna bij de kurassiers overgeplaatst en in 1755 tot kolonel bevorderd. Overal zette hij de oefeningen met denzelfden ijver en goeden uitslag voort en verwierf zich in hooge mate 's Konings gunst; zijn schitterend uiterlijk deed hem de harten van alle officieren winnen; zijne allerstoutste ruiter-waagstukken wekten ieders bewondering, en mogt zijn zedelijk gedrag te wenschen laten, in dien tijd deed dit weinig af, ja strekte veeleer tot aanbeveling.

De persoonlijkheid van Ziethen en van Seydlitz verschilden hemelsbreed. Wat de eerste begonnen had, namelijk de huzaren tot eene veelzijdig bruikbare, geregelde ligte ruiterij te vormen, dat werk zette de laatstgenoemde op eene geniale wijs voort, en verwierf zich met opzigt tot de andere ruitersoorten dergelijke verdienste. Maar terwijl de een slechts het noodzakelijke

beoefende, en de zich-zelven gestelde palen niet overschreed, toonde de ander wat in 't algemeen mogelijk was en droeg den prijs weg; de leerling overtrof den meester. Ziethen's heldenziel verachtte voor den vijand alle gevaar, en dan wedijverde hij in 't rijden ook met den stoutste; op de oefenplaats, daarentegen, gaf hij gaarne aan de stem der menschelijkheid gehoor, spaarde in 't algemeen wanneer het kon zijne onderhoorigen, om in 't oogenblik van nood en gevaar des te meer van hen te kunnen eischen. Seydlitz beminde het gevaar ter liefde van 't gevaar zelf; zijne eerzucht poogde alles te overtreffen; de eischen die hij van zijne onderhoorigen deed kenden geen grenzen, en daar hij tot de uiterste grens bekwaam maakte, kon hij ook het uiterste met hen volbrengen. Opmerkelijk is echter, dat beiden in één punt volkomen overeenstemden; zij vermeden bij alle oefeningen ligchamelijke tuchtiging, wat veel zegt in een tijd toen de instructeurs zich meer door den stok dan door woorden poogden te doen verstaan en begrijpen; hun verwonderlijke persoonlijke invloed was een veel vermogender middel. — De geneigdheid tot rooken was beiden gemeen, maar in andere eigenaardigheden heerschte een even groot verschil.

Het uitbreken van den derden Silezischen oorlog opende voor de werkzaamheid van beide helden een ruim veld. Ziethen trok als luit.-generaal in 't veld en was reeds 57 jaren oud; de kolonel von Seydlitz had nog slechts den leeftijd van 35 jaren bereikt, en verzocht om onder Ziethens bevel te mogen staan, waaruit blijkt dat hij diens verdienste veel beter wist te waarderen dan menig ander. De veldtogt van 1756 gaf hun weinig gelegenheid om zich te doen opmerken; maar toen de Koning in 't voorjaar van 1757 op Praag afging, had Ziethen 't bevel over de voorhoede der beide korpsen, welke van Pirna en Zwickau optrokken en zich bij Linay vereenigden. Zijne daarbij aan den dag gelegde werkzaamheid en beleid werden met de orde van den zwarten adelaar, eene toenmaals zeldzame onderscheiding, beloond. In den slag bij Praag stond Ziethen met 50 eskadrons in reserve, voerde ze later op den uitersten linker vleugel, sloeg de Oostenrijksche kavallerie uit het veld op het oogenblik dat het sneuvelen des veldmaarschalks Schwerin en het kwetsen des Prinsen von Schönaich de Pruissen hier in groote verslagenheid bragt, en besliste daardoor de zege. Seydlitz bevond zich tijdens den slag, op den linker oever van de Moldau, bij het korps van den Prins Maurits van Dessau; toen het kanongedonder al sterker en sterker werd en de beslissing twijfelachtig scheen, wilde hij met de kavallerie door de rivier gaan, maar verdronk bijna, bij het opzoeken eener waadbare plaats en moest zijn voornemen opgeven — Terwijl de Koning het overschot van het Oostenrijksche leger binnen Praag inge-

sloten hield, werd Ziethen met den Hertog van Bevern tegenover den veldmaarschalk Daun gesteld, die tot ontzet aanrukte. Frederik achtte het naderend gevaar te gering, en rukte, niettegenstaande de berigten van den Hertog en van den generaal Ziethen, die de allengs grooter wordende magt van dezen nieuwen vijand naauwkeurig uitgevorscht had, met te geringe strijdkrachten (34000 tegen 55000 man) naar Kollin, viel hem aan en werd geslagen. Ziethen had op dien noodlottigen dag 75 eskadrons regtstreeks onder zijn bevel en moest daarmede Dauns regter vleugel aangrijpen. Seydlitz was met 25 eskadrons ter zijner ondersteuning bestemd. Beiden deden herhaaldelijk de hevigste aanvallen, maar de afzonderlijk behaalde voordeelen op een voor kavallerie niet zeer gunstig terrein konden, aangezien de te zwakke ondersteuning der infanterie (de Pruissen hadden 32 de Oostenrijkers 58 bataillons op het slagveld), de zege niet doen behalen. Misverstand en andere ongelukkige omstandigheden waren oorzaak van de nederlaag der Pruissen, waarvan de gevolgen minder noodlottig werden door de standvastige kloekmoedigheid waarmede de Pruissische kavallerie de vervolging tegenhield. Ziethen kreeg in een der laatste oogenblikken van den slag, bij den aanval op eene batterij, eene vrij ernstige kogelwond en moest zich laten wegvoeren. Seydlitz nam nu het bevel op zich over het grootste gedeelte der kavallerie, en werd door Ziethens aanbeveling bij den Koning, twee dagen na den slag, tot generaal-majoor bevorderd. Zoo huldigde de een de verdienste des anderen, zonder nijd of afgunst, gelijk de ware aard van groote en edele zielen is. Toen Seydlitz Ziethen voor zijne aanbeveling dank zegde, wenschte deze hem van harte geluk, maar gene zeide: »Zou er iets van mij worden, zoo werd het tijd, immers ben ik reeds 56 jaren oud." Op dien leeftijd had Ziethen het nog niet verder dan tot den rang van majoor gebragt, maar zijne matige en strenge levenswijs voorspelde hem een langer leven dan Seydlitz mogt verwachten, die thans reeds aan de gevolgen van vroegere buitensporigheden leed, en spoedig voor haar te midden zijner zegebaan bezwijken zou. — De beide helden bleven thans nog slechts korten tijd bij het Koninklijk leger; Frederik toog met de hoofdmagt naar Pirna; de Hertog van Bevern met de kleine helft naar Zittau terug. Ziethen en Seydlitz volgden laatstgenoemden, en hadden bij Zittau een gevecht, waarvan de leiding den nieuwen generaal zeer tot eer strekte; spoedig echter scheidden zij van elkander voor een geruimen tijd, weshalve wij hunne lotgevallen en daden ook afzonderlijk moeten nagaan.

De Franschen en de rijkstroepen hadden in Thuringen de handen ruim. De Koning snelde in September derwaarts en nam ook Seydlitz mede, die

met 15 eskadrons over Pegau moest vooruitgaan. Deze stad was door Oostenrijksche infanterie bezet; de brug over de Elster gebarikadeerd. Seydlitz liet 100 huzaren afzitten en door hen de barikade bestormen, ging daarop in galop de brug over, de stad door, ontmoette aan de andere zijde der stad twee vijandelijke kavallerie-regimenten, sloeg die op de vlugt en maakte 350 gevangenen; zijn eigen verlies was gering. Dit was een schoone tegenhanger van Ziethens aanval bij Rothschlosz en verwierf hem nieuwen roem. Eenige dagen later sloeg Seydlitz met 20 eskadrons 10000 man van alle wapenen, bij Gotha uit het veld, en gaf daarbij blijken van bijzonder veldheerstalent. De Prinsen van Soubise en van Hildburghausen werden geheel onthutst, doch het voorval maakte hen niet kloeker, waarvan zij zes weken daarna bij Roszbach 't bewijs gaven. In dezen slag (5 Nov. 1757) kreeg Seydlitz als jongste generaal het bevel over de geheele uit 45 eskadrons bestaande kavallerie, viel de tot eene omtrekking marcherende Franschen geheel onverwacht aan, vóór dat hunne lange kolonnen zich slagvaardig konden ontwikkelen, en had reeds de volledigste zege behaald vóór dat nog de infanterie, — eenige bataillons uitgezonderd, — een schot had kunnen doen. De zwarte adelaarsorder en de benoeming tot luit.-generaal waren de belooning voor den held. Deze vreugd werd echter spoedig gestoord, want eene kogelwond in den linker arm, werd door de slechte gesteldheid der vochten zoo gevaarlijk, dat hij een half jaar onbekwaam voor de dienst was en zijn toestand, door eene geheele verslapping van het zenuwgestel, in 't algemeen zeer bedenkelijk werd.

Ziethen behaalde in dien tijd, schoon welligt minder schitterende, toch niet minder gewigtige voordeelen. Met den Hertog van Bevern hood hij de Oostenrijksche hoofdmagt moedig het hoofd; in den slag bij Breslau voerde hij 't bevel over den linker vleugel, die niet geslagen werd, en was de eenige generaal die, na 't gevangennemen van den Hertog, den moed der troepen staande hield en aan den verderen terugtogt, die alles had doen verloren gaan, een perk stelde. Slechts aan zijn beleid, zijne krachtige welsprekende taal en werkzaamheid had de Koning de gelukkige uitvoering van een zijner stoutste plannen te danken. Hij was namelijk terstond na de overwinning bij Roszbach met alle troepen die konden gemist worden (slechts 14000 man), naar Silezië opgebroken, om zich met den Hertog van Bevern bij Parchwitz te vereenigen. Men twijfelde aan de mogelijkheid, doch Ziethens meening behield de overhand; hij voerde zijnen Koninklijken opperveldheer 18000 man aan en hielp hem de veel luisterrijker overwinning bij Leuthen (5 December) behalen, die veel grootere inspanningen kostte. Belast met de vervolging van den Prins van Lotharingen, dreef hij hem rus-

teloos vóór zich heen tot over de grenzen van Bohemen en maakte de overwinning op eene bijna Napoleontische wijze volkomen, waarop hij gedurende den winter de grenzen bewaakte en met een waakzaam oog al de stappen des vijands naging.

In den veldtogt van 1758 zien wij Ziethen en Seydlitz bij 's Konings leger in den beginne voor Olmütz, en na het verlies van den grooten, uit Silezië komenden wagentrein, dien de eerstgenoemde niet redden kon, gemeenschappelijk den zeer moeijelijken terugtogt naar Bohemen dekken. Toen de Koning later naar den Oder moest trekken, waar de generaal Fermor met 60000 Russen verscheen, volgde hem ook Seydlitz daarheen, en voerde in den slag bij Zorndorf (25 Augustus), aan het hoofd der kavallerie, daden uit, die alles overtroffen wat hij nog verrigt had. Tot tweemaal toe keerde een groot deel der Pruissische infanterie den vijand den rug, en stelde den Koning aan 't gevaar bloot van geslagen te worden, maar telkens verscheen Seydlitz, in het beslissend oogenblik, als een reddende engel, en behaalde alleen de zege, waarvoor de monarch hem op het slagveld de grootste hulde bragt en hem zijne erkentenis betuigde. Ziethen had intusschen met den Markgraaf Karel alle pogingen van den veldmaarschalk Daun verijdeld om met de Russen in gemeenschap te komen, en menigvuldige gevaren afgewend. Na 's Konings terugkeer van den Oder waren de beide ruitergeneraals weder onder zijne bevelen; zij waarschuwden hem voor zijne verderfelijke gerustheid in Daun's nabijheid, en schoon zij den overval van Hochkirch, welke door Frederiks vast opgevatte meening gemakkelijker gemaakt werd, niet verhinderen konden, had hij toch aan hunne gemeenschappelijke inspanningen te danken, dat het ongeluk nog niet grooter werd. Aan het einde van dezen veldtogt dekte Ziethen, als naar gewoonte, de winterkwartieren (tusschen Dresden en Meiszen) en legde daarbij de grootste werkzaamheid aan den dag.

De beperkte ruimte die wij ons gesteld hebben, gedoogt niet van alle daden te gewagen, welke de geschiedenis van den zevenjarigen oorlog opgeteekend heeft; wij moeten ons slechts tot datgene bepalen, wat tot de verdere behandeling dezer vergelijking onmisbaar noodig is. Ziethen stond in den veldtogt van 1759 aan de zijde van den Prins Hendrik, die Saksen en Silezië tegen Daun moest verdedigen; hij bewees aan dezen de belangrijkste diensten, daar hij door stoute togten, nu ginds dan her, de aanvalsplannen gestadig dwarsboomde, dekte gedurende den winter 's Konings kantonneringskwartieren in Saksen, en verschafte aan de afgematte troepen de noodige rust, zonder aan eigen verpoozing te kunnen denken. Seydlitz volgde den Koning andermaal naar den Oder, en moest in den slag van Künersdorf

(12 Augustus) een tegenhanger van Zorndorf leveren; maar iets dergelijks laat zich slechts improviseren, en is vooraf niet te bevelen; ook was de taktische gesteldheid van een geheel anderen aard. Hij weigerde deswege den bevolen aanval op het vijandelijk verschanste centrum uit te voeren, deed het eindelijk wèl, na de derde aansporing, maar werd door te groote hindernissen opgehouden en daarenboven gekwetst, weshalve hij het leger verliet. — Kortheidshalve kunnen wij hier nog bijvoegen, dat Seydlitz in het volgend voorjaar te Berlijn in het huwelijk trad met de jongste gravin Hacke, kort daarna weder naar het leger ging, hier zonder kommando bleef, dien ten gevolge verdrietig naar Berlijn terugkeerde, en deze stad tegen een Russisch stroopkorps hielp verdedigen, waartoe zich zijne krijgsbedrijven in dit jaar bepaalden.

In het jaar 1760 maakte zich Ziethen op nieuw verdienstelijk bij den Koning. In den beginne voerde hij in Silezië 't bevel over een klein korps, hield een aanzienlijk gedeelte der vijandelijke strijdkrachten in bedwang en vereenigde zich toen met den Prins Hendrik bij Breslau. De Koning snelde toe om de vereeniging der Oostenrijkers en Russen te verhinderen; hij kwam hierbij in gevaar van voor de overmagt te bezwijken, overwon echter de eerstgenoemden in den slag bij Liegnitz (15 Augustus), en ontsloeg zich daardoor ook van de Russen. Ziethen had zulk een groot aandeel aan deze overwinning, dat Frederik hem op het slagveld tot generaal der kavallerie bevorderde. De volgende twee maanden verliepen met het doen van gewaagde marschen en het nemen van gevaarlijke stellingen, waarbij Ziethen steeds voor de veiligheid van het leger en voor het leveren van naauwkeurige berigten omtrent den vijand moest zorgen. Den 3^{den} November kwam het weder tot een beslissenden slag, bij Torgau. Ziethen voerde daarbij over een afzonderlijk korps het bevel; hij deed den aanval iets later dan de Koning verwacht had, die zich hier weder door zijn ongeduld en zijne overijling had laten wegslepen, doch besliste de overwinning, op het oogenblik dat Daun reeds boden met het berigt der behaalde zege afzond.

De krachten der oorlogvoerende partijen werden ten laatste meer en meer ongelijk Frederik had de zijne tot het alleruiterste ingespannen, en kon den oorlog in de jaren 1761 en 1762 niet meer op de vroegere wijze voeren. Daarom nam hij zijne toevlugt tot dreigende stellingen en bewegingen, en vermeed telkens een beslissenden slag. Zijn krijgstooneel was als naar gewoonte tusschen de Elbe en den Oder. Ziethen was hier volstrekt onmisbaar voor hem; want niemand wist beter dan hij den vijand gade te slaan en hem ter gepaster tijd ontzag in te boezemen en in toom te houden; hij was onder alle opzigten 's Konings regter hand, en daarbij tevens zijn ge-

heime raadgever. Vele nachten bragten beiden wakende nevens elkander door, op eenvoudige stroolegers, elkander hunne meening nopens den staat van zaken vertrouwelijk mededeelende. Dikwijls achtte Frederik zich reddeloos verloren; maar Ziethen vond steeds nieuwe gronden van troost en bemoediging, en zijne overtuigende welsprekendheid bleef nimmer zonder uitwerking, want zijne hoop steunde op goede gronden. In zoodanigen nood was een zoo getrouwe en ervaren vriend als Ziethen, van onschatbare waarde en oefende den grootsten invloed uit, en dat de Koning deze stille diensten in al haren omvang waardeerde, ze nimmer vergat, is in 't vervolg van tijd duidelijk gebleken.

Seydlitz werd aan den Prins Hendrik toegevoegd, die op den linker Elbeoever de Oostenrijkers en de rijkstroepen moest in toom houden. Had hij zich tot nog toe als ruitergeneraal boven alle andere onderscheiden, thans bewees hij, dat hij ook den partijgangersoorlog verstond. Seydlitz' strooptogten naar Bohemen en in Saksen kan men meerendeels als welgeslaagd beschouwen; gewoonlijk had hij ook hier eenige bataillons infanterie onder zijne bevelen; gaarne liet hij ze echter hier of daar als replis terug, om zich met de kavallerie, die onder zijne aanvoering steeds de schrik des vijands was, ongehinderd te kunnen bewegen. De slag bij Freiburg (29 October 1762) maakte aan den strijd alhier een einde, en deze is de eenige slag waarin Seydlitz over een korps uit alle wapenen bestaande (9 bataillons, 20 eskadrons en het regimentsgeschut), bevel gevoerd en met beleid aangevoerd heeft.

De vrede bragt eindelijk de strijders naar hunne haardsteden terug. Ziethen huwde in zijn 65ste jaar met de freule von Platen, welke hem vier kinderen schonk, en was nog 22 jaren lang in 't genot van een zeer gelukkig huislijk leven, zonder door ziekte of andere rampspoeden bezocht te worden. 's Konings onwankelbare vriendschap was zijne schoonste belooning en eene waardige vergoeding voor de vroeger onverdiend geleden krenkingen. Ofschoon Frederik slechts 12 jaren jonger was, noemde hij hem bijna altijd zijn ouden »*vader Ziethen*," ontving hem bij openbare gelegenheden steeds met eene hartelijke omhelzing, en bezocht hem dikwijls in zijne woning. — Seydlitz, daarentegen, ondervond veel treurigs; zijn echt was niet gelukkig en eindigde met eene scheiding. De Koning benoemde hem, wel is waar, in 1767 tot generaal der kavallerie, maar was toch niet vriendelijk jegens hem; en de wederzijdsche koelheid was dikwijls zeer duidelijk merkbaar. Ziethen en Seydlitz legden tot aan hun einde een zeldzamen dienstijver aan den dag; maar terwijl de eerstgenoemde zijne vrije uren besteedde met het bevorderen van het welzijn der landlieden op zijne

goederen, wier geluk hem evenzeer ter harte ging als dat zijner familie, gaf laatstgemelde zich weder over aan zingenot, dat zijn leven verkortte. Ziethen stierf in het 87ste, Seydlitz reeds in het 53ste jaar zijns levens.

Doch hier is het de taak niet de waarde dezer beide helden uit een zedelijk oogpunt te onderzoeken, wij willen ze slechts als generaals en veldheeren beschouwen, en ten slotte ons nog eenige opmerkingen nopens hen veroorloven. Beider namen zijn thans nog in den mond des volks en zullen niet ligt in vergetelheid geraken; wat echter hunne verdienste aangaat, zoo komt het ons voor, dat de bescheiden Ziethen door de schitterende verschijning van een Seydlitz op den achtergrond wordt gesteld. Beschouwen wij hen als modellen der Pruissische kavallerie, dan heeft ieder zijne bijzondere verdienste. Ziethen is onbetwistbaar de vader en opkweeker der Pruissische huzaren geweest, want hij voerde bij hen het eerst geregelde evolutiën en eene strengere krijgstucht in; hij toonde het eerst, hoe deze toenmaals geheel nieuwe troepen in den oorlog gebruikt moeten worden; men noemde hem daarom ook bij voorkeur den *huzaren koning*. Seydlitz was te dezen aanzien zijn leerling, en overtrof den meester in alle technische en taktische kunsten. De Koning beoordeelde dit zeer juist; daarom benoemde hij den laatstgenoemde na den zevenjarigen oorlog tot inspecteur-generaal, waardoor de helft der kavallerie, met opzigt tot hare verdere vorming, onder zijne bevelen gesteld werd.

Als aanvoerder der kavallerie hebben de beide generaals getoond een gelijken moed en even groote bekwaamheid te bezitten. In het gebruiken en aanvoeren van groote ruiterscharen was echter Seydlitz ontwijfelbaar de meest bekwame; hij verstond meesterlijk de kunst massa's van 50 à 60 eskadrons op eene naauwe ruimte te concentreren, ze te bewegen en op het beslissend oogenblik, dat zijn scherpen blik steeds juist zag, op eene even bekwame als stoute wijze ten aanval te voeren. Had de Koning hem bij Collin het bevel over de 100 eskadrons van den linker vleugel toevertrouwd, dan zou de uitslag welligt minder ongelukkig geweest zijn, alhoewel de kavallerie alléén de zege daar niet kon waarborgen. Kortom, Seydlitz was een veldslag-generaal zooals er weinige geweest zijn; maar daartoe bepaalde zich ook zijn talent als aanvoerder, want hetgeen hij onder Prins Hendrik als partijganger en als bevelhebber van een korps uit alle wapenen bestaande verrigt heeft, kan niet als zoo geheel buitengewoon worden genoemd, en hebben andere generaals daarin gelijke verdiensten.

De verdiensten van Ziethen zijn menigvuldiger en meer omvattend; hij gebruikte alle wapensoorten met even groote bekwaamheid. Zijn talent als aanvoerder blonk niet alleen op het slagveld uit, maar op het geheele krijgs-

tooneel. Hij voerde de voorhoede aan, dekte den terugtogt, bedreigde 's vijands gemeenschap, verlamde diens aanvallende bewegingen, beveiligde de uitgestrekte winterkwartieren, en is de grondvester van eene zeer doeltreffende veiligheids- en bespiedersdienst geweest. De buitengewone zelfbeheersching die hij zich in de langdurige school van zijn vroeger ongeluk had eigen gemaakt, scherpte zijn geest om alles gade te slaan, behoedde hem voor hartstogtelijke overijling en deed hem altijd te regter tijd op den loop van den slag zijne werking doen. Overmoedig noch zorgeloos in het geluk, evenmin terneergeslagen in 't ongeluk, bleef hij steeds dezelfde, en werd daardoor voor den Koning een zedelijke steun van hoogeren aard.

Wie de werkzaamheden eens generaals of van een wapen slechts op den dag van den slag gadeslaat, hunne diensten slechts op die oogenblikken tot maatstaf zijner beoordeeling neemt, die vergeet dat de gelukkige uitslag van een veldtogt of van een geheelen oorlog het product eener groote menigte van de meest verschillende handelingen is, waarvan slechts een zeer klein gedeelte op het slagveld uitgevoerd wordt. Wel is waar, is men gewoon te zeggen, dat deze of gene veldslag het lot van een geheel land beslist heeft, maar meestal is dat niet anders dan eene wijze van spreken, een gemakkelijk middel van uitkomst voor den geschiedschrijver, wijl hij de ontelbare andere medewerkende oorzaken buiten staat is te doorgronden. Ook de veldheeren zelve hebben die meening helpen verbreiden door hunne overwinningsbulletins. De waarheid is, dat een veldslag eerst dán beslissend kan genoemd worden, wanneer de verdere handeling der tegenpartij er ten eenemale door verlamd wordt, terwijl de overwinnaar de handen ruim heeft om het vijandelijk land in bezit te nemen. Hoe weinig dergelijke veldslagen men aanwijzen kan, leert de onbevooroordeelde beschouwing van vele veldslagen en hunner gevolgen. Men zie derhalve nimmer voorbij, dat het uitvoeren en partij trekken van schitterende wapenfeiten slechts door de vele kleine handelingen en zorgen mogelijk werd, welke gewoonlijk de taak zijn van de ligte troepen en hunner officieren, die zekerlijk zich minder schitterend voordoen, maar daarom niet minder rijk in gevolgen zijn en allezins verdienen gewaardeerd te worden.

****, . . . N.